

1763

1986/6

HONISMERET

A HAZAFIAS NÉPFRONT FOLYÓIRATA

XIV. ÉVFOLYAM

1986.06.04

Feszty Adolf műépítész (1846—1900)

HONISMERET

A HAZAFIAS NÉPFRONT FOLYÓIRATA

XIV. ÉVFOLYAM

	<i>Kanyar József: „Bizom a nemzeti közönyt feloldó honismereti mozgalom jövőjében”</i>	3
	Városi és munkás életmód a XIV. Honismereti Akadémia napirendjén <i>(Dr. Gerelyes Ede)</i>	4
	Eszmeváltás a Honismereti Akadémián <i>(Morvai Péter)</i>	7
ÉVFORDULÓK	<i>175 éve született Liszt Ferenc</i>	
	Liszt Ferenc győri hangversenye <i>(Barsi Ernő)</i>	10
	Liszt Ferenc látogatása Koltón <i>(Dr. Kovács Zoltán)</i>	11
	A bajai Liszt Ferenc Kör <i>(Dr. Gál Zoltán)</i>	12
	175 éve született Asbóth Sándor <i>(Kálmán Gyula)</i>	14
	Petrás Incze János és a moldvai magyarok <i>(Dr. Domonkos Pál Péter)</i>	16
	Önkormányzat, autonóm közösségek a Münnich Ferenc Kollegiumban <i>(Deregán Gábor)</i>	20
	Bíró Mihály, a magyar politikai plakát megteremtője <i>(Horn Emil)</i>	22
	Százéves a komáromi múzeum <i>(Fehérvári Magda)</i>	25
	Százesztendős a tatai városháza <i>(Strobel Árpád)</i>	29
HAGYOMÁNY	„Vuk despota dárdájával segítségül gyakran ott volt...” <i>(Dr. Fenyvesi László)</i>	30
	Időjóslo feljegyzés 1771-ből <i>(Barth János)</i>	33
	A debreceni tűzoltóság története <i>(Dr. Szűcs Ernő)</i>	35
	Emlékezés Szeremlei Gáborra <i>(Dr. Varga Gábor)</i>	39
	A csopaki vizimalom <i>(Zákonyi Ferenc)</i>	39
KILÁTÓ	A springfieldi halálroham <i>(Merényi Gábor)</i>	44
TERMÉS	Feszty Adolf építész <i>(Szénássy Árpád)</i>	46
	A fehérvári marhavásárok cenzúrái <i>(Gelencsér József)</i>	49
	Egy gomóri fazekastól <i>(Borzórményi István)</i>	53
KRÓNIKA	Hűség a néphez, tájhoz, roghöz <i>(Rédey Pál)</i>	54
	Szakosított tábor a budapesti úttörőknek	55
	Ifjú várbarátok Budán <i>(Csorna Béla)</i>	56
	Rendhagyó tarlat <i>(Zika Klára)</i>	56
	A somorjai honismereti ház <i>(Dr. Szamák Mihály)</i>	58
	Az aprófalvak és a falusi turizmus <i>(Halász Péter)</i>	59
	Táncház és kirakodóvásár <i>(Fehér Anikó)</i>	60
	Művelődési tábor a losonci járásban <i>(Puntigán József)</i>	60
	Zsuffa Tibor, 1911—1985 <i>(Nemeth Pál)</i>	62
KÖNYVVELEPC	Könyvek az Árpád-korról <i>(Makk Ferenc)</i>	66
	Pusztaszéri László: Gorgey Artúr a szabadságharcba <i>(Harza Lajos)</i>	68
	A magyar polgári átalakulás kérdései <i>(Csapó Mária)</i>	69
	Arany János Békés megyei élet- és levelezése <i>(V. Busa Margit)</i>	71
	Levelek Szántódtról <i>(Szilágyi Ferenc)</i>	72
	Az érsekújvári múzeum évkönyve <i>(Trugly Sándor)</i>	73
	Bakács István: Iratok Pest megye történetéhez <i>(Kovács József László)</i>	73
	Arpa Péter—Füle Miklós—Puspóki Nagy Péter—Puspóki Nagy Szilvia: Százéves a szervezett poszonypuspóki tűzvédelem <i>(Dr. Polgárdy Géza)</i>	74
	Fejes Imre: Veszprém megye közigazgatási bensztársai és tanácsi vezetői 1950—1981 <i>(Gazdag István)</i>	75
	Bálint Sándor: Szeged-Alsóváros <i>(Barna Gábor)</i>	76
	Csáky Károly: Honti barangolások <i>(Szombathy Viktor)</i>	77
	Gaál Károly: Kire marad a kisküdmön? <i>(Szabó László)</i>	78
	Füzes Endre: A gabona tarolása a magyar parasztagazdaságokban <i>(Mándoki László)</i>	79

E SZÁMUNK MUNKATÁRSAI

Barna Gábor dr. tudományos munkatárs, MTA—
KLTE Néprajzi Tanszék, Debrecen — **Barsi Er-
nő** dr. ny. főiskolai tanár, Győr — **Bárh János**
dr. múzeumi igazgató, Kalocsa — **Bencsik János** dr.
muzeológus, Tokaj — **Böszörményi István** tanár,
Losonc — **Csapó Mária** dr. levéltáros, Új Magyar
Központi Levéltár, Bp. — **Csorna Béla** ny. szer-
kesztő, Bp. — **Deregán Gábor** főszerkesztő,
Pedagógusok Lapja, Bp. — **Domokos Pál Péter**
dr. ny. tanár, Bp. — **Fehér Anikó** tanár, I. István
Gimnázium, Bp. — **Fehérvári Magda** muzeológus,
Dunamenti Múzeum, Révkomárom — **Feny-
vesy László** dr. muzeológus, Budapesti Történelmi
Múzeum, Bp. — **Gazdag István** levéltárigazgató,
Debrecen — **Gál Zoltán** dr. szerkesztő, Petőfi
Nepe, Baja — **Gelencsér József** dr. osztályvezető-
helyettes, Városi Tanács, Székesfehérvár — **Gere-
lyes Ede** dr. tudományos tanácsadó, Budapesti
Történelmi Múzeum, Bp. — **Halász Péter** tud. fő-
munkatárs, AKI — **Harza Lajos** tud. osztályveze-
tő, Bp. — **Horn Emil** tud. főmunkatárs, Magyar
Munkásmozgalmi Múzeum, Bp. — **Kanyar József**
dr. levéltárigazgató, Kaposvár — **Kálmán Gyula**
kollégiumi tanár, Csukás Zoltán Mezőgazdasági
Szakközépiskola, Csorna — **Kovács József László**
dr. tanár, Tanítóképző Főiskola, Zsámbék — **Ko-
vássy Zoltán** dr. ny. ügyvéd, Bp. — **Makk Ferenc**
dr. docens, JATE Szeged — **Mándoki László** dr.
tud. főmunkatárs, Baranya Megyei Múzeumok
Igazgatósága, Pécs — **Merényi Gábor** tanuló, Ve-
res Pálné Gimnázium, Bp. — **Morvay Péter** dr.
néprajzi kutató, Bp. — **Németh Pál** ny. munka-
ügyi vezető, Szerencs — **Polgárdy Géza** dr. jogta-
nácsos-főelőadó, Bp. — **Puntigán József** matema-
tikus-programozó, Fülek — **Rédey Pál** dr. evan-
gélizus lelkész, Bp. — **Strobel Árpád** közigazdász,
Tata — **Szabó László** elnökhelyettes, Vas Megye
Tanácsa, Szombathely — **Szacsavay Éva** muzeoló-
gus, Néprajzi Múzeum, Bp. — **Szabák Mi-
hály** dr. újságíró, Somorja — **Szekér Ernő**
tud. ügyintéző, MTA Balatoni Limnológiai
Kutatóintézete, Balatonfüred — **Szénássy Árpád**
üzemvezető, Révkomárom — **Szilágyi Ferenc** dr.
tud. főmunkatárs, KLTE Debrecen — **Szombathy**
Viktor író, Bp. — **Szűcs Ernő** dr. ny. adjunktus,
Orvostudományi Egyetem, Debrecen — **Trugly**
Sándor régész, Dunamenti Múzeum, Révkomárom
— **Varga Gábor** dr. adjunktus, Tanítóképző Fő-
iskola, Debrecen — **V. Buss Margit** dr. ny. tud.
főmunkatárs, OSZK Bp. — **Zákonyi Ferenc** dr.
ny. hivatalvezető, Balatonfüred — **Zika Klára** új-
ságíró, Magyar Hírek, Bp.

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI

ÁGOSTON LÁSZLÓ (elnök)
FRANK TIBOR
GAZDA ISTVÁN
HALÁSZ PÉTER (szerkesztő)
HAVAS GÁBORNÉ
JUHÁSZ RÓBERT (felelős szerkesztő)
MORVAY PÉTER
OLSVAI IMRE
SÁNDOR LÁSZLÓ
SZABÓ FERENC
SZEKELY GYÖRGY (főszerkesztő)
SZIKOSSY FERENC
TIMAFFY LÁSZLÓ
TOLTÉSI IMRE
TOROK LÁSZLÓ (tördelő szerkesztő)
VECSEI JÓZSEF

ISSN 0324—7627. Kiadja a Lapkiadó Vállalat,
Bp. Lenin krt. 9—11. Felelős kiadó: Siklósi Nor-
bert vezérigazgató. Szerkesztőség: 1360 Budapest,
Belgrád rkp. 24. Telefon: 182-855. Szerkesztőségi
órák: hétfő 14—16 óráig. Készült 5000 példányban
4 (B/5) iv terjedelemben 86 62175 Pannon Nyomda,
Veszprém. Felelős vezető: Danóczy Balázs igazgató.

Terjeszti a Magyar Posta — Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Posta hírlapüzletei-
ben és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) (Budapest, V., József nádor tér 1. Levélcím:
Budapest 1900) közvetlenül, vagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR 215—96162 pénzforgal-
mi jelzőszámra. Ára 8 Ft. Éves előfizetési díj 48 Ft. Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi
Vállalat (H—1389 Budapest, Postafiók 149).

Kanyar József:

„Bízom a nemzeti közönyt feloldó honismereti mozgalom jövőjében.”¹

A Sopronban rendezett tavalyi, XIII. Honismereti Akadémia után azzal búcsúztunk el a negyedszázados múltira visszatérítő magyar honismereti mozgalom székfőnökétől, hogy a stafétabotot Budapest veszi át 1986-ban és rendezi meg a XIV. honismereti akadémiát. Közben népfőntünk VIII. kongresszusát is megtartottuk és arról megállapítottuk, hogy nem volt még népfőntkongresszus, amelyen olyan hangsúlyt és zöldutart kapott volna e negyedszázados mozgalom, mint éppen a legutóbbin.

Kongresszusunk után népfőntmozgalmunk 1986. évi programjavaslatában már jelentős megállapítások voltak olvashatók *nemzettudatunk és nemzeti önismeretünk erősödéséről, nemzettudatunk környezetvédelemről, a lokálpatriotizmus és a szülőföld vonzó szolgálatában*. Ebből a programjavaslatból nyomatékkal emelhetjük ki hazai kulturális életünk felemelésének, a reformkori Magyarország emelkedettségének az ügyét, amelyben soha nem volt másodrendű és provinciális a kultúra ügye, az iskola és a nemzet ügye, a vidéki Magyarország ügye.

A vidéki Magyarország súlyár növelni a fővárosban is lehet. A reformkori Magyarországon még nem volt olyan szakadék, mint napjainkban a főváros és a vidék között. Keressük is az új közösségi életformákat s ezen belül a *megújulás* lehetőségeit a fővárosban is. Ezért jelentős számunkra a budapesti XIV. honismereti akadémia. Nemcsak a tematikája miatt, amelyben a *városi életmód és a munkás életmód* kutatásainak eredményeivel szembesülhetünk, hanem azért is, mert Magyarország honismereti mozgalomának *legalizációjaként* a rendezvény belekerült a főváros akcióprogramjába, minden illetékes központi szervezet morális és anyagi támogatásával.

Mivel tud a honismereti mozgalom „feljönni” Budapestre? A hazát, a népet és a nemzetet féltő szeretettel, öntudatával, a közösségi életesszémények intenzívebb szolgálatával, a szülőföld szeretetével. A főváros is *millióknak a szülőföldje*. Lam a legutóbbi hetekben a fővárosban már felhúzta kereteit a Városszépítő Egyletek Szövetsége is, amely sok ponton találkozik mozgalmunk munkájával. De feljöttünk azzal is, hogy a felemelkedőben lévő mozgalmunk keresni fogja megújulása kapcsán az érintkezési pontokat a főváros intézményivel, iskoláival, *amíg a fővárosból viszünk vidéki honismereti szaktáborainkba diákokat, a főváros közvetlen közelébe: Zsámbékra hoztuk fel a tanítóképző főiskolák honismereti szakkörvezetőinek továbbképzési táborát, amely jogosítványt is ad hallgatóinak*. De a fővárosba jöttünk azért is, hogy a *történelmi idők dátumaira* is emlékezzünk, hiszen ez az esztendő a török hódoltság alól való felszabadulásnak a 300. évfordulója. De jöttünk azért is, hogy a honismereti mozgalom *szorulóvó* feladatait meg tárgyaljuk. Közöttük a honismereti mozgalom hatalmas intézményi-szervezeti rendszerében keresve a közgyűtemények *bázishatárát*. Így helyeztük el az Új Magyar Központi Levéltárban hazánk fényképezésének akciója során készült filmfelvételeket. *Nagy jelentőségű ez az akciónk, amellyel utódainknak megörökítettük annak az országnak a képét, amelyben élünk, s amelyet oly nagy mértékben átfaltunk*. A vidéki Magyarországon tartott honismereti akadémiák után *most* mozgalmunk eredményeit a fővárosi sajtó, a központi hírközlési eszközök is hasábjaira vehetik.

Van-e mondanivalója a honismereti mozgalomnak Budapest számára? Van. Az *üzem-hazafiságnak* is melyek lehetnek a gyökerei. De van alma mater, azaz *iskola-hazafiság is, amely az értelmet kereső szellemi delybe, a magasabb szellemi elevenségű közműveltségbe köti az egész nemzetet*. A hazaszeretet, a nemzet tudat és a nemzeti önismeret, a szülőföldszeretet kérdése ma sem avitt és provinciális, nem poros fogalom még elektronikus korszakunkban sem. Legyen is társadalmunk *mindig kényes* nemzetünk henyére. Egy rosszul dolgozó ország nem is szereti igazán a hazáját!

A főváros *szelleme mindig a legkarakterisztikusabb jegye és névjegykétyája a nemzet önismeretének*. Mutasson meg új arculatát Budapest a magyar honismereti mozgalom neves és névtelen katonáinak, hogy kölcsönösen inspirálva egymást, *egymás kezére találva* kerüljenek ki tanácskozással. Ezért *bízom a nemzeti közönyt és némaságot feloldó magyar honismereti mozgalom jövőjében*, mert bízhatunk a nemzetet erősítő szülőföldszeretet felemelő erejében is.

¹Elszöngzött a XIV. Honismereti Akadémia megnyitójaként, Budapesten, 1986. június 30-án. (Szerk.)

Városi- és munkáséletmód a XIV. Honismereti Akadémia napirendjén

A XIV. országos honismereti akadémia öt nap alatt negyvenkét órással munkaprogramot bonyolított le, komolyan dolgozott. Munkaidejéből öt órát szánt az évi továbbképzési feladatára: a városi életmód, a munkásság életmódja néhány — kutatásilag már érett — kérdésének megtrágyálására. Mégis jogos volt Garamvölgyi Józsefnek, a HNF OT titkárnak igénye, hogy máskor is, s az eddiginél többet foglalkozzanak az akadémiai a munkásság életmódjával. A munkásmozgalom, az üzemtörténet, a politikatörténet kérdései már szerepeltek, de ez a mostani mégis áttörést jelentett. Szinkronban vagyunk a tudományos kutatásokkal, egyre több olyan mű jelenik meg, amelyek az említett témakörökre irányulnak. Előjáróban még azt is kiemelném Garamvölgyi József szavaiból, hogy a történettudomány eredménye mellett hallgassuk, ismerjük meg a jövőben a szociológia közkinccsá tehető megállapításait is. A programban szereplő előadások csak kis töredékét jelentik a számba jöhető témáknak, de nem véletlenül adtunk elsőbbséget a topográfia, a városformáló szerep, a városi és vidéki lakáskörülmények, s az öltözködés témakörének. Ugyanis megítélésünk szerint ezek olyan általános érvényűen kutatható kérdések, amelyek körében országosan felgyorsulhat a városi és munkáséletmód-kutatás a honismereti mozgalom révén. A további évek során reméljük egy-egy szekció erejéig mindig módunk lesz az akadémiaikon, további előadók bevonásával a vitaltezőség teremtésére előbbre lépni.

Dr. Gerélys Ede: A munkásság szerepe a város formálásában: Budapest és a peremvárosok című előadásával vizsgálta a munkásság topográfiai elhelyezkedésének, társadalmi, politikai berendezkedésének, szociális helyzetének, szerveztségének, kultúrájának városalakító szerepét. Az 1873-ban létrejött Budapest földrajzi értelemben erőteljesen eltér a nemzetközi példáktól, hiszen fejlődési iránya szinte napjainkig főként dél felé terjedt, s nem a tiszta vizet, tiszta levegőt jelentő északi irányba. Míg Európában ebben az időben már egyesülnek a nagyvárosok elő- és külvároaikkal, nálunk csak akkor indul meg kialakulásuk. Az akkor még alig negyedmilliósi Budapest 40 év alatt négyszeresére növelte lakóinak számát, s felsorakozott a nagy európai fővárosok sorába. S mivel a gyarapodás az ipari fejlődés elsődleges következménye, különösképpen az a peremterületeken, a város életében elhelyezkedésével, tömegével, politikai szerveztségével a munkásság meghatározó erővé vált. Az előadó részletesen foglalkozott a városépítés e vonatkozású kérdéseivel is. Így például a Nagykerület létrejöttével óriási területen formálta a város arculatát. Összekötött és ugyanakkor elválasztott lakások tömegét szülte, de inspirálója, kikényszerítője volt az ipari fejlődésnek, a munkásság topográfiai átrendeződésének is.

Nyugatról—keletre — a Dunától elindulva — a Lipótváros területén zajlott le a legnagyobb változás. A város hagyományosan a mai Szabadság térig terjedt. Onnan územek, malmok sora váltotta egymást. Szerény, jellegtelen házakban munkások, alkalmazottak laktak. Kicépl a Nagykerület, ez a terület értékebbé vált. Az ipar északra húzódik fel a korábbi Lóportár-dűlő, a Bika-rét és Angyalföld helyére. Kialakul Angyalföld egységesen gyárvárosi arculatával. A kerület kiépítése nem ennyire erőteljesen határozta meg a József- és a Ferencváros ipari és munkásarculatát, de választóvonalat húz a lakó és ipari terület között.

Az előadás a városépítés másik döntő sajátosságát, az épülő lakóházak típusát, jellegét is vizsgálta. Megállapítja, hogy a feleputt új negyedek többségének lakássűrűsége nem az emberi szükségleteknek, hanem az ingatlanáraknak felelt meg. Ez a városépítés nem a kisjövedelműek, munkások lakás gondjának megoldására volt hivatott. A magántőke számára ez nem volt kifizetődő. 1896-tól kezdődően épülnek fővárosi vagy állami pénzen telepzerűen a munkáslakások. 1910-ig 9000 olcsó béru lakást építtetett a főváros. Emellett a XIX. század közepétől územek, gyárak, vállalatok egész sora építi a kolóniákat. Mindezek ellenére a lakáskérdés megoldatlan szociális kérdés maradt. Az előadás az infrastruktúra elemzését hat peremváros illetve község területén is végigvitte. Ezt követően határozta meg a szociáldemokrata várospolitika főbb periódusait. A város életében — jelentős munkásszervezetekről — mint közismertebb témákról az előadó csak összefoglalást adott, hogy hangsúlyozza a munkásság városalakító erejének rendkívüli sokoldalúságát.

Dr. Hegyi András docens távollétében felolvasott előadásában: *Szeged, a vidéki városfejlesztés egyik típusa* címmel, az ellenforradalmi korszak társadalmi rétegeinek elemzéséből kiindulva, napjaink kérdéscig jutott el. A szegedi, elsősorban élelmiszeripari munkásság életkörülményeinek vizsgálatán a szerző az 1920-as évek munkásnyomorával szemben lassan javuló irányzatokat talált, különösen a fiatalabb munkásrétegeknél, akiknek javul az öltözködése, kulturális igénye, terjed a könyv olvasás, a munkáslakásokban megjelentek az egyszerűbb rádiókészülékek is. Ugyanakkor az előadás hangsúlyozta, hogy a munkásélet-

mód változása a nagyipari-hadiipari munkásoknál a karakterisztikus, míg pl. Szegeden a textil- és élelmiszeripar városában az életszínvonal növekedése halványabb. Életforma-változást azonban a szegedi munkások esetében tömegesen sző sem lehetett. A legnagyobb változás az volt, ha a család több tagja is munkához jutott, az így megnövekedett kereset révén kiszabadultak a korábbi rossz lakáskörülmények közül s egyzsobá-konyhás önálló házhoz jutottak.

A szegedi burzsoázia vizsgálatánál megállapította, hogy az nem egységes társadalmi réteg. Bizonyos ellenzéki magatartást tanúsított a vad jobboldali törekvésekkel szemben. Ez elsősorban a zsidó-tőkés csoport jelenlétének tudható be, akik a liberális pártokhoz csatlakoztak. Az ellentmondás itt abban van, hogy alapvető érdekeik a fennálló rendszerhez kötődtek őket. A csekély számú nagypolgárság igen nagy vagyon felett rendelkezett. A középpolgárság vagyoni helyzete lényegesen gyengébb, nagyobb részük nem vett részt a politikai életben sem, ha igen, akkor a kormánypárt oldalán. Kisebbség részük a liberális pártot erősítette. Szeged társadalmi életének jellegzetes rétege a hivatalnoki kar, amely az ellenforradalmi rendszer székfűrtelője volt. A helyi hatalmi csoport egyik legjelentősebb alkotó eleme Szegeden ekkor a katolikus papság. A város túlnyomórészt katolikus volt, a klerusnak ezért a hatalom fontos szerepet szánt saját társadalmi bázisának erősítésében. Az egyház ebből a célból a szervezetek egész sorát hozta létre, befolyásuk kiterjedt a művelődésre és az oktatásra is. Szegeden a jobboldali tisztok csoportjának politikai szerepe volt, ők a középrétegekre és a parasztságra gyakoroltak befolyást. A szerző elemezve az értelmiséget (pedagógusok, professzorok) két részre osztja őket, a nyílt jobboldalra és a baloldali gondolkodásúakra. A középrétegekre a súlyos gazdasági körülmények voltak a jellemzők. Közülük sokan eljutottak a szociáldemokráciához. A szerző a továbbiakban hosszasan elemezte a jobboldali elképzeléseket, ideológiai irányzatokat, amelyek a középrétegek megnyerését szolgálták. Szeged kulturális központja tétele is itt nyeri forrását. Határozottan le lehet szögezni, hogy az ellenállás szelleme — főként a munkásság soraiban — sohasem szűnt meg a rendszer bázisvárosában, Szegeden sem. Az előadás befejező része a város 1945 utáni — főként az 1960-as évektől beinduló — fejlődésével foglalkozott.

A korreferrátumok sorát *Fűrész Józsefné Molnár Anikó* nyitotta meg: *Tatabánya egy munkászváros születése* című előadásával. Az egykori Eszterházy hercegházai birtokon a Magyar Általános Kőszénbánya Rt. 1896-ban vásárolta meg a bányászati jogát, s Felsőgalla, Alsógalla, Bánhidá határában az ország legmodernebb bányásztelepülést. Az előadó gondosan végigkísérte azt a hosszú történeti folyamatot, amelynek során az 1902-ben önálló községgé vált Tatabánya, 1947-ben magába olvasztotta a környéki bányász-községeit, majd megyei székhely lett. E munkászváros születésének krónikájából nem maradt ki az itt élők életmódjának gondos és részletes elemzése sem. Ehhez a város ipari szerkezetváltozásának ismerete is szükséges. 1930-ig valóban bányásztelepülés volt, majd az ország legdinamikusabban fejlődő ipari körzetévé vált. Az ipari termelés egy évtized alatt megháromszorozódott, hogy 1940-re az egykori bányavidék Észak-Dunántúli egyik legjelentősebb ipari centrumává váljék. A vidéket az itt élő munkások a bányabárok birodalmának nevezték, hiszen itt minden az övéké volt, tőkés minibirodalom volt: hármastapolt-ságban. Az igazgatóságot a helyi kaszinó, a kisegítőszemélyzetet a pompás Népház, a munkásság több ezres tömegeit a felsógallai munkásotthon képviseli. Ez az elkülönülés még a strandon is létezett. Külön medence volt a tiszteknek és a munkásoknak. De így különültek a tisztai, altisztai és felvigyázói 2—3 szobás komfortos lakások. A szobakonyhás, 35 m²-es munkáslakásokból hat jelentett egy házat, előkertjük és udvaruk volt ugyan — de csak tenyérnyi. Három lakásra jutott egy árnyékszék, a szennyviz fedetlen csatornába folyt, a vizet cserkes kutak szolgáltatták, ez a helyzet 1907-ben súlyos tifuszjárványhoz vezetett. Ezután építettek ki a vízvezetékkel — azaz az utcai nyomós kutakat. A vállalat adott a lakáshoz egy tűzhelyet, dobkályhát is. 1902—1920 között épült fel a hatalmas kolónia, majd az 1930-as években folytatódott az építkezések, ekkor Tatabányán és Felsőgallán már 10 munkásclep állt, 5400 munkás lakott itt. Az új épületek tetszetősebbek, de sajnos nem jobbak mint a régi telepen. A szerző itt is komor adatokat tárt fel a lakásokon belüli viszonyokról. Az 53 tisztviselőház pompája a kortársak figyelmét is magára vonta, szemert szűrt.

A bányász-községek nemzetiségi összetétele sokszínű, szinte az egész Monarchia megtalálható volt kezdetben a bányászok soraiban. Ipari összetételük is nagyon vegyes, ekkor még csak igen kis részük volt eredetileg is bányász. A szociális helyzetet elemelve hallhatjuk, hogy az itteni jövedelem még az 1940-es években is messze elmaradt az országos átlagtól. Tatabányai adat, hogy a családok nagy részénél hús herente egyszerű, vagy egyszerű sem került az asztalra. Élet- és munkakörülményeik tehát nem gyorsultak, nem javultak fel olyan ütemben, mint ahogyan a terület ipari adarainak feltárása után tért rá a szerző a város felszabandítása utáni történetének ismertetésére. Ekkor valósult meg a régi álom és követelés: a bányásztelepülések városainak egyesülése.

Dr. Szivirczer Ferenc: A salgótarjáni bányászkolóniák című előadásában először a város lakosságának foglalkozási szerinti összetételét elemezte, arra a következtetésre jutva, hogy a bányászváros elnevezés igen hamar korszerűtlenné vált, már 1930-ban sem állta meg a helyét, hiszen ipari városá alakult át. A bányászati ekkor már dél felé húzódtott, az addiginál gyengébb szénmezők felé. A város amerikai ízű fejlődését azonban mégiscsak a szén alapozta meg. A XIX. század közepétől telepedett ide a bánya, az 1860-as években a vasmű, 1893-ban pedig az üvegyárral talált magának helyet. A vasút kiépülése a fővárossal megvalósuló összeköttetés további fejlődés lehetőségét teremtette meg.

A gyors fejlődés, gyors betelepülést eredményezett. Ebből viszont az építkezések többségének ideiglenes jellege következett. A bányákhoz közeli kolóniák épülése lassan Salgótarjánra is jellemző lett. Ez indította el a falu városiasodását, hiszen a faluban, a kolóniák mellett tisztai házak, igazgatási épületek jelentek meg.

A századfordulón az acélgvár és a többi nagyüzem megépítette saját kolóniáit, az ún. emberköpöket. Itt nem a községi közigazgatás, hanem az igazgatóság volt az úr.

Az előadó részletezte fennmaradt leírások alapján a XIX. század végi kolóniák állapotát: a házaknak deszkafaluk volt, tetefükre földet szórtak, oldalaihoz is földet dobtak, hogy télen meleg, nyáron hideg legyen. A kolóniák maguk — azaz az épületek — a bánya és a vasút megszünte után pusztulásnak voltak kitéve, illetve nyugdíjasok próbáltak meghúzódni bennük. A kolóniatelepek három típusa létezett a 100 év alatt: a) a megüresedett telepeken maradt, már ismeretett deszkaház-kolóniák, a kezdőknek, lecsúszottaknak; b) az emeletes, kőházak: az aktív bányászoknak; c) az 1920 után épült négylakásos altszti, tiszti kolóniák, s nagyszalados munkások házai.

Dr. Nagy Dezső: Munkásbörzsköds a XIX. század végén a fővárosban. A munkásviselerekről a XVIII. század végétől vannak adataink. Érdekes forrás ehhez az egykori rendőrségi körözövel, amely a körözött iparosság, ipari munkás ruházatának leírását is megadja. Tudnunk kell, hogy a ruhának rangjelző jellege volt a feudalizmusban, s ez a jelleg a polgári forradalmak győzelme után is maradt. Sőt, a munkások önálló, új ruházatokat alakítottak ki. De közöttük is voltak különbségek szakmák és vidékek között. Nem a divat, hanem a munkafeladatok döntöttek a mindennapi viseletről, ünnepre feketét öltöttek. A fekete ruhát később a sötétké és a csikos váltotta fel, így még unnepegyesebb lett megjelenésük. Nyáron burett ruhát hordtak a korábbi fekete helyett. A borbélyok és pincérek csokornyakkendőt, a többi szakmák művelői hosszú, szeles kék vagy fekete nyakkendőt viseltek. A mellényhez óra és óralánc járt. A korábbi bakancsot először a cugos, majd a gombos és ringlis cipő váltotta fel. A félcipő az 1920-as években jött divatba, felváltva csaknem fél évszázad alatt a fűzős hosszú szárút. A legénynek bajsa volt, amikor vándorolt szakállt is hordott. A stuccolt bajusz az 1920-as évektől jött vissza a divatba, korábban a Vilmos-császár szakáll és bajusz volt a divat. Az 1920-as évektől egyre általánosabb a se bajusz—se szakall viselet. Az előadó hosszan ismertette a kalapdivatot: szilvamerő, tókhéj kalap. A régi divatú sapkák közül már csak az ún. micisapka van divatban. Külön sapkaviselete volt a fővárosban a kőbányai sormestereknek. A szerző befejezésül néhány manapság jellegzetes ruhát ismertetett, amelyeknek közös vonása, hogy munkaruhák. Az utcai viseletben nem lehet szakmai elkülönüléseket felismerni.

Gallatiné Peterdi Vera: A Ganz-kolónia élete referátuma 1869-től tekintti át a MÁVAG-gyár kolóniaépítkezéseit. Az első „cseh falu” épült ekkor — utalva a munkások nemzeti hovatartozására — ezen a néven. A házakhoz vendéglő, bolt és fürdő is tartozott. A telep 13 épületből állt, iskolájuk, óvodájuk volt, a század végére már 100 ház volt. Ezt a telepet kinőtte a gyár, lebontották, s ekkor épült a maga idejében híres MÁVAG-kolónia (réves a mai szóhasználat, hogy Ganz-kolónia, hiszen a két gyár egyesülése több mint fél évszázaddal később következett csak be. — Szerk.). Az új kolónia modern épület volt, elkerülte a pesti bérkaszárnya-építkezések közismert hibáit. Nem volt körfolyosó, önálló lépcsőházak voltak. Többcsüggiben szoba-konyhások voltak, s ami akkor még szokatlan, saját WC-vel! A lakásokban víz és gáz volt. Itt került a lakásokba Budapesten először gáztűz. A kolóniához mosoda, szárító, fürdő is tartozott. A pincében saját jéggyárak voltak. A kolónia saját óvodával rendelkezett. A telep közepén volt a mai fogalmak szerinti közművelődési ház. Ennek a földszintjén volt a vendéglő, az emeleten tiszti kaszinó s munkásértekező. A 2. emeleten voltak a munkásönképzés terméi. Ebben az épületben helyezték el az orvosi részeket is. A kolónia 2—3 szobás lakásaiban laktak a tisztviselők, magasabb komfortfokozatú lakásokban.

A telepen lakni rang volt, ezért abszolút hűséget követeltek meg érte. Politikai szempontból keresztényszocialista légkör uralkodott a lakók között. A telepen élőkrol a gyár különböző szociális kedvezményekkel gondoskodott, egy időben ingyen konyha is működött a lakótelepen.

A szerző elemzte a lakások felszereltségét, bútorait. A szobák felszereltsége átlagos: két ágy, szekrény, vasgép, ritkábban heverő. A falakon vallási témájú lenyomatokat tartottak. A kolónia lakóinak életmódját konkrét családvizsgálattal példázta az előadás. Adatai a családok étkezési szokásaira is kiterjednek.

Az akadémia időbeosztása további előadásokra, vitákra sajnos nem adott lehetőséget. Úgy gondoljuk, hogy így is üttörő munkát végeztek az előadók, s a témát a további akadémiákon folytatni kell.¹

Dr. Gerelyes Ede

A KÖVETKEZŐ SZÁM TARTALMÁBÓL: Hungarológiai világkongresszus Bécsben — 275 esztendeje született Bod Péter — Fodor Ferenc emlékezete — Kilencven éve született Veres Péter — A sárospataki népfőiskola ötven éve — Az első gőzvasút Magyarországon — Diákszinjártás Róvkomáromban — Hazalátogató magyar tudósok — Imreh István kolozsvári történész — A magyarországi földmérés múltjából — Czuczor Gergely — Turr István és a magyar vizgaldalkodás — Madách Imre alsósztrégovai síremléke — A Palócföld — Nemzeti kisebbségek a nyugat-európai országokban — A makói szabadtéri néprajzi gyűjtemény — Szársó, 1986 — Citerások Tiszakecskén — Néprajzi gyűjtés a Garam mentén — A Budavár emlékérem szorozat — A diáktársaságok hagyománya és a honismeret — Könyvismertetések.

---

¹ Az akadémia teljes anyagát 1988-ban a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum megjelentette: *Történelmi—Múzeumi Közlemények* (Szerk.)

Eszmeváltás a Honismereti Akadémián

Sokak által vallott régi igazság, hogy a konferenciákon, továbbképző tanfolyamokon a folyosói és fehér asztal melletti beszélgetések, hálózobai eszmecserék legalább annyira hasznosak, mint a meghallgatott előadások. A Honismereti Akadémiáknak éppen ezért volt elmaradhatatlan hagyománya az ún. Szabad Fórum. Itt került sor a bevált helyi kezdeményezések, új munkamódszerek ismertetésére, az időszzerű problémák megvitatására. Az itt elhangzottak ellensúlyozták az Akadémiák esetleges tematikai egyoldalúságát, kifejezték a honismereti munka sokszínűségét, s az idősebbek és fiatalabbak megnyilatkozásainak összességével szolgálták az oly fontos mozgalmi folytonosságot és megújulást.

Az eddigi tizenhárom Akadémiára visszaemlékezve, jó érzéssel állapíthatjuk meg, hogy fórumaink általában mentesek voltak az üresjáratoktól, a sok helyt tapasztalt mozgalmi frázisoktól. Csak egy volt a baj: többnyire az Akadémiák zárónapijára estek, s így sokszor megfogyatkozott létszámmal zajlottak le. Többnyire az idő is kevés volt a mozgalom sokszínűségéből adódó kérdések megvitatására.

Ezen próbált segíteni a XIV. Honismereti Akadémia, amikor a tapasztalatcseréket a program elejére helyezte, mégpedig megadott témák szerinti tagozati csoportosításban. E tagozatok (szekciók) így alkalmat adtak a legfontosabbnak ítélt kérdések megvitatására. Az Akadémia utolsó napján aztán — sajnos, nem eléggé kihasználva — lehetőség kínálkozott arra, hogy a tagozati megbeszéléseken elhangzottakról az összes résztvevő is tájékozottabb legyen.

A következőkben igyekszem nagy vonalakban vázolni a szekciókban elhangzottakat.

1. A programban I. sorszámot kapott tapasztalatcseré-csoport — talán túlságosan is sokat markoló — témája a honismereti mozgalom szervezeti, irányítási, módszertani kérdéseinek megvitatása volt. *Kanyar József*, az Országos Honismereti Munkabizottság elnöke bevezetésként áttekintette mozgalmunk rétegződését, s — egyebek mellett — hangsúlyozta a honismereti tevékenységet támogató intézményekkel való harmonikus együttműködés fontosságát. Az ezt követő felszólalások meglehetősen szétágazók voltak, jelezve, hogy a résztvevők még nem ismerték az Akadémia ünnepélyes megnyitásának irányt mutató megnyilatkozásait, s nem számoltak azzal, hogy némely kérdések inkább a másik tapasztalatcseré-csoportba vagy a plenáris fórumba illenének.

Bodolay Géza irodalomtörténész felhívta a figyelmet arra, hogy az 1990-ben esedékes V. Országos Honismereti Konferencia egybeesik a hajdani Soproni Magyar Társaság megalapításának 200. évfordulójával, s ez alkalmat kínál arra, hogy a reformkori „képzőtársaságok”, önképzőkörök értékes hagyományainak felújításával erősítsük a középiskolákban folyó honismereti munkát. Erre a fontos kérdésre vonatkozó javaslatait később, a plenáris fórumon részletesebben is kifejtette.

Györgyi Ferencné, *Paor Zoltánné* (Bp.) és *Rétei Lajos* (Szentendre) tömegkommunikációs eszközeink nagyobb nyitottságát, erőteljesebb támogatását igényelték a honismereti munka számára. Javasolták pl. a tévé által műsorzárások bemutatandó képsorok országunkat átfogó változatosságát. (Rokon kérdések — amint alább látni fogjuk — más szekciókat is foglalkoztattak.) *Jóó Kálmán* (Bp.) felvetette egy honismereti dokumentációs gyűjtemény és filmtár létesítésének gondolatát. *Kovács Sándor* (Bp.) arról szólt, hogyan lehet bevonni a tanulóiifjúságot az életmódkutatásba, pl. „Egy napunk története...” c. dolgozatok iratásával. *Kisérdi Dezső* (Bp.) az ipari tanulók közötti honismereti mozgalmi munka erősítésének fontosságát hangsúlyozta, hiányolta ennek tükröződését a programban. *Matyikó Sebestyén József* muzeológus a családtörténeti kutatás hasznosságát vázolta a társadalmi rétegződés jobb megismeréséhez.

2. Egy másik tapasztalatcseré-csoport a honismereti mozgalom továbbképzési lehetőségeivel és feladataival foglalkozott. *Kovács Daniel*, a sárospataki Comenius Tanítóképző Főiskola főigazgató-helyettese bevezetőjében szólt a Népművelési Intézzel közösen kidolgozott honismereti szakkörvezető-képző tantervről. Ismertette, hogy az 1970-es években, a megyei tanácsok és a Népművelési Intézet anyagi támogatásával több helyen, így számos pedagógusképző intézményben folyt rendszeres szakkörvezető-képzés. Az ezt életre források, sajnos, fokozatosan elapadtak, s így ma a képzés és továbbképzés mozgalmuk egyik megoldatlan problémája. A továbbiakban vázolta a Sárospataki Tanítóképző Főiskolán 1974 óta, tanfolyami, szakköri, illetőleg speciálkollégiumi keretben folyó munkát. Jelezte, hogy a jövő tanévben, a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Közművelődési Módszertani Központ támogatásával négy féléves honismereti

¹*Bodolay Géza*: A reformkori diaktársaságok és az iskolai önképzőkörök Honismereti Híradó, 1973. 3—4. sz. 105. old.

szakkörvezető-képzést indítanak a Sárospatakon már működő, de vizsgát még nem tett szakkörvezetők, valamint főiskolai hallgatók számára.

Tóth János, az Országos Közművelődési Központ igazgatóhelyettese a megújulás szükséges voltáról szóló a képzés-továbbképzésben, beleértve új értelmiségi rétegek bevonását a honismereti munkába, s kifejezte intézetük szándékát, hogy támogatni kívánja a különféle képzési formákat.

Kovács József László főiskolai adjunktus említtette a Zsámbéki Tanítóképző Főiskolán azóta már megvalósult szakkörvezető-képző nyári tanfolyam célkitűzéseit², s további részvételi jelentkezéseket kért a főiskolákból.

3. A legnépesebb csoport a *honismereti-helytörténeti muzeális gyűjtemények helyzetének megtárgyalására* gyűlt össze, jelezve, hogy e téma körül igen sok a tisztázni való. Kár, hogy erről a vitáról nem hangzott el beszámoló az Akadémia szélesebb nyilvánosságára előtt. Ezért is nagyon indokoltnak látszik *Selmeczi Lászlónak*, a Művelődési Minisztérium múzeumi osztálya vezetőjének javaslata: a honismereti bizottság szervezzen egy egész napos külön alkalmat e kérdéskör megvitatására. Ennek az igénynek időszükséglet mutatják azok a Honismeretben nemrégiben közölt cikkek is, amelyek elgondolkozatóan világítják meg e téma egyik oldalát.³

4. Széles körű érdeklődés nyilatkozott meg a *honismereti mozgalom sajtója és kiadási lehetőségei* című vitatéma iránt is. *Halász Péter*, a Honismeret szerkesztője ismertette a folyóirat terjesztésének, utcai aratásának még megoldandó feladatait. Közölte, hogy a tisztelepeldányok számának csökkentésével lehetővé vált az előfizetési igények jobb kielégítése. A példányszám jelentősebb növelésére ugyanis nincs kilátás. Az olvasók segítségét kérte a folyóirat hiánypótló állandó melléklete, a nem hivatásos kiadóknál megjelenő kiadványokat számon tartó honismereti bibliográfia teljesebbé tételehez. Többen vállalták, hogy rendszeres tájékoztatást adnak egy-egy megye kiadványairól.

Több felszólaló *Antal Károly* (Szécsény), *Szász János* és *Szakács Ottó* (Bp.) kérte, hogy a mozgalom vezetői szorgalmazza egy olyan könyvesbolt létesítését, egyelőre a fővárosban, amelyben nemcsak aratásnak, hanem terjesztésnek is a tanácsok és más szervek által megjelentetett, nehezen hozzáférhető honismereti kiadványokat. *Z. Szőke Pál* (Bp.) felvetette, hogy *Pálffy Sándor* egykori, Szerb utcai Magyar Élet Könyvesboltja helyén, az ő országos kiadványterjesztő példáját is követve lenne kívánatos megnyitni a helyi kiadványokat is árusító boltot. *Tölgyessy István* (Veszprém) megemlítette, hogy egy ilyen bolt a különféle iskolai vetélkedők jutalomkönyveinek összeválogatását is megkönnyítené.

Győrffy Sándor, a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum munkatársa és *Redey Pál* (Bp.) kérte, hogy a sajtó, elsősorban a Hazafias Népfőnt lapjai még rendszeresebben foglalkozzanak honismereti témákkal. Különösen kívánatos lenne a képes hetilapok honismereti jellegét erősíteni. *Győrffy Sándor* szerint új, vidéki kiadók létesítésével lehetne megoldani a honismereti témájú, helyhez kötődő művek gyorsabb megjelenését. De megérett a helyzet arra is, hogy a Hazafias Népfőnt önálló kiadót hozzon létre, vagy legalább társuljon be egy már meglévőbe. A népfőnttörténeti kutatások növekvő publikációs igénye is indokolja ezt.

Szóba kerültek a helytörténeti és módszertani kiadványok, periodikák megjelenítésének kérdései is. *Csuszár Ferenc* be is mutatta a fővátos XVI. kerületének évenként kétszer megjelenő *Corvin Híradó* c. periodikáját. *Szakács Ottó* (Bp.) elmondta, hogy a Józsefvárosi Füzetek eddig megjelent 10 száma már csaknem a kerület egész történetét feldolgozta. Fontos lenne ezt teljesíteni. *Máté György* (Szentendre) szerint a létesülő Népfőnt Kiadó vállalná a megszűnt Népművelési Propaganda Iroda által gondozott Honismereti szakkörvezetői füzetek c. sorozat felújítását is. Ez fontos szükségletet elégítené ki.

Győrffy Sándor elismeréssel szólt a Honismeret folyóiratról. Javasolta, hogy a Historiahöz hasonlóan közöljön több illusztrációt, használjon jobb papírt, s továbbra is foglalkozzék a határon kívüli magyarokkal. *Máté György* javasolta, hogy a Honismeret jelentessen meg évkönyvet, terjedelmesebb „termés-jellegű” anyagközlő, illetőleg módszertani írásokkal.

E tagozati megbeszélésen elhangzott javaslatok, melyeket *Halász Péter* az Akadémia záróülésén a plénum elé terjesztett, általános tetszést arattak.

5. Egy másik csoport a *pályázatok, vetélkedők, játékok* téma „körüljárására” ült össze. Ez az eszmé váltás pótolta vagy legalábbis közelebb hozta egy regóta eszedékes, szűkebb körű intézményközi tanácskozás megvalósulását. Képviselőv voltak itt ugyanis azoknak a Hazafias Népfőnt által támogatott országos pályázatoknak a „rendszergazdái”, amelyek elismert tudománysegítő eredményeik mellett jelentős szerepet játszottak a honismereti mozgalom kibontakozásában. *Szemkeő Endre*, a Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattárának vezetője, *Balogh Lajos*, az MTA Nyelvtudományi Intézetének munkatársa, *Szikossy Ferenc* a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum főigazgatója, s e sorok írója az országos néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázat, valamint a múzeumok helytörténeti pályázata újabb eredményeiről szólva⁴ egyúttal vázolták azokat a tennivalókat, amelyek azt célozzák, hogy a pályázatok színvonala és vonzóereje, a változó viszonyokhoz alkalmazkodva a jövőben is megmaradjon, s a pályázati munka továbbra is egyik erős motorja lehessen mozgalmunk fejlődésének. Egyetértettek abban, hogy különösen fontos feladat a pályázatok ifjúsági tagozatának erősítése, melynek érdekében, a KISZ KB érdekelt titkárságaival szoro-

²Kovács J. László: Honismereti alsó és felsőfokon. Honismeret 1986. 4. sz. 48. old.

³Kovács Gyula: A falumúzeumok pedagógus-azsmmel. Honismeret 1986. 3. sz. 79. old.

⁴Az 1985. évi, XXXIII. országos néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázat eredményjegyzéke. Az 1986. évi, XXXIV. országos néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázat felhívása. Honismeret, 1986. 2. sz. melléklet; *Hlás Ilona*: A múzeumi pályázati rendszer öt éve (1981–1985.) u. o.; Új- és legújabbkori történeti pályázat. U. o.

san együttműködve még jobban ki kell használni az országos diáknapok rendezési éveiben adódó propagandalehetőségeket a középiskolások és az öket felkészítő tanárok megnyerésére. Ezzel összefüggésben kívánatosnak látták a két évenként ismétlődő egyetemi-főiskolai tudományos diákköri konferenciák és pályázatok honismereti érdekű tagozataival (néprajz, nyelvészet, történelem) való kapcsolat továbbfejlesztését, mely gyümölcsöző lehet mind a főiskolások pályázati részvétele, mind pedig a szakköri munkába való későbbi bekapcsolódásuk tekintetében. Hasonlóan fontos feladatnak jelölték meg a pályázati munkát segítő tematikus gyűjtési vezérfonalak kidolgozásának folytatását, hozzáférhetővé tételét. Eközben elismeréssel szölkék a Honismeret mellékleteként folyamatosan közölt, igen hasznos gyűjtési útmutatókról.

Többen rámutattak az értékes pályázati anyag publikálásának a további munkára serkentő és a szakmai elmélyedést segítő fontosságára. Szorgalmazni kell, hogy a múzeumi évkönyvek, honismereti értesítők és egyéb helyi kiadványok továbbra is adjanak helyet az önkéntes gyűjtők munkáinak, de meg kell találni a módot annak is, hogy a régi és újabb példákat követve gyűjteményes kötetek is jelenjenek meg a Néprajzi Múzeumban és a megyékben őrzött gazdag anyagból. Az a vélemény alakult ki, hogy a Hazafias Népront, a KISZ KB és az érdekelte megyék összefogásával leghamarább a középiskolások pályázók értékes munkáiból kellene és lehetne gyűjteményes kötetet összeállítani. Szó esett a pályázati részvételben megmaradó területi aránytalanságról is. Azokban a megyékben, ahol a pályázati munkában kiemelkedő eredményeket értek el, mindenütt a múzeumok és a velük együttműködő érdekelte intézmények munkatársainak szívesen vállalt, ügybuzgó szervező, tanácsadó és bírálati tevékenysége volt a siker alapja.

Mindezek megvalósítása céljából kívánatosnak mondták az érdekelteket, hogy — amint erre jelen sorok írója az Akadémia plénuma előtt elhangzott beszámolójában is kitért — a Hazafias Népront által támogatott, országos pályázatokat szervező és szakmailag segítő intézmények képviselői (beleértve a szintén sikeres országos pályázatot szervező Magyar Mezőgazdasági Múzeumát is) a honismereti bizottság szervezésében évente üljének össze a témakörrel kapcsolatos kérdések megtárgyalására.

A nagy múltú tudománysegítő pályázatok mellett *Mód Aladár* néprajzszociológus felszólalása nyomán sorra került egy mozgalmi érdekű, biztatóan böntrakozó újabb pályázatnak, az üzemkronika-író pályázatnak az ügye is.³ A jelenlévők egyetértettek abban (amit a felszólaló a plenáris fórumon részletesebben is kifejtett), hogy ez a pályázat — megfelelő további gondozással — új rétegeket kapcsolhat be a honismereti mozgalomba, s alkalmas arra, hogy segítségével bepillantást nyerjünk a gazdasági életünk átatakulásával együtt változó üzemi belső életébe.

A vetélkedő-játékok témakörét érintve e sorok írója sajnálatosnak mondta, hogy Hajdú-Bihar megye „Hortobágytól Sárcréig” nevű, évtizedes múltú, sokszínű kezdeményezését,⁴ mely a részt vevő helységek társadalmát oly eredményesen mozgósította a lakóhely értékeinek feltárására, bemutatására és ápolására, más megyék mindmáig nem vetették át, pedig ez — különösen a hagyománytartóbb vidékeken — hasonló eredménnyel megszervezhető lenne. Reméljük, hogy *Szabó Edit*nek, a HNF megyei bizottsága munkatársának felszólalása, mely a rendezvénysorozat újabb eredményeit ismertette az Akadémia zárónapján, a jó példa követésére adott indítást.

A Tájak, Korok, Múzeumok akcióját színesítő új — azóta publikált — országjáró játékról *Vajda Ferenc* né tájékoztatta a megbeszélés résztvevőit.

6. A honismereti táborok kérdéseivel foglalkozó tapasztalatsere-csoport felszólalásairól, javaslatairól sem hangzott el — sajnos — beszámoló az Akadémia plénuma előtt. Pedig itt merült fel a honismereti táborok régóta esedékes vezetői tapasztalatserejének terve. Ezen megvitatások lennének a különböző korosztályok és speciális érdeklődésű résztvevők számára rendezett táborok előkészítésének, lebonyolításának és továbbfejlesztésének mozgalom számára oly fontos kérdései. Gondolunk itt — egyebek mellett — a honismereti munka „utódlási” gondjaira orvoslást kínáló középiskolai honismereti táborokra, a Népművelési Intézet által gondozott kísérleti szociológiai táborokra, vagy a hajdani táj- és népkutatótáborok értékeit a mába átmenteni hivatott egyetemi-főiskolai honismereti táborokra.⁵

A XIV. Honismereti Akadémia újításaként bevezetett tagozati tapasztalatserek tehát hasznosak, sikeresek voltak. A kijelölt témák érdeklődést keltettek, figyelemre méltó hozzászólásokra adtak alkalmat. Az, hogy a felszólalások egyrésze független volt a csoportok főtémájától, a már említettek mellett talán azzal is magyarázható, hogy a résztvevők nem ismerték meg idejében a tagozatok vitatémáit, s ennek következtében nem elég átgondoltan választottak csoportot. Közrejátszhatott ebben az is, hogy a hasznos újítások megjelentetett Tájékoztató c. akadémiai „napilap” csak a csoporttémákat jelölte meg, a vitavezetők nevét nem.

A jövő évi akadémián érdemes lesz folytatni a tagozatos eszmecsereket, gondosan megválasztva a legidősebb mozgalmi témákat, s jólétre közelve nemcsak a főtémákat, hanem címszórúrcan talán néhány fontos részlekkérdésüket is. Igen fontos, hogy a tagozatos megbeszéléseken elhangzottokról — célszerűen az utolsó előtti napon a záró szabad fórum előtt — summázott plenáris tájékoztatót kapjon az Akadémia összes résztvevője is. Ez a rendelkezésre álló idő jobb kihasználását, a fontos és idősebbi javaslatok többoldali megvilágítását, valamint a következő évi mozgalmi munkaterv kialakítását is szolgálja.

Moray Péter

³Üzemünk élete 1986-ban. Pályázati felhívás. Honismeret, 1986. 2. sz. Melléklet.

⁴Varga Gyula: A „Hortobágytól Sárcréig” akció Hajdú-Bihar megyében. Honismeret, 1983. 4. sz. 33. old.

⁵Ujvári Mária: Egyetemi, főiskolai honismereti tábor a Töközben. Honismeret, 1980. 2. sz. 50. old.

175 éve született Liszt Ferenc

Liszt Ferenc győri hangversenye

Győrt a Liszt Ferenc utca 13. sz. alatti házon, az egykori megyeháza épületének falán emléktábla áll ezzel a szöveggel: E HÁZBAN TARTOTTA/HANGVERSENYÉT/LISZT FERENC/MEGYÉNK NAGY SZÜLÖTTÉ/1840. JANUÁR 16-ÁN./LISZT FERENC EMLÉKÉNEK/GYŐR-SOPRON MEGYE TANÁCSA.

A megyei tanács 1956. augusztus 30-i ülésén dr. Bay Ferenc terjesztette elő az alábbi indítványt:

„A következő hetekben az egész világ figyelmé Magyarországra fog irányulni, ahol fővárosunkban több mint 20 nemzet képviselőinek, művészeknek, tudósoknak, zenerajongóknak részvételével emlékeznek meg a zenei világ Liszt Ferenc halálának 70. évfordulójára alkalmból a nagy mester életművétől, halhatatlan művészetéről. Liszt Ferenc megyénk szülötte, megyénk nagy fia, soha utol nem ért virtuóza a zongorának, lángéretű művész, igaz ember, magát mindig magyarnak valló magyar.

116 évvel ezelőtti varázsigeként terjedt el a megyében a hír, hogy Liszt Ferenc Győrött hangversenyt ad. Több napi járóföldről is elindultak az emberek, hogy hallhassák, vagy legalább láthassák a nemzet nagy művészt. És 1840. január 16-án, ebben a teremben, amelyben mi most tanácskozunk, a karzat és a földszint dűbörgő, viharos lelkesedése köszöntötte Liszt Ferencet, amint magyat ruhában a hangversenydobogóra lépett.

Játékának a hatása leírhatatlan volt. De nem is erről akarok beszélni. Hanem azt kell elmondanom, hogy Liszt Ferenc hangversenye bevetélének jelét a megyei árvahalálnak és a városi árvaháznak, másik jelét pedig a győri színház egyesületének adományozta színművészetünk támogatására. Magának sem tartott meg.

Tisztelt Tanácsulés! Indítványozom, hogy Győr-Sopron Megye Tanácsa örökítse meg Liszt Ferencnek, megyénk nagy szülöttének emlékét a tanácsház falára, vagy ebben a teremben elhelyezendő emléktábla formájában, ahol emlékezetes fellépése történt. Továbbá alapisan a tanács egyévenként, vagy kétévenként kiosztásra kerülő Liszt Ferenc ösztöndíjat azoknak a fiataloknak a további buzdítására, akik megyénk területén Liszt Ferenc nyomában járva, a zeneitanulásban a legkiválóbb eredményt érték el.”

Ezt az indítványt a megyei tanácsulés egyhangúlag elfogadta és határozatra emelte. Harminc év múltán, a centenárium kapcsán most újra ünnepel az ország-világ. Az ünnep fényénél — úgy gondolom — hasznos lesz felidézni az emlékezetes győri hangverseny körülményeit.

Világsikereinek teljében a magyarságára is rádöbbent és hazajött Liszt Ferenc adott hangversenyt Győrött 1840. január 16-án. Pestről érkezett ide, ahol előző napon szerepelt. Pest és Buda között nem volt még akkor hid. Így a művésznek csónakon kellett átkelnie a zajló Dunán. Hatalmas tömeg állta végig a Duna két partját és szívzakadva figyelte, hogy a feltett művész baj nélkül é-re át a budai partra. Mikor aztán Liszt Ferenc szerencsésen partot ért Budán, a tömeg hatalmas éljenzésbe kezdett. Buda „nagy hegyei” Toldi Miklós diadala óta még nem „kurjongattak” vissza ilyen óriási éljenzést.

Budán már várta a hintó Liszt Ferencet és másnap délelőtt 9 órára ért vele Győr határába. A város vezetősége nagy diszkisréttel jött elébe, s így vonultak be a városba. A menet élén egy huszárszázad, utána Ecker János polgármester lovagolt. Őt követte Liszt Ferenc hintója, az előkelőségek hintói, s ismét egy lovas huszárszázad zárta a menetet.

A városban a mai Széchenyi téren zajlott le a hivatalos fogadás az összehireglett sokaság előtt. Erről ma a Xantus János Múzeum őrzi Ecker János feljegyzését. A városban sok volt még akkor a német ajkú ember. Még Győr egyetlen lapjának is Vaterland volt a címe, német a nyelve, csak az 1848-as szabadságharc idejére változott át Hazánkra dr. Kovács Pál fáradozása nyomán. Ez a város természetesen német nyelven köszöntötte az ide érkező művészt. De Liszt Ferenc — aki sajnos, gyermekkorá óta külföldön élt, s nem tudta elsajátítani a magyar nyelvet — azért se válaszolt németül. Ha már magyarul nem tudott szólni, inkább angol nyelven üdvözölte a győri polgárságot. Ilyen különös módon juttatta kifejezésre magyarságát. De bizonyoságot tett róla Győrött még az öltözetével és a hangversenyt záró Rakóczi induló rapszódijának megrázó erejű tolmácsolásával is. Hogy milyen viharos lelkesedést keltett vele, azt olvashattuk Bay Ferenc indítványából.

Az emlékezetes hangversenyt idéző feljegyzésekből talán még ennél is megkapóbb és elgondolkodtatóbb az a tény, hogy ha nem is hallani, de legalább egy pillanatra látni bejött a több napi járőföldre lévő falvak népe, s hosszú sorokban állta végig a Megyeház utcát (ma Liszt Ferenc utca), mit sem törődve a januári hidegvel, hőséssel. Mi indította erre ezeket az embereket? Nyilván nem a művészet szeretete. Mit tudott akkor egy falusi ember a zeneművészet szépségéről, a zeneirodalom nagy alkotásairól, s az azokat tolmácsoló művészekről? Ha csupán nagy tudású, sikeres zongoraművész lett volna Liszt Ferenc és semmi más, aligha gyalogoltak volna be Győrbe látására az emberek. De bejöttek, mert a róla szóló hírekben is megéreztek egyéniségben a hazájának szolgálni akaró magyart. Ahogyan ezt jóval később Kodály Zoltán oly tömören és meggyőzően megfogalmazta: „Mert minden ember annyit ér, amennyit embertársainak használni, hazájának szolgálni tud. Az igazi művészet az emberiség emelkedésének egyik leghatalmasabb eszköze, s aki azt minél több embernek hozzáférhetővé teszi, az emberiség jövője.” Számunkra ma is a hazánknek, rajta keresztül az emberiségnek szolgálni akaró magyarságunk felől vezet a legegyszerűbb út a művészethez, a világműveltséghez, mely biztosítéka egy kis nép megmaradásának.

Ezt az utat mutatta meg annakidején Liszt Ferenc győri hangversenye.

Barsi Ernő

Liszt Ferenc látogatása Koltón

Tizenöt évvel ezelőtt, Weimarban való látogatásomról a következőket jegyeztem be naplómba: „Liszt Ferenc hazában minden magyar származásúra utal. Nagyon szépek a szobák. A szalonban, ahol zongorája áll, leültem íróasztala mellé. Rám is szólt a tárlatvezető, hogy ezt nem szabad.” Ekkor elmeséltem neki a történetet, melyet most — a Liszt év alkalmából — ismét feleleveníték.

A koltói kastély gazdája Teleki Sándor (szabadságharcunkban Bem ezredese) barátsága Petőfivel és Liszt Ferencel közismert. A nagyok mellett azonban családunk Máramaroszigeten élő tagjai, köztük dédapám (aki 1848-ban Telekivel együtt vonult be a debreceni 10. honvéd zászlóaljba) és történelmünkben szereplő öccse, Kovássy Sándor is társaságához tartozott. Ők őrizték és adták át a hagyományt, melyet Teleki is megerősít.

Teleki Sándor nem volt zárkózott természet, fiatalága eléggé mozgalmas, kissé szertelen volt. Nem vetette meg a mulatózásokat, amit emlékiratában maga is bevall. Hasonló természet volt Kovássy Sándor. Mult századi naplónk szerint „kitünő adomázó”, pipázó, erős férfi, aki „fiatal korában úgy húzatta el nótáját, hogy a cigányt kinyújtott jobb karján tartotta, míg a nóta tartott”. Koltón meg is mutatták nekem a pinéct, ahonnan az érmelléki borokat hozták az emeleti nagy szalonban mulatózó társaságnak.

Ezek a fiatalok a szabadságharc éveire megkomolyodtak, radikális republikánus eszméket vallottak, melyhez Petőfi mutatta meg nekik az utat. A 19 éves Kovássy Sándor ugyanis Máramaros megye képviselője mellett „követi irnok” volt az 1843. évi pozsonyi országgyűlésen. Ez alkalommal ismerte meg Petőfi Sándort, „mert az ifjúság, amúgy magyaros szokás szerint kis társaságokra, coteriákra oszolva ismerkedik egymással.” Együtt írta az országgyűlési tudósításukat a költővel, akivel ismét, 1846 őszén „Koltónál találkozott a Lapos hidjánál.”

Petőfi először valóban 1846. október végén járt Teleki Sándor koltói uthonában, ahol délelőtt a nagy eperfa alatt tárgyalták az eseményeket, majd felmentek a kastély emeleetére ebédelni. Teleki kérésére Petőfi ekkor írta meg Erdélyben című költeményét, melyet maga szavalt el „ércs, csengő hangon.”

Barangol és zúg, zúg az őszi szél,

Csörögnek a fák százaz lombjai,

Miní rab kezén a megrázott bűlincs . . .

A vers végeztével, mint Teleki írja: „... felugortunk, pohárral kezeinkben, körülálltuk a magasztos hetyű költőt. Pócsy Laci ráhúzta, s a rajongó lelkesülés mómorával üdvözöltük Petőfi Sándort.”

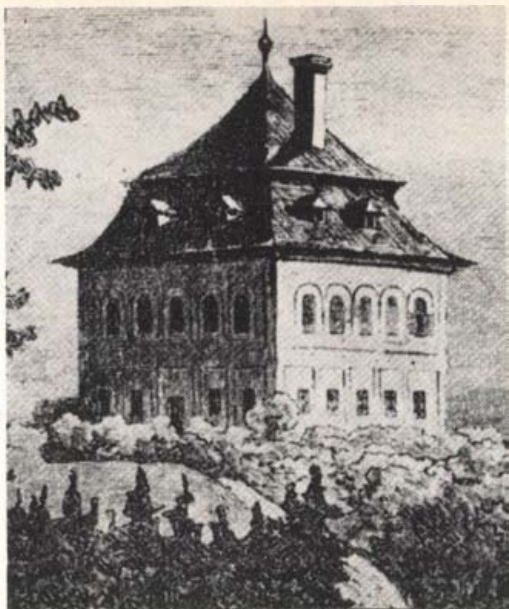
Akkor a Máramaroszigeten muzsikáló Pócsy Laci volt Erdély leghíresebb cigányprimása. Hatagú pandájával hűség és állandó kísérője a mulatózó koltói „vad gróf”-nak. A primásnak fontos szerepet utott Liszt Ferenc életében is.

Petőfi eltávozását követő rövid időn belül, erdélyi körútja során novemberben, Liszt Ferenc Koltóra s ellátogatott, s ott Teleki Sándor vendégeként pár napot töltött. Tiszteletére a házigazda összegyűjtötte rokonait, barátait. Kölcsönösen élvezték egymás társaságát, mivel „... kedvesebb, mulatságosabb, genialisabb és nemesebben gondolkodó embert nála nem ismerek,” — írja Teleki a művészről — „mert „elbajol ó asszonyt, férfit egyaránt, gondolatait, mondásait csak úgy lesi az ember mosolygó ajkaiól, s többnyire olyat mond, mit nem várt senki.”

A vidáman mulatózó társaság körében Liszt azt az óhaját fejezte ki, hogy szeretné hallani a legjobb rigány zenéjét. Ekkor Teleki Sándor Máramaroszigetre küldötte egyik barátját, hogy hozza magával Pócsy Laci és zenekarát.

Kovássy Sándor (1824—1894)

A koltói kastély Petőfi és Liszt látogatásakor
(Jókai rajza)

Szigeten akkor éppen Kovássy Sándor mulatott velük s így adódott, hogy ő kísérte le Liszthez székereken a hattagú társaságot. Hagyományunk szerint, a kastély emeleti szalonjában (ahol a zongora állott) míg Pócsy Laci muzsikált, a társaság táncra közben Liszt jegyezte a dallamokat, majd a primás zenének hatására megírta „az első magyar ábrándot” —, melynek motívumát, a *Magasán repül a daru* és a *Koltói csárdás* dallamát, a XIV. magyar rapszódiaiban örököltette meg végleges formában. Részben ezekből a dallamokból fakadt a *Pócsy csárdás*, melyet a cigányzenekarok ma is gyakran játszanak.

A weimári házban ezzel a romantikus történettel kaptam bocsánatot a tárlatvezető hölgytől, amikor felálltam Liszt Ferenc íróasztalától.

Most a nagy magyar zeneszerző és zongoraművész születésének 175. és halálának 100. évfordulójára emlékezünk. Úgy vélem azonban, hogy nem homályosítja el dicsőségét, ha a XIV. magyar rapszódiát ihlető Pócsy Laciról sem feledkezünk el, hiszen az „első ábránd” születésének 140. kerek évfordulója is a „Liszt-évre” esik.

A hűséges cigányprimásról legszebben maga Teleki Sándor emlékezett meg, 1877-ben Liszthez írt levelében. Tájékoztatta őt Pócsy Laci haláláról azzal, hogy a szabadságharcot követő „... német világban a Rákóczi-indulót húzta, ... amiért dutyiba tették az öreget.” Nagyon várta, hogy Teleki segít rajta, de a gazda akkor még emigrációban élt. Pócsy pedig csak „gyöngült, megölte a bű”.

Lehet, hogy Liszt nagy feltűnést keltett és sokat támadott, A cigányok zenéjéről című könyvének megírásához Pócsy Laci emléke is hozzájárult?

A csodálatos magyar rapszódiáikért el nem múló hála illeti a zeneszerzőt, de köszönet azoknak is, akik szerény segítők voltak élményei megteremtésében.

Dr. Kovássy Zoltán

A bajai Liszt Ferenc Kör

A Liszt-évfordulók megünneplése ráirányította a figyelmet a nagy zeneszerző emlékeit ápoló társaságokra. Az egyik legjelentősebb ezek közül a zeneszerző halálának 40. évfordulóján, tehát 1926-ban megalakult bajai Liszt Ferenc Kör. Ennek a zenepártoló társaságnak a történetét három kitűnő munkatársam — hadd írjam le egyszer a nevüket köszönőtel jellel: Jeney Zsuzsanna, Karlovitz Margit, valamint a telességem — segítségével egy nagyobb lélegzetű tanulmányban dolgoztam fel, és minden feltehető dokumentumát összegyűjtöttem. Jelen írással azoknak az emlékeit szeretném tisztelettel felidézni, akik tehetségükkel és szorgalmukkal egy harmincezer lakosú kisvárosban páratlan zenei életet teremtettek.

Dr. Flórián Géza ügyvéd lakásán gyűltek össze 1926 nyarán a bajai Liszt Ferenc Kör alapító tagjai: Karig Emil nyugalmazott tanítóképző intézeti tanár, (a kör későbbi igazgatója), Saád Henrik ciszterci gimnáziumi, Kiss A. József tanítóképző tanár, Kun Imre, a neves bajai származású hangversenyrendező és dr. Bernhart Sándor főügyész, a későbbi polgármester. Olyan zenei társaság létrehozását határozták el, amelynek hármas célja: az ifjúság zenei nevelése, színvonalas hangversenyeken az új magyar zene megismertetése, és a későbbiekben zeneiskola létrehozása.

Annnyit az előzményekről feltétlenül meg kell említenem: Baja városa az első világháború után csak 1921-ben szabadult fel a szorb megszállás alól. Megyeszékhely lett, gazdasági és politikai súlya meg-növekedett. Magyarányú építkezések kezdődtek, és természetesen Bajára költözött a vármegye igaz-gatását ellátó intézmények egész sora.

Az újonnan megalakult kör választmányának tisztségviselői a város közeletének jelentős személyi-ségei voltak, többek között dr. Alföldi József és dr. Grauaug Ármin; mindkettőnek utca viseli a nevét. Az első ülésen a tárgyi feltételekről határoztak: a Nemzeti Szálló (ma Duna Szálló) nagytermét díj-talanul, a Központi Szálló (ma József Attila Művelődési Központ) 840 személyes színháztermét pedig a bevétel 20 százalékaért engedte át a tulajdonosa a hangversenyek rendezésére. A városban nem volt megfelelő minőségű hangversenyzongora, a vásárlásra gyűjtést indítottak. Néhány nap alatt összegyűlt az 55 millió koronás vételár heted része. A kör díszelnökéül a kitűnően zongorázó Szabovljević Dusan alispánt kérték fel, az egyik védnök Walkó Lajos külügyminiszter, a város akkori képviselője, a másik pedig Balku Gyula főispán lett.

November 15-én megjelent a bajai Liszt Ferenc Kör *Filharmonia* című folyóiratának első száma. Szerkesztője Gárdonyi Ferenc, a későbbiekben üldözöttes szünetelt kommunista újságíró lett. A Fil-harmoniát — amely 18 esztendeig jelent meg — a kör tagjai díjmentesen kapták. A Liszt Ferenc Kör ünnepi nyitóhangversenyén a Budapesti Filharmoniai Társaság zenekara játszott Fleischer Antal vezény-letével, közreműködött a bajai származású Melles Béla hegedűművész. A továbbiakban házi zeneesteket is rendeztek, az első 1926. december 26-án volt. Ezen a hangversenyen fellépett Recska Ilona — aki röviddel előtte költözött Bajára, és nyitott zeneiskolát —, valamint a kör újonnan alakult vonósotóse. Az első hangversenyévtádban már a magyar zenei élet legkiválóbb művészeinek közül Koncz Jánost, Kosa Györgyöt, Basildes Mariát, Hubay Jenőt és Dohnányi Ernőt hívták meg.

Hubay Jenő hangversenyének előkészítésére külön intézőbizottság alakult. A világhírű hegedűművész, a zeneakadémia főigazgatóját illő tisztelettel fogadták. Az állomáson megjelentek a város és a kör vezetői, és dr. Vojnicz Ferenc polgármester mondott üdvözlő beszédet, majd a művész kíséretével a városházára hajtatott, ahol az erkély alatt a Polgári Dalegylet, a Bajai Daloskör és a tanítóképző intézet ének-kara szerenádot adott.

A Liszt Ferenc Kör támogatja a tobbi művészeti egyesületet is: a Polgári Dalkörnek és a Bajai Dal-egyletnek egyaránt 40—40 pengőt adományozott a szegedi dalosversenyen való részvételhez. A hang-versenyek — Jeanne Marie Darré koncertjének kivételével — az alacsony helyárak miatt 200—200 pengő ráfizetéssel végződtek. Ezt ellensúlyozta a vármegyétől kapott 300, és a minisztériumtól juttatott — szintén 300 pengős — támogatás, valamint a jelentős tagdíj, ugyanis a taglétszám 578-ra emelkedett.

Műhatatlan érdeme a körnek, hogy meghívta Bartók Bélát, akinek művészetére valószínűleg Fülep Lajos — aki öt évig volt a református egyház lelkesze Baján — irányította rá a figyelmet egy előadás-ban. (Többször felvetődött, hogy Kun Imrének köszönhető Bartók bajai hangversenye. Ő maga mondta el azonban, hogy Bartókot ekkor még személyesen nem ismerte.) Az újság így jelezte előzetesen a kon-certet: „Az igazi hangversenykedvelő közönség számára különönb attraktíót nem hozhatott volna az ese-ményekben túlonultul gazdag zeneévtádb: Bartók Béla elfogadta a Liszt Ferenc Kör meghívását, és húsvét hétfőn (1928. május 9-én, G. Z.) Baján fogjuk a legnagyobb magyar zongoraművész és zeneszerző műv-észetét ünnepelni. Március 11-én érkezett csak haza Amerikából, ahol óriási munkát végzett a modern magyar zene má már világszerte elismert és ünnepelel mestere.” A hangverseny fogadtatása is méltó volt Bartók zsenijéhez. Id. Éber Sándor festőművész a Bajai Újság április 11-i számában lelkesen ünnepelel Bartók páratlan művészetét.

A kör alapszabályban rögzített kötelességének tekintette a zenei nevelés megszervezését. Recska Ilona magánzeneiskolájában ugyanis csak zongoraoktatás folyt. Egyre sürgetőbben jelentkezett az igény, hogy a vonós és a fúvós hangszerek tanítása révén szimfonikus zenekart hozzanak létre. Sok-sok fára-dozás, egy esztendőre tartó előkészítő munka után 1929. szeptember 1-én megindult a zeneiskolai ok-tatás, amelybe Recska Ilona is bekapcsolódott, áthozva magániskolájának növendékeit. (Ket alkalommal a zeneakadémia növendékei tartottak „kedvcsináló hangversenyt”, amelyen szerepelel az akkor 14 éves Fischer Annie is.)

A kezdődő gazdasági válság hamarosan veszélyeztetete az intézmény létét, de az 1933/34-es tanévre sikerült az iskola anyagi helyzetét úgy-ahogy egyenesbe hozni: az igazgató és a tanárok fizetését 20 százalékkal csökkentették, így a 12 ezer pengős évi költségvetésből még 10 pengő megmaradt. A zenét kedvelel bajai polgárok számtalan adományt tettek a zeneiskola javára (dr. Bajai Ernő, Oltványi Imre, dr. Pilinszky Ferenc), de a háború kitörésével a kör olyan nehéz anyagi helyzetbe került, hogy a zene-iskolát a város átvette, és az 1941-től Baja Thj. Város Zeneiskolájaként működött tovább.

A Bartók-hangverseny után is számos említésre méltó koncertet rendezett a Liszt Ferenc Kör. Fel-lépett (időrend szerint) a híres Donkozák-kórus, Báthy Anna, Málczky Oszkár, Emil Sauer, Zathurecz-ky Ede, Jan Kubelik, Fischer Annie, Palló Imre, Herz Ottó, Szigeti József, Aubry Pankey, Litassy

György, Gyurkovics Mária, Kerpely Jenő, hogy csak a ma is ismert, nagy neveket említsem az összesen 143 rendezvény szereplői közül.

A háború után azonnal felvetődött a kör újrászervezésének gondolata. Az általános szegénység közepette azonban már nem tudott funkcionálni: tagdíjat nem szedhetett, nem volt kitől. Az 1946-ban létrehozott szabadművelődési felügyelőséggel közösen rendeztek még ugyan néhány hangversenyt, de ehhez a Liszt Ferenc Kör inkább csak a nevét adta. A kör szerepkörét egyébként az Országos Filharmónia vette át. A tisztségviselők sorra lemondtak, legutoljára — 1949. január 4-én — a pénztárnok, Korányi Lajos is, aki most — életének kilencedik évtizede felé közeledve — úgy véli: „A kör nem oszlott fel, hiszen ehhez az alapszabály szerint a közgyűlés határozata szükséges. Most Csipkerózsika-álmát alusza, és egyszer majd újra felébred.” Sokan vagyunk, akik várjuk ezt a pillanatot.

Dr. Gál Zoltán

175 éve született Asbóth Sándor

Az 1848—49-es magyar szabadságharc vérbé fojtása után az osztrákok bosszúja elől sok ezer honvéd-tiszt, tiszthelyettes és kőzkatona menekült külföldre. Az emigránsok közül körülbelül ezren részt vettek az 1850—1860-as esztendőök nemzeti fölszabadító harcaiban és fölkeléseiben: Olaszországban, Lengyelországban, Kubában. Igen jelentős számban álltak az észak-amerikai rabszolgafelszabadító polgárháborúban Lincoln elnök zászlója alá. Az utókor méltán nevezi e hős katonákat internacionalista harcosoknak, hiszen a haladásért küzdöttek szerte a világban, más nemzetek függetlenségéért hullatták véréüket; sokan hősként haltak vagy megrokkantak. Nem kevés azon magyar harcosoknak a száma, akiket a befogadó ország nemzeti hősként tisztel mind a mai napig. Ezek közé tartozik Asbóth Sándor negyvennyolcas honvédtiszt is, aki az emigrációba szakadt magyarok közül a legmagasabb katonai rangra emelkedett: az Egyesült Államok altábornagyává!

Százhetvenöt esztendeje, 1811. december 18-án született Keszthelyen. Az Asbóth család ősei angol erdetűek voltak. A dédnagypapa Thököly Imre kuruc vezér udvari káplánjaként szolgált, nagypapja Sopronban lelkeszkedett, édesapja pedig előbb Késmárkon, majd a híres keszthelyi Georgikonban tanított; az utóbbinak jó néhány esztendeig igazgatója is volt.

Asbóth Sándor a selmecbányai akadémián szerzett mérnöki képestitést. A temesvári építési hivatalban dolgozott, majd részt vett a Széchenyi István kezdeményezésére megindult folyamatszabályozási munkákban és a Lánchíd építésében.

Az 1848-as szabadságharc kitörése után önként jelentkezett a honvéd hadseregbe. Mérnök-kari tisztként vett részt a délvidéki harcokban. Hősiesen küzdött Szenttamás ostrománál, Kápolnánál és Nagysallónál. 1849 áprilisának végén a Honvédelmi Minisztérium tábornoki osztályához vezényelték. Kossuth Lajos kormányzó elnök is fölfigyelt a szilárd jellemű, művelt Asbóth őrnagyra, s őt bízta meg a kormányzói hivatal katonai osztályának vezetésével. 1849. július 16-án alezredessé léptették elő. Kossuth Lajos szárnysegédjeként mindvégig kitarított szeretett kormányzója mellett. Amikor a lemondott Kossuth Arad várából Damjanich tábornok kocsiján elmenekült, Asbóth alezredes ült mellette.

Az emigrációban is a magyar szabadságharc legfőbb polgári vezére mellett maradt, szárnysegédként. Követte Kossuthot Viddinbe, a kisázsiai Kiutahiába, majd az amerikai Mississippi hajó fedélzetén (Kos-

suth Gibraltárnál kiszállt, s Angliába utazott) az Egyesült Államokba hajózott számos emigráns társával. 1851. november 10-én New York-ban szálltak partra.

Asbóth Sándor hamarosan folyamodványt adott be, hogy megkapja az amerikai állampolgárságot. Mérnökként helyezkedett el: előbb építésként kereste kenyerét, majd a nyugati államokban bányamérnök-ként. Kossuth Lajos amerikai útja során Asbóth minden összekötöttesé mozgósította, hogy a közvéleményt a magyar ügy mellé állítsa. A kormányzó a 221 napos amerikai körúton befolyt pénzből hateret lőfegyvert vásárolt, s két hadiüzemet is főszereltesett: lőszergyárat Horningvilleben, s sziggyártó üzemet Weawertownban. Az amerikai magyar hadianyaggyártás főfelügyelőjévé Kossuth Asbóth alezredest, volt hadsegédjét nevezte ki.

Amikor nyilvánvalóvá vált, hogy az amerikai kormány nem tesz kedvező lépéseket a magyar ügy érdekében, Asbóth Sándor visszatért a mérnöki tervezőasztalhoz. New Yorkban egy acélöntödét létesített (a korabeli leírások szerint saját újítása alapján), de vállalkozótársa megszökött az üzem tőkéjével. A balul végződött ipari vállalkozás után Asbóth nem vesztette kedvét, mert mérnöként már nevet szerzett magának. New York város tanácsa őt bízta meg az óriási település rendezési tervének elkészítésével. Asbóth Sándor elképzelései szerint épült fel a Manhattan-félsziget metropolisza, a híres Central Park és a Washington Heights is. Terveiről még 1935-ben (!) is elismeréssel nyilatkoztak a chicagói világkiállítás szakemberei. A New York-i rendezési terv elkészítése után Asbóth Sándor tanulmányi társulatot létesített az aszfaltburkolások olcsóbb és időállóbb anyagokkal való helyettesítésének kikísérletezésére, ám a história közbeszólt: 1861-ben kitört az észak-amerikai polgárháború.

A roppant képzett, haladó gondolkodású mérnök tisztán önként jelentkezett az északi hadseregbe. John C. Frémont tábornok, Lincoln hadseregszereplőjének vezérkari főnökévé nevezték ki ezredesi rangban. Frémont vezérkarában egész kis magyar kolónia szolgált, hisz Asbóthon kívül Fiala János ezredes mérnök-kari főnöként, Wagner Gusztáv ezredes tüzérségi parancsnokként, Zagonyi Károly őrnagy testőrparancsnokként, Albert Anselm ezredes és Keményfi János kapitány pedig hadsegédként szerzett becsületet a magyar névnek.

Az amerikai hadtörténetírás a polgárháború egyik legnagyobb hőseként tartja számon Asbóth emlékét — és méltán. Részt vett az északiak szinte minden jelentősebb hadműveletében. Frémont tábornok seregében kívül Hunter és Curtis tábornokok alárendelteként is bizonyította kivételes katonai talentumát. Kitént Missouri és Arkansas államok birtoklásáért folytatott hadműveletekben mint dandárparancsnok. Az Asbóth-dandár foglalta el — véres harcok után — Bentonville-t és Fayetteville-t.

1862-ben az arkansasi Pea Ridge mellett vívott ütközetben is győzelemre vezette katonáit, de a csatában megsebesült. Az amerikai Kongresszus hősi helytállásáért dandártábornokká nevezte ki. Missouri és Arkansas államok elfoglalása után Kentuckyba, majd Floridába vezényelték egységét, s 1863-ban kinevezték a nyugat-floridai katonai körzet parancsnokává. A floridai Marianna helység mellett lezajlott csatában Asbóth tábornok ismét megsebesült: bal karját két golyó érte, egy lövedék pedig az arccsontjába fúródott. Fejserülése borzalmas fájdalmakat okozott néki, ám az Egyesült Államok szolgálatában maradt a polgárháború végéig. Kivételes érdemeinek elismeréseképpen a Kongresszus altábornaggyá léptette elő, s 1866-ban kinevezték az Egyesült Államok argentinai nagykövetévé.

Az argentin fővárosban: diplomataként azon fáradozott, hogy kibékítse a háborúban álló feleket. Ugyanis Argentína (és a vele szövetségben álló Uruguay és Brazília) harcban állt a kis Paraguajjal. Buenos Airesben találkozott Csetez Jánossal. Bem tábornok egykori tábornoki főnökével, aki argentin felesége révén szintén itt telepedett le, és megalapította az argentin katonai akadémia térképészeti intézetét. (Ma Csetez János az egyetlen magyar hazánkfi, akinek szobra áll Dél-Amerikában, Buenos Airesben!)

Asbóth Sándort egyre jobban kínozza a fejébe fúródott lövedék miatti krónikus fejfájás. A leghevesebb sebészekhez ment panaszával (még a párizsi Nelaton professzorhoz is elutazott), ám korának orvostudományja nem tette lehetővé a kockázatmentes műtétet. Hosszú szenvedés után 1868. január 21-én állomáshelyén, Buenos Airesben érte a halál. Az ottani angol katonai temetőbe helyezték végső nyugalomra a magyar szabadságharc és az amerikai polgárháború katonáját. A Nacional Argentína című újság 1868. január 23-i számában tudósítást jelent meg az Egyesült Államok argentinai nagykövetének temetéséről. A korabeli újságírók kiemelték, hogy „A temetés nagy katonai pompával, díszsereggel, sortűzzel, ágyúdörgéssel zajlott le. Argentína népe és kormánya nemzeti gyászal búcsúzott a béke tábornokától. A zászlók a hadihajókön és a csatatereken is felárborca csereszve adták hírül a veszteséget.”

Asbóth Sándor, a magyar szabadságharc alezredese, az Egyesült Államok altábornagya ma is az argentin fővárosban nyugszik. A Dél-Amerikába szakadt magyarok fáradszomjas kutatója, Szabó László adott hírt róla, hogy sírköve ledőlt, s a Buenos Aires-i angol kerítés mellett hever a földön. Illó volna, ha államunk helyrehozná a hős katonatiszt sír emlékét, hisz élete végéig magyarnak vallotta magát és egész életében a haladás zászlója alatt tette azt, amit tennie kellett a népek szabadságáért!

Kálmán Gyula

Irodalom: Bogáti Péter: Flamingók Új-Budán. Kossuth Könyvkiadó, 1979. 312. old.; Bogáti Péter: Őrnagy úr, keressen magának elcsúszott Regény Zagonyi Károlyról. Móra Könyvkiadó, 1978. 161—162. old.; Bona Gábor: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848—49. Zetenyi Kiadó, 1983. 94. old.; Eszenyolcazongyvenyolc. Az 1848/49-i magyar szabadságharc története képekben. Szerkesztették: János Mór, Brody Sándor, Rakosi Viktor. Bp. 1898. 272. old.; Magyar Életrajzi Lexikon, Akadémiai Kiadó, I. kötet. 1967. 58. old.; Magyarország hadtörténete I. kötet. Főszerkesztő: Liptai Ervin. Zetenyi Kiadó, 1985. 574—578. old. (Sajnos a kötetben Asbóth Sándor és bajtársa Zagonyi Károly fényképét összeváltatták!); Szabó László: Asbóth, az eltelejtett szabadsághős. In: Magyar múlt Dél-Amerikában 1519—1900. Europa Könyvkiadó, 1982.

Petrás Incze János és a moldvai magyarok

I. A történeti Magyarország Erdélyének keleti és déli szomszédja az Árpád-házi királyok alatt nem Moldva és Havasalföld, mert még se Moldva, se Havasalföld nincs. Az Erdélyben történt három kun—magyar csata (Kerlésnél 1071, Bókónynél 1083, Pogányosnál 1095, mind a három a magyar király győzelmével végződött) után 1195-ben új kun támadás következett be, amely a Barcaságot pusztította el. A határ védelmére II. Endre magyar király Herman de Salza nagymester német lovagrendjét hozta be 1211-ben és sok-sok kiváltsággal ellátta őket. A lovagrend a kiváltságokkal visszaélt és egy Magyarországtól független kis német államot akart létrehozni. Láttva mindezt a magyar király és 1225-ben küzte határvédő állásaiból a lovagrendet és helyükre magyar határvédelmet állított. Ezek a magyar—kun határa teleített magyarok, a ma is Moldvában, Kunország utódjában és a barcasági Hérfaluban élő csángómagyarok első csirái.

1227-ben Kunország Magyarország hűbérévé válik. Róbert — Magyarország primása —, mint pápai legátus felszenteli az első kun püspököt (mylkovi püspököt) Theodorik személyében. A püspökszentelésen jelen levő kiskirály — későbbi IV. Béla — fogadja a kunok hódolatát és felveszi a „kunok királya” címet. Róbert érsek az új püspök segítségére nagyobb magyar csoportot hagyott, és visszatér székelyhelyére. Végzett munkáját jelenti a pápának, ki három levélben köszöni meg a munkát: Róbertnek, a kiskirálynak és a dominikánusok magyarországi főnökének, aki az új kun püspököt adta. A püspök segítségére Kunországban hagyott magyar csoport a csángómagyarok második csirája. A három pápai levél Édes hazámnak akartam szolgálni című könyvemben olvasható.

1238-ban 40 000 kun család kér a magyar királytól letelepedési engedélyt. Megkapja és át is telepszik a Duna—Tisza közé, kunországi lakóhelyüket a Balkánról ortodox vallású vlach pásztornép őrásztja el, akik közül kevesen Erdélybe is feljárnak.

1301-ben kihal az Árpád-ház. A trónon következő fontosabb király az Anjou Róbert Károly, aki Kunország déli részén 1324-ben Ungro-Vlachia néven vajdaságot szervez, melynek élére Basarab vajdát állítja. Róbert Károly fia, Nagy Lajos Kunország északi felében megszervezi Kara Bogdaniát, melyet későbbi nevén Moldvának hívnak.

Husz János tanítását a magyar királyok nem tűrik és a magyar huszitákat az országból kiűzik. Tamás és Bálint ifjú papok vezetésével a magyar husziták kimenekülnek és Ungro-Vlachian keresztül Moldvába mennek, ahol Jó Sándor (Alexandru cel Bun) vajda befogadja őket. A Prut folyó partján telepednek meg és megalapítják Husz városát, majd a Dnyeszter partján fekvő Csöbörösköt, három másik falujával együtt. Minthogy a huszita tan egyik legfőbb gyakorlati módja a közös, hangos imádkozás, a bibliát lefordítják magyar nyelvre. Sajnos az eredeti bibliafordítás nem került meg elő, de megvan a másolata, mely eme szavakkal végződik: „E könyv megvégeztetett NÉMETI GYÖRGYNEK HENSEL EMRE FIÁNAK KEZE MIATT Moldvában, Tatos városában Úr születetén ezer négyszáz hatvan harod esztendőben.” A gyönyörű másolat Müncheni Kódex néven járja útját. A moldvai huszitákat a szegedi Thabuk Mihály ferences, később visszatértette a katolikus vallásra és gondozásukra 12 felszentelt papot kért. A XVI. század közepén a csiksomlyói observáns ferencesek gondozták a vajdaságok katolikusainak lelki ügyeit.

Róma 1622-ben a hitrelen elterjedt protestantizmus megfékezésére „de Propaganda Fide” néven intézményt létesített. Célja, hogy a nem katolikus államvallással rendelkező országokban a katolikus vallás gyakorlatát ki tudják barcolni. Minthogy a két vajdaság államvallása görög-keleti, misszionáriusokat kell oda küldeni a lelkek gondozására és megtartására. A missziós főnökök viszont kotelessége minden évben jelentést tenni megbízójának a misszió körülményeiről. Ezek a jelentések Rómában a Propaganda fide levéltárában 1622-től napjainkig rendben megvannak. Innen tehát pontosan szemmel tarthatjuk a Moldvában élő csángómagyar katolikusok életét napjainkig.

A Moldvai misszió apostoli prefektusai 1629-től 1815-ig: 1. (1629) GULIELMUS FOCA DE PERUSIO, 2. (1631) JOANNES FRANCISCUS CIRCHI DE ANAGNIA, 3. (1634) GULIELMUS VIZANI DE BONONIA, 4. (1638) ANGELUS PETRICCA DE SONNINO, 5. (1644) FRANCISCUS CASTOGNA DE STAFFOLA, 6. (1641) JOANNES MERCIADRINI DE PANANO, 7. (1643) JOANNES BAPTISTA SIROLI DE LUGO, 8. (1644) JOANNES THOMAS MONALDESC HIS DE URBE VETERI, 9. (1647) JOANNES FRANCISCUS CIRCHI DE ANAGNIA, 10. (1650) BONAVENTURA A CAMPOFRANCO, 11. (1652) ANTONIUS DE SOCIIS, napoletan, 12. (1663) VITUS PILIUTIUS DE VIANELLO, 13. (1667) FRANCISCUS M. SPERA DE NARNI, 14. (1670) VITUS PILIUTIUS, 15. (1673) ANTONIUS ROSSI DE MONDAINO, 16. (1677) CAROLUS ANTONIUS FERRARI DE ALEXANDRIA, 17. (1680) ANTONIUS ANGELINI DE CAMPO, 18. (1685) MANSUETUS LOMBARDI DE CASTRO, 19. (1686) ANTONIUS BRUNACCI DE CREMONA, 20. (1688) JOANNES BAPTISTA VOLPONI DE FLORENTINO, 21. (1695) FELIX ANTONIUS ZAULI DE ARIMINO, 22. (1711) ALEXANDER FISCHER COLONIENSIS, 23. (1716) FELIX ANTONIUS ZAULI, 24. (1719) SILVESTER DAMELLO APROTINUS PU NUMIT, 25. (1721) JOANNES FRANCISCUS BOSSI DE MEDIOLANO, 26. (1729) ROMUALDUS CARDI NEAPOLITANUS, 27. (1736) FRANCISCUS PESCI fu amministratore prefect, 28. (1739) HYACINTHUS APULUS, 29. (1744) FRANCISCUS ANT. MANZI DE LONGEANO, 30. CAROLUS M. LEONARDI, 31. (1749) CLEMENS LAIDET DE URBINO, 32. (1755) JOSEPHUS M. DE CAMBIOLI SICULUS (1755. szept. 22-én prefektusnak nevezték ki, 18 évig volt itt, misszionárius Prefektusága alatt még volt 7 misszionárius contré, akik között egy magyar is volt.), 33. (1760) JOANNES CHRYSOSTOMUS DE IOANNE, 34. (1763) IOANNES OVILLER DE BALNEOREGIO, 35. (1766) CLAUDIUS GAVET, SABAUDUS DE CAMBERIACO, 36. (1766) JOANNES CHRYSOSTOMUS DE IOANNE, 37. (1768) JOSEPHUS CARISI DE CORREGGIO, 38. (1770) ANTONIUS M. MAURO, 39. (1777) JOSEPHUS MARTINOTTI, 40. (1779) AN-

TONIUS M. MAURO, 41. (1704) FILODELIO ROCCHI MUTINENSIS, 42. (1794) MICHAEL SASSANO, 43. (1799) VINCENTIUS GATI MELITENSIS, 44. (1801) DOMINICUS BROGANI, 45. (1804) ALOYSIUS LANDI BONONIENSIS, 46. (1812) JOSEPHUS BONAVENTURA BERARDI, 47. (1815) JOSEPHUS BERARDI, 48. (1818) JOANNES PARONI [Békési püspöki kinevezés 1818. június 12-én idézet, „... in partibus” pp. (több címre is) 49. (1825) BONAVENTURA ZABERONI [Helffenpöthai püspök címe], 50. (1826) JOSEPHUS GUALIERI, 51. (1827) INNOCENTIUS PAMPLI, 52. (1832) JOHANNES CAROLUS MAGNI, 53. (1838) PETRUS RAPHAEL ARDUINI, 54. (1843) PAULUS SARDIV, 55. (1848) ANTONIO DE STEPHANO neapolitana, 56. (1852) JOSEPHUS TAMASSY a római provinciából. (A román nyelvet gondosra, kifejezően, hogy az egyetlen nyelv, amely szükséges a moldvai katolikus hívek gondozásánál. Szükséges a magyar nyelv is csak néhány faluban, a katekizis céljából. Ő kezdte el Czsa uralkodónál egy katolikus személynök alapításáról, melyet az állam egyelvetett. 1864-ben eltrávozott Moldvából) 57. (1864) JOSEPHUS SALANDRI Lorentából, 58. (1874) ANTONIUS MARCUS GRABELLI, 59. (1875) LUDOVICUS MARANGONI, 60. (1881) NICOLAUS JOSEPHUS CAMILLI [Monterubianóban született Moldva Vízivitor Apostolijakja, 1891-ben Messzopolitanus püspökhévé szentelték. 1873-ban misszionáriusként visszatért, a pápa a királlyal (I. Károly) egyetértve a moldvai misszió a jasi egyházmegyévé, püspökséggé alakította, melynek első püspöke ő lett 1884 június 27-én. Ő alapította az egyházmegyei Szemináriust a „román” világi papok nevelésére. 1894-ben érsekként Rómába megy), 62. (1895) DOMINICUS JAQUET.

Felsoroltuk az apostoli Prefektusok kronológiai névsorát. Ebből világosan látható, hogy a konventualista minorita ferences szerzetes testvérek 1580 és 1895 között csaknem kivétel nélkül olaszok. Egyetlen misszionárius szerzetesrend, melyet a „de Propaganda Fide” küldött, akiknek püspökök is lehetett.

A XVII. század moldvai katolikus csángómagyariainak kérdése könyveimben alaposan fel van dolgozva. A hivatalos jelentések, amelyek a „de Propaganda Fide” mennek, vagy onnan jönnek, az anyanyelvű paphiány miatti, gyakran elviselhetetlen állapotokat tükrözik.

A XVIII. században Zöld Péter jutott el a moldvai csángómagyar falvakba, felkereste a Moldva területén élő magyarságot, még a Dnyeszter partjára is eljutott, ahol megtalálta a husziták által alapított Csőbörccsok közeget négy másik falujával együtt. Erdély új püspöke Bathányi Ignác lett, aki hazahívta és Zöld Péter írásbeli jelentését elküldötte a pápának. Némi intézkedés történt is, de nem lényegbevágó. Zöld Péter jelentését a pozsonyi német lap, az Ungarisches Magazin közzétette és így az egész világ tudomást szerezhetett a moldvai csángómagyarok szomorú sorsáról. Ime Zöld Péternek egy része: „... szent misszionárius atyák a Római de Propaganda Fide római Szent Ferenc aryától küldetnek, mind tisztán olaszok, kik sem az oláh, sem a magyar nyelvet nem tudják beszélni és azt a kilenc magyar plébániát teljességgel nyomorultán, mondom a nyelvek nem tudása miatt lanyhán szolgálják, mert inkább áhítóznak a pénz összeprésésére, mint a lelkek megnyerése után.”

Eszre kell vennünk, hogy amikor Moldvában a csángómagyarokat így elnyomják, ugyanakkor Erdélyben az 1700-han életrühivott görög katolikus vallás szorgosan szervezi a románokat az új vallásba. 1777-ben Nagyváradon megkapják a görög katolikusok a második püspökséget, teológiát és az iskolák száját.

A moldvai missziós főnökök között rendkívül ritka, aki érdeklődést mutat a katolikus csángómagyar hívek iránt. Paroni Joannus látja a magyar paphiányt Moldvában és ezért Kolozsvárra, majd onnan Désre utazik titkárával, a tatrosi plébánossal Papp Simonnal, hogy megkeresse a magyarországi konventualista minoriták főnökét Studer Rudolfot. A két főnök szerződést köt: adjon a magyar minorita főnök évente 6-6 szerzetes, amiért Baroni 100 skudirt fizet az ifjú papok nevelésére. A szerződést megkötötték, jóváhagyták és ment az élet a maga útján. Paroni titkára — a Moldvából hozott tartos plébános —, a minorita Papp Simon találkozott a Studer társaságában levő P. Gegő Elekkel, az Akadémia levelező tagjával, aki maga is obszerváns ferences volt. A két „titkár” is összeült és megbeszéltek a moldvai magyar katolikusok életét.

Gegő Elek az Akadémián elmondotta, amit Papp Sándortól hallott. Az Akadémia moldvába küldte, hogy szemével lássa és fulelivel hallja a csángómagyarok életét. Útja után megvette jelentését. Az Akadémia saját kiadványaként jelentette meg a könyvet: A moldvai magyar telepekről címmel, térképpel is ellátottan. Zöld levelei után Gegő az első, ki Moldváról, annak néprajzáról és főként a CODEX BANDI-NUSZROLI olyan tájékoztatást adott, hogy azok nyomán mindenki tisztá furráshoz jutott, vagy juthatott. A könyv Budán 1838-ban jelent meg.

II. Csik vármegye híres fűrdőjén Borszéken 1841 nyarán sokszáz ember találkozott. A nagy emberforgatagban is feltűnt egy igen szép testalkarú, magas papi férfiú, hosszú fekete szakállal. Arduini Rafael Péter, az olasz származású moldvai apostoli helynök volt ő. Kíséretében magas, karcsú, ifjú pap járt, gyér szakállal, sárgás-barna színű hajjal. Az ifjú pap Petrus Incez nagy tisztáni lelkész. Mind a ketten Borszék természeti szépségeinek megcsodálására és üdülésre jöttek. Budapestről hasonló céllal érkezett Döbrentei Gábor, aki nagy örömmel értesült a két pap Borszéken tartózkodásáról és 1841. július 20-án a kölcsönös látogatások után együtt beszélgettek a moldvai magyarság sorsáról. Ebből a beszélgetésből fejlődött ki a határozott rokonszándék Petrus és Döbrentei között. Ezután 38 kérdést intélt Döbrentei Petrushoz. Ime a kérdések:

1. Mennyeg hány szerzetes megen a moldvai magyarok száma? 2. Mely városokban, falukban laknak a ezek mely kerületekben laknak? 3. Földművesek? Pásztor emberek? Vagy milyen mesterséget űnek? 4. Olaszok a férfiak milyen? Milyen a Nőmber? 5. Tízben laknak, vagy helyek között? 6. Milyen hűgymány lehet közöttük Moldvában mikor mely alkalmakkor telepedőzők felől? Ki vezette oda őket? 7. Vannak közöttük birtokos emberek? Vagy milyen viszonyban állnak Földúr Urakhoz? 8. Allíttanak a moldvai katolikusok között? 9. Vagynek a nyelvükhez buzgó ragaszkodással, vagy hamar elalághozodnak? 10. Tudnak-e arról, hogy van magyar király? Erdélyi Fejedelm, a magyar országot külön függetlenéggé szabaddal, a rokonokk terítjék ezzel maguknak? 12. Mennyeg mennyi lehet a már elalághozodottak száma? 13. Mikképpen lehetne azokat visszamagyarosítani? 14. Milyen elhanyagolt állapotban a moldvai magyarok oláhok? 15. Nyelvük hangzása mennyire tér el a székelyekről. 16. Vannak-e közöttük írástudók, vagy régi magyar írástók? 17. Hány magyar papjuk van? 18. Mikor kezdett a katolikus magyarok között a római misszió? 19. Vagy-e az ottani kerületől Schematizmus? 20. Mikorval van emléke, hogy magyar papok is alkalmazottak? 21. Nevezkedik ezek száma vagy kevesedik. 22. Honnan és mi módon mennek Moldvába magyar plébánosok? 23. Hogy bírják a moztani katolikus püspökök akitől ígának és hol lakik? Mennyi jövedelmek? Ki nevezi ki egyetemen? Van azon kinevezésbe befolyása a moldvai fejedelmek? 24. Beszélnek az emberek arról, hogy egykor a magyar király közbenséjével a primás által bevezetett volna ki hozzájuk ma-

gyar püspök, vagy hogy Magyarországról kapták volna papjaikat? 25. Van-e fogyathatóság és mennyi pénz alap kellene ahhoz, hogy Magyarországon oda papok neveltessenek? 26. Van-e iskola olyan faluban, hol magyar plébános lakik? 27. Van-e emléke még a Margit Fő Magyar Asszony Irtván vajda feltelege alapítványának mellyről Engel beszélt? 28. Van-e bennük árköltözési kedv, mint a németben, ki hozzá akármely más földdel hamaz feltelege? Vagy annyira ragaszkodik a moldvai lelkükhöz, hogy azt ha Magyarországra jöhetnének is el nem hagyják? 29. Tiszteledő ír, muga hol születési? Régiekké elei Moldovában, vagy mikor szakadtak oda? 30. Vannak-e benn reformátor magyarok a melly számmal? Van-e papjuk? Honnan kapják? Mi falukban laknak? Ha közel vannak a kat. magyarokhoz, egymásben élnek? Vonia éter egymáshoz a nemzetiég rokonsága? 31. Hitelesnek-e Gégé adatai, mellyeket munkájában előszámlált? 32. Beszélnek-e azon időről, mellyben Zöld Péter körözött jött? 33. Tarsosok laknak-e magyarok? Van-e ott papjuk? 34. Vannak-e magyar dalok, lehencé ilyen: kapni? 35. A Többesgűch milyen arca szine, szeme, haja szine? 36. Tiszteledő ír, melly postán kapná a bennük isandó levelet Badkút a mikébet a régi Nyelvteltek kötetéit a Moldvai magyarsággal összehasonlító végett? 37. Magas vállalkozás-e Tiszteledő ír, minthogy a Magyarországi nyelvet is ismeri, ezzel a moldvaiak ősszohasolítást a moldvai szójárából, szókészből ABC szerinti Szókőnyvekre készítést? Ha igen, ennek boros küldését kérem. 38. Mi volna még ideartató édeles?

Borsák, Gyergyószékben, nyárhó 22-én 1841.

Íme Petrás egyik fontos felelete: 1. Mintegy hány ezerre? . . . „Inkább a közönséges egyházi előjáróság véleménye, mint valóságos számítása szerint Moldova Fejedelemsége határaiban körülbelül fétezik ötven-hétezer Római hitvallású lélek és nem kevesebb; kik közül ha kivesszünk némely városokban kereskedést és kézművességet gyakorló nemélyi külhonokból ide vándorlott családokat, kik leginkább Francia-, Német-, vagy Lengyel honiak a többiek mindnyájan valóságos magyar vérből származottnak tartják magokat s azoknak tartatnak a kormánytól úgy, mint a nemeseiktől.”

Mielőtt Petrás Incze János munkásságát számbavennök, lássuk életrendjét: 1813-ban Petrás Ferenc forrófalvi kántoréknál fiúgyermek született, ki a keresztelezésben a János nevet kapta. Forrófalva Bakó városcsatorl délnyugatra a legnagyobb csángómagyar csoport közepén, a Szeret folyó jobb partján fekszik. A csecsemő édesapja, Petrás Ferenc ekkor a forrófalvi plébániának 45 éves kántora. A kántor apa egyik öse a moldvai csángómagyarok történetéről magyar nyelvű naplót írt a XVII. században. Ezt a naplót a forrófalvi plébánia őrizte, Zöld Péter még látta a XVIII. század végén és jelentésében fel is használta. Petrásék a hagyomány szerint Baranya megyéből származtak Moldvába.

A kis Petrás János elemi ismeretét nyilvánvalóan a szülői házban sajátította el, hiszen Forrófalván akkor nem volt iskola. Középkorlát ő is a Kézdivásárhely melletti Kantában végezte a minoritáknál, mint édesapja. Feltehető, hogy a szerzetesrendbe való belépés gondolata is ott érlelődött meg benne. Minorita szerzetessé, misszionáriussá való képzése Egerben történt. Fogadalmat 1834-ben tett. Pappá szentelése ugyancsak Egerben, 1836-ban történt. Középkorlás korában a székyei nép életébe láthatott be melyekben, teológiai tanulmányai során az Eger—Mátrakörnyék palóc világa került szemléletési körébe. Az újmisé „hitküldő” — ahogy magát nevezte — misszionárius papi küldetésének megvalósítása céljából rendjének engedélyével szülőföldjére, Moldvába ment és élete végéig ott is maradt. Incze lett a szerzetes neve.

Petrás Incze János szemével és kortársi szemléletével érzékeltetném az ő és övei életét, sorsát, akikkel személys, vagy levélbeli kapcsolatban állott. Okmányyszerűen mutatom be az általa és hozzá írt anyagot.

Magni, a moldvai misszió főnök megkeresi a Magyar Tudományos Akadémiát és „oláh-nyelvű könyveket” kér a moldvai szegény magyar gyermekek részére. Az Akadémia titkára gyűjtést rendez és annak eredményét elküldi Magninak. A furcsa történetet látja Petrás és „Észrevételeket” ír. Kiemelem levele néhány részét: „Már hat éve telni mióta (Magni) igazgatja a missziót. Nem is gondolkodott arról, hogy a T. Társulathoz folyamodjon segedelemért, melyet olasz szívéből utált, gyűlölt és ahol lehetett kigúnyolt. Mióta haraskörébe a moldvai népcnek a magyar nyelv használatát megtiltotta Isten szolgálataiban és kik az utcán is magyarul beszélnek, azokat maga is kinevelte, meg kezdett némely helységekben szünni a magyar nyelv bátor gyakorlása. Ezt látva magyar minorita lelkészek írtak Romába, de mivel előjárójuk ellen felszólaltak és nyelvüket védeni kezdtek kedvező választ nem kaphattak . . . Mit mivel [Magni] az múlt évig a magyar nyelv előléptetésében? Semmit! Még a semminél is kevesebbet, mert azelőtt akár maga az Igazgató a magyar nyelvet ökörbögsnek, számarodítású nyelvnek nevezte. . . Micsoda vihette Igazgató urat arra, hogy a magyar nyelvet az isteni szolgálatban is csak annyira engedte meg, hogy egy vers oláhu, a más magyarul énekeltehesen? . . . Tudhatná pedig azt, ha akarna, hogy amelyest Moldvában a magyar nyelv megszűnik, nagyon nehezen fog fennmaradni tovább a rom. kat. hit is. Moldva magyar lakójának száma mintegy 60 000-re rüg . . . Századok emlékéitől sem mehettek annyira, hogy a nemzet öröme e honfiakból csak egy lelkész is nevelhettek volna, pedig Moldva népcinek is az az istene, ki a többieknek.

Ugyanaz a magyar gyermek kinek szülei magyarul beszélnek, maga is magyarul cseveg, kezdjen hozzá a tanuláshoz. Vajjon nem kétszer hamarabb tanulná-e meg magyarul az olvasást, mint románul? Olvasni tudván értene azonnal, amit neki megtanulni parancsoltak . . . Kelt Moldvában, Igaz-völgyben apr. 10-én 1838-ban.” Az aláírás pecséteszerű rajzban olvasható betűkből áll. Az INCZE név jól kiolvasható. A Tudományos Akadémia névtelennek tekintette a rajzos írást és olvasatlanul nyilvánvalóan írtatába tette.

Petrás Incze János, ki jól képzett misszionáriusként a teljes moldvai csángómagyar kérdést „Felcseleiben” megadta, felhaborodott Magni Tudományos Akadémiának küldött bosszantó levelén, románosító törekvésén és hivicnek magyar anyanyelvének templomból való kizárásán. Az „Észrevételek” bíráló, elítélő és tiltakozó szavait megédemelte. Hogy az ifjú Petrás olyan keményen és félreérthetetlen nyilatkozott meg főnöke ellen, azért csak tisztelettel és emelt kalappal állhatunk meg előtte. Fontos „Észrevételeket” tartalmazó levele 147 évig feküdt az Akadémia írtárában, titkon tartva a moldvai magyarság alig elviselhető sorsáról tanúskodó adatokat, főként az irramanosítás hivatalos kezdetét.

Amikor Petrás rájött a népdaléneklés moldvai gyakorlatára, rövidesen 34, majd 54 csángómagyar népdai szöveget küldte meg két füzetben az Akadémiának. Gondosan jegyezt, az ismeretlen szövegeket magya-

ráv, a valóságos kiejtésnek megfelelő írásmódor javasolva a legelső magyar népdalgyűjtő rangjára jutott. Jerney János magyar akadémikus Döbrentei ajánlására felkereste Petrást klézsei otthonában. Petrás testvéri szeretettel fogadta és minden kutatásában segítségére volt. Kevesen kutattak Moldvában Jerneyhez hasonló eredménnyel. Nagyszerű könyvét se nélkülözheti senki, aki Moldvát közlebről akarja ismerni. Petrás és Jerney meglátogatták Sardi Pál missziósfőnököt a csángómagyarok ügyében. Szinte a püspök utasítására fogalmazza meg Petrás a legfőbb magyar fórumokhoz írandó, püspöki aláírással és készletel elküldendő levelet. Íme a tervezett levél:

„Nemes magyar Nemzeti Országgyűlés. Főispán Császár és Királyi Örökös Főherceg és Nádasipán . . . Nem lehet elterjve a magyar nemzet előtt, miként a Moldvai Fjedelmességben sok századokai felhaladó idők óta oly építkezett létez, mely vétség és nyelv tisztetében a magyarságnal ugyanegy. Eszen főpásztorom alatt hivást hatvenczer főre teendő népesség sarrának erőb karbáhelyesése indita egésmet arra, hogy a magyar nemzet színe, szíve és szeme eleibe tárjam. Nem polgári jogok kívánását emelek értük azót, hanem merében szellemi jobblétük eszközléséért, oly állapot eszközléséért, mely által körben, erkölcseben és színtel nyelvünkben is erősödve a görög nem egyenlői szacsrattán földnépével egyenlő státust, polgári és vallási szabadságukat szerzhessék . . . A magyar Anyaszeregyház számos orszolpi tetemes segédleányjuttatásai mondítsák elő az itt keletkezett szomplomok építését . . . A korszolgák még segédlehet iskolákat, tanítókait és szentírásukra költségeket kívánunk az itteni körülmények . . . Jászvásárhélyt 1844. június 27.”

Az elkészített levelet Sardi missziós nem írta alá. Tettét levélben így indokolja: Tisztelendő Petrás Incze János misszionárius atyának. Klézse Lelkészének:

„Tisztelendő Atya! Nagyon sajnálom, de mégis szükségszerűen vélem közölni, hogy Tisztelendőségem minap Klézseből hozzám küldött levelének minden vonatkozására csak negatív választ adhatok. Engem az esztendő és egészen meggondolós akadályoz abban, hogy meghallgassam és egyeztsek a te egyébként jóakarató szándékoddal. A legnemesebb magyar nemzethez irányított kitűnő, könyörgő iratot oly meggyezésre kidőgőzva sohasem írtatom alá.”

Sardi nyilvánvalóan utasítást kapott a tennivalókra. A magyar papok által pártolt magyar nyelvet egyenesen üldözni kezdte, 1848-ban Jasiban bekövetkezett haláláig.

Jerney alapos moldvai kutatásáról könyvet adott ki Keleti utazás I—II. címmel. E két tettével még jobban megmerevítette az amúgy is nehéz érintkezést a moldvai magyarsággal. Petrás nevének elhallgatását kéri Toldy Ferencről és szinte 20 évig maga is elhallgat. Annyi bizonyos, hogy én nem találtam 1845 és 1868 között keltezett levelet.

A Szent László Társulat 1867-ben egyházi és világi személyekből álló bizottságot küldött Moldáviába. Az útjükről kiadott Veszély—Imets—Kovács: Utazás Moldva Oláhíhonban című könyvükben olvassuk: „Klészén, mint a galambbugos kapun beléptem, a tornácban élesen figyelmező, háziúr helyzetbe teszi magát. Őt, a jó híreből előtűnk régen ismeretes Petrást köszönteni, szándékunkat kijelenteni pár másodperc műve volt. Egész derűssé vált a tisztas arc, s mi a legszívélyesebb rokonsággal fogadtatva csakhamar otthonosakká leszünk . . . 50 egynéhány éves, megtermett, tisztas magyar alak. Maga a megnyerőség, hazafias és emberis érzelmeiben dús kebel. Nemcsak hivattaszerűen, hanem iradalmilag is művelt fő . . . Ambar Ó bennszülött csángó és hű honpolgár, felfogásában és érzelmeiben egészen a miénk. Remeteszerű életébe a filiák ellátása hoz változatosagot. Plébániája tisztességesen van berendezve.”

Kovács naplója így ír: „ . . . sehol nem találtuk magunkat otthonosabban, mint Petrás Incze házábanál. Ő vala az, kinek neve megérdemli, hogy aranybetűkkel jegyeztessék a moldvai csángók annaleszeibe. Külsője megnyerő, termete izmos, közép, képe tojásdad, színezete barnás, szemei mandulavágásúak, orra kissé hajlott, bajusza fölfelé pödört, szakállja szürke, hegyezett . . . modora . . . mi a sziveben, az a nyelvén.” E látogatással közvetlen kapcsolat létesült a Társulat és Petrás között, aki haláláig 37 alkalommal közvetítette a moldvai magyar községek kéréseit: templomépítésre, harangvételre, miseruhák pótlására, kegyeserek vételére, orgonaeépítésre stb.

A klézsei temető kicsiny kápolnájában fakereszt mutatja a helyet, ahol Petrás Incze János fekszik. „Elmúlt ez világbul a rablók keze által, életének 75. esztendejében, papságának 50. esztendejében szeptember 6-án Anno 1886.” Petrus Neumann, a szomszédos Bogdánfaiva plébános, amint meghallotta Petrás meggyilkolásának híret, azonnal Klézserre szaladt. Petrás ágya, szobája vérrel volt tele, fején hatalmas se. Sápattan járkált szobájában. Megismerte a gyilkosokat, hangjukról is ismerte őket, de nevüket sohasem mondta meg. Mintegy két hónapig vitte sebét és azután csendesen elhunyt. Gyilkosai azt gondolták sok pénze van. Csulodtak. Mindezeket nekem dr. Neumann Péter mondotta el, aki meg elve látta a sebesülteit és beszélni tudott vele. Ugyanakkor megkerestem Klézse akkori plébánosát, aki a román megyei Butean születte. Édesanyjától ezt a két magyar szót tanulta: „Iszten fizesse!” A csángók anyanyelvéről beszélgettünk, Petrás példás életéről. Idehaza megtaláltam Petrás fényképét. Sokszorosítottam és címére az alábbi ajánlással küldtem: „A klézsei plébánia lelkes, becsületes magyar papjának. Petrác Incze Jánosnak fényképét szívesen küldöm a kedves fiatal plébánosnak Martinásnak.” 1929. november 22-án a következő választ kaptam: „Igen tisztelt tanár úr! Köszönöm irántam és népem iránt, a klézsei nép iránt mutatott udvarias figyelmét! Az igen tisztelt és felejtéretlen elődöm képe eszmenyképm lesz, hogy épp oly meggyőződéssel dolgozzam a klézseiek vallásos érzsének mélyítésén és örökjémem jobb erkölcsei föllött. Az öreg János pap képét itt háza és hazájában a neki járó előkelő helyen fogom őrizni. Azon meggyőződéssel, hogy őt követni tökéletesen nem leszek képes, de törekekedem azt megközelíteni, küldöm soraimat szíves szeretetével Ioan Martinás”

Dr. Domokos Pál Péter

Önkormányzat, autonóm közösségek a Münnich Ferenc kollégiumban

Húsz éves a Budapesti Műszaki Egyetemnek a Petőfi hid budai hídfőjénél lévő modern kollégiuma. (Igen, 1966 őszére, az Univeriadéra építették — így az igazgató —, rohammunkával, azóta is szenvedjük, hogy összelapátolták.) Ezer ember otthonának szánták, ám érthető módon jó ideig aligha lehetett otthonnak tekinteni. Szállás volt, diákszálla, olcsó pénzért, ahol a gondnok legfőbb dolga az volt, hogy fekhely, ágynemű, villany, meleg várja naponta az előadásokról megterő hallgatókat.

Ezer fiatalnak szánták a kollégiumot, s a diáknyelv csakhamar nevet is adott neki, Ezres Klub lett s a mindennapi szóhasználatban az ma is. Kezdetben csak a gépész kar hallgatói lakták, időközben azonban változott a műszaki pályák társadalmi presztízse, és néhány más műszaki szakma mellett a gépészmérnökség iránt is mérséklődött az érdeklődés. Bár itt a hallgatók többsége, körülbelül 60 százaléká ma is gépészkáros, de a szobatársak között már található összesen vagy száz villamos- és ugyanannyi közlekedésmérnök-hallgató, s képviselteti magát külföldi fiatalok személyében csaknem az egész világ, az USA-tól Vietnámgig, Braziliától Szíriáig. No és, vagy tíz diákházaspár is itt lakik, az összkomfort azonban az ő esetükben aligha tekinthető annak, mert nem családoknak találták ki ezt az épületet.

A kollégium 1968-ban, Münnich Ferenc halála után vette fel a kommunista államférfi nevét.

Azt kérdeztem dr. Kocsis István igazgatótól: vajon az elsőévesek tudják-e, ki volt Münnich Ferenc? Tudják-e, hogy a seregélyesi születésű fiatalember katonaként, az I. világháború idején, 1915-ben orosz hadifogságba került, ahol megismékedve baloldali szocdem és más haladó gondolkodású fiatalokkal csakhamar tudatos antimilitaristává vált. Elindult azon az úton, amelyen a forradalmárok formálódnak. A nagy októberi szocialista forradalom győzelme után hadifoglyokat szervezett a forradalom mellé, fegyveres csoportot alapított és vezetett, harcolt az uráli fronton a fehérgárdisták és az intervenciók ellen.

Tudják-e vajon az elsőéves egyetemi hallgatók, hogy Münnich Ferenc már itthon, 1918 novemberében részt vett a KMP megalakításában: hogy a Tanácsköztársaság idején a Hadügyi népbiztonság egyik vezetője és politikai biztos a vörös hadseregben: hogy a Tanácsköztársaság bukása után Bécsben, Kárpát-Ukrajnában, Berlinben, Csehszlovákiában, Bulgáriában teljesít pártmegbízásokat; hogy börtönbe kerül, hogy a Szovjetunióban gazdasági vezető és folyóirat-szerkesztő; hogy Spanyolországban Zalka tábornok helyettese, majd vezérkari főnök, nemzetközi brigádparancsnok? Tudják-e, hogy ...

Dr. Kocsis István azt válaszolja: az érettségi után a Műegyetemre került elsőévesek — igaz, elsősorban műszaki érdeklődésűek — általában keveset tudnak Münnich Ferencről s a politikai kérdésekben sem túlzottan jártékosok. Dehát a BME Münnich Ferenc Kollégiuma azért kollégium, és azért viseli Münnich Ferenc nevét, hogy az öt egyetemi év alatt némiképp formálja lakóit. Aki innen öt év után búcsút vesznek, azok nemcsak tudásukban, hanem gondolkodásukban, személyiségükben is mások már.

Dr. Kocsis István mindössze egy éve igazgató, de ez önmagában nem jelent semmit. Számára az sem hat a meglepetés erejével, hogy itt az igazgató nem olyan vezető, mint máshol. Kiterjedt önkormányzati hálózat, kollégiumi tanács, kollégiumi bizottság tevékenykedik mellette, vele együtt. A tanács havonta, a 9 tagú bizottság hetente ülésezik, ez utóbbi mozgékonyan, rugalmasan, ám mindenképpen operatíván dolgozik, értelmezi és „aprópénzre” váltja a küldöttgyűlés és a tanács döntéseit. Ezt a munkát másképpen is szavakba lehet önteni: igazgató és önkormányzat egy bizonyos fő cél elérésére törekszik.

Fő célokat azonban mi olyan gyakran tűzünk ki, néha nem is értjük egészen világosan a tartalmukat, valora váltásukról pedig van hogy jobb nem is szólni. Az igazgató elsőként meggyőződéssel állít valamit. Nevezetesen azt, hogy a Münnich Kollégium mindig is a társadalmi progresszió oldalán állt, olyan mikro-társadalmi környezetet igyekezett kialakítani, ahol az önkormányzat, a demokratizmus szelleme az uralkodó. Az természetesen változatlanul követelmény és igaz, hogy a diákok eleml szocialis ellátásáról — a már említett fekhelyről, ágyneműről, villanyról, melegről — gondoskodnia kell, de ez csak az alap. Ehhez elgészes lenne egy, két, három gondnok, ehhez nem kell semmilyen önkormányzat. Ahhoz viszont nélkülözhetetlen, hogy a fiatalok itt mintegy megtanulhassák, begyakorolhassák azokat a közéleti cselekvésformákat, amelyekkel kiinn az életben mint állampolgárok és mint értelmiségiek lépten-nyomon találkozunk. Segíteni kell őket abban, hogy meglévő, szunnyadó képességeiket kibontakoztathassák. Már itt, a kollé-

giumban és később lakóhelyükön, munkahelyükön. Azt a bizonyos fő célt talán úgy is le lehetne írni: a fiatal, aki elhagyja öt év után ezt a közösséget, részt akarjon kérni és részt tudjon vállalni a közéletből. Ehhez — így mondja az igazgató — alulról kell építkezni. Ennek az alulról építkezésnek pedig az egyik legfőbb bázisa az úgynevezett szakkollégiumi rendszer. Ez — kissé leegyszerűsítve — azt jelenti, hogy a hallgatók nem évfolyamonként, nem tanulmányi csoportonként és főleg nem „felülről” és „kivülről” irányítottan hoznak létre a maguk számára kisközösségeket, hanem érdeklődési körüknek megfelelően. Így aztán természetesen, hogy a falu nagyságú épületben járva, bármerre megtalálhatók délutanonként, esteként, éjszakánként a politikával, a művészetekkel, a sporttal spontánul, őszinte vonzódással, kíváncsisággal foglalkozó, majd hogyanem baráti csoportosulások. Vitákról hangos a Münnich Kollégium, legyen szó a műszaki értelmiség helyzetéről, a népgazdaság egyensúlyáról, a népfront szerepéről, a gazdasági irányítási rendszer továbbfejlesztéséről, vagy akár — mint nemrég volt — a Mozgó Világ-ügyről. Itt levitetnek egy új magyar filmet, és utána a nézők „szétszedik” a rendezőt; ide meghívják a Tervhivatal elnökhelyettesét, és a hallgatók látszólag nagyon kényes kérdéseket tesznek fel; itt felkérik előadásra a Magyar Külügyi Intézet igazgatóhelyettesét, és választ várnak tőle az újságokban nem található kérdésekre is...

Egy kissé olyan ez a kollégium, mint egy nagyobb művelődési intézmény, itt színházbarátok, ott dzsesszklub működik, a Galérián pedig fiatal művészek mutatják be a képeiket. Olyan, mint egy művelődési ház, de más, annál több. A kollégium az országban elsőként a hetvenes években kapta meg ezt a címet, hogy szakkollégium, jó másfél éve azonban megújította tevékenységét. A korábbi évtized ugyanis — így foglalja össze az igazgató — elsősorban az extenzív fejlődés időszaka volt, de a fejlődésé, s ennek nyomán eljutottak oda, hogy még inkább a tartalmat, a minőséget állítsák a figyelem középpontjába. Ez a közéletiség szemszögéből például azt is jelenti, hogy a „szak-körök”, a „szak-kollégiumok” egy-egy kütdötet delegálnak a kollégiumi tanácsba, a napirendről függően adott esetben más és más „szak-embert”, aki határozottan, harcosan, nyíltan és őszintén képviseli küldőt. Nem is tehetne — nem is akarna — másként, mert a közösség figyeli, számon kéri tevékenységüket.

Persze, minden önkormányzatnak akkor van funkciója, ha a testületeknek megvannak a döntési kompetenciái is. Jelen esetben akár a szakkollégiumi csoport, akár a kollégiumi tanács dönthet a saját dolgaiban, s megfelelő ismeretek birtokában ott dönthet, ahol a problémák megszülettek, s ahol a döntés nyomán cselekedni is lehet, cselekedni is kell. Mja a kollégiumban különös jelentősége van mindennek, mert a „közösség” devalválódásának a jelei értékelhetők.

Felő, hogy a szavak szólamokká válnak. Melyek például a „saját ügyek”, miben dönthet például egy fafaragó, vagy éppen egy politikai kor? Nerán a kollégiumi tanács? Az igazgató szemmel láthatóan nem jön zavarba. Nagyon is saját ügy, mondja, hogy egy-egy kisközösség milyen közügyet vitasson meg, s ahhoz kit hívjon előadónak. Nem kevésbé az, hogy bizonyos megmértetés után kit vegyenek fel a kollégiumba és kit távolítsanak el; hogyan és mire költsek a rendelkezésükre álló pénz: milyen más kollégiumokkal építsenek ki szorosabb kapcsolatot... Szavuk van a hallgatóknak abban is, hogy kik legyenek a kollégium tiszteletdíjas tanárai. Mert hogy — a Münnich Kollégiumban jelenleg 12 tiszteletdíjas bentlakó és 4 nem bentlakó fiatal tanár él és furdalódik együtt a hallgatókkal. Jellemző apróság, hogy az előbbire, a 12 helyre a tavaszi pályázaton 26-an jelentkeztek. Kétségtelen, a szálláslehetőség is motiváló tényező volt, vonzódasuk döntő oka azonban az lehetett, hogy a pályakezdő fiatal tanárok is közösségre vágytak és itt közösségre is találhatnak.

De visszatérve a „saját ügyek”-re: a kollégiumban Münnich-émlékbizottságot alakítottak, amely összeállította az őszi Münnich-ünnepek programját és meghirdette az ország nyilvánossága előtt a Münnich-pályázatot. Az alkalmat a névadó születésének a centenáriuma és a kollégium működésének a 20. évfordulója szolgáltatta. Az emlékbizottságba közreműködésre felkérték Münnich Ferenc özvegyét is. A program a kulturális, a sport- és a politikai események hosszú sorát kínálja, a kollégistaavatótól a jubileumi spartakiádig, a fotókiállításától az Aurora '86 politikai vetélkedőig...

Azt kértem dr. Kocsis István igazgatótól: ez ünnepi eseménysorozat hozzájárul-e ahhoz, hogy a kollégium elsővesei, vagy éppen az „öregék” jobban megismerjék Münnich Ferenc életpályáját? Mert tudják-e a fiatalok, hogy Münnich Ferenc a sztálingrádi fronton is harcolt, a Moszkvai Rádió magyar szerkesztőségét is vezette? Tudják-e, hogy a felszabadulás után jelentős érdemeket szerzett a közrend megteremtésében, hogy később diplomata volt és 1956-ban kiemelkedő szerepet játszott az ellenforradalom leverésében, a párt újjászervezésében, a proletárdiktatúra megszilárdításában? Ott volt a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszti Kormány megalakulásakor, majd a fegyveres erők minisztere, belügyminiszter, első miniszterelnök-helyettes, kormányelnök, államminiszter. Kezdetről tagja az MSZMP Politikai Bizottságának és Központi Bizottságának, itthon és külföldön elismert és tisztelt kommunista államférfi.

Az igazgató azt mondja, az ünnepi eseménysorozat bizonyosan hozzájárul ahhoz, hogy ez a példamutató életmű nagyon sok, mind több fiatalban tudatosuljék, ténylegesen példává váljék. Nagyon fontosak a tények, az adatok, a döntő azonban szellemiségének átörökítése. A kettős jubileum felhívja a figyelmet minderre, ugyanakkor alkalmat kínál a Münnich Ferenc Kollégium hallgatóinak is, hogy bekapcsolódva a pályázatokba, jobban megismerjék közelmúltunkat és kifejtsek — akár írásban — ismereteket, véleményeket a ma Magyarországnak társadalmi mozgalmairól, helyi társadalmi kezdeményezéseiről, vagy éppen az egyetemi ifjúság és a pályakezdő értelmiség helyéről, szerepéről.

Aki öt év után búcsút vesz a Münnich Kollégiumtól, az lássa a világot, legyen önálló véleménye róla, és érezzen magában indíttatást a jobb érdekében a cselekvésre: ez lenne a mi munkánk — mondja az igazgató —, nem több és nem kevesebb.

Deregán Gábor

Bíró Mihály, a magyar politikai plakát megteremtője

Nem sok olyan alakja van a művészetértelennek — a plakátművészetnek biztosan nincs —, aki annyira egyetlen műhöz kötődne, mint Bíró Mihály. Neve és a kalapácsos vörös ember ma már egymásról elválaszthatatlanok. Mi több: szimbólummá vált alkotása tulajdonképpen ismertebb, mint megalkotója. Bíró Mihályt említve sokan csak akkor jönnek rá, hogy kiről van szó, ha kiderül: ő rajzolta az egykori Népszava plakátból szinte kilépő és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt szimbólumává vált figurát.

Bíró Mihály a magyar politikai plakátművészet megteremtője és 1918-ig egyedüli művelője volt. Feltűnéseig a magyar képes plakátra a festőség, a részletező aprólékosság, a zsúfoltság volt a jellemző. A Bíró-plakátokon viszont megjelentek a szinte egyetlen vonallal felrajzolt robusztus figurák (később a különböző szerepeket is betöltő óriási betűk), amelyek nemegyszer humorba ágyazva, alig egy-két színnel kiemelve és rövid szöveggel kiegészítve egyetlen szempillantás alatt felfoghatóvá tették a mondanivalót.

Ezen új stílus „kitalálója” 1886. november 30-án született Budapesten. A családnak Bian volt egy kantinja és az ottani köfeytők körében elte a két apától származó 6 gyermek (közük az ötödiknek született Mihály) gyermekkorát. (...) az egy- meg kétdecések alján maradt pálinkár mindig kiittam — emlékezett később Bíró —, úgy látszik ennek köszönhetem, hogy nem vagyok olyan dekoratív megjelenésű, ahogy ezt ílésemtől mindenki elvárhatná“.)

Középiskoláit az V. kerületi Főreáliskolában (a későbbi Bolyai Reálgimnáziumban) nem fejezte be: osztályról osztályra bukdácsolva, sőt osztályt is ismételve, szabadkézi rajzból is gyenge osztályzatos kapva (!) végül is az érettségi előtt 2 évvel távozott és 1903-ban beiratkozott az Iparművészeti Iskolába. Az iskola kispasztikai szakán tanuló Bíró sikeresebbnél sikeresebb éveket zárt. Sorozatban nyerte el a különféle ösztöndíjakat, és két munkája még tanulmányainak befejezése előtt nyilvánosságot kapott. 1908-ban, végbizonyítvánnyal a kezében állami ösztöndíjjal külföldre ment. Németországba, Franciaországba, Belgiumba, majd 1909 őszén Angliába utazott, ahol az angol iparművészetet megújító Ashbee vezérése alatt fejlesztette tovább képességeit. Angliában megnyerte a világhírű The Studio című lap plakétpályázatának első díját, továbbá ott készült műveiről a Magyar Iparművészet is közölt fényképeket.

1910 kora őszén, 10 hónapi angliai tanulmányút után visszaérkezett Budapestre. Röviddel ezután megtörténik a váltás: a szobrásznak készülő sikeres művész egyik napról a másikra politikai plakátokkal kezdett foglalkozni. E fordulatnak több oka van. Ezekben az években oldódni látszott a szociáldemokrata párt elszigeteltsége és a progresszió különféle árnálataival sorozatban tartotta gyűléseit, tüntetéseit nemcsak a választójogért, hanem az élelmiszerárak és a lakberek emelkedése, a hadikiadások növelése és a Balkán-háborúk ellen. Bíróra, akinek nem volt ismeretlen az üres gyomor élménye, aki most már összehasonlításokat tehetett a magyar és az angliai életviszonyok között, akinek gyermekkori élményei miatt amúgy sem volt idegen egyfajra (távoiról sem tudatos) haloldali szemlélet és akire félreterve, a mozgalomban akkor már nem kis szerepet játszó Bíró Dezső is nagy befolyással volt, nem kis hatást gyakoroltak ezek a tömegtüntetések, amelyek sokszor arról a Hunyadi térről indultak újukra, ahol akkoriban a Bíró család lakott. Bíró emellett felismerhette: a mozgalomnak óriási szüksége van olyan „propagandistára”, aki képes a mindennapi harc követelményeihez gyorsan igazodva, magas művészi fokon és közértehetően kifejezni a legfontosabb napi problémákat. Erre pedig akkoriban a legmegfelelőbb eszköz a plakát volt. Bíró biztos rajztudása, ötletessége, lényeglátása szinte determinálta a művészeti ág megújítására.

Munkásmozgalom és művész így találkoztak 1910 őszén. A 1910. október 23-i tüntetésre készült első két Bíró-plakáttal kezdődik a politikai-plakát művészet, zeneje Magyarországon. (A műfaj egyébként 1919-ig csak a szociáldemokrata párt állította a maga szolgálatába.) Ezt követően tüncményes gyorsasággal követték egymást a jobbnál-jobb Bíró-plakátok. 1912 elején készült el a híres kalapácsos ember, ugyanannak az évnek a második felében a nem kevésbé híressé vált háborúellenes, „lapátoló halál”-nak is nevezett plakátja. Az első világháború végéig kb. 30 politikai plakát, illetve plakátterv került ki a keze alól és 1914-ben már plakátper is indítottak ellene. (A felmentéssel végződő perben Landler Jenő védte Bíró.)

Az 1918—1919-es forradalmakig ezenkívül kb. 100 kereskedelmi, mozi-, rendezvény-, újság és hadikölcsönplakátot készített. Emellett számos rajzzal, karikatúrával, illusztrációval, néha egy-egy festménnyel is szolgált a munkásmozgalom. A szociáldemokrata párt híres május 1-i emléklapjai közül pl. az 1911—1919. közöttieket mind ő illusztrálta. Valószínűleg 1912—1913-ból való egy kitűnő Marx-szoborfeje és a valamikori OTI-szekház egyik, bányászsztrájkelleneséget ábrázoló reliefje, valamint egy óbudai iskolán látható anya—gyermek-szoborkompozíciója. De kitűnő ex-libriseket, iparmű-

(Farkas Árpád reprodukciói)

vészeti tárgyakat is alkotott, 1912 májusában pedig megrendezte nagy sikert aratott önálló kiállítását is.

1915 őszén hívták be katonának. Húsz hónapig szinte minden frontot megjárt, többször kitüntették, de súlyosan megbetegedett: tüdőasztmát kapott, amely későbbi emigrációs évtizedeiben állandóan kiújult és 1948-ban halálát okozta.

A frontokon Bíró a háborút egyértelműen elítélő rajzsorozatát, leszerelése után, 1917-ben viszont néhány hadikölcsönplakátot készített. Utóbbiakat a visszamenőleg „okos” és intoleráns utókor többször felröptette neki, holott e plakátok (amelyek egyébként nélkülöznek mindenfajta uszító hangnemet és művészileg sem jók) fontos jövedelmet jelentettek az éppen leszerelt, beteg és eleinte szükségét szenvedő Bíró számára.

Az 1918—1919-es forradalmakat a maga módján természetesen Bíró is támogatta. A többi között ekkoriban keletkezett híres plakátjai (Köztársaságot, Vörös parlamentet stb.) is ezt tanúsítják, nem beszélve nagyszámú rajzáról, karikatúrájáról. Utóbbiak között igen sok a gúnyosan kritikus hangvételű, a forradalmak vadhajtásait, megoldatlan, vagy újonnan született problémáit ostorozó. A közeletről többé-kevésbé távol maradt, sőt: 1919-nek a magyar plakátművészet csúcspontját jelentő néhány hónapja alatt alig két plakátot készített (a Bitangok... és A kalapácsos ember utolsó, 1919-es május 1-i változata).

Viszont az ő nevéhez fűződik elsősorban 1919. május 1. ünnepi dekorációjának megszervezése. Részt vett néhány hétig Böhm Vilmos oldalán a Tanácsköztársaság harcaiban is. Az utolsó hetekben tanári kinevezést kapott a Képzőművészeti Főiskola újonnan létesített plakátművészeti tanszékére és július 18-án ő lett a képes politikai plakátok kormánybiztosa. Bíró azonban egyetlen órát sem taníthatott és egyetlen plakátügyet sem intézhetett már: a Magyar Tanácsköztársaságot levették.

1919. augusztus 1. után Bíró egy ideig még Budapesten maradt, de Lendvai u. 3. szám alatti műterem-lakásából időben elmenekült. Az őt ott kereső különítményesek vezetője nővérenek kijelentette: „szerencséje, hogy nem találtuk itt, mert megettettük volna vele plakátjait!” Később kizárták a képzőművész szövetségből és a Fészek klubból is. Emiatt azután 1919. november 1-én átlépte az osztrák határt, hogy megkezdje közel 28 évig tartó emigrációját.

Bíró 1928 nyaráig élt Bécsben. Hirneve megelőzte és így nem volt gondja munkát találni. Csatlakozva a magyar emigráció Világosság csoportjához, elsőnek állította ceruzáját a fehérterror elleni harc szolgálatába. Minden lehetőséget kihasználta, a különítményesek cselekedeteit gyilkos humorú rajzokkal leplezte. 1920 júniusában készült el világhírűvé vált, 20 darabból álló Horthy-ellenes rajzsorozata. Az ellenforradalmi rendszer, távollétében, ezért többször is vádat emelt ellene.

Bíró képességeit az osztrák szocialista párt is igénybe vette: az 1920-as és 1923-as választásokon Bécsben szinte csak Bíró-plakátok ösztönözték a választókat, hogy a szocialista pártra szavazzanak. A későbbiek során a párt lapját rendszeresen illusztrálták Bíró rajzai. De az itthoni mozgalom is kapott

DIE DORT SIND AN UNSEREN ELENDE SCHULD!

segítségét tőle: választási plakátokat készített a magyar párt számára és az 1930-as évek közepéig küldte haza rajzait a Népszavának.

Bécsi évei minden addigal nagyobb sikereket hoztak számára. A cégek, újságkiadók, mozitulajdonosok plakátmegrendelések tömegével árasztották el. Megnyerte az 1922-es és az 1923-as bécsi nemzetközi vásár plakátpályázatát és voltak olyan bécsi újságok, amelyeknek négy-öt éven át egyetlen száma sem jelent meg Biró-rajz nélkül.

Művészete, amelyet stílusában ugyan a kor legmodernebb irányzatai ekkorra már régen meghaladtak, még mindig tudott új és új ötleteket produkálni. Plakátjain ezekben az években váltak általánossá a már említett és mindig valamilyen szerepet betöltő (pl. falat, épületet, darut, kardot, ágyat stb. felidéző) óriási betűi. E sikerek természetesen jótékony hatással voltak anyagi helyzetére is. (Bár elmondható, hogy a bohém életvitelű, segítségre mindig kész, és ha szükséges, mindig el is vőre Birónál ez nem sokat jelentett: amilyen hamar jött, olyan gyorsan szét is folyt kezei között a pénz.) Most már családalapításra is gondolhatott. 1925-ben egy osztrák tisztviselőnőt vett feleségül, akitől 1926-ban született egyetlen, rajongásig szeretett Éva nevű leánya.

1928 nyarán Biró Berlinbe tette át székhelyét, ahol az UFA filmgyár alkalmazta. A német fővárosban azonban, már csak a gazdasági válság miatt is, sokkal kevesebb munka várta, mint amit Bécsben megszokott. Berlinben is készített ugyan a német szociáldemokrata párt számára plakátokat és néha egy-egy kereskedelmiplakát-megrendelés is befutott, de a gazdasági helyzet és a politikai légkör rohamos romlása miatt 1932 nyarán családjával együtt kénytelen volt visszamenni Bécsbe.

Berlini éveiben Birónak volt két olyan említésre méltó állásfoglalása, amelyek alapvetően progresszív baloldali meggyőződéséről tanúskodnak. 1929-ben a Magyar Revíziós Liga engedélyt kért tőle, hogy kalapácsos emberének figuráját propagandájában felhasználhassa. Biró nyílt levélben, gyilkos és leleplező humorral tagadta meg a kérést. 1932-ben pedig a sokat sejtető Művészet, vagy politikai plakát című interjújában határozottan állást foglalt azokkal szemben, akik e kettőt összeegyeztethetetlennek tartják.

Bécsben alig másfél évet tölthetett. Az 1934-es februári munkásfelkelés leverése őt is valahol a barikádokon érte, és ezért övétől már el sem búcsúzva Pozsonyba menekült. Ezzel megkezdődött négy évig tartó csehszlovákiai emigrációja. E négy évet Biró nemcsak Pozsonyban, hanem Nyitrán, Stösszfürdőn, majd a legvégén Prágában töltötte. Sorsa, főleg az első két évben rendkívül nehézé vált, életének első válságos korszakát élte át. A munkátlanlás, a pénztelenség, a kilátástalanság, a tudat, hogy 1919. óta már negyedszer kellett országot „váltania” az örületig fokozta amúgy is erős honvágyát. 1934 szeptemberétől kezdve kétségbeesett levelekkel bombázta a magyar pártvezetőséget azért, hogy haza-

térését elősegítsék és kalandos terveket szőtt néhány óras illegális pesti kiruccanásra. Azonban a párt minden erőfeszítése hiábavalónak bizonyult: Horthyék sohasem bocsátották meg neki 1920-as rajz-sorozatát.

1935 végétől javulni kezdett a helyzete. Olajfestményeket készített gazdagabb emberek részére, a szlovákiai Magyar Újság is foglalkoztatva, reklámokat készített Stósz-fürdőnek, majd megkapta ottani emigrációjának legnagyobb megbízását: a nyitrai munkásbiztosító pénztár új, modern székházának falára egy kb. 150 m²-es freskót alkotott. (A freskót a Tiso-fele fasiszta szlovák állam idején lemeszelték.)

Már nem szenvedett inséget, de ez otthontalanságából fakadó elkeseredésén mit sem változtatott: „... az életem olyan, mint egy cél nélkül, ida-oda hánykolódó hajó sorsa... Semhol nincs pihenés... Folyton csak vonat és kapkodás. Néha, amikor szegényes cökmőkom bőröndbe csomagolom, elsitom magam...” — mondotta freskójának elkészülte után. Pedig a java még hátra volt.

1938 őszén Hitler bevonult a Szudéta-vidékre. Birónak és emigráns társainak ismét menekülniök kellett. Balszerencséje most sem hagyta el: a Prágából Párizsba tartó repülőgép egyik propellere eltört, vissza kellett térnie a csehszlovák fővárosba, ahonnan csak két nappal később indulhatott újra útnak. 52. születésnapján, 1938. november 30-án érkezett Párizsba.

Biró franciaországi emigrációja — mint a bécsi — szintén 9 évig tartott. De milyen óriási volt a különbség: Franciaországban alig ismert valakit, a nyelvet törve beszélte, hivatalosan munkát nem vállalhatott, betegsége ismét kiújult. És ami a legszörnyűbb, másfél évvel odaérkezése után személyesen is megjelent Párizsban az a modellje, akiről majdnem kész szatirikus albumat rajzolta: Hitler.

A rémült és beteg Biró délnak indult, de több mint 200 km-es gyaloglás után egy francia járőr, német ejtőernyősnek nézve őt falhoz akarta állítani. Amikor végül is elengedték, 12 órával később németek fogták el. Kivégzést úgy kerülte el, hogy a németek portrékat készítették vele magukról és ezalatt módja volt a mindig nála levő K. u. K. tiszti igazolvánnyal igazolnia magyar mivoltát. Visszament Párizsba, ahonnan nem mert emigránstársaival együtt Amerikába szökni. Internáltak, kórházba került, megszökött, ismét elfogták. 1943-ban csak úgy tudta elkerülni deportálását, hogy elképzeltő állapotra miatt szállíthatatlan volt. Állandó rémületben élve, magas lázzal, gyógyszerrel nélkül, 37 kilóra lefogyva, végül is meglelte Párizs felszabadulását.

A súlyosan beteg Birónak még 3 évet kellett a kórházi ágyon eltöltenie, amíg hazatérhetett. Az ebből az időből fennmaradt leveleiből elkiseredett, lelkileg megtört, de a fasiszmissal és utóéletével szemben kérelhetetlen művész arcvonásai rajzolódnak ki. Éberrel figyelte az új Magyarországról érkező híreket és dühödt sorokkal ostromozta (mint az 1920-as években, a forradalmakra visszagondolva Bécsben) az idehaza ismét kőpönyeget forgatókat, törtetőket, és a nemlétező ellenállási érdemeiket fitogtatókat. Magára vonatkoztatva egyszer azt írta, hogy „nem tekintem magam egy Károlynak, vagy egy Böhmnek... de az én mesterségemben mint művész és mint szocialista művész nekem is kijárna egy igazi és méltó rehabilitáció.”

1947. május 8-án elérkezett a hazatérés napja. A szociáldemokrata párt Fischer Tibort, a kalapácsos ember egykori birközóhajnok-modelljét küldte ki a nagybeteg művészért. Búcsúztatásakor egy párizsi magyar lap azt írta, hogy Fischer személyében a kalapácsos ember, mint „a munkásosztály Toldi Miklósa leszállt talapzatáról, hogy felkapja alkotóját és ölében hazavigye.”

Vonata másfél órát állt a bécsi pályaudvaron. Kúpejában látta viszont 13 év után újra feleséget és leányát. Majd 28 év után, május 9-én hazaérkezett. Egy svábhegyi szanatóriumban helyezték el, jöllerhet az állam egy elhagyott villát is kiutalt számára. Ebben azonban éppúgy nem töltött egy percet sem, mint ahogy azon a katedrán sem adott már elő, amelyre az 1919-es kinevezését megújítva 1947-ben ismét kinevezték. Annak idején a kommun leverése, most betegsége akadályozta meg abban, hogy akár egyetlen órát is adjon. Még megértte, hogy Pro Arte éremmel kitüntessék és betegágyáról még táviratban üdvözölte az egyesülési kongresszust.

1948. október 6-án, 62 éves korában halt meg.

Horn Emil

A százéves komáromi múzeum

A XIX. század második felében megindult múzeumalapítási hullám az 1870-es évek legelején érte el az akkor csaknem 13 ezer lakost számláló megyeszékhelyet, Komáromot. Itt a múzeumalapítás gondolatát elsősorban a megyéhez tartozó öszönyi római tábor felszínre került régészeti leletanyaga váltotta ki, aminek megmentése céljából Römer Flóris, a magyar régészet egyik úttörője a Magyar Tudományos Akadémia Archeológiai Bizottságának támogatásával már 1870—1871-ben egy történeti-régészeti egyeslet létrehozásán fáradozott Komáromban, amelynek keretében működött volna a múzeum is. Sajnos a megye akkori vezetősége nem tett érdemleges lépéseket az öszönyi régészeti leletek megmentése érdekében, így Komáromban az első múzeumalapítási kísérlet rövidesen kudarcba fulladt.

A múzeumalapítás gondolata 15 évvel később, 1886-ban újra felmerült Komáromban. Ekkor a nagyrészt kicserélődött megyei vezetőség a helyi polgári-értelmiségi réteg egy részével és a komáromi bencés gimnázium tanárainak segítségével már felkarolta az időközben megindult Ószöny—Buda vasútvonal építése során újabban felszínre került ószönyi régészeti leletek megmentését, egy a kor követelményeinek megfelelő társulat, történeti-régészeti egylet keretében. E célból a helyi lapokban több ízben felhívást is tettek közzé, amelynek eredményeképpen 1886. december 19-én 116 taggal megalakult a *Komárom vármegyei és Komárom városi történeti és régészeti egylet*. Az egylet élén Zuber József, a megye akkori főispánja állt. Személye egyben erkölcsi tekintélyt is adott az induló egyletnek, s így a tagság létszáma az első teljes egyleti évben már 273-ra emelkedett. A tevékenységhez szükséges anyagiakat pedig az egyleti tagok alapítványa és tagdíja fedezte. Az egylet tevékenységének magvát a régészeti és a történeti emlékek, valamint a megye monográfiájának megírásához szükséges adatok gyűjtése, szakdolgozatok közzététele és a tudományos ismeretterjesztés (feloivasások, vitáestek stb.), jelentette.

Az egylet múzeumának alapját a folyamatosan és nagyszámban bekerült régészeti és történelmi emlékek alapozták meg, amelyeknek száma már az első teljes egyleti évben elérte az 1500 darabot. 1889. június 9-én a gyűjtemény értékesebb és kisebb tárgyaiból a református kollégium nagytermében nyilvános kiállítás rendezett az egylet titkára, s egyben a gyűjtemény megalapítója, Gyulai Rudolf bencés tanár. Az összesen 1688 darab kiállított tárgyhoz Gyulai útmutatót is készített, Kalauz a komárommegyei és városi történet-régészeti—egylet múzeumában címmel. A főleg római kori anyagban gazdag gyűjteményt a kezdeti években több neves szakember is meglátogatta (pl.: Pulszky, a magyar múzeumok országos felügyelője, Domasevsky heidelbergi, Fröhlich budapesti egyetemi magántanár, Kuzsinszky, az aquincumi múzeum szervezője).

A múzeum megnövekedését követően a város és a megye lakosságának a múzeum iránti lelkesedése alábbhagyott és az 1890-es évek elejétől az egylettel szemben közöny alakult ki. Ez nemcsak a múzeumnak ajándékozott tárgyak számának csökkenésében és az egylet rendezvényein való csekély részvételben nyilvánult meg, hanem abban is, hogy a tagság egy része kilépett az egyletből. A hanyatlást nem ellensúlyozta az sem, hogy 1897-ben az újonnan felépült törvényeségi palotában helyezték el a gyűjteményt s belőle Gyulai ugyanazon év májusában nyilvános kiállítást is rendezett.

Az egylet s főleg a múzeum életében nagy változást hozott Gyulai Rudolf Komáromból való 1897 nyarán bekövetkezett távozzása. Ezután már nem volt aki ebben tartsa az egyletet, és a közöny annyira elhatárolódott, hogy elkerülhetetlenné vált az újjászervezés, ami azonban lassan folyt, s csak 1900-ban valósult meg. Ekkor az újjászervezett egylet új nevet vett fel: *Komárom vármegyei és városi Múzeum-egyesület*. Ez tevékenységét a régészetben és a történelmen kívül a néprajzra és a természetrajzra is kiterjesztette, a múzeumot pedig a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének hatáskörébe helyezte, ami nemcsak szakmai irányítást, hanem anyagi támogatást is jelentett.

Az új egyesület keretében került múzeum 1900 őszén új székhelyet kapott a várostól. Ez a volt Esterházy pavilon, amit Esterházy Miklós gróf építtetett fából, az 1891-es Komárom városi és megyei gazdasági és iparkiallítás céljaira s utána a város tulajdonába került. Itt 1900. november 18-án nyílt meg a múzeum, a gyűjtemény harmadik kiállítása.

A Múzeum-egyesület tevékenységének magvát a gyűjtemény gyarapítása alkotta. Már nemcsak ajándékozással és vétel útján kerültek be tárgyak a gyűjteménybe, hanem az egyesület által szervezett ásatásokból és leletmentésekből is. Az ásatásokat Weszelovszky János vezette, aki 1899 nyarán részt vett a Magyar Nemzeti Múzeumban szervezett első régészeti tanfolyamon, ahol az ásatások vezetéséhez is útmutatást kapott. 1906-ban felmerült a képzőművészeti gyűjtemény létesítésének gondolata is. Ennek kialakítása céljából az addig csak elvettve ajándékozott képzőművészeti alkotások mellé már tudatosan gyűjtöttek a képzőművészeti alkotásokat is.

A komáromi múzeum életében fontos határkö volt 1906., amikor a Múzeum-egyesület a Történeti és Régészeti Egylet megalakításának 20. évfordulóján számba vette az addigi eredményeket és az egyesület múzeumának elhelyezése körül felmerült újabb gondokat (az évek folyamán felszaporodott gyűjtemény a tűzveszélyes Esterházy pavilon is kintette), és arra a megállapításra jutott, hogy a városban működő három, közművelődéssel foglalkozó intézményt: a Múzeum-egyesületet, a Közművelődési Egyesületet és a Vármegyei Könyvtárat egy erős szervezetre kell összevonni, mert az egyrészt eredményesebben szolgálhatná Komáromban és a megyében a kultúra ügyét, másrészt pedig így lehetőség nyílna egy központi székház építésére is. E terv kivitelezésére az 1910-es évek elején került sor: 1910-ben a három kulturális intézmény egyesült és felvette a *Jókai Közművelődési- és Múzeum Egyesület* nevet, székházát pedig állami támogatással építették fel és 1913. november 29-én nyílt meg ünnepélyes keretek között.

A gyűjtemény kezelése szempontjából kedvező volt, hogy az újonnan felépült „Kulturpalota” két földszinti és két emeleti termében 1913 végén beköltözött a múzeum és a több mint 10 000 darabot számláló kiállításra rendezett anyaga 1914. április 12-én megnyílt a látogatók előtt. A világháború azonban megakadályozta a múzeum látogatását, ugyanis 1914. augusztusban a Jókai Egyesület felajánlása alapján a Vörös Kereszt kisegítő kórháza költözött annak nagytermébe. A múzeum vezetőségének háború alatti tevékenységéről kevés adatunk van, annyi bizonyos, hogy a gyűjteménnyel nem sokat foglalkoztak, mert amikor 1916. augusztusban a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének képviselői meglátogatták a múzeumot, termibein nagy rendetlenséget találtak. Jelentésükből az derült ki, hogy tekintettel a körülményekre, a múzeum vezetőségét nem hibáztatják, de felhívják a figyelmüket, hogy a rendszeres múzeumi munka megindulásakor gondoskodniuk kell a gyűjtemény esztétikusabb és végleges elrendezéséről. A háború befejezése után azonban a múzeumnak is otthon adó épület farradalmi és pártcélokra szol-

gált (a Vörös Gárda székhelye lett), majd 1919 áprilisában a rendőrfőkapitány a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának hírére az ostromállapot keretében két hónapra lezáratta.

Az első világháborút követő határmódosítások következtében a Jókai Egyesület s vele együtt a múzeum helyzete is megváltozott: egyrészt nemzeti-egyesület lett, másrészt elvesztette a Dunán túli tagjait s velük együtt anyagi támogatásukat is. Ezt felismerve a Jókai Egyesület vezetősége már 1919. nyarán új, a megváltozott helyzethez alkalmazkodó programot fogadott el. Ennek a kisebbségvédelemmel átszőtt programnak a lényege az volt, hogy a csehszlovákiai magyarság nemzeti öntudatát erősítsék és kulturális szerveztségét még jobban kiépítsék. Az 1920-as évek elején a Komárom környéki lakosság — elsősorban az értelmiségi középréteg — tömegesen lépett be a magyar kultúrát terjesztő egyesületbe. A Jókai Egyesület színes rendezvényeket (bálokat, hangversenyeket, vítaesteket, felolvasásokat, színelőadásokat stb.) szervezett számukra. Ezekben az években a Jókai Egyesület Komáromot a csehszlovákiai magyar kultúra egyik szellemi központjává fejlesztette, azonban a múzeummal való törődés mind jobban hátrébe szorult. Történt ez annak ellenére, hogy Szlovákia Teljhatalmú Minisztériuma 1919 őszén a múzeumok állami felügyeletét a hatáskörébe tartozó Műemlékvédelmi és Múzeumi Kormánybizottság kezébe adta, s e kormánybizottság már 1919 decemberében állami támogatást utalványozott a komáromi múzeumnak, ami az elkövetkező években sem maradt el. Az állami támogatással együtt a múzeum vezetősége a rendelkezésre álló pénz több mint a felét tiszteletdíjként kifizette a múzeum igazgatójának s a gyűjtemény gyarapítására a ténylegesen betervezett összeg (évente átlagosan 2000 K) felét sem fordította. Így természetesen a gyűjtemény növekedése messze elmaradt az első világháború előlétől.

A meglévő forrásokból nem tudjuk nyomon követni, hogy a múzeum évi költségvetéséhez viszonyítva nagy összegű tiszteletdíjért a múzeumigazgató — Alapy Gyula — milyen munkát végzett a múzeumban. Azt tudjuk, hogy 1921-ben befejezte a gyűjtemény rendezését és így az 1914 nyaratól bezárt múzeum 1921-ben megnyitható látogatók előtt. Ez valószínűleg nem jelentett állandó nyitvatartást, hanem ha a múzeumigazgató egyéb elfoglaltsága mellett ráért, akkor engedte be a látogatókat, egyébként a múzeumot zárva tartotta. Így a nyilvánosságtól a múzeum fokozatosan elszigetelődött. Ennek oka lehetett a múzeumigazgató másirányú, szerteágazó irodalmi, kulturális és politikai tevékenysége is, amelyhez még hozzájárult a Csehszlovák Köztársasággal szembeni bizalmatlansága is.

A megfelelő törődés hiányában az 1930-as évek elejére a gyűjtemény teljesen elhanyagolt állapotba ke-

rült: a kiállító termeket nem takarították, az újonnan bekerült tárgyakat összezsúfolták. A múzeum kitarítására és átrendezésére csak 1935-ben került sor Szombathy Viktor vezetésével, akit egyben a betegeskedő múzeumigazgató helyettesítésével is megbízott a Jókai Egyesület vezetőségébe. A múzeum ünnepélyes megnyitása a Jókai Egyesület fennállásának 25. évfordulóján, 1936-ban volt. Ekkorra a Jókai emlékekből újjarendezett múzeum megnyitását Alapy múzeumigazgató már nem érthette meg, mert 1936. január 20-án elhunyt. Helyét Szombathy Viktor töltötte be. Az 1936-ban bekövetkezett személyi cseré folytán gondos kezébe került múzeum életében rövidesen változást hozott az 1938-as államfordulat. Szombathy a gyűjtemény gyarapítása érdekében összegyűjtötte az első Csehszlovák Köztársaságra vonatkozó tárgyi emlékeket és ezekből külön termet rendezett be, majd 1940 nyarán Budapestre költözött. Ezután a múzeum újabb átrendezés nélkül, nem állandó nyitvatartással fogadta a látogatókat egészen a front közeledéig.

Közben a múzeum jobb fenntartása és gyarapítása érdekében a Közgyűjtemények Országos Főfelügyelősége szorgalmazta, hogy a Jókai Egyesület öröklettként adja át a múzeumot a vármegye és a város gondozásába. Ennek elfogadására a harcok közeledtével már nem került sor. Az épület és a gyűjtemény lényegesebb károsodás nélkül vészelte át a háborút.

A második világháború befejezése után a múzeum életében új szakasz kezdődött: a hat évtizeden keresztül egyesületi keretek között működő múzeumot a Csehszlovák Köztársaság állami kezelésbe vette, majd a gyűjteményt a komáromi Járási Nemzeti Bizottság gondozására bízta, hogy belőle az állami múzeumhálózat keretébe illeszkedő járási honismereti múzeum létesüljön. A komáromi *Járási Honismereti Múzeum* létrehozására 1948-ban került sor, majd 1949-ben hatáskörének bővítésével a *Dunamenti Múzeum* elnevezést kapta. Így jogilag lehetővé vált a múzeumi munka megindulása, de a tevékenységhez szükséges feltételek (a múzeum csak albórló lett, csak az épület egyharmadát használhatta, mivel az épületet a Matica Slovenská helyi szervezete kapta, a múzeumban nem volt szakképzett munkacrő) hiányoztak. A gyűjtemény egy részét pedig — az országos jelentőségűnek nyilvánított római kori gyűjteményt és 67 darab képzőművészeti alkotást — a felszabadulás után alakult új múzeumokba helyezték át (később ezek túlnyomó része visszakértült a komáromi múzeumba).

Valójában a gyűjteménnyel kapcsolatos munka már a múzeum vagyoni jogi helyzetének tisztázása előtt, 1946-ban megindult. Dusek Mikulás, a múzeumot pártoló fiatal tanár, a komáromi középfokú fiúiskola igazgatója önszorgalomból kitakarította és felújította az állandó kiállítást, így az 1946-tól fogadhatta a látogatókat. Az intézménnyel szemben támasztott követelményeknek azonban csak részben tudott eleget tenni a múzeum, mivel a takarítón kívül nem volt állandó alkalmazottja (a múzeum igazgatójának kinevezett Dusek is csak külső munkatársként dolgozott). Ennek ellenére az 1950-es évek elején külső segítséggel megindult a régi gyűjtemény feltározása és néhány alkalmi kiállítást is rendeztek pl. 1954-ben Jókai halálának 50. évfordulója alkalmából Jókai-emlékkiállítást. Ezekben az években a gyűjtemény új anyaggal csak elvétve gyarapodott.

A múzeum felszabadulás utáni tevékenységét a helyiség- és szakemberhiány (az 1950-es évek végétől ugyan lettek állandó alkalmazottai, de a kedvezőtlen munkakörülmények miatt gyakran cserélődtek) gyakorlatilag az 1960-as évek második feléig hátráltatta. A múzeum fejlesztésére csak az 1960-as évek végén került sor, s ekkor lehetővé tették számára a volt „Kulturpalota” egészének használatát. Az épület felújítása után 1970. november 16-án új, korszerű kiállítás nyílt benne, majd ezt követően rendszeressé váltak az időszaki képzőművészeti és szakkiallistásai is. Ezzel egyidőben megindult az intézmény szakképzett muzeológusokkal való ellátása is. Tevékenységük révén magasabb színvonalú lett a tudományos kutatómunka és a köznevelődési tevékenység, s a gyűjtemény is számottevően gyarapodott (1975-ben elérte a 35 000 darabot). A megfelelő körülmények közé került múzeum fellendüléséhez nagyban hozzájárult az 1968-ban kinevezett új múzeumigazgató, Kajtar József egyszerűető munkája is.

Az 1970-es évek elején kibontakozó igényesebb és sokrétűbb múzeumi tevékenység rövidesen elismerésre talált az illetékes párt- és állami szerveknél is, akik az intézmény továbbfejlődése érdekében a múzeumot a Nyugat-szlovákiai Kerületi Nemzeti Bizottság irányítása alá helyezték és területi hatáskörrel ruházták fel (módszerterületi irányítja a dunaszerdahelyi, a galántai és az érsekújvári járási honismereti múzeumot is.) Ezután tovább bővült a múzeum létszáma is. Jelenleg az intézménynek 30 állandó alkalmazottja van, közülük 12 szakképzett muzeológus (2 régész, 3 történész, 2 néprajzos, 1 művészettörténész, 1 irodalomtörténész, 1 zoológus, 1 botanikus, 1 entomológus). Az 1970-es évek közepétől a múzeum főépületén kívül négy állandó kiállítás is létesült: 1975-ben a Jókai-emlékkiállítás, és a Martosi falumúzeum, 1979-ben a Délnyugat-Szlovákia munkásmozgalmá című állandó kiállítás első része (1938-ig) és 1980-ban a Lehár-emlékkiállítás. Az elkövetkező években befejeződik a komáromi erődvonallal VI. számú bástyájának felújítása is, amelyben a múzeum állandó hadtörténeti és természetrajzi kiállítást létesít, s a csaknem 110 000-es gyűjtemény egy része szintén itt kap majd helyet. Az intézmény nagy súlyt helyez a köznevelődési tevékenységre is, ennek keretében évente átlag 10—12 időszaki kiállítást rendez, amit az állandó kiállítással együtt évente csaknem 40 000-en látogatnak. 1979-től kétnyelvű évkönyvet is megjelentet, amely a muzeológusok tanulmányait közli és beszámol az intézmény évi munkájáról.

Fehérvári Magda

Székesztendős a tatai városháza

Egy század telt el az épület felett. Ott állott elődje is, ahol a jelenlegi. Földszintes volt, hullott róla a vakolat. Járda nem volt, nagyobb esőzés vagy olvadás idején sárba dobott téglákon ugrálva lehetett megközelíteni a bejáratot. A városka biráját, Nagy Mihályt sokszor gúnyolták a rozoga épület miatt.

Végre megszületett a terv egy új városháza építésére, a városi képviselő-testület határozatával, az alispáni hivatal segítségével. A közgyűlés úgy döntött, hogy a városbíró írjon ki pályázatot az új városháza építésére. A kiírt pályázatra 5 pályamunka érkezett be, melyek közül a 200 forintos pályadíjat Geschrey Antal, fővárosi építész terve kapta. Mivel az új városház épülete a régi helyére került, a képviselő-testület határozatot hozott a hivatal ideiglenes elhelyezéséről is. Megfelelő épületként a Hanningné-féle ház jött számításba a mostani Felszabadulás útja és a Béke térhez tartozó kastély és vár közötti út sarkán, melyben jelenleg a Városi Kórház szülészeti osztálya van. A továbbiakban érdemes felfigyelni az előkészületek és az építkezés gyorsaságára; egyetlen esztendőn belül lebontották a régit és felépítették az új városházát.

1885 áprilisában a „... városház építése tárgyában az összes iratok a megyei törvényhatóságához küldetnek fel jóváhagyás végett. Az ügy gyorsabb elintézése iránt pedig húsz megbízottsági tag rendkívüli gyűlés összehívása iránt Komárom vármegye főispánjához a kérvényt beadta”. Az iratok csomagolása megtörtént és az átköltözés megkezdődött. A városi hivatalok 1885. május 18-ával, hétfővel, már a Hanningné-féle házban folytatták munkájukat.

Az építési szerződést Witauschek Wenczel építőmesterrel kötötték meg, aki május 18-ával a régi épület bontási munkálataihoz kezdett. A bontást nemcsak a városi tisztségviselők, de Tata és az akkor még önálló Tóváros apraja-nagyja is figyelemmel kísérték. A bontási anyagokat a helyszínen értékesítették. Hétfőn, június 14-én megtörtént az alapkövétel, július 27-én pedig már az ácsmunkák is megkezdődtek. 1885. októberében a külső díszítésekkel foglalkoztak és a hó végére, a homlokzatra, a város címerét is felillesztették. Rohrbacher Tata város pecsétjei és címerei (1887) című írásában ezt jegyzi meg: „... a jó tataiak még elgyönyörködnek a cimerszerű zagyvalékban, amit építészünk a maga fantáziája szerint alakítván, felrakott oda...”, — majd a továbbiakban így folytatja: — „... nem kerülne sok költségre egy más, Tata régi címerével ékes, egyszerű czimerpajzsot rakni föl, czimertartóul meg, mivel a város kegyura hallgatagon beleegyezik a használatba, maradhat továbbra is a két griff...”

„A városház átvétele 1886. március 17-én és 18-án történt meg Weller Mór kir. főmérnök, Wirthl József kir. mérnök és Zongor Antal tervekészítő collaudáló bizottsági urak közreműködésével. Az építővel történt leszámolás a mellékköltségek összevetésével az épület 20 000 forintba került” — írta 1886. március 27-i számában a Tata-Tóvárosi Híradó. Április 12-én megkezdődött a beköltözködés. Csalódságot keltett, hogy az első beköltözők „az adókövető bizottság” alkalmazottai voltak.

Az épület középső, ereszt alatti részén három márványtábla olvasható: TATA VÁROSA — ÉPÜLT 1885 — A KÖZÜGYÉRT El is készültek az épület falai és tetőzete 1885-ban, de a használatbavételre csak 1886-ban került sor.

A városháza földszintjén két bolthelyiség is helyet kapott. Az első bérlők, a mai házasságkötő terem helyén Schweiz Henrik divatáru-kereskedő, a kaputól jobbra eső részen pedig Takátsy és Farkas társas-cégű papirkereskedők. A boltok 1934-ben megszűntek és akkor az épület külseje a mai alakzatot vette fel.

Az épület további sorsával kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy Esterházy Miklós gróf megbízásából 1888-ban Pállik Béla festőművész, aki egyúttal a tatai grófi színház igazgatója is volt, a városháza dísztermének mennyezetét egy figurális képcsoporttal látta el. A munkát nem fizették ki, és a gróf Pállikot eltanácsolta az uradalomtól. Pállik — távozása után — követelte a freskó árát, de a gróf elutasította azzal, hogy évi 3000 forintos fizetést kapott és távozásakor végkielégítette. Egymást követő fellebbezésekkel megindult a nyolc évig tartó pereskedés. 1897. május 7-én, a gróf meghalt, az örökösök továbbra sem fizettek, végül kúriai döntéssel a perből Pállik került ki győztesen.

Strobel Árpád

„Vuk despota dárdájával segítségül gyakran ott volt . . .”

*Mátyás király törökverő
szerb hadvezérének emlékezete*

Gundulič is megénekelte

A középkori Dubrovnik (Ragusa) városállam — a dalmát „Velece” — legnagyobb barokk lírikusa, Ivan Gundulič (1589—1638) írta e sorokat csodálatosan szárnyaló, törökellenes hőseposzában, az Oszmán-ban:

*A negyedik arról zengett:
Mátyást hogyan választották
királyá a magyar rendek,
tömlőcéből trónra hozták.*

*Budavárból a pogánnyal
a törökkel miként harcolt,
s Vuk despota dárdájával
segítségül gyakran ott volt . . .*

E gyönyörű költeményben szereplő „Vuk despota” alakja jószerint teljesen ismeretlen a mai kor embere előtt, hiszen a törökverő Hunyadi fiának uralkodása óta sok-sok évszázad lepergett már a párkák fonalán a Kárpát-medencében is. Okkal kérdezhetjük: vajon ki volt ő? Pusztán a középkori szerb történeti népdalok legendás hőse, egy délszláv „Toldi Miklós”? Avagy csak Gundulič szabadon szárnyaló költői fantáziájának sosem élt szülőtte? Vagy valóságosan létező történelmi személyiség volt mégis? S honnan ered a nevéhez *kapcsolt Zmaj Ognjeni (Tüzes Sárkány), illetve a Jajčanin (Jajcei) jelző? És egyáltalán ha élt is, vajon megérdemli-e egy uralkodói címet viselő, középkori szerb politikus-hadvezér, hogy félezer év távlatából felidézzük emlékét? Nos, ahelyett, hogy tovább szaporítanánk a vele kapcsolatos számtalan kérdőjelet, vessünk inkább néhány pillantást ama szerb, latin, török és német iratokra, melyekből fény derül e rejtélyes szerb hős kitérére!*

Mert bizony, ezekből egyértelműen kiderül, hogy a *Tüzes Sárkány* nagyon is valóságos, élő személyiség volt, mégpedig nem is akárci, hanem egyenesen Mátyás király törökellenes, honvédő küzdelmeinek legrevékenyebb szerb bajnoka, vezéregyénisége! A szerb epikus történeti énekek, a bugarsticák e páratlanul népszerű bajnoka évszázadokon át, rendkívül nehéz körülmények között védte déli végeinket, különösen a Dráva-Száva közt, főleg a Szerémséget, valamint Temes, Keve, Torontál, Krassó, Szörény, Zaránd, Bács, Bodrog, Csongrád és Békés vármegyéket a keserves, egyenlőtlen küzdelemben a mindig ugrásra kész, jól felszerelt, nagy tülerőben levő oszmán-török hordák ellen. Megemlékezésünkben nem lebbenthetjük fel a fátylat tevékeny életének minden mozzanatáról, de felvillantathatunk pár érdekes mozaikot a magyar nép és a szerb menekültek honmentő harcának alig-alig ismert fejezeteiből.

Származása, neve, ifjúsága

Az iratok arról vallanak, hogy a török kori szerb guzlárok által széltében énekelte bugarsticák legkedveltebb hőseinek valójában Vuk volt a keresztnéve; a felettébb találó költői kép, a Tüzes Sárkány jelzős szerkezet pedig a pogány „agarénusok” elleni küzdelemben tanúsított páratlan hősiességére utal. A törté-

neti népi epika némely boszniai tájakon — Jajce, Travnik, Toričan környékén — a „Jajcanin” (Jajcei) jelzőt illesztette Vuk nevéhez. Ennek ugyancsak történeti magva van, mert bár a szerb Vuk természetesen nem a horvát Jajcén született, ám rengeteget harcolt Boszniában, melynek fele 1463—64-ben Magyarországhoz, a másik része a Török Birodalomhoz került, s mint önnön leveleiből olvashatjuk, 1481—1483 között ő volt a „gospodar boszanszkih gradov”, illetve a „kapetan boszanszkih gradov” (a bosnyák várak ura, illetőleg kapitánya.) Ami semmi egyebet nem jelent, mint azt, hogy ő volt a híres Dóczi Péter (a szerb népköltészet Peter Docićin-ja) jajcei bán utódja, Mátyás bizodalimából!

Vuk az utolsó szerb dinasztia ivadéka volt: nagyapja, a híres Djordje Branković despotá csaknem harmad évszázadon át (1427—1456) állt Szerbia süllyedő hajójának vihartépte kormányrujánál, s paratlanul ügyes és megfontolt diplomáciai manőverezéseivel jó ideig elodázta az elkerülhetetlen katasztrófát, mely a török világbirodalom és a közepes potenciálú magyar királyság közé beekelődött, megcsappant területű kis délszláv államot nap mint nap fenyegette. Vuk a despotá legidősebb, 1441-ben megvakított fiának, Grgurnak volt a házasságon kívül született, természetes gyermeke. Születési éve, helye és édesanyja nem ismert, de minden bizonnyal még Szmederevo és Szerbia első, átmeneti bukása, 1439 előtt láthatta meg a napvilágot, mielőtt fiatal apját és nagybátyját, Szeviant is fogságba hurcolták majd Tokarban megvakították a szultáni fogdámegek.

Gyermek- és ifjúkorát apja és nagynénje, Mara szultána (II. Murad özvegye) környezetében tölthette el, s midőn 1457—1459 között Grgurt török támogatással szerb trónkövetelőnek léptettek fel, Vuk is belevonulódott a szerbiai trónviszályokba. Sőt mi több, Szerbia és Bosznia natúrán, valamint a Szeremseágban és a Temesközben még Mátyás seregeivel is összeütközött, például Kovin térségében 1458-ban, Szmederevo szerb főváros áttellenében az Al-Dunánál. S miután a fővárossal együtt egész Szerbia is török megszállás alá került, a reményeiben csalódott apja, címéről lemondva, German néven szerzetessé lett és még 1459 őszén elhunyt. Vuk felvette a despotá titulust. Dubrovnik (Raguza), mozgékony kereskedőinek levelei szerint egészen 1464-ig a szerbiai török bégek szolgálatában állt; ez év májusában például Isza (Jézus) szmederevo-i szandzsákbég szerb delijeinek (könnyűlovás magántestőrségének) a parancsnoka volt.

Atállás

Mind a mai napig nincsenek pontos értesüléseink arról, mikor hagyta ott Vuk a hazáját leigázó „agarénus” hódítókat, s ment át legveszedelmesebb ellenségük, Mátyás magyar király oldalára. A nagy uralkodó humanista udvari történetírója, Antonio Bonfini úgy tudta, hogy erre 1465 elején került sor, midőn a szultán parancsára a szmederevo-i szandzsákbég egy követéssel Budára küldte, ahol atállt a magyarokhoz. Ezt azonban komoly fenntartásokkal kell fogadnunk, hiszen maga Mátyás írja 1465. február 18-i levelében, hogy „Szerbia legújabb despotája” (novissime despotus Rasciae) az ő parancsára a fegyverszünetről tárgyalta a törökökkel!

Ugyancsak problematikus Bonfininek ama közlése is, (persze ne feledjük, ő csak Vuk halála után került Budára!), hogy hősünket 1471-ben nevezte ki Mátyás Szerbia despotájává. Mint láttuk, despotaként említi őt az uralkodó fenti, 1465-ös levelében is! Sőt, Vuk aláírása szintén ezzel az uralkodói títulusával szerepel a III. Frigyes és Mátyás által megkötött, 1467. december 16-i békeszerződésen is (dominus despotus Servie). S mivel 1465 legelején már igen fontos és kényes diplomáciai szolgálatokat teljesített a magyar király szolgálatában, bizonyosra vehető, hogy atállására legalább néhány hónappal előbb, 1464 második felében sor kerülhetett. Nos, jól ismert, hogy ekkortájt súlyos harcok folytak a bosnyák harctérre; mind Mátyás, mind II. Mehmed, a „Hódító” külön hadjáratot vezetett ide, csakély eredménnyel — feltehetően ekkor állharott át Vuk is, hiszen addigi ura, a szmederevo-i szandzsákbég is itt harcolt.

Mátyás ekkortájt erősíthette meg Vuk despotai címét, s feltehetően néhány birtokkal is ellátta Valpó és Szerem vármegyékben (Berkaszovo, Kupinovo, Jarak, Trig stb.) azon váruradalimból, melyek 1459-ig a szerb despoták magyarországi földbirtokaihoz tartoztak. Mert hiszen csak saját birtokai jövedelméből gyűjthette össze, tarthatta fenn és vezethette hadba szerb könnyűlovás huszárságát, mely a déli, török elleni fronton a kor egyik legfontosabb hadászati-harcászati alappilléret alkotta Mátyás hadművészetének.

A szerb „Huszárság”

Mátyás korában a magyarországi könnyűlovasság még teljes egészében menekült délszlávokból, főként a hazájukból elűzött vagy elfutott szerbekből állt. E 4-5 ezer főnyi, szerb eredetű, magyar királyi könnyűlovás huszárság olyan kitűnő szerb emigráns katonatiszt-főurak vezetése alatt harcolt, mint Vuk despotá, Miloš Belmošević, Szevian és Dmitar Jakšić, Radić Božić stb. Az észak-balkáni terepet, az időjárási viszonyosságokat, az ottani nyelveket, a délszláv és török népszokásokat, harcmódot kiválóan ismerő Vuk Branković és szerb huszárijai felbecsülhetetlen szolgálatokat tettek a magyar hadvezetésnek a török elleni támadó és védekező hadjáratokban, a kisebb-nagyobb csetepatékban, az ellenséges erők felderítésében, a lesvételekben, a „nyelvek” fogásában, az utánpótlási vonalak elvágásában, az ellenséges háttérország kíméletlen pusztításában, a támadó ékek első vonalainak szétzúzásában, a megvert ellenség üldözésében, megsemmisítésében.

Noha e szerb könnyűlovasság, mely a törökhöz hasonló ruházatot és fegyverzetet viselt, főleg a pogány hódítók ellen, a déli végeken és a Balkán északi peremvidékein tevékenykedett, ám Mátyás a nyu-

gari hadszíntereken is bevette őket. A féltelmes hírű szerb huszárság rettegett nevét ily módon még a korabeli osztrák krónikások is feljegyezték. Számukra, közvetlen tapasztalataik alapján, olyannyira nyilvánvaló volt a magyar uralkodó könnyűlovasságának szerb etnikai jellege, hogy például egyikük, Jacob Unrest még a szülőházjukat is „Szerbia vagy Huszárország” (Hussarn oder Raizen) gyanánt emlegeti!

A törökellenes harcok hőse

A szerb történeti epika e téren is valóságos magvakat őriz: Mátyás korában a fennmaradt források szerint is valóban Vuk despota volt a török elleni honvédő küzdelem legnagyobb szerb hőse magyar földön. Híre-neve országhatáron túl szállt, olyannyira, hogy az egyébként kiváló sztratiótákkal rendelkező tengeri köztársaság, Velence 1478-ban megkísérelte őt árálásra csábítani! A Signoria érvei között szerepelt az is, hogy Vuk neve még a törökök körében is nagy respektusnak örvend . . .

S noha ez talán első pillantásra hihetetlennek tűnik, ám Vuk és II. Bajcsid szultán szerb nyelvű, cirill betűs levelezéséből azt is tudjuk, hogy az 1483-as békét megelőző tárgyalások folyamán maga a török uralkodó is megpróbálta őt fényes ígéretekkel átállásra csábítani. Egyenesen azzal kecsegtette, visszaadja neki ősei trónját, várainak és országának jelentős részét, évi haracs fejében, ha átáll s vazallus lesz. Vuk azonban nem ment lépre, s a csillogó szultáni ígéretek éppúgy nem kápráztattak el, mint a düsgazdag kalmárköztársaság ajánlatai: haláláig megmaradt Mátyás hűségén, a török esküdtt ellenségének.

Felsorolni is nehéz lenne mindazon csatározásokat, melyekben Vuk megalapozta vitézi hírnevét és hatalmas birtokadományait, mindössze a legfontosabbakat említhetjük meg. 1465: a delvidéki—szlavóniai—boszniai hadjárat; 1470 vége: első portyája a bosnyák „Ezüstváros” (Srebrenica) ellen; 1475 októberé — 1476 februárja: a boszniai hadjárat, Sabac (Szabács) viadala, felszabadítása; 1476 februárjának második fele: a boszniai portya, a híres bányavárosok (Srebrenica, Kuzlat) és Zvornik városának elfoglalása, kirablása, felégetése; 1476 augusztusának vége; a posafői (požeženi) győzelem a Dunánál Ali szmederevo-i szandzsákbégen; 1476 ősze: harcai Szmederevo körül, a három kis föld- és favár (közte a Viteška trpeza) felépítése a legnagyobb szerbiai török erőd blokádirozására; 1479 novembere — 1480 decembere: 11 nagy csata a törökkel, melyből 10-et megnyert a magyar—szerb sereg; 1480—1481: a harcok, vicscsaták Szmederevo körül, hadjáratok Braničevo, Kruševac, Szarajevo elpusztítására srb. E nagyszabású harcokban Kinizsi Pál, temesvári székhelyű alsó magyarországi generális főkapitány és Vuk despota, jajcei bán irányította a magyar—szerb—horvát csapatokat, melyek Szerbiából több tízezer szerb és vlach parasztot telepítettek át Dél-Magyarországra, a Temesközbe.

1481—1483 között, a legkritikusabb években, Vuk hőiesen helytállt a bosnyák fronton, a Jajcei Bántóság parancsnoki posztján, s közben arra is futotta idejéből, hogy közvetítse a fegyverszüneti tárgyalásokat a király és a szultán között, s megsegítse Kinizsit, mint például az 1482. szeptember 9-i, becsei ütközetben, ahol Ali bég rablóseréget verték tönkre. Utóljára az 1483. október 29-i, véres dubicai csatában említi a nevét, midőn az Ausztriából visszatérő boszniai pasát vette meg az Una mentén a horvát bán csapataival.

Utolsó évei és halála

A betegeskedő, öregedő despota, akir egyre jobban kinzott a még 1476-ban Zvornik altt kapott lábshehe is, utolsó másfél esztendejét szerémségi birtokain töltötte feleségével, az egyik leghíresebb horvát főnemesi családból származó Barbara Frankopannal (Frangepán Borbálával). Mivel gyermekük nem született, birtokait nejeire testálta, melyet különös kegyként, maga a király is megerősített, tekintettel Vuk kimagasló katonai érdemeire. Alig 3 héttel Bécs magyar kézbe kerülése előtt, 1485. április 16-án éette utol a halál kedvenc szerémségi várkastélyában, Kupinová. Feltehetően az általa alapított Szent Lukács pravoszláv templomban helyezték örök nyugalomra, ez azonban az évszázadok viharában nyomtalanul elpusztult.

Halálakor még 50 éves sem lehetett. Aránylag nem túl hosszú életéből alig két évtizedet töltött el hazánk szolgálatában. Kétségtelen azonban, hogy a névlegesen „Szerbia despotája” címet viselő, ám ténylegesen csupán az egyik delvidéki határparancsnok funkcióját betöltő Vuk Branković, a „Tuzes Sárkány”, ennek ellenére kiemelkedő helyet harcolt ki magának a magyarországi szerbek és a törökellenes honvédő harcok történetében, melyek mintegy háromnegyed évszázaddal késleltették a középkori magyar állam mohácsi összeomlását. Napjainkban kegyelettel hajtjuk meg a hála és a késői elismerés lobogóját a szerb és a magyar nép válllvetve viselt torokellenes honmenről küzdelme e feledésbe merült, közös hősenek tisztelre méltó emlékeztető előtt!

Dr. Fenyvesi László

¹Vuk Branković-Grgurević despota életjáról cildig sem a délszláv, sem a magyar történetírás nem készített részletes, külön feldolgozást. Eitérajzi adatait mintegy másfél száz levélből, oklevélből, hadjelentésből, szerb letopiszából, török krónikából, latin és cirill betűs forráskindványból, feldolgozásból lehet kigyűjtögetni. Figyelemet érdemel Dusanika Dimitrijević tanulmánya a szerémségi Brankovićekről, mely szerb nyelven jelent meg az Istorija namja 1975-os kötetében. A források jelzésit és a vonatkozó bibliográfiát ld. későbbi tanulmányunkban (Egy magyarországi szerb határparancsnok, Vuk Branković törökellenes küzdelme)

Időjósló feljegyzés 1771-ből

Magyar néprajzkutatók sok helyen és sokszor följegyezték már a Lucától karácsonyig terjedő napok időjósló hagyományát. Eszerint a Luca és karácsony közé eső tizenkét nap a következő esztendő tizenkét hónapjának felel meg. Amilyen időjárás van valamelyik Luca utáni napon, olyan idő lesz a neki megfelelő hónapban. Különösen fontos az ötödik, hatodik, hetedik nap időjárása, mert jórészt májusban, júniusban, júliusban dől el, hogy milyen lesz a termés. A Luca utáni napok időjárásának megfigyelése elsősorban az esős és a száraz időszakok változására, tartósságára irányul, mivel ebből egy-egy hónap vagy hónappréz száraz vagy erős voltára lehet következtetni. Az sem mindegy, hogy miként változik az időjárás egy napon belül, mert ezek a változások a megfelelő hónap időjárásának változásait sejtetik.

Ez az év végi időjósló szokás hagyománytartó magyar családokban még napjainkban is él. Eredetét, múltját azonban nem ismerjük kellő alaposan. Alábbi közleményünk e múlt feltáráshoz kíván adalekkel szolgálni azáltal, hogy a szokás egy 1771. évi feljegyzését ismerteti meg az érdeklődő kutatókkal.

A feljegyzés egy régi kalendáriumban maradt fenn, amely jelenleg Deákvarga József kaposvári lakos tulajdonában van. A latin nyelvű kalendáriumot Győrben nyomtatták az 1765. évre. Adatai: *Calendarium Jauriense Titulare et Historicum ad Annum Jesu Christi M. DCC. LXV. Jaurini, Typis Gregorii Joan. Sreibig Episc. Typ.*

Az 1765. évi kalendárium üres oldalaira hat évvel később, 1771-ben kerültek tintával írt feljegyzések. A jegyzetek nem rendszeresek. A januári napok tájékan kijelenti a könyv akkori tulajdonosa, hogy újév napján elkezdti írni a megörökítésre érdemes dolgokat, de ezután több oldal üresen marad, illetve a naptári időszakokkal össze nem függő feljegyzéseket tartalmaz. Novemberben válnak viszonylag rendszeressé a feljegyzések. Ekkor napi dátummal szerepel néhány gazdasági tevékenység. A decemberi napokkal szemben levő két üres oldalt az időjóslás leírása tölti meg.

A kalendáriumban olvasható feljegyzéseket Novák Zsigmond (Sigismundus Novák) vetette papírra Zala megye valamelyik falujában. A jegyzetirő a saját nevét és a feljegyzések idejét elárulva a beírások elején levő rövid latin szövegben, falujának nevérol azonban hallgatott. Valószínűleg Zalaszéngróti környékén lakott, mert egyik cselédjének a „karácsony előtti Szent Gróthi vásáron” vett bocskorsziját. Másrészt „Szent Gróthi Németi Mihálynak Évicza árváját” vette magához abból a célból, hogy örökbe fogadja.

A jegyzetek írója falusi kisnemes lehetett. Második éve gazdálkodott. Talán a faluba is nemrégem költözött. Néhány cselédet és időnként alkalmi napszámosokat foglalkoztatott.

Legfontosabb alkalmazottját, Bús Pétert „gazda”-nak titulálta, akinek évi bérért 10 forint, egy pár csizma, 3 pár bocskor, 4 szekér fa, kender- és káposztaföld és két marha tartása állt. Jelentős összetevője volt még a bércnek különböző munkajáradékok pl. hatnapi szántás, kétnapi gyalogmunka, egy-napi trágyázás elengedése, ami arra utal, hogy Novák Zsigmond és Bús Péter között nemcsak munkaadó—munkavállaló viszony állt fenn, hanem úrbéri kötelék is összekapcsolta őket. Más szóval: Bús Péter valószínűleg Novák Zsigmond jobbágya volt. Utóbbi bizonyos járadékok elengedése és kiadott bér fejében „gazdának” vagyis a tulajdonában levő házi kezelésű kis birtok gondviselőjének alkalmazta jobbágyát.

A feljegyzések készítője év elején még arról panaszkodott, hogy költözése miatt bérést nem fogadott. Nov. 15-én azonban már följegyezhetette: „Tolnai György éotsém állott bé hozzám kis béresnek”. Az új béres azonban 1772. febr. 24-én ismeretlen okok miatt meghalt.

A „gazdán” és a tél elején felfogadott kisbéresen kívül Novák Zsigmond huzamosan alkalmazta napszámosnak „Bús Peti gyermeket”. Neveből ítélve a „gazda” fia lehetett. Szent Mihály nap előtt 7 krajcár, Szent Mihály nap után 6 krajcár napszámot kapott 5 Ft 20 krajcárnyi járandóságát több ízben is törlesztette a feljegyzések készítője. Végül megkönnyebbülve vehette papírra: „Szent Márton napján minden napszámát kifizettem Bús Petinek”.

Novák Zsigmond pajtájában az őszi hónapokban szabari munkások csépeltek, akik Rohonc mellől jöttek Szentgróti rájkára munkát vállalni. Tizenegyedik részéért végezték a gabonafélék kézi cséplését. Elvállalták a következő évi aratást is.

A következő néhány sorban a rendszeressé váló őszi feljegyzésekből közlünk néhány agrárnéprajzi szempontból figyelemre méltó adatot.

A heverő szarvasmarhákat nyáron valószínűleg Somogyban legeltették, ahonnan december 12-én hajtották haza. Az okrokat november 12-én „kötötték be először szénára”.

A szabari munkások november 19-én végezték el az őszi gabona cséplését. Másnap „kaptak a tavaszihoz”, amellyel december 23-án végeztek. Ekkor már csak egy kis árpa maradt a „Paita fiában”. A tavaszi alá való földet november 20-án fejezték be a szántást. Az 1771. évi termés nem volt különösen jó, búzából 65, kukoricából 60, hajdinából 10, árpából 6, tizenkét kereszt tavaszi rozsból 5 köből.

Novák Zsigmond 1771-ben sokat építkezett. Rendbe hozatta hazának szobait. Gazdasági épületeket emeltetett. Néprajzi szempontból legfontosabb építkezési feljegyzését év elején, mint teendőt vetette papírra: „A konyhát kényen alá venni”. A kényen a nyár folyamán el is készült.

Végezetül közöljük az időjósló feljegyzés teljes szövegét. Sajnos, a naptárt egy kései újrakötés alkalmával körbe vágták. Emiatt az amúgy is meglehetősen csunya és következetlen írás nehezen olvasható

és értelmezhető. Ennek ellenére arra törekedtünk, hogy az eredeti szöveget betűhíven adjuk közre:

„Némelyeknek observatiója az, hogy Lucza naptul fogva Karátsonyigh minden nap miféle üdö vagon rend szerint a jövő esztendőbéli holnapok is ollassak lesznek.

Lucza napján regvel hűvös, déligh verőfény, csöndes meleg üdö, délután homálos, gyöngé felhös, estve is ollan.

Második: regvel tiszta fris, déligh verőfény, délután egy kevésé hidegh, . . . azonban ismét az napfény esthélig szolgált.

Harmadik: tiszta, száraz, fris, egész nap verőfény.

Negyedik: éjjel tiszta, regvel egy kevés essö, többnyire tiszta fris üdö.

Ötödik: eitzaka borússas (?) déligh jó kis essö, estélig is csak csett, hanem eitzaka föl tisztult.

Hatodik: egész nap tiszta, estve egy kis essö.

Hetedik: déligh essö, estélig is.

Nyolcadik: regvel szély, azután egy ideig essö, úgy déligh is.

Kilencedik: tiszta, csöndes, déligh verőfény, estélig is, de azután az essö kezdett esdegélni.

Tizedik: egész déligh verőfény és csendes essö, azután is egésznap és eitzaka is tiszta, száraz üdö.

Tizenegyedik: borús gyöngén (?) . . . déligh, az után is, estve egy kis essö.

Tizenkettedik: egész nap homálos.”

Bárh János

HÍREK

Sigmond Olivér alkotása

Emléktábla-avatások Balatonfűreden. Március 23-án a balatonfűredi SZOT Panteonban emléktáblát állítottak *Passuth László* írónak. A hagyományápolás- és tisztelés követendő, szép példájá-ként mostantól márványtábla adja tudtára a sétálóknak, kiránduló-nak, helybélieknek és idegeneknek, hogy e tájhoz kötődött, e varázslatos vidéken alkotott és töltött hosszú évtizedeket *Passuth László*. A táblaavató ünnepi beszédet Rosta Sándor, a Balatoni Intéző Bizottság főtájtára, az író régi tisztelője tartotta, melyet a helyi zenekola és a gimnázium műsora tett színesebbé. A család koszorúja mellett a fűredi Jókai Klub és a városi tanács koszorú díszítették a fehér márványtáblát; a kis arácsi temetőben lévő sír mellett Fülepi Pál, a Hazafias Népfront Városi Bizottságának titkára emlékezett az „elő *Passuth László*”-ra. A PEN-klub, a család, az ismerősök és hozzátartozók, a tisztelők és olvasók virágai beborították a vörösmárvány sírfedőt.

Május 18-án délelőtt *dr. László Gyula* egyetemi tanár avatta fel és leplezte le a SZOT Panteonban *Berda József* emléktábláját. Fűred büszke lehet arra, hogy a neves költő csaknem tíz éven át látogatta a gyógyítás otthonát, s tudjuk, hogy szinte mindig hajtotta valami a „mélyzengésű erdők, hegyek és völgyek” világába, nem maradt meg városzéli hajlékában — talán utolsó nagy vándorköltőnk volt. A Gyógytéren álló Kossuth Lajos savanyúvízfürdő kútháza egyik oszlopon állt a gyógyvizet dicsőő verse (majdnem minden oszlopon volt egy-egy költőtől egy-egy vers; mikor kerülnek vissza?) (*Székér Ernő*)

A debreceni tűzoltóság története

Nemigen akad olyan város hazánkban, amelyet annyszor és olyan súlyosan pusztított volna a tűz, mint Debrecent. *Hogy mi volt ennek oka?* Elsősorban az építkezés módja. A zegzugos utcák lakóházaival szalmával, náddal voltak fedve, kéményei deszkából készültek. Az ölak, istállók tetőzete legtöbb helyen szedett-vedett gaz volt, az udvarokon csutakkazlak álltak, a kerítéseket fából készítették. A tűz terjedését elősegítette a gyakori vízhiány, s a sűrűn előforduló aszályos évek, amikor is a kutak fenéig kiapadtak. A tüzek oltásához évszázadokon át megfelelő felszerelés sem állt rendelkezésre. A pusztító elem keletkezését a véletlen eseteken túlmenően gyárapították a bosszúból vagy egyéb okból gyújtogatók, terjedését pedig az e vidéken sűrűn előforduló viharos szelek. Némegyszer a város fele, kétharmada is elhamvadt egy-egy tűzvészben. Ezért azután *szigorú intézkedések* születtek. Ha valaki tüzet okozott a XVII. vagy a XVIII. században, de maga eloltotta, „csupán” 15 napi tömlőre ítélték, ha azonban az oltásban már a szomszédnak is segítenie kellett, a büntetés 10 forint volt, ha pedig a tűzzel másoknak is kárt okozott, akkor bizony az illető már a fejével játszott.

Intézkedések történtek a *megelőzés* érdekében is. Pl.: tilos volt a dohányzás (aki ezt a rendelkezést megszegte, annak a pipaszárát keresztül döfték az orrán!), ugyancsak tiltva volt a puskát elsűtni az utcán. Kitelepítették a városból a puszkaporlőrő malmokat, a rendezetlen tetőzerű, kéményű házakat némegyszer széthányásra ítélték. Tűzfigyelők járták az utcákat, s a Szent András templom tornyából őrség tartotta szemmel a várost. Tilos volt éjjel sütni-főzni, mosni, lámpás nélküli gyertyával istállóba menni stb. A rajtakapott gyújtogatókat tűzhalálra, de előfordult, hogy megsűtésre ítélték.

A diáktűzoltóság

A pusztító „vöröskakas” — a rendelkezések ellenére — gyakran feltöppent a debreceni házakra. *Meg kellett szervezni tehát az oltást is.* A különböző céhek tagjainak már a XVII. század elején kötelezővé tették a tüzeseteknél való megjelenését, mégpedig a kovácsoknak kalapáccsal, az ácsoknak létrával, a tímároknak bőrvédrekkkel stb. kellett részt venniük az oltásban.

Nem áll rendelkezésre a pontos dátum, hogy mikortól, de 1657-től már biztos, hogy a kollégiumi diákság is részt vett a tűz elleni küzdelemben, sőt egyre inkább övék volt a legfontosabb szerep. Rövidesen önkéntes tűzoltó szervezetet is működtettek. Többek véleménye szerint *hazánkban az első*, a világon pedig a másodikként (csak az amszterdami polgárok egylete alakult előbb) jött létre a debreceni diákság ilyen célú egyesülete.

A Kollégiumban 1680-tól már 18—24 éves ifjak is tanultak, s a diáktűzoltóság gerincét éppen ezek az ún. akadémiai hallgatók adták. Jelszavuk volt: „Tűzzel a tüzet!” A lelkesedésen túl azonban azért is voltak alkalmasak a város védelmére, mert egy helyen laktak, könnyen együtt tudtak működni. Tevé-

Nagybotos tűzoltó diák. Gáborjáni Szabó Kálmán írsője

kenységüket olyan odaadással folytatták, hogy a városi tanács a jegyzőkönyvi elismerésen kívül több ízben pénzjutalomban is részesítette a diákságot. Szükség is volt erre, mert csupán egy esetben, 1754-ben Hatvani István professzor feljegyzése szerint, 34 diák lábáról égett le a csizma, huszonhároman pedig megbeszéltek.

Tag csak az lehetett az egyesületben, akit ajánlottak, a közösségi szavazás arra alkalmasnak ítélte, és megfizette a belépési díjat. A felvételnél megvizsgálták a rátermettséget, a testi erőt, a feddhetetlen erkölcsi magatartást. A tagok a hit- és jogtudományi hallgatókból, majd a gimnázium 7. és 8. osztályos tanulóiból verbuválódtak. Szigorú fegyelmet tartottak: Tilos volt enni- innivalót az óltás után a polgároktól elfogadni, a munkát követően katalógust olvastak, aki hiányzott, azt 30 krajcárra büntették.

Bár bizonyos időtől kezdve *professzori felügyelet* is létezett, ez inkább csak tanácsadást jelentett. Ugyanakkor a felügyelő professzor feladata volt az iskolán kívüli hatóságokkal való kapcsolattartás; megjelent a közgyűléseken, átolvasta és hitelesítette a jegyzőkönyveket. Az ügyek intézője, a szervezeti fő irányítója mégis a *diákelnök* (praeses primaris) maradt. A diákelnök hívta össze a gyűléseket, vezette a tanácskozást, hitelesítette a jegyzőkönyvet, felügyelt a tűzoltószerekre, örökösödött a társaság jó hírnevére. Mellette megválasztottak 4 *alelnököt*, akik közül egy az elnök helyettese, egy jegyzőkönyvvezető, kettő pedig választmányi ülnök. A *közgyűlések* helye a *machinárium* (tűzoltó felszerelések tárháza) volt. Ezen a társaság minden ügyét megtárgyalták (megalkulás, választás, tagok felvétele, tapasztalatok összegzése, gyakorlatok); különösen tekintélyt élvezett a „*nagybotos*”. Megválasztása fontos esemény volt a Kollégiumban! Az lehetett e poszt elnyerője, aki a *gerundiumot* (170 cm hosszú, összesen 15 kg súlyú, 8 kg-os vasalt bunkójú, tölgyfából készült szerszám) kinyújtott karra a feje fölé emelte, s a jelöltek közül a föld érintése nélkül a legelőször tudta körbe forgatni. Az első gerundiumot Lugossy József professzor adományozta 1834-ben az egyletnek, s első nagybotos Szombati István lett. A legutóbbi alkalommal megválasztott nagybotos pedig Jánosi Zoltán, a későbbi híres politikus-lelkész volt.

A gerundium név adományozásában egyébként a diákhumor öltött testet, mert ez a tölgyfa husáng olyan nehéz volt, mint az a bizonyos gerundiumnak nevezett latin igealak használata. Mindenesetre aki nagybotos lett, az volt az iskola legerősebb tanulója. Ő vezette a *bontócsoporthot*, amelyhez rajta kívül a kisbotos (7 kg-os bunkójú gerundiummal dolgozott), 2 nagyfejcsés, 2 kissejcsés, a baltások, horgosok és villások tartoztak. Ők dönthették le az utbaszó kerítéseket, hogy minél gyorsabban a tűzhöz juthassanak. Ugyancsak ők verték le a veszélyeztetett házak tetőzetét. Az *oltórézslég* vezetője a *fővizéz* volt, ő irányította a fecskendő, a *machina* (lásd a borítón) vizugarát, aki alá tartozott a *segédvizéz*, a *mantikás* (a machinát javító szerszám), a *vedresek* (12—20 diák), s az utóbbiak közvetlen irányítója a *vedreskáplár*. Az ő feladatak volt — a lakossággal együtt — vízzel ellátni a fecskendőt. Az egylethez tartozott még 24—36, machinátvontató diák. A tűzoltó diákok száma változott ugyan, de 36-nál kevesebbre sohasem apadt; néha meghaladta a száz főt is, általában azonban 60—70 diák tartozott a szervezetbe.

A Nagytemplom és Kollégium tornyában éjjel-nappal *megfigyelők* voltak. Tűz észlelése esetén félreverték a harangot, illetve a nagyobbik csengőt, nappal zászlót, éjjel lámpást tettek ki a vész irányában lévő ablakba. Percekben belül indult a diákság a Kollégiumban őrzött felszerelésekkel. Elöl a lámpavivő, a nagy- és a kisbotos, a bontó részleg, utána az oltócsoporthat a hallgatók által vontatott machinával.

A lelkes ifjakból sokan álltak be 1848-ban honvédek, s közülük négyen hősi halált is haltak. (Bakos Lajos a piski csatában, Szekeres Gedeon Mórnál, Jéger Károly Buda ostrománál, Papp István Csornánál). A szabadságharc utáni abszolutizmus idején a városparancsnokság beritotta az egylet működését. Egy tüzeset után azonban Lederer altábornagy engedélyezte a diáktűzoltóság szervezetének újbóli tevékenységét. Újjá is alakultak 1850. március 2-án. A diákság azonban többször összeütközésbe került az amúgy is gyűlölt, és a tüzesetknél parancsolgatni akaró zsandárokkal, ekkor néhány diákor 4—12 hetes tömlőre ítétek. Ezt követően az iskola főhatósága (1851. február 10-én) beritotta a tűzoltóság működését, s a diákoknak szigorúan meghagyta, hogy tűz esetén lakásukon maradjanak. Alig két héttel később (február 25.) tűz ütött ki, tíz ház leégett. A lakosság követelte a városparancsnokságtól az egylet működésének lehetővé rételét. Az altábornagy fel is kérte a diákságot a jövőbeni tüzek oltására. Közben azonban az abszolutizmus képviselő polgármesterrel, Csorba Jánossal is megromlott a hallgatóság és az iskola viszonya, s az idők szava is fejlettebb tűzoltási formákat követelt. Így 1880. április 24-én kimondták az egylet *feloszlátását*. A machinát Józsa községnek akarták adományozni, de ezt a debreceni tanács nem engedélyezte, mivel azt 1863-ban a város pénzéből vásárolták és a fecskendőt a városi réglagyárban helyezték el, ahonnan később bekerült a helybeli tűzoltómúzeumba. Onnan azután a II. világháború végén eltűnt. A nagy- és kisbotos több más felszerelési eszközzel a Kollégiumi Nagykönyvtárban helyezték el. Az egyéb tárgyakat (villák, horgok, fejcsék stb.) a közben megalakult városi önkéntes tűzoltóságnak adták át. Az egylet készpénzét a hallgatói segélypénztár, a kórház és a kótlók özvegyeinek támogatására fordították.

Az egykori diáktűzoltók a feloszlátást követően 1900-ban és 1910-ben is összejöttek még az ősi Kollégium falai között. Barátságos beszélgetésben elevenítették fel a régi szép közös küzdelmeket.

Az önkéntes tűzoltótestület

Az előzőekben már említett rendeletek tulajdonképpen azt írták elő a lakosságnak, cshatagoknak, hogy miképpen dolgozzanak a diáktűzoltók keze alá. Az idők múltával azonban egyre nyilvánvalóbb lett: a tanuló ifjúság az év egyharmadában, a vakációk, a nagy nyári szárazságok idején, a nevesebb

ünnepekkor, tehát a tuzek keletkezésének leggyakoribb időpontjában nem tartózkodott a városban. Ezért 1874-ben 94 debreceni polgár fontosnak ítélte, hogy más városok mintájára (Arad 1834., Pest 1862.) saját soraikból állítsanak ki egy *önkéntes egyletet*. Ki is mondták 1874. november 29-én a megalkulást, de az ügy évekre elhúzódott, s a városi tanács nem adott számukra felszerelést. Végül is 1877-ben új szervező bizottságot hoztak létre, amely kellő serénységgel végezte feladatát. Meg is történt 1877. október 21-én a *Debreczeni Önkéntes Tűzoltó Egylet* létrehozása 44 alapító, 193 pártoló és 63 működő taggal.

Csak hogy az Egylet tevékenysége elé számos akadály tornyosult. Először is, bár az alapítók 50, a pártolók 2, a működő tagok 1 koronát fizettek, ez az összeg magában nem volt elegendő a kor kívánalmainak megfelelő *felszerelés* megvásárlására. Míg nem a városi közgyűlés is megszavazott 4150 forintot, amelyből megvettek a „Debreczen” nevű mozdony-fecskendő, ami nem volt más mint a diákok által addig használt, kézi erővel pumpált machinánál nagyobb hatásfokú, közvetlenül a vízforrás közelébe telepíthető fecskendő. Ennek kiegészítésül természetesen egyéb felszereléseket is beszereltek, de kezdetben így is csupán a legszükségesebb eszközök voltak meg. A város vezetősége azonban minden évben újabb és újabb összegeket folyósított az Egyletnek. A felszerelés lassú gyarapodása mellett azonban a kezdő években egy másik nagy probléma is mutatkozott. Nevezetesen a párhuzamosan működő *diák-tűzoltósággal való sűrűdások*. Ennek egyik jellemző esete 1879. február 13-án játszódott le a Gólya utcában. A diákok előbb értek a vészhelyhez és az Önkéntes Egyletnek a nagy sárban elakadt fecskendőjét nemhogy kisegítették volna a kátyúból, hanem „Éljen a diákság!”, „Le az önkéntes tűzoltókkal!” kiáltásokkal fogadták, sőt meg is verték őket. Ez az eset más alkalmakkal is megismétlődött és a diákságnak a lakosság is segíteti az önkénteseket ütni. Ennek azután az lett a következménye, hogy a közben 114 működő tagra gyarapodott önkéntes egyletből 68 fő kilépett. Simonffy Imre polgármester (ő volt az önkéntesek elnöke) próbált rendet teremteni. Felszólította a diák-tűzoltóságot a másik csoporttal való együttműködésre úgy, hogy maga a tanuló ifjúság állítsa össze az ezzel kapcsolatos szabályzat pontjait. Miután azonban az ifjúság erre nem mutatkozott hajlandónak, következő lépésként a polgármester megköszönve a diák-tűzoltók eddigi tevékenységét, egyletüket feloszlatta. A lakosság soraiban tapasztalható további erőszakoskodások miatt pedig következetesen büntető eljárásokat indítottak, amelyek hatásaként azután kialakult a rend, s az önkéntesek egyre jobb körülmények között végezheték áldásos tevékenységüket.

A város lakossága és az Önkéntes Tűzoltó Egylet tagjai közötti viszonyban 1882-ben következett be a döntő fordulat, amikor a Kakas, és a Veres utcában 8 lakóház és melléképülete égett le egyszerre. A városi hajdúk (altisztek) egy régi módi fecskendővel próbálták a tüzet eloltani. Az önkéntesek két „mozdony-géppel” és két más típusú fecskendővel dolgozva rövidesen úrrá lettek a lángokon, sőt a végén ők segítettek a hajdúk által addig eloltott, de még nem szűntetett tűzfészek felszámolásában is. A közönség megtapsolta az önkéntesek szakszerű és hatásos tevékenységét.

Az *Egylet soraiba önként lehetett belépni*. A tagok kötelesek voltak részt venni a vasárnap szivattyú-, másozó-, vagy az ún. összejáratásokon. Ezeket a gyakorlatokat éveken át a gyakorlómesteri tisztséget is betöltő parancsnok-helyettes, Publig Ernő (Gyulafehérvárról jött Debrecenbe) vezette. Ő segítette ki képezni a város első gyári tűzoltó csoportját (István Gőzmalom, 1883.), de a későbbi színhazi ügyelőket és a MÁV Járműjavító üzemi tűzoltóit is. Sőt a debreceni önkéntes tűzoltók alapképzést adtak a jegyzői-tanfolyam hallgatóinak, majd a Hajdú vármegyében sorra alakuló községi önkéntes tűzoltó szervezet tagjainak is.

A tagság létszáma igen-igen hullámzó volt, az első 25 évben 1193 tag fordult meg a szervezetben, s az egykori diák-tűzoltósággal szemben hátrányt jelentett, hogy a tagok nem egy helyen, hanem a város különböző pontjain laktak, így ők maguk is, de a felszerelések is gyakran a kívánatosnál lassabban érkeztek a helyszínre. Egyre inkább kialakult az a vélemény, hogy az őrtanyán állandó ügyeletnek kellene lennie, s ez az őrség a fecskendőket, laktokat, egyéb felszereléseket a riasztás után szállítsa rögtön a helyszínre, az önkéntesek pedig közvetlenül menjenek a tűzhöz. Ehhez azonban már hivatásos tűzoltók alkalmazására is szükség volt, akik fizetésért vállalják az éjjel-nappali ügyeletet. Az *első hivatásos csoport* 1878-ban, 6 fővel jött létre. Számuk 1894-ig 20 főre emelkedett.

Rendkívül érdekes volt, hogy továbbra is alkalmazták a *toronyügyeletet*. Tűz esetén a Nagytemplom, majd a Kistemplom, később mindkettő tornyában szolgálatot teljesítők harang félreveréssel jelezték a tüzet, a helyért pedig előre megállapított jelrendszer szerinti dudaszóval közölték a laktanya előtt álló őrszemmel. Ez utóbbi aztán visszajelzett ugyancsak dudaszóval, hogy ő mit fogott fel a toronyból adott közlésből. Így ellenőrizték, hogy nem történt-e tévedés a helyszín megjelöléssel kapcsolatban. Az igazat megvallva nem volt ritka, hogy az oda és a visszajelzésekből külön kis hangverseny alakult ki. Ezen segített, hogy a toronyőrök 1882-től már telefonon keresztül jelezték a laktanyáknak az észlelteket. (Ezek voltak a város első telefonjai!)

Az Egylet 1894-től felvette a „*Debreczeni Önkéntes Tűzoltó Testület*” nevet, s így tevékenykedett az 1919-es megszűntéig előbb a Nagy-Csapó utca 13. számú házban, majd 1895-től a Csapó utca 43. szám alatt. Gyakran erejét meghaladó feladatokkal kellett volna megoldania mint az 1891-es és 1894-es István gőzmalom, vagy az 1914-es vasgőzjárat tűz oltását. Más esetekben azonban sikeresen szállt szembe az elemekkel. Mindemellett időnként arra is futotta erejéből, hogy fűvőszekercet alakítson és terzenével szórakoztassa a város lakosságát akár télen is, pl. a Margitfürdői jégpályánál.

A kor követelményei azonban növekedtek és egyre inkább szükségessé vált, hogy a kétségtelenül

önfeláldozó, de a kiképzés ellenére is szakképzetlen, főképp pedig bizonytalan létszámú tűzoltóság helyét a hivatások foglalják el. Ezért szűnt meg az önkéntesek testülete.

A hivatásos tűzoltóság

A kezdetben (1878) 6 fős hivatások csoportja az I. világháború utáni időkre már 50 főre növekedett. Az első hivatások feladata a már említett állandó ügyeleti szolgálat mellett a felszerelések karbantartása és önkéntes társaik kiképzésében való részvétel volt. Később a tüzesetek megelőzése érdekében rendszeressé vált az ipari üzemek ellenőrzése, az előadások, rendezvények (színház, mozi stb.) ügyeletének ellátása, majd bevezették a polgári lakóházak kéményeinek, padlástereinek tűzrendészeti felülvizsgálatát is.

Ennek ellenére jelentős tüzek fordultak elő továbbra is, elsősorban az ipari létesítményekben. Egy ilyen alkalommal, az Erzsébet malom égésekor (1914. október 9.) az épület leszakadó tüzfala maga alá temette Tani Lajos tűzoltó-csovezetőt. Ő lett a debreceni hivatásos tűzoltóság *első hősi halottja*.

A szervezet fenntartója *Debrecen városa* volt. A testület élén hosszú időn át Roncsik Jenő állt, aki főparancsnoki teendő mellett régi korok tüzeseteivel, tűzoltóság történetével, tűzrendészeti kérdésekkel is foglalkozott és a témakörökben számtalan műve jelent meg. A parancsnoki poszton Rehak Tamás tevékenykedett, aki pedig a korabeli tűzoltófejskendők és egyéb oltóeszközök technikájáról írt több kiadványban. Ők ketten, valamint tisztartásaik nemcsak saját beosztottaikat és a vármegye tűzoltóit képezték, de mondhatni az egész Tiszántúl, némely esetekben pedig még dunántúli városok tűzoltóinak kiképzését, továbbképzését is ellátták az ún. kerületi tűzoltó tanfolyamokon keresztül.

Nagy tekintélynek örvendett tehát a város tűzoltóságának *felkészültsége*, sajnos azonban hosszú ideig nem volt ezzel arányban a *felszereltsége*. Csupán 1924-re vásárolták meg Debrecen első *autófejskendőit*, holott például Győrnek már ezt megelőzően négy tűzoltóautója volt.

Az Arany Bika tetőtűze (1926. október 9.) döbentette rá a város vezetőit, hogy nem halogatható egy forgatható, 30 méteres autós tolólétra (lásd a borítón) beszerzése sem, mert az említett tűzhöz kivonulatarótt 22 méteres, nem forgatható, lőfogató tolólétra a rajta lévő tűzoltókkal együtt megbillent, s felborulását alig tudták megakadályozni. A szálló oltását ezt követően csak a lépcsőházon keresztül folytathatták.

A városi tűzoltók az önkéntes egyesület egykori *épületét* örökölték a Csapó utca 43. sz. alatt. Ez eredetileg katonai laktanya, majd honvéd kórház volt. Az épület már az 1920-as években is egyre kevésbé felelt meg a követelményeknek. A tűzoltószerek a legénység tartózkodási helyiségeitől távolabb, földszintes szinteken voltak elhelyezve, és az egész laktanya szűknek bizonyult. Ezenfelül a fejskendők, lakták tároló helyiségeinek a rajai nem az utcára, hanem az udvarra nyíltak, ez jelentős idővesztéscéget jelentett a kivonulásoknál. A laktanya utcai épülete a II. világháborúban semmisült meg, s ekkor pusztult el a benne elhelyezett rendkívül értékes tűzoltómúzeum és az országosan is kiemelkedően jelentős tűzoltó szakkönyvtár is.

A hivatásos tűzoltók látták el Debrecenben egy orvos (dr. Derekas István) és 1928-tól néhány szigorító orvos bevonásával a *mentőegységet* is (egy autóval és három lőfogató kocsival). Az 1930-as évek végétől, még inkább az 1940-es évek elején új feladatként jelentkezett előbb a felkészülés, majd a bombázások megindulása után (1944. június 2.) a *tevéleges légólatmi feladatok* ellátása is.

Az autókat és a felszerelések java részét 1944 szeptemberében nyugatra szállították és a harcok nehéz óráit élő város szinte teljesen tűzoltó védelem nélkül maradt. A felszabadulást követően Jakobinyi József tiszti szervezte újjá Debrecen tűzoltóságát és lett később az *államnak* nyilvánított szervezet első parancsnoka is.

Kezdetben két „Vippon” gépkocsival szállították sürgősebb esetekben a fejskendőket, felszereléseket. Lassan visszakérültek a régi eszközök is, de a 20–40 évvel előbb vásárolt anyagok, tárgyak egyre elavultabbaknak bizonyultak. Kicserelésükre a szervezet az 1950-es években kapta meg az első *MAVAG fejskendőket*, majd az 1960-as években megtörtént a teljes felszerelés korszerűsítése is. Szükség is volt erre, hiszen a város gyors iparosodásával, lakásállományának lendületes növekedésével, a gyűlékony anyagok (benzin, olaj, műanyag stb.) egyre inkább terjedő felhasználásával növekedett a tüzesetek lehetőségége. S valóban, nemegyszer nehéz feladatot kellett a szervezetnek megoldania pl. 1961-ben a nagyhegyesi gázkitörést, 1971-ben a gabonasiló égését, 1973-ban a dohányfermentálóban lévő tűz elfojtását.

Napjainkban a legújabb követelményeknek megfelelő gyors és nagy hatásfokú *tűzoltóautók* állnak már rendelkezésre, megtörtént a modern, az *ország egyik legkorszerűbb laktanyájának* felépítése is a Böszörményi úton. Debrecen mai tűzoltósága jól szervezett egység, fiatal és tettere kész tiszti gárdával rendelkezik. Személyi állományának kiképzése rendszeres napi foglalkozásokon történik.

Dr. Szűcs Ernő

Irodalom: Nagy Sándor: A debreceni dinktűzoltóság története (Bp., 1957.); Publg Ernő: A Debreceni Önkéntes Tűzoltó Testület története (Debrecen, 1902.); Roncsik Jenő: Debrecen város tűzrendészeti névtáza története (Debreceni Képes Kalendárium 1929.); Százéves a debreceni tűzoltóság 1877–1977 (Debrecen, 1978.)

Emlékezés Szeremlei Gáborra

A felső-borsodi iskolák múlt század eleji megsárgult látogatási jegyzőkönyveit lapozgatva nem kis meglepetéssel tapasztalhatjuk, hogy felsőbb iskolai tanulmányait Lakon, ebben a cseréhati kis faluban alapozta meg 1813 és 1816 között *Szeremlei Gábor*, Hegel egyik első hazai követője. Nevét méltatlanul elfelejtette neveléstörténetírásunk, pedig korának egyik legkitűnőbb nevelőjét, neveléstudományi szakíróját, filozófusát és egyházpolitikusát tisztelhetjük benne. Nem véletlenül volt több éven át a kor híres egyetemének, a *bécsinek* is professzora.

Szeremlei Gábor Borsod megyében, Disznóshorvátton született 1807-ben. Édesapja itt volt református lelkész 1813-ig. Ekkor települtek át Lakra, miután a „Nemes Laki Ekklesia” prédikátorául választotta. Az itt iskolakötelessé vált Szeremlei Gábor a családi háttér mellett az iskolában is jó alapokat kapott. Tanítója az az *Antal József* volt, akinek munkájával a vizitátorok mindig elégedettek voltak.

Szeremlei Gábor tanulmányait 1816-tól a *sárospataki kollégiumban* folytatta 1835-ig, majd a *bécsi egyetemen* teológiát és jogot hallgatott. 1838-ban Felső-Nyárádon lett segédlelkész. 1839-től a máramaros-szigeti teológián tanított, majd 1841-ben Sárospatakon választották meg a filozófia és a pedagógia professzorává.

1851 és 1855 között a *bécsi egyetemen teológiát adott elő*. Ebben a tisztségében komoly tevékenységet fejtett ki protestáns egyházszervezési ügyekben. Bécsből hazajövet újból Sárospatakon találjuk. 1862-ben a bécsi egyetemen teológiai doktorrá avarták. 1867-ben halt meg Sárospatakon.

Szeremlei sokoldalú munkásságát számtalan szakkézik és több könyv jelzi. A teljesség igénye nélkül sorolunk fel fontosabb műveiből: *Az új filozófia szellemvilági fejletében* (Pest, 1841.); *Politika tanításának rövid vázlatja* (S.patak, 1844.); *Nevelés tan* (S.patak, 1845.); *Geográfiai kézikönyv* (S.patak, 1845.); *Jogbölcselet* (S.patak, 1849.); *Keresztény vallástudomány I—III.* (S.patak, 1862.)

Ő volt a *Sárospataki Füzetek* elindítója. Kortársai szerint sikerrel és eredményesen tanított. Neveléstudományi előadásai kéziratban is maradtak fenn a debreceni kollégium nagykönyvtárának kézirat-cárájában, nyomtatásban Sárospatakon jelent meg 1845-ben. Neveléstudományi könyvének szellemc korszerű, stílusa világos, könnyen tanulható volt. Történetileg is tárgyalta a nevelés folyamatát. Az általános pedagógiai kérdések mellett didaktikai és módszertani problémákkal is foglalkozott, nemegyszer ma is helyrállo gondolatokat hangsúlyozott. Érdemes néhányat felidézünk ezekből:

- Az emlékezet fejlesztésénél sokkal fontosabb a gondolkodás fejlesztése, nevelése.
- A büntetés módszerén belül elítélte a testi fenyítéket, szerinte a büntetés csak „szellemi” lehet.
- A tanítványok lelki tulajdonságait igen alaposan kell ismernie a jó nevelőnek.
- Legfontosabb nevelési módszer a példaadás.

— A nevelés sikere elképzelhetetlen a nevelő és a szülők jó együttműködése nélkül! „Hiabavaló a nevelő minden igyekezete, ha a szülők a nevelésben véle kezert nem fognak, hanem nevelői kötelességüket kárhózasosan elhanyagolják.” Neveléstudomány (Máramarossziget, 1840.) Kézirat a Tiszántúli Ref. Egyházkerület Nagykönyvtárában R. 426. számon. 3. old.

Mind neveléstudományi műve, mind pedig egyéb könyvei évtizedeken át alapvető forrásmunkának, kitűnő és népszerű tankönyvnek bizonyultak.

A sárospataki kollégium történetéről 1981-ben kiadott monográfiában — egyebek között — ezt olvashatjuk róla: „A reformkor utolsó évtizedében főleg Hegel alapján foglalkozott bölcsészettel, jog-filozófiával, nevelés- és lélektanral. Ilyen jellegű könyveiben olyan egységben látja a világot, melyben az ideális, az eszmei szövetkezésben van azzal, ami reális. Ami valós, abban tud az ész önmagánál nagyobb alkotni. A nevelés feladata az, hogy a lélektan az erkölcsi és szellemi tevékenység segítségével hazai szűkségletre, a kor igényeinek megfelelő polgárt idomítson.” (151. old.)

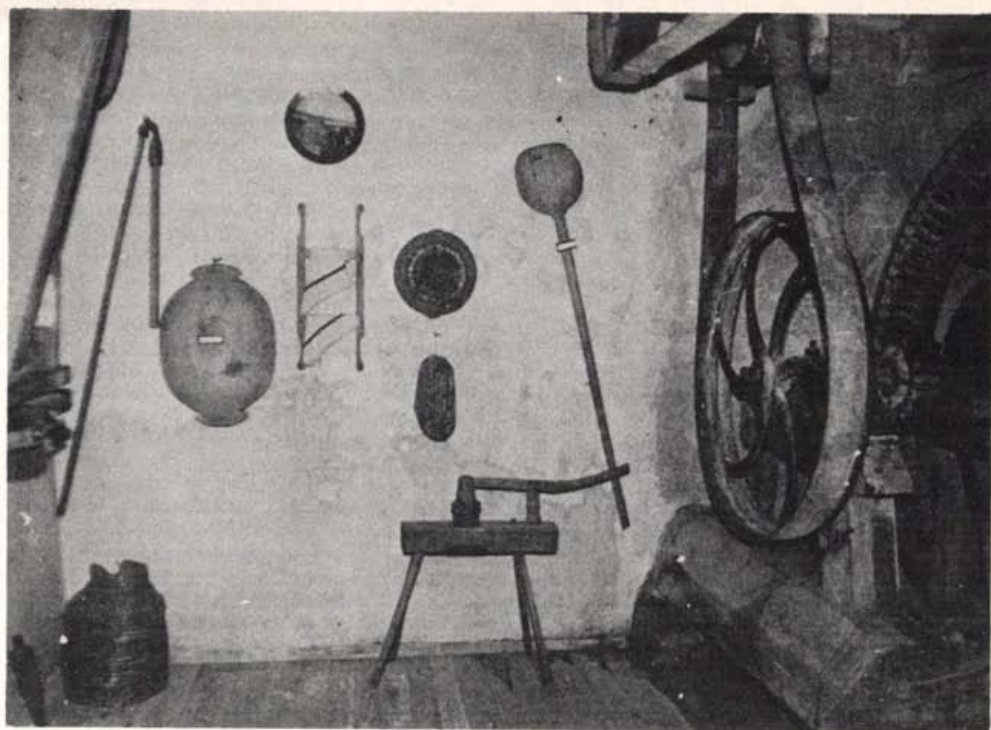
Kár, hogy életművének részletesebb feldolgozásával még adósok vagyunk. Mindenképpen méltó nagyobb figyelmünkre!

Dr. Varga Gábor

A csopaki vízimalom

Az a meghatározás, hogy „Balaton völgye”, a legnagyobb magyartól Széchenyi Istvántól származik. Ő írta a Balatoni gőzhajózás c. röpiratában, hogy „a természet rendezője azon jobbadán homokvölgyet mely Zala és Somogy közt nyúlik el, vízzel borítá.” Valóban, a mindkét parton 300—400 m magasságot elérő „hegyek”, valójában dombok között elnyúló nagy víz olyan, mintha egy völgyben feküdne, amelyet minden oldalról magasabb emelkedések határolnak.

E magaslatokról, no meg a völgyekben és a tő partján felfakadó forrásokból keletkezett patakok vize némely helyen oly erős és bőséges volt, hogy feltörése után már alig 200 méterre malmot hajtott, mint pl. a pécselyi Zádorkút alatt. Vagy oly meredek volt az esése, hogy rövid tavolságon 4-5 malmot is telepítettek rá. Ilyen példák tömegével találkozunk a Balaton közelében és szinte egészen a partján, mint

Részletek a csopaki vízimalom hely- és malomtörténeti gyűjteményéből. (Wöller István felvétele).

pl. Örvényesen, ahol az az előbb említett és a zádorvári várromok aljából elinduló, lejjebb már Pécsely-patak nevet viselő víz, közel a tó partjához hajtotta az utolsó malom kerekét.

Somogy megyében a tó közelében csaknem 100 vízimalom, míg északon, a Balaton-felvidéken valamivel többnek a kerekét mozgatta az ősi erő, a víz és ez tartott egészen az államosításig. 1951-ben a kis malmok szerkezetét vagy elvittek, vagy összetörték. Egy romantikus világ tanúi tűntek el ezzel, mert a malomba járás, a lisztőrlés kedves foglalkozása volt a népek, bizonyítja ezt a számtalan nóta, amely a molnártevékenységgel foglalkozik.

A Veszprém megyei malmok közül a 71-es út mellett álló és már 1211-ben a második tihanyi összeírásban említett örvényesi vízimalom volt az államosításkor még igen jó állapotban. Molnár nevű molnára, gondosan vigyázott rá és amikor az államosítási határozat megérkezett, bejött hozzám Balatonfüredre, ahol a Veszprém Megyei Idegenforgalmi Hivatal központja volt. Könyörgött, segítsék mentesíteni legalább ezt az egy malmot, ahol megmaradhat még a régi vízimalmi élet jellegzetessége. Miután ez az épület valóban romantikus környezetben fekszik, fölötté egy kis dombon emelkedik az ősi Örvényes község megvédett templomromja, féltett műemlék és a községben is még számos népi épület volt látható, igazi idegenforgalmi csemegének számított a működő malom. Sikerült is elérni az akkori malomipari vállalatnál, hogy ezt az egy malmot, bár államosítsák, de meghagyják a volt tulajdonos, mint kezelője használatában. Csak annyi feltételt szabtak, hogy hozza meg a malom a kiadásait; a molnár fizetését és a kevés, működéshez szükséges anyagot, olaj, zsákok stb. Ez már az első évben sikerült.

A molnár a szobájában elkezdte egy kis helytörténeti gyűjtemény berendezését és oly sok érdekesség gyűlt össze, hogy később még a saját hazába is került. Ma a malom, eredeti kétszáz éves berendezésével, gyűjteményével a 71-es úton haladók kedvelt látványossága és akkora hírverést kapott az újságírók jövőtől, ami már meghaladta az értékét. De hát egyetlen volt az egész északi parton.

Most azonban már van vetélytársa is.

Barangolásaim közben felfigyeltem a boráról híres Csupak község mélyfekvésű Kisfaludy utcájában, a 28. számú emeletes épületre, amely korábban vízimalom volt. Állt, elkorhadt kereké már alkalmatlan volt vízhozásra. Szerencsére a községi tanács elnöke is tudta, hogy milyen érték egy eddig megmaradt vízimalom és a tulajdonos gabonaforgalmi és malomipari vállalatot felkérte, hozzák rendbe ezt a malmot is. Mint műemléket védetté nyilvánították, így ma a Balaton mellett ez a két malom szerepel az életmúzeumparhoz tartozó védett épületek térképén.

A csopaki malmot 1810-ben építették. Egyike volt annak a hat malomnak, amelyeknek kerekét a közelben felfakadó igen bővízű Nosztori-patak hajtotta. Az utolsó malom itt is a tó partjához közel állott, az első, északi pedig a Veszprémben vezető út első kanyarulatánál. Mindig volt vizük, most már igen kevés, mert a forrás vizét a fürdői és a csopaki vízvezetékbe foglalták. A második malomból alakították ki a híressé vált Malom-csárdát, amelynek kerekét ugyancsak forgatja a patak vize.

Az említett malom építője és tulajdonosa 170 éven át a Plul család volt, utolsó tulajdonosa, aki most egyben a kezelője és idegenvezetője Plul Kálmán, aki a nyitva tartási idők alatt mindent megmutat és elmagyaráz az érdeklődőknek.

A Veszprém Megyei Gabonaforgalmi és Malomipari Vállalat 1982-ben hozta rendbe a malmot, több, mint egymillió forint költséggel. Új tetőt kapott, 4,5 m átmérőjű felülcsapott kerekét csinálták az eredeti mintájára és rendbe hozták belső felszerelését, amely vízhozással 6–8 q gabonát őröl meg naponta. Van 1 db 11-es Ganz hengershéke — törekhengere —, azután sima hengershéke Ganz felvonóval. Ezen kívül sziták, kopráto berendezés; az egész géprendszer három szinten van elhelyezve.

Az épület nemcsak malommúzeumnak, hanem egyben helytörténeti gyűjteménynek van berendezve, sok, csak csopaki vonatkozású, de a malmokkal kapcsolatban álló régi használati tárgy, munkakönyv, céhlevél stb. látható a falakon és polcokon. Rossz időben kellemes kirándulás, az autóbusz-állomás gyalog alig 100 m-re van tőle. Gépkocsival is megközelíthető, de még nem készültek el az irányító táblák magyar és német nyelven, mert mondanom sem kell, hogy a németek, akik egy útikalauz minden sorát elolvassák és keresik is a hirdetett látóivalókat, gyakoribb vendégek, mint a hazaiak. Az udvaron malomok asztal áll, padokkal, a kútban kitünő forrásvíz fakad fel és a malom leírása több idegen nyelven is olvasható.

A vendégekönnyben számos dicséret írást láttam. Egyet idézek: „Nagyon szép látóivaló ez a régi malom. Külön öröm volt számunkra, hogy a pár évvel ezelőtti omladozó épület helyén ezt a szépen rendbe hozott, szinte üzemképes malmot találtuk.” Aláírások.

1983. augusztus 20-án nyitották meg, az első évi 3000 látogató száma tavaly már 10 000-re nőtt. Új néprajzi érdekességgel gazdagodott vele a Balatonvidék, amely előtt sokszor idéztem Rab Zsuzsa szép versét a vízimalmokról:

*Kelepeltek, doromboltak,
elnémultak, beomlottak.
A molnárok földbe dőltek,
sárga agyagot őrölnek.
Áll a malom, él a malom,
roskaton, hallgatagon.*

Jó tudni, hogy áll és él, már nem roskaton, de megújulva, és a hallgatás csöndjét kirándulók vig zaja veri fel körülötte.

Zakonyi Ferenc

**A HAZAFIAS NÉPFRONT ÚJ, SZÍNES
CSALÁDI MAGAZINJA
+ RÁDIÓ ÉS TV ÚJSÁG
+ HIRDETÉSI MELLÉKLET**

képes **7**

**Érdekes emberekről, esetekről
színes képek, riportok,
hasznos tudnivalók, ötletek,
fogyasztói érdekvédelem, divatújdonságok,
hobby, pop-rock hírek
skandináv keresztrejtvény.**

*Az új színes magazint keresse
minden pénteken
az újságárusoknál!*

Egy humorista megpróbáltatásai

ELSŐ KÉTSZÁZ ÉVEM

Szines magyar film
Királyhegyi Pál önéletrajzi regénye nyomán

Rendezte: Maár Gyula

Főszereplő: Bezerédi Zoltán

További szereplők:

Kubik Anna, Márkus László, Both Béla,
Töröcsik Mari, Paláncz Ferenc, Nagy Gábor,
Kézdy György, Csákányi László, Sir Kati,
Gálvölgyi János és sokan mások

Bemutató: október 30.

A springfieldi halálroham

Az 1861. április 12-én a dél-carolinai Charlestonnál eldőrdült ágyúlövessel megkezdődött az amerikai polgárháború. A 23 északi és a 11 szakadár déli állam küzdelmében a demarkációs vonal közelében fekvő Springfieldért vívott küzdelem a világtörténelem első totális háborújának csak epizódja volt. Mégis fontos epizódja. A lázadók nemzetközi elismerésének reális veszélyére és ennek veszélyes következményeire tekintettel mindenképpen sikert kellett felmutatnia a Mississippi mentén vonuló, John C. Frémont vezényelte északi hadaknak. A „springfieldi halálroham” néven a hadtörténelemben bevonult esemény éppen ezt jelentette.

1861. október 25-én zajlott le az amerikai polgárháború egyik leghíresebb eseménye, a springfieldi rajtaütés, amely az északiak győzelmével végződött. Bár a springfieldi győzelem nem tartozott a legjelentősebb hadiesemények közé, oly fényes és dicsőséges volt, hogy a polgárháború történetírói több teret szenteltek leírásának, mint nem egy nagyobb és fontosabb csatának. Ennek az eseménynek nemcsak amerikai, hanem *magyar vonatkozása* is van. A 160 északi katonát, aki legyőzte a csaknem 2000 főnyi, tehát tízszeresnél is nagyobb túlerőt és elfoglalta Springfield városát, a déliek egyik legjelentősebb erődítményét, amivel egész Missouri államot felszabadította — egy magyar emigráns, Zágonyi Károly alezredes vezényelte. A rohamozók ellenállhatatlan lendületét jelezte, hogy az ellenséges katonák közül 116 esett el, míg a saját veszteségük csak 16 fő volt.

Kevesen tudják, ki is volt Zágonyi Károly, akit egész Amerika csak springfieldi hősnak nevezett. Úgy érzem, nekem, távoli rokonának kötelességem felidézni élete történetét.

Nemes Zágonyi Károly 1824-ben született Szatmáron. Katonai pályafutása 1848-ban hadnagyként kezdődött, amikor a forradalom kitérésének hírére felcsapott huszárnak a 10. számú Vilmos-huszárokhoz. Bem alatt szolgált és két ízben megmentette a tábornok életét. 1849. augusztus 10-én, a vesztes temesvári csatában a tábornok lova megbokrosodott és az ellenség arcvonala felé száguldott. A császáriak észrevették és gyors iramban Bem felé vágattak. Ekkor Zágonyi gyors vágtaival a tábornok és az osztrákok közé kerül. Ez alatt Bemnek sikerül megállítania lovát, s így megmenekült, de Zágonyit elfogták. Orosz fogságba esett, majd kiszolgáltatták a Habsburg hadvezetésnek. Horvátországban, alakulatához érve azonnal megszökött. Kezdetben török fennhatóságú területen tengődött, majd Sumlában csatlakozott emigránstársaihoz. 1851. május 16-án indult Konstantinápolyból egy nagyobb emigránscsoporttal a Szultán nevű hajón az angliai Liverpoolba, majd onnan a Devonshire nevű hajóval június 10-én indult és július 2-án érkezett meg Amerikába. Mi-

vel semmiféle mesterséghez nem értett, New Yorkban különféle alkalmi munkákból igyekezett megélni. Közben kitanulta a szabómesterséget, feleségül vett egy emigráns német családból való hölgyet, és családi szabóságot nyitott. Miután cége megerősödött, egy, majd több alkalmazottal dolgozott. A polgárháború kitörésekor a már jól menő vállalkozást családjára hagyta, és csatlakozott az északiakhoz.

A polgárháború kitörése Bostonban érte. A különbségéről híres Frémont tábornok, az északiak fővezére, az őrnaggyá kinevezett, majd hamarosan alezredessé előléptetett egykori huszártiszttel bízta meg nagyszámú személyes testőrsége megszervezésével. Zágonyi készséggel vállalta a megtisztelő feladatot. Am a fényűzés miatt zúgolódó közvélemény nyomására Frémont már-már elbocsátotta testőrségét, amikor a springfieldi esemény egy csapásra megváltoztatta a közhangulatot. A rajtaütés a Missouri állambeli Springfield erődíjében zajlott, ahol a déli hadsereg 2000 katonája állomásozott. A testőrség félve a feloszlástól, valamilyen jelentős hadirettel akarta bizonyítani létjogosultságát, s erdei lezállásából meglepetésszerű rohammal szétkergette a délieket és elfoglalta Springfieldet. A kis csapatnak egyébként volt még egy magyar tagja, Majthényi Tivadár hadnagy személyében.

Mint már említettem, az esemény nem számított a polgárháború legfontosabb győzelmei közé, de dicőségét szerzett Frémont testőrinek, valamint Amerikában a magyaroknak. Itt ismerték meg az amerikaiak, milyen is egy igazi huszárhoam, amely képes százhatvan emberrel elkergetni 2000-ot. A roham nem tartott sokáig, de ez a két óra elég volt arra, hogy Zágonyi és katonái bevonuljanak az amerikai történelembe és halálvágylásuk képe felkerüljön a washingtoni Capitolium kupolacsarnokába. A győztes csata után Zágonyit ezredessé nevezték ki.

Nem sokkal a kinevezés után a testőrcsapatot mégis feloszlatta az északiak hadvezetése. Zágonyi Károly pedig, meg sem várva a háború végét, az északiak nagy győzelmeinek időszakában, 1863 elején, közelebből még nem ismert okok miatt, nyugdíjaztatta magát. Először visszatért szabóságába, majd a békekötés után, 1867-ben egy szerencsésnek látszó vasúti vállalkozásba fektette a pénzét. Az volt a célja, hogy az így szerzett pénzen hazatérése után birtokot vásárol Nagyszőlősen. A vállalkozás azonban megbukott, így terve kudarcba fulladt. Idegenben halt meg az 1870-es években. Halálának pontos idejét és körülményeit még nem tártá fel a kutatás.

Merényi Gábor

HÍREK

Ahol semcsek egy napig él az újság. A bodajki helytörténeti szakkör gyűteménye számos anyagból nagyon jelentős a „Bodajk sajtószemmel” című összeállítás. Albumokban időrendi sorrendben kerül feldolgozásra minden Bodajkra vonatkozó újsághír, cikk és közlemény, amely valaha is megjelent. A feldolgozás az 1920-as évektől napjainkig teljes, de szándékunk, hogy az 1800-as évekig visszamenőleg elvégezzük a gyűjtést. A kutatás alapjául szolgálnak előszörban a megyei újságok, de az országos lapokban megjelent anyagot is felkutatjuk. A megyében fellelhető anyagot már feldolgoztuk, jelenleg az Országos Széchényi Könyvtárban végezzük a kutatást és a gyűjtést. Az anyagot fotókópiákban vagy fénymásolatokban kapjuk meg és így kerül az albumokba elhelyezésre.

Rendkívül érdekes történeti anyag jut el így az érdeklődőkhez, mivel az újság általában olyanról ír, ami az átlagosnál többet, eseményt jelent a település életében és kiemelkedik a hétköznapiakból. Ez így évtizedekre visszamenőleg feldolgozva egymagában is fontos helytörténeti adalék. Segítségükkel figyeltemmel kiérthetők településünk gazdasági, politikai és társadalmi eseményei, változásai. A sajtónyomgy kutatásában és gyűjtésében *Németh Béla* szakköri tagunk végez kiemelkedő fáradságos munkát.

A községi könyvtárban elhelyezett 16 kötet nagyalakú helytörténeti album bárki számára elérhető. Ezzel a feldolgozott sajtónyomgyal elérjük, hogy nemcsak egy napig él az újság. *(Feltagy István)*

Saját tervezésű tatai, tóparti várkastélyszerű vil-lája (korabeli rajz)

Feszty Adolf építész

Feszty Árpád bátyja, *Feszty Adolf* a múlt században a főváros egyik legjelentősebb építésze volt. 1846. augusztus 17-én született, abban a korban, amikor a technika fejlődése kezdte meghódítani a világot. Komáromtól északra, néhány kilométernyire fekszik Ógyalla, ahol élete és pályafutása elkezdődött. Már az otthoni környezetben magába szívta a tudományt és érdeklődése a természettudományok felé fordult. Ő is jól rajzolt, mint öccse, de inkább a műszaki-művészi pályát választotta. Tanulmányait Révkomáromban kezdte, majd a pozsonyi Főreál iskolába került, hol tanulmányait kitüntetéssel végezte el. Komáromi születésű tanárja, Samarjay Mihály biztatására az irodalommal kezdett foglalkozni, szívesen írt verseket. Különösen kitűnt latin, francia és német nyelvtudása. Mivel Samarjay szoros kapcsolatban állt Feszty szü-leivel, látván az ifjú diák műszaki pálya iránti érdeklődését a természettudományi pályára ajánlotta. Így került Feszty a bécsi műegyetemre.

A bécsi akadémián kezébe került Gottfried Semper: *Der Stil in dem technischen und tektonischen künsten oder praktische Aesthetik*¹ (A stílus a technika és tektonikus művészetekben, avagy a gyakorlati esztétika) című 1860-ban megjelent könyve, amely nagy hatással volt az ifjú diákra, meghatározta fejlődé-se irányát. E páratlan erejű építészeti könyv annyira megragadta Fesztyt, hogy a híres műépítész tanítvá-nya akart lenni. Ezért 1865-ben elindult Svájcba, ahol felvették a zürichi Politechnikába. Tanulmányai alatt ellátogatott Párizsba és Észak-Olaszországba is. Az iskola befejeztével állampolgári jogot kért Svájc-ba, de 1871-ben már Budapesten találjuk, ahol építészeti irodát nyitott.

Magyarországon ez idő tájt már élénk tervezés és építkezés folyt, elsősorban a főváros fejlődött. Habár a bécsi udvar eleinte ellenszegült a fejlődésnek, de a hazafias művészeinket nem lehetett félreállítani.

Feszty művészi talentumát sikeresen tudta kamatoztatni a fejlődő fővárosban. Bámulatos szorgalmával utat tört magának és csaknem vezérszerepe volt a főváros építésében.² Felesége korai halála ugyan gysz-ba borította életét, s attól kezdve egyedül nevelte egyetlen lányát is. De hamarosan erőt vett magán és el-tökélten dolgozott tovább. Erdemeinek elismerésül 1882-ben megkapta a Ferenc József-rend lovagke-resztjét.³ Építészeti feladatai mellett bekapcsolódott a társadalmi élet mozgalmaiba is. 1887-ben a tatai vá-lasztókerület képviselője lett.⁴ A sokrétű tevékenység azonban nagyon megviselte egészségét, ezért 1890-ben felhagyott az építéssel. Kikapcsolódásként kibérelte Esterházy herceg 30 000 holdas kapuvári

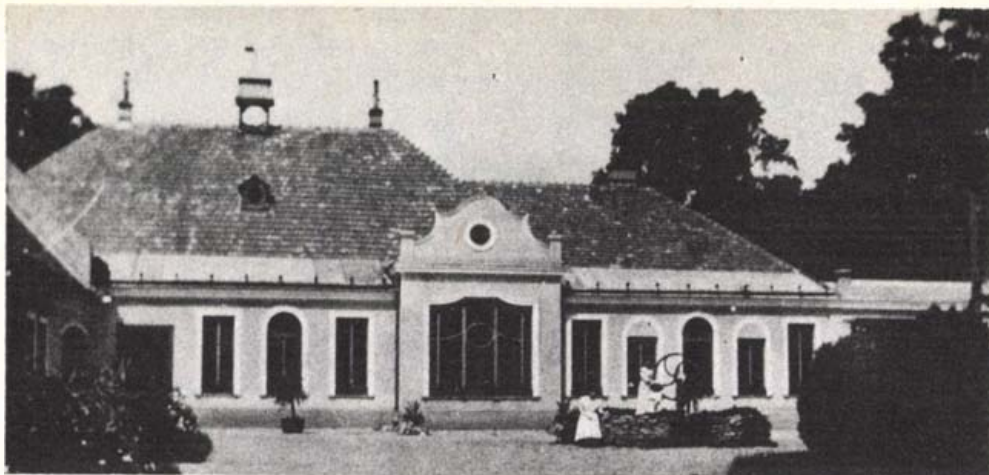
¹Gottfried Semper: Tudomány, ipar és művészet. Ford.: Zádor Anna, Bp., 1980.

²Műcsarnok, 1900. febr. 4., 81. old.

³Pallasz nagylexikon VII. kötet.

⁴Vasárnapi Újság, 1900. 5. sz. 75. old.

Feszty Adolf szülőháza Ógyallán a századfordulón

Az új lóversenypálya

uradalmát, melyet nagy szaktudással és igyekezettel mintagazdasággá fejlesztett. A birtokon nagy mennyiségű tőzeget talált, amit papírgyártásra próbált felhasználni. A másra használhatatlan tőzegeből csomagoló- és lemezpapírt készített, és a technológiai eljárást szabadalmaztatta is. A megfeszített munka azonban csak sietette szívbjának kifejlődését és annak lett áldozata.

Feszty Adolf zürichi tanulmányai befejeztével ötletekkel és munkakedvvel telve érkezett Budapestre. A családi házból való anyagi támogatás megszűnt, így anyagi körülményei rákényszerítették, hogy megbízás után nézzen. Az építkezés fejlődése, a gazdasági élet gyors fellendülése szükségessé tette új kereskedelmi központok, pompás üzletek megépítését. Ez vezérelte Haris Gergely dúsgazdag polgárt is, amikor az Eskü téri és a Koronaherceg utca régi házai helyére új épületet építtetett. Úgy képzelte el, hogy a két házhoz bazar nevű átjárást nyit. Olyan épületet akart tervezetni, mely nemcsak vonzza a vevőket, hanem a főváros egyik atraktív pontjává is válik. A bazar tervezetének megbízását az ifjú Feszty Adolf kapta meg. Még harmincadik életévét sem töltötte be, amikor hozzáfogott és megalkotta az egyik legelső és talán legszebb épületét. Benne volt a zürichi mesterének Semper neoreneszánsz ihlete, az olaszországi galériák, és nem utolsósorban a milánói, torinói, veronai és római bazárok friss emléke. A vas és az üveg kombinációja lehetőséget adott nagy fesztávú, természetes megvilágítású csarnok építésére. Az épület egyik legszebb eleme a tetőszerkezet. Az épület belsejét uralta a dekoratív megjelenésű díszítőelem, a szökőkút. A kupola oldalrészeit a főfalak tartották, s a nyugvó oszlopos, arkádszerű elrendezés az apró boltok helyiségeit nyújtotta. Az egyik leszármazott Haris unoka szavaival élve: „A Haris Bazar a régi Belváros egyik leg-

Korabeli felvétel a Foncière Biztosító Intézet palotájáról

A Harris-bazár teljes pompájában

pompásabb luxus építménye volt, a korabeli fényképek és apámék elbeszélései szerint is. A mostani Párizsi átjáró elbűnhat mellette.”⁵

Sajnos Feszty első alkotása nem volt maradó, s a mai kor emberét nem gyönyörködteti a csodás keleti hangulatával, mert amikor az adómentesség nyomán a Váci utcán több házat lebontottak, 1909-ben utólte a végzet.

Ötven évvel az első fővárosi lóverseny után, a már jó építési hírnévvel rendelkező Fesztyt felkérték az új lóversenypálya megtervezésére. Ehhez több tanulmányt készített, és hosszabb időt töltött Bécsben, ahol az osztrák lovasegylet tevékenységét tanulmányozta. Erre nagyon is szüksége volt, mert az ő tervei alapján épült fel a bécsi lóversenypálya is. Azt, hogy az építész milyen elismerést vívott ki magának, azt Károlyi Gyula Tisza Kálmán miniszterhez írt levele is bizonyítja, ebben Feszty jó építészeti ízléséről és a kivitelezés ügyességéről számol be.

Nem kis feladat előtt állt Feszty az új lóversenypálya tribünjének megtervezésekor. Az igényeknek megfelelően olyan épületet kellett tervezni, mely külső része palotaszzerű, oldalt két toronnyal. A hátsó térben, nyitott csarnok formájában tegye lehetővé a lelátást a lóversenypályára. Fesztynek sikerült harmonikus épületet tervezni. Dr. Prém József szavait idézve: „Valamely kevesebb ízléssel bíró építész, a legkönnyebb módon, valóságos monstrumot alakíthatott volna, e komplikált épületből, annál kiválóbb érdeme Feszty Adolfnak, hogy ő ellenkezőleg, erejét és ízlését tudta általa újabban bizonyítani.”⁶

A csaknem két éves építőmunka után, az 1880. október 13-i Fővárosi Tanács közgyűlésén a főpolgármester bejelentette, hogy az új lóversenypálya 1880. október 17-én délután lesz megnyitva.⁷ A pazar ünnepély alatt senki sem gondolt arra, hogy az új lóversenypályán 1918. október 13-án lesz az utolsó futam, ugyanis elbontották az épületet. Helyébe — később — a Népstadion került.

Két elbontott épületén kívül említsük meg talán legszebb palotáját, mely a mai Népköztársaság útja kapujaként napjainkban is teljes pompájában díszleg. Ki is volt az építtető, kinek érdekében állt e palotát a legexponáltabb telekre építtetnie? A pesti Biztosító Intézet rövid életű volt, nem volt képes megállni egymagában és 1879 decemberében fuzionált a francia tőkével rendelkező Foncière Biztosító Intézettel. A Foncière elhatározta, hogy e társulatnak illő bérpalotát építtet. 1881 áprilisában egy négyemeletes új épület tervére nyilvános pályázatot hirdetett, amelyre nem kevesebb, mint 58, összesen 302 rajzzal ellátott pályamű érkezett be.⁸ Gondos elbírálás után Pártos Gyula, Lechner Ödön, Quittner Ervin és Feszty Adolf nyerték el az egyenrangú nagydíjat. Végül is a pályázatot hirdető intézet Feszty Adolf Vörös Csillag mottójú tervét fogadta el kivitelezésre.

Amennyire megfelelő volt az építés helye — Budapest legforgalmasabb üzletnegyedében, a mai Népköztársaság át és a Bajcsy-Zsilinszky utca sarkán — annyira nehéz helyzet elé került a tervező mérnök. Ugyanis olyan alaprajzú épület kellett megtervezni, amely díszítő elemivel megfelel a rendkívüli helyzetnek és a már megkezdett utcasornak, belső elrendezése pedig összhangban van az épület funkciójával.

A Foncière Biztosító Társaság semmilyen áldozattól sem riadt vissza, hogy ezt a pompás főutató egy méltó palotával gazdagítsa. Az erőteljes megjelenésű épület méltó párja a vele szembeni jobb oldali sarkon épült, barokk stílusú, Láng Adolf által tervezett bérháznak.

⁵Magyar Nemzet, 1983. febr. 12. A Harris család és a Harris-köz.

⁶Magyarország és a Nagyvilág 1880. okt. 24. Az új lóversenypálya épülete.

⁷Budapest Fővárosi Tanács 1880. okt. 13. ülés jegyzőkönyve, 656. old.

⁸Bauzeitung für Ungarn, 1882. 221. old.

A legutóbbi kutatásaim során Feszty Adolf újabb terve került napfényre, amelyről keveset tudunk. Ez is középület, mégpedig a Magyar Országos Bank székháza, a mai Münnich Ferenc utcában. Az előbbihez hasonlóan itt is hivatalos helyiségeket, irodákat, valamint bérházat kellett célszerűen, méltóságteljesen elhelyezni egy épületben, és nem utolsósorban meg kellett oldani e monumentális épület harmonikus kapcsolódását a szomszédos épületekhez. Sajnos a Magyar Nemzeti Bank számára készült épület ma már nem az eredeti küldetését szolgálja és így nehéz az eredeti rajzok és dokumentumok felkutatása. A palota harmonikus síkba helyezte, nyugodt homlokzatú épület. Az eddigi épületeinek méltó részese és szerényebb jellegű, kora eklektikus palota. A részvételrészesség a legteljesebb elismeréssel vette át a tervezőtől és az építészektől, költsége 260 000 aranyforintot tett ki.

Az épületek tervezése mellett Feszty egyre többet foglalkozott Budapest rendezésével és irányításával. Említsre méltó a Sugárút rendezésében való részvétele, továbbá 14 bérháza, valamint Dessewffy-, Teleky-, Battyányi-palotái, melyek mindegyikéről egy-egy önálló kis tanulmányt lehetne írni.

Szénássy Árpád

A fehérvári marhavásárok cenzárjai

Székesfehérvár vásártartási joga nagy múltra tekint vissza. A XIII. század közepéig még csak Fehérvár és Buda rendelkezett országos vásár megtartásának kiváltságával, más kereskedelmi központok ezt később nyerték el.¹ A sokadalmak két hétig tartottak. A Habsburgok trónra lépésével kezdett csökkenni a fehérvári vásárok jelentősége, melyeket azonban az oszmán hódoltság idején is megtartottak.²

A török kiűzetését követően a város azonnal megkísérelte vásáriga visszaszerzését. A törekvés sikerrel járt, 1689-ben császári bizottság állapította meg, hogy a hetivasárokon kívül Fehérvár évente négy vásár tartására jogosult, melyekhez 1757-ben az ötödiknek jogát is sikerült megvenni.³ Ilyen feltételek közt a vásárokat az alábbi időpontokra hirdették meg: Husvét előtti hatodik vasárnap; Szent György-nap (április 24.); Szent István-nap (június 24.); Szent Bertalan-nap (augusztus 24.); Szent Demeter-nap (október 26.). A XVIII. századi háromnapos vásárok a múlt században két napra szűkültek, majd az I. világháború után már csak egy napig tartottak. Igaz, századunk második harmadától sűrűsödtek is, hiszen minden hónap közepére meghirdették. A parasztemberek az adott időszakban érő gyümölcsök nyomán a különböző vásároknak nevet is adtak, a Szent István-napit *cseresznyevásárnak*, a Bertalan napján tartottat *dínynyevásárnak*, a Dömötör-napit *gesztenye- vagy dióvásárnak* titulálták.

A XIX—XX. század fordulóján még úgy tartották, hogy Fehérvárnak „igen jelentékenyek ló- és marhavásárai, valamint árúvásárai is”⁴ Am a kirakodóvásárok, a falvakat mind jobban behálózó kereskedelem miatt egyre inkább veszítettek jelentőségükből. Az állatforgalom jelentős közvetítői viszont ezután is az országos vásárok maradtak, lényegében a II. világháborúig.

Az állatkereskedelemből figyelmünket ezúttal a *szarvasmarhákra* irányítjuk. Fényes Elek a múlt század közepén írta, hogy a város „országos vásárai főképp szarvasmarhára, aztán lovakra és sertésekre nézve nagy fontosságúak”.⁵ Fel évszázaddal később pedig a fehérvári országos vásárokat az ilyen sokadalmak legnagyobbjai közé sorolták. A lóvásárokkal együtt tartott marhavásárok igen élénkek voltak. „a helyi és megyebeli tenyésztést és szükségletet nagyban meghaladó fontosságúak”. Magyar fajta marhákat, különösen ökröket sokat hajtottak ide az Alföldről, sőt Erdélyből is.⁶

A Kiskunságban a XVIII. századtól számon tartották a híres fehérvári vásárokat, ahonnan a vágómarha akkor még főleg Bécsbe került, de a *fehérvári nyári vásár* göboly és borjú értékesítésében később is fontos helyet töltött be. Az 1890-es években több kiskunsági gazda az augusztusi vásárra 70-80 borjút is felhajtott.⁷

A századforduló újságjai rendszeresen arról számoltak be, hogy az állatvásárok igen élénkek voltak és a vásárok súlypontját jelentették, s különösen nagy számot ért el az eladásra kínált szarvasmarha. A felhajrás — némiképp a lovak mögött maradván — hosszú időn át 2-3 ezer db körül mozgott, melyből mintegy 2000 rendszerint gazdát is cserélt. Szemléltetésül elég ha az 1903. évi Szent István-napi 3198 felhajtott, 1792 eladott⁸, vagy az 1912. évi Dömötör-napi 2305 felhajtott, s abból 1980 eladott szarvasmarhára hivatkozunk.⁹ Legélénkebbek rendszerint a *bertalani vásárok* voltak. Az I. világháború és a forradalmak korának visszacsúszása után a vásárok újra megélénkültek, de valamint a korábbi forgalom alatt maradtak.

¹ *Grauszóti Gy.*: A középkori magyar város. Bp., 1980. 160. old.

² *Vétes J.*: Székesfehérvár szabad királyi város kereskedelmének története. In: Székesfehérvár és Fejérvármegye iparu és kereskedelme. Szent István évében. Székesfehérvár: 1938. 127—128. old.

³ *Kállai I.*: A székesfehérvári városi bíráskodás (1688—1790). In: Fejér megyei Történelmi Évkönyv 5. Székesfehérvár, 1971. 103. old.

⁴ A Pallás Nagy Lestkone XV. Bp., 1897. 527. old.

⁵ *Fényes E.*: Magyarország geographiai szoraca II. Pest, 1851. 9—10. old.

⁶ *Wekerle S.*: Fejérmegye. In: Az Osztrák—Magyar Monarchia irában és képmen XIII. Bp., 1896. 553. old.

⁷ *Tilasi I.*: A Kiskunság népi állattartása. Bp. 1936. 204. old.

⁸ Székesfehérvár és Vidéke, 1903. június 2. 3. old.

⁹ Székesfehérvár és Vidéke, 1912. október 27., 2. old.

A márhavásárok óriási embertömeget vonzottak. A szépszámú parasztember, kereskedő, uradalmi alkalmazott között ügyeskedtek a *cenzárok* és a *kupecek*. A cenzárok közvetítettek az állatkereskedelemben, segítettek az üzletkötést. Maguknak nem vásároltak, legfeljebb megbízóik részére. A kupecek, mint vásárról vásárra járó emberek adták-vették az állatokat, kereskedtek velük. A fehérvári vásároknak az egymástól függetlenül, egy-egy uradalmi bérllő megbízásából magában dolgozó cenzárral mellett a két világháború között a figyelmes szem felfedezhetett egy kisebb csoportot is, kiker „*bácskaiak*”-nak emlegettek. A „bácskaiak” elnevezésre a visszaemlékező adatközlők nem tudtak közelebbi magyarázatot adni. Hangsúlyozták, hogy így hívták őket, de úgy rúdják, pesti illetőségűek voltak. Valószínűsíthetjük, hogy többségük eredetileg Bácskából származott. Másrészt a századfordulón cenzárkodók jelentős része még a Bácskából érkezett, s ennek nyomán az elnevezés — lakóhelytől függetlenül — rajta maradt a két világháború között tevékenykedőkön is.¹⁰

Valójában tehát budapestiek voltak, kik a vásár napján vonattal érkeztek a városba. A vasútállomásraól kettesével-hármasával, gyalogosan jutottak ki a vásárré. Jórészt csizmás parasztembernek öltöztek, a falusi embereket formázták. A csoportba tartozó asszonyok bő szoknyát, fekete kendőt, hidegebb időben berlinert vettek magukra, senki nem mondta volna róluk, hogy nem parasztok, legfeljebb ha a kezüket megnézi. Vezetőjük, *Samu bácsi*, uradalmi intézőre emlékeztetett, s így is szólították. Magas, nagy darab, kövér ember volt, bricsesz nadrágot, csizmát, fején sötétzöld kalapot hordott, kezében kamposbotot tartott. A hasán látható óralánc, a belső zsebből kiemelt hatalmas buksza még tekintélyesebbé tette. Öltözetén kívül viselkedése is feltűnést keltett. Lármasan, magabiztosan, sőt fölyően beszélt mindenkivel, magatartása tiszteletet parancsolt, akár egy idősebb gazdatiszté. Ismerőseivel kezefogott, pár szót is váltott, de utána ment tovább. Emberei bőbeszédűek, s a helyzettől függően erőszakosak vagy barátságosak, sőt behízelgők voltak.

A *bácskaiak* kizárólag tehennel *kupeckedtek*, *cenzárkodtak*. Az állatokhoz igen jól értettek, de a könnyű pénzkereset lehetősége ingoványos útra vitte őket. Ravasz, minden hájjal megkent emberekké lettek, akik járták a vásárokat, ismerték azok időpontját, a helyi körülményeket, a vásároló parasztokat. Csoportjukban mindenkinek adott volt a szerepe: ki az eladó, ki a vevő játszott. *Samu bácsi* mindig vevőt alakított, hiszen egy intező maga sohasem adott el állatot. A fehérvári vásárra korán reggel megérkezve pillanatok alatt *tájékozódtak*. A *főhajtsáról* lárták, mire lehet számítani. *Samu bácsi* is megkérdezte ismerőseit: Mi a helyzet, hogyan megy, milyen a fölhozható?

Azonnal alkuba fogtak, egymás után vásároltak, látszólag egymástól függetlenül, a másikat nem is ismerve, mégis összejátszva. Pénzük bőven volt, s kiváló emberismerettel rendelkeztek. A vigyázatlan parasztembert lerohanták, árúját olcsón megvették, s kis időre rá valamelyikük a vásártér másik sarkában már árulta is, továbbadva nem kevés hasznot húzot belőle. Tíz pengő haszon nem volt elég nekik, az nem számított keresetnek. Egy-egy tehénen 20-40-80 pengőt nyertek. Adták-vették a márhákat egész délig. *Vásáruóján* azonban már nem költöttek pénzüket, hátha nem sikerül túladni az állaton.

A kiszemelt eladót vagy vevőt körülvették, nem eresztték, bő beszédükkel levették a lábáról, megszedítették. A figyelmetlen parasztember nem tudott tőlük szabadulni, ugyanakkor nem vette észre, hogy a „*bácskaiak*” más sem engednek hozzá. Vételnél *ócsárlták a partékat*: milyen csampás, milyen vén, rossz a tögye, rossz a szeme! Kétségbe vontak az eladó szavát: Nincs is borjú benne! Fele tejet ad csak ahhoz képest, mint mondja! Mások a kérdések sorát zúdították az eladóra: Mennyit kér érte? Mennyi tejet ad? Mikor lesz borjúja? *Megvezettették* az állatot, *alkudoztak* rá.

A vásárra ritkán járó, egyszerű parasztembereket felléptáukkal, trükkjeikkel zavarba hozták. Gyakran alkalmazott fogások volt, hogy először ketten odamentek az állatot áruló paraszthoz, és érteken alul ígérték valamennyit a szarvasmarhára. A gazda persze nem adta. Azután odamentek egymás után még hárman, még *aláigérték*. Majd még kettő, akik még kevesebbet ígérték. Közben beszéltek az eladóhoz: Hibás ez az állat, nézze milyen gyöngye, milyen rossz! Ha más vevő oda akart menni, azt elriasztották. Végezetül a parasztember eladta tehenét a legelsőknek, aki legtöbbet ígért, de még így is rosszult járt.

Az áru gyors továbbadását, inkognitójuk megőrzését elősegítették a járattal kapcsolatos korábbi rendelkezések, melyek a vevő körelességévé tettek a *passzus átíratását*. Persze a *bácskaiak* frissen vett állatukat nem írtatták át, hanem a korábbi tulajdonos, a parasztember nevének adták tovább. Ilyen módon nemegyszer kehes állatot sórtak el drágán. A betegséget később észlelő vevő a passzus nyomán meglepetésére az eredeti tulajdonossal került szembe, aki a magas árról mitsem tudott. Meglepve tapasztalták, hogy korábban kapcsolatban sem álltak egymással, kijátszották őket. A későbbiekben többek között az ilyen jellegű üzletelés elhárítása érdekében tettek az eladó körelességévé az átíratást. A „*bácskaiak*” azonban csak leintették a parasztokat: Adja ide, majd én átírom! Az eladó örült, hogy nem kell sorban állni a *cédula-háznál*, a *bácskai* pedig vitte az állatot, és megint csak az eredeti tulajdonos nevének adta tovább.

A *bácskaiak* biztos érzékkel választották ki a közepes minőségű állatokat, melyek sem nagyon jók, sem nagyon rosszak nem voltak, mert azokon lehetett keresni. Egymást segítve közreműködtek az alkudozás-

¹⁰1913-ban *Mégyeri József ábacszi vándorkupeck felcséggel összejátszva adott el jó áron egy girbes tehenet. (Szekesfehérvár és Vidéke. 1913. augusztus 26., 3. old.) 1916-ban Lakatos Mátyas *szabadkai* loalkuz tárával együttműködve lopta el Fehérváron egy vásároló földműves pénzt. (SzFV., 1916. december 18., 2. old.) A *bácskai* cenzároknak kívül más, a vásárokhöz csapódó személyek is érkeztek az ország déli részéről. 1896-ban írt a helyi újság: „A Szabadkai és Bács megyei zabmetszők úgy látnak nagyon megkedvelték Szekesfehérvárt és minden vásári alkalommal elcédulának hozzánk.” A szentgyörgyi vásáron „10 jeles *bácskai* zabmetsző, s „Szent Ivánin”-et fogatt el a rendőrség. (SzFV., 1896. április 21., 3. old.; 1896. június 23., 3. old.)*

¹¹*Id. Gelencsér József* (az: 1922) visszaemlékezése.

ban. Amennyire ócsaroltak vételnél, annyira *főmagasztalták* eladásnál a tehenet. Dicsérték állatukat: sok tejet ad, jól tejelő, milyen sok tejféle van, mennyire szelíd, milyen szép borjúja van, milyen sokáig volt náluk, járomban is használható! S megint csak a vásárbán tapasztalatlan parasztembert lepték meg, akiről tájékozatlansága lerint. Körbevették, el sem engedték, beszéltek neki, s mire szóhoz jutott volna, már ki is fizette a foglaltót.

Az intézőt idéző Samu bácsi szintén megjelent a tehenét áruló bácskainál, főleg ha látta, hogy vevő is van. Az ügyletkötés szándékát szinlelve, mindjárt kérte az állatot, de árat nem emlíve szóló oda: Adja azért az árat, amit az előbb ígértem? A szegényebb vevő pedig megjéjt, hogy az intéző urat is érdeklí az áru! Ha annak megéri, akkor nekem is, csak meg ne vegye előlem! A tapasztalatlan parasztember, ki utoljára két-három éve járt vásárbán, nem vette észre, hogy összejátszó cenzárokkal áll szemben. A „bácskaiakat” csak azok ismerték fel, akik minden vásárbán jelen voltak. A járatlan ember mindjárt adta nekik a foglaltót, még többet is kifizetett, mint amire először gondolt.

A ritkán vásárolzó paraszt könnyen lépre ment, ez tűnik ki az egyik visszaemlékezésből. „Az Elek Szabó János bátyánk mondta edesapámnak, hogy űk is mennek a vásárbá. Meg hát mi is megyünk, így segíten edesapám venni neki tehenet. Aztán mire mentünk akkorá már dicsekedett vele, hogy:

— Vetrünk ám!

— Milyet, kitű?

— Hát azoktúl — mutatott a bácskaiakra.

Edesapám meg legyintett:

— A bácskaiaktű vette, jól berántottákl Mer azok már akkor valakitű megvették, és drágábban elatták.”

A „bácskaiakkal” újat húzni nem lehetett. Ha valaki ellenük szolt, vagy mást figyelmeztetett, hogy a bácskaiakkal ne álljon szóba, azzal elbántak. Amennyiben eladni szándékozott, úgy körűvették, nem engedték hozzá a vevőt, félrehívták, figyelmeztették a közeledőt, hogy ezért vagy azért ne vegye meg az állatot, mert ilyen meg olyan hibája van. A vevőket elriasztották, azután maguk sem vették meg az állatot.

Székesfehérvár környékének falvaiból, Magyaralmásról, Sárkeresztésről, Újhídaról, Szabadbattyánból a vásárra érkező *kupeckedő* kisparasztoakat ismerték a „bácskaiak”, jó viszonyt tartottak velük. Nemezszer segítettek nekik, fellépésükkel az ár emelése vagy csökkentése érdekében igyekeztek hatni. Ha kupeckedő ismerősük állatot akart venni, a közelben járó Samu bácsi kérdezte:

— Na mit szól a téhénhez az intéző úr?

— Nem ér az semmit, ne vegye meg! Mit ér az ilyen!

Az eladó erre megrettent, hogy az intéző szerint semmit sem ér az állata. Az intéző szava pedig akkor majdnem annyit ért a parasztember számára, mint a papé vagy a tanítóé. Így azután olcsóbban eladta az állatot a kupeckedő vevőnek. Az üzletelő kisparasztot eladáskor megint csak Samu bácsi fellépése, érdeklődése segítette. Odament, megkérdezte:

— Hogy ez a téhén?

— Intéző úr, ennyi meg ennyi!

A vevő, ha látta, hogy az intéző ennyit ígér érte, nyugodtabban vagy gyorsabban megvette.

A velük járó asszonyok szerepére világít rá egy másik visszaemlékezés: „Vót egy Naca néni, egy parasztnak ötözött öregasszony. Én gyerek vótam, tizennégy-tizenöt éves, vezetnem köllött a Naca néni előtt a tehenünket. A nénit meg mamának szoltítottam. Az meg úgy adta el a tehenet, mintha a sajátja lett vóna, én meg az unokája lennék. Még rinya is tudott a vénasszony, annyira sajnálta a tehenet. Hogy milyen áldott jó állat ez, csak hát el köll annyi, mert köll a pénz! Pedig ez a szegény kigyerek is mennyit pucúta, keféte a farkát! Edesapám még távolabbrű figyelte. Megbeszéltek, hogy mennyi a mienk, mennyit kérünk érte, a többi az ő hasznuk vót. El is adta gyorsan a Naca néni!”

A „bácskaiak” tehát csetenként meg sem vették az állatot, mégis kerestek rajta. Megbízásokat is vállaltak, melyek teljesítése után a hasznot beosztották. Ismerőseiktől segítségképpen elvitték az állatot:

— Mennyit kérsz érte, mi a szándékom?

— Ennyi!

— Add ide a passzus!

Aztán fél óra múlva vitték a pénzt, és azzal együtt a maguk haszna is meglett. Igaz közben nem ártott szemmel tartani őket, nehogy eltűnjenek a pénzzel. *Vásárujáróján* már a bácskaiak sem mehettek biztosra. ávették ismerősüktől az állatot, de figyelmeztették:

— Add ide, megpróbáljuk eladni, de ha nem tudjuk, akkor *visszamarad*.

A sikeres vétel vagy eladás után áldomást senkivel sem ittak. Nem tűntek fel az ételt-italt árusító sátrakknál, s nem vették be magukat egyik kocsmába, vendéglőbe sem. Ahogyan érkeztek, úgy távoztak, vónattal mentek tovább a következő vásárra. A hasznot egymás között megosztották.

A „bácskaiak” a két világháborű között a fehérvári vásárok állandó résztvevői voltak. A beavatottak cenzároknak tartották őket, tevékenységük azonban nem merűlt ki az egyszerű közvetítésben, az üzletkötés segítésben, hanem maguk is vásárolták jószágot. Ennyiben tehát tullepték a cenzár fogalomkörén, ám nem sorolhatók a kupecsek, az engedéllyel bíró kereskedők körébe sem. Szakértelemmel, emberismerettel, egymás segítésével, mások kijátszásával olcsón vettek, drágán eladtak, így a jószágkereskedelem közbeesű, de szűkegtelen szereplőit jelentették.

Jelenlegi piacainkon garázdálkodó árfelhajtók, viszonteladók előképei voltak tehát a „bácskaiak”.

Gelencsér József

Egy gömöri fazekasról

A gömöri fazekasságnak meglehetősen gazdag irodalma van. Legutóbb — 1982-ben — Debrecenben a KLTE Néprajzi Tanszéke kiadásában jelent meg Szalay Emöke és Újváry Zoltán kitűnő könyve: Két fazekasfalu Gömörben. Levárt (Strelnice) és Dereks (Držkovce) a címben szereplő, Tornaljától (Šafárikovo) északnyugatra fekvő két falu. Az utóbbiban élt — a könyv is említi — Kártik János fazekasmester, akiről néhány éve alkalman volt munka közben felvételeket készíteni.

Kártik bácsi bizonyos értelemben a hagyományos fazekasság utolsó képviselője volt egy olyan faluban, ahol valamikor szinte az egész lakosság fazekassággal foglalkozott. Élete végeig az ősi, lábbal hajított korongon dolgozott, és egyszerű régi kemencéjében égette termékeit. Bajúsz mester és családja, akik Dereken továbbviszik a fazekasmesterséget, már motoros korongot és nagy teljesítményű villamos kemencét használnak.

Az öreg Kártik képe nemcsak a filmen, de bennem is megmaradt. Mint egy meselak, olyan volt. Jóságos, mosolygó arcú, fúrge kis manó — így emlékszem rá. Apró termékehez illett minden a környezetében: kis udvar, kicsi ház, benne a kicsi műhely, melynek ablaka éppen csak a fazekaskorongot világította meg. A munkasarkok mellett kemence — tetején köcsögök, bögrék szikkadtak, felszeletelt almát szárított a természetesen aprótermetű feleség. És ott szunyókált a fehér macska is...

Kártik János már a falu fölötti temetőben nyugszik fazekas elődei és társai között. Álmukat az öreg templom málladozó faláról Szent Kristóf vigyázza.

Kártik mester azonban nem vitte magával a sírba tudományát, átadta egy fiatal érdeklődőnek, Török Áginak, aki Pozsonypüspökiben (Podunajské Biskupice) fazekasműhelyt rendezett be. Keze alól gömöri jellegű kerámia, vörösbaránra égett, fehér, sárga, barna, zöld mintás tálak, csuprok, korsók kerülnek ki.

Böszörményi István

HÍREK

Demjén Attila emléktáblájának avatása Csornaán. Demjén Attila (1926—1973) kétszeres Munkácsy-díjas festőművész, az 1953. évi bukaresti Világifjúsági Találkozó festészeti nagydíjának nyertesét (a Gábor Áron című nagy méretű történelmi képeért kapta a rangos elismerést), a felszabadulás utáni magyar festőnemzedék egyik legkiemelkedőbb alkotóját szoros szálak fűzték Csornaához. A II. világháború elől elmenekült, hányattot sorsú, sokgyermekes erdélyi Demjén család 1950-ig itt lelt otthonra, s Demjén Attila a budapesti Képzőművészeti Főiskola hallgatójaként a nyári vakációk alatt sok képet festett a településen és környékén, s alkotásait többnyire életemre elérte, hogy segítse szüleit és apróbb testvéreit.

A művész kolozsvári gimnáziumaként inkább a szobrászat felé vonródott, s eljárt Szervátiusz Jenő műhelyébe, hogy elléssa a plasztika feladatát. Csornaán 1949-ben megfárasztta nagybátyja, Gáspár Zsigmond síremlékét. A cseh márványba faragott repülő női átkdombormű — az elszálló lélek gyönyörű szimbóluma — ma is áll a csornai temetőben. Ünneplő művészként is visszatért ifjúkori évincéjének színhelyére: 1969-ben a csornai gimnáziumban kiállításán mutatta be festményeit a művészetkedvelőknek.

Alkotóerejének csúcspontján, 1973 őzén váratlanul vitte sírba Demjén Attilát a gyögyíthetetlen betegség. A csornai lakóipariak már évekkel ezelőtt javasolták, hogy emeljenek emléktáblát a művész sírtelepére. A hazai, melyben a Demjén család lakott, a hetvenes évek végén lebontották, s emeletes lakások épültek a helyére. Am ez nem jelenthetett akadályt: A régóta várt és remélt emléktábla-avatás ünnepsége 1986 június 6-án, a Rábaközi napok rendezvényprogramjának méltó nyitányaként került sor. A csornai városnéző egyesület által adományozott márványtáblát a Vörösi Haderceg újsz. számú ház — ennek helyén állt a Demjén család

AZ EGYKOR ITT ÁLLT HAZBAN
ÉLT ÉS ALKOTOTT
1946 ÉS 1950 KÖZÖTT

DEMJÉN ATTILA
1926—1973

KÉTSZERES MUNKÁCSY-DÍJAS
FESTŐMŰVÉSZ
VÁROSSZÉPÍTŐI EGYESÜLET 1986.

otthona — falán helyezték el. Az ünnepség a Hinnusz hangjaival kezdődött, majd a csornai vegyeskar — Nagy Kálmán karnagy vezetésével — népdalokat adott elő. Az avatóbeszédet Szij Rózsa művészettörténész, Demjén Attila munkásságának egyik legjobb ismerője mondta. Az emléktábla leleplezése után a család és a város képviselői koszorút helyeztek el. Az emléktábla-avatás után a Csornai Művelődési Központ kiállítás-terében emléktárlat nyílt Demjén Attila műveiből. A megnyitó beszédet ugyancsak Szij Rózsa mondta. (Kálmán Gyula)

Hűség a néphez, tájhoz, röghöz

Balogh Edgár a nyár végén töltötte be 80. évét. Századunk gyermeke mindenestől. Bár tizenket esztendővel a millennium után született, az ezredév Magyarországból gyermekkora bőven kivette részét. Mindaz, ami azután történt akár a Monarchiával, akár a trianoni Magyarországgal, végső soron vele is megtörtént. Bámulatosan egybeesnek az események. Balogh Edgár — kissé velünk együtt — már régóta visszafelé tekint. Joga van hozzá, a nyolc évtized feljogosítja arra, hogy tündödjék a megrett úron. Egy idő óta csak emlékiratok jelennek meg tollából (Acéltűkór mélye, Hidverők Erdélyben, Hét próba, Szolgálatban, Férfimunka stb.). Úgy látom magam előtt a mindenkor kedves, barátságos „öreg urat”, mint a hajdani parasztot, aki aratás után megáll a mezsgyén, megtörli verejtékes homlokát, s végignézi a kereszteken. aratása eredményén. Igen, a kereszteken! S a metafora annál is inkább igazabb, mivel Balogh Edgár aratásának útját valóságos keresztek szegélyezik. A történelem fintora, hogy a szétesett Monarchiában még hazát sem talált, mert apja nem fizetett ebadó. Enyhe iróniával írta: „Az igazság azonban esetünkben az volt, hogy apám sohasem tartott kutyát. Így városi adót nem igazolhatott. S ezzel állampolgárságunk sorsa eldőlt. Hontalanok maradtunk egy bitang kutya nemléte miatt.” Mert ha történetesen ebadó fizetett volna Balogh Edgár apja, másként alakul sorsa és valószínűleg sok minden életében.

Temesváron, a Béga partján született K. u. k. tiszti gyermekeként, s 1910-ben helyezték át családját Pozsonyba. Ezek a „helyeztetések” peccselték meg sorsát. Trianon után a cseh demokrácia nem vállalta családját, s születési helye, valamint atyja származása alapján került Romániába (1935). Kereken felszáz esztendő óta Erdély lett szűkebb hazája, ahol — nyugodtan állíthatjuk: Méliusz halála óta doyen-ja az irodásadalomnak. Szavára azonban sokkal korábban fel kellett figyelni. Hihetetlen aktív lélek szorult ebbe a törékeny testbe. Mint cserkészfiú falukutatást végzett, s prágai egyetemista korában szervezni kezdte a Sarlómozgalmat. Erdélyben a MADOSZ-t, a Vásárhelyi Találkozót, a Magyar Népi Szövetséget hívta létre. Mint publicista, közíró, fáradhatatlanul agitált egyfajta szent cél és ügy érdekében, amit azonban a kor kegyetlen vástörvénye újra meg újra utópiává degradált.

Am lehet-e századunk Mórús Tamását látni a vaskosan realista Balogh Edgárban, vagy egyszerűen a történelem üzött csúfot vele? Mert Balogh Edgár, akinek hazája „A Szudétakiól a Fekete-tengerig” (1946) tart, lényegében a kossuthi gondolatot frissítette fel, a dunai népek konföderációját. Csakhogy ebben is realisabb volt a turini „álmodozónál”. Kossuth a dunai államok, ő a dunai népek, az autonóm, sértetlen nemzettestek szövetségében látta a jövő biztosítékát. Balogh Edgár a népek testvérisége jegyében képzeli el a „Duna-völgyi párbeszédet”. S ebben az a többlert, hogy nem csupán gazdasági és politikai konföderációról van szó, hanem népi egységről, miután a kérdések közböck a magyar, roman, szlav népek esetében. Már a Sarlósok sem államban, hanem népben gondolkodtak. S ez őszinte, szocialista álláspont, amely nem a határookra, az államrezonokra teszi a hangsúlyt, hanem a népekre, azok közösségére, amelyekben a múlt, a történelmi tudat, a haladó hagyomány feszítő kérdéseit a néprfront oldja meg.

Mindennek ellenére egész sur kezdeményezése ment füstbe. A Sarlót már csak az idősebb nemzedék emlegeti. ideológiájából alig tud, vagy ért valamit. A MADOSZ, a Vásárhelyi Találkozók — egészeség néprfront-kezdeményezések —, a Magyar Népi Szövetség sok mindennel egyetemben a múlté. Mintha az „agg trubadúr” a szelekre bizta volna hősi elégiáit, semmivé foszlottak a nagy energiával létrehívott mozgalmak.

Am Balogh Edgárt nem olyan fából faragták, hogy valaha is erőt vegyen rajta a csüggedés. Megrögzött optimista volt mindenkor. Mint azok a becsületes, elvű kommunisák, akik még a börtön celláinak vascsövein is a holnap morzejeleit kopogták ki. Konokul hisz a népek testvériségében, a kisebbség hid szerepében, s annak ellenére, hogy „valóságos exodus indult meg Magyarország felé” Erdélyből — amint Zöldi László írta az ÉS-ben — ő másfajta jövőt hirdet. „Szóra jelentkeztem, s megmondtam, hogy mi saját anyanyelvünkön is hazafias szellemben szólunk, ez a szülőföldünk, s különben is alkotmányunk értelmében a nemzetiségek nyelve is a haza nyelve.” (Acéltűkór mélye. Kriticon. 1982.)

Ezért Balogh Edgár szó- és fogalomtára speciális. Elütő az átlagtól, még az erdélyi írókétől is. Ő „köz-író”, s „népszolgálatot” teljesít. Ő kisebbségi „írásstudó”, a nemzetiségi kérdés „állandó szolgálatosa”. Benne állandósul a „helytállás, felelősség és váltakozás”. Ezt az egyéni etikumot emeli közösségi szintre és kinevezi egyfajta meleg baloghedgári humanizmussal. És ha már szava tettetett az „exodus”, vessük fel a kérdés, mit csinál ebben a helyzetben Balogh Edgár? Ő nemcsak marad, de keresi, kutatja a kivezető utat. A passzív rezisztencia nem az ő önkifejezési formája. Most válik élletté a hirdetett íge: bűség a néphez, tájhoz és rőghöz. Ez az igazi Balogh Edgár.

1983-ban látogattam meg a kolozsvári Rákóczi utcában Edgár bácsit. (Számomra „bácsi” marad, amíg élünk.) Egyik könyvét így dedikálta: „... eszméket egyenlítő kolozsvári gondolatcserénk alkalmából szeretettel...” Milyen eszmék kerülhettek terítékre egy rövid látogatás alkalmából dolgozószobájában? Többek között a Házsongárdi-temető ügye. A Házsongárdi-temető, amely némiképpen Erdély múltja. Mert Szenci Molnár Alberttől Kós Károlyig itt nyugszanak azok, akik Erdélyt európai szintre emelték. És most, mintha az „ehadó” históriája ismétlődne. Balogh Edgár pedig, aki már útjára bocsátotta az Irodalmi Lexikont, most egy „részletkérdésre” vetette magát. De vajon részletkérdés-e a Házsongárdi-temető ügye? Az aggastyan azon faradozik, hogy a kisebbségi jogot kiterjesszék a temetőre is.

Biztos vagyok abban, hogy nem ez lesz az utolsó munkája.

Rédey Pál

Szakosított tábor a budapesti úttörőknek

A Budapesti Úttörő Szövetség és a TIT Budapesti Bizottsága szervezésében ez év nyarán másodszor került megrendezésre Tatán a szakosított úttörővezető-képző tábor a budapesti úttörők számára.

A táborban honismereti-helytörténeti, környezetvédelmi, számítástechnikai és néprajzi szakcsoportokban egész napos foglalkozások töltötték ki a táborozók idejét. A foglalkozásokat tanárok, muzeológusok, népművelők tartották a 20—25 fős csoportok számára. Legtöbbször a *környezetvédő* foglalkozásokra jelentkeztek, sokan jelentkeztek a számítógépes foglalkozásokra: kisebb csoportokban folyt a *helytörténet* és *néprajz* alapismereteinek megismertetése.

A szakfoglalkozások témái egy adott kis táj — Tata és környéke — természeti és kulturális arculatának bemutatására vonatkoztak, az iskolai foglalkozásoktól eltérően sok gyakorlattal és kísérlettel, film-, dia-, videófilm-, hangszalag- és hanglemez-illusztrációval kiegészítve. Az elméleti foglalkozásokhoz meghívott szaklektoroktól hallhattak elmélyült előadásokat: ezek többsége Tata és környéke természeti és kulturális értékeinek megismertetésére és környezetünk megőrzésére, aktív védelmére buzdították a hallgatókat.

A környezetvédők a levegő, a talaj és a víz szennyeződését vizsgálták, növényeket és gombákat figyeltek meg, egy délután madárlesre mentek, kirándulásuk alkalmával ismerkedtek meg a környék környezetvédelmi gondjaival, az ipari szennyezés ártalmaival. A reggeli séta alkalmával saját szemükkel láthatták a szennyezett tó vizében az elpusztult halak tetemeit: ennel maradandóbb figyelmeztetést nem is kaphattak!

A helytörténeti csoport a tatai vár történelmi próbálta feldolgozni, mégpedig úgy, hogy közben papírdobozok és gipsz segítségével felépítették a vár egykori modelljét. Az ajtók, ablakok, épületszárnyak kialakítása előtt mindig a helyszínen folytattak megfigyeléseket, és tanulmányozták a vár történeti irodalmát. Az egykori élet — háborúban és békében — megmozgatta valamennyiük fantáziáját, így bővítették történelmi ismereteiket.

A néprajzi foglalkozások keretében a pesti gyermekek számára a falusi-paraszti élet megismertetése látogatott célszerűnek. Az ősfoglalkozások, a feudalizmus kori parasztság életmódja, a kapitalizálódó falu és a fogyasztás előtérbe szorítása kapcsán megismerhették a paraszti kisipar és a népművészet kiemelkedő alkotásait és az egyszerű technikák megismertetésével a gyerekeket is munkába lehetett állítani. Néprajzi filmek, diavetítés, folklórányag bemutatása egészítette ki a foglalkozásokat; de a csoportot a két alkalommal megszervezett „néprajzi expedíció” varázsolta el igazán: az utolsó nésmélyi halással való beszélgetés valószínűleg felejthetetlen emlékké lesz. A szakőrök munkája egy közös kiállításban összegeződött: a munka dokumentumai, metszetek, rajzok, a vár modellje, a készített bábok, himes tojások, a gyermekek tervei és kivitelezése szerint esztétikusan elrendezve várták a látogatókat és diákújságírókat.

Az úttörőtáborok válságos idejüket élik. Az ott dolgozó pedagógusok kimerülnek az érkeztetés, az ügyelet, a sorakozók, a sport és a tábori rend fenntartásában és az unatkozó, tevékenység nélküli gyerekek fegyverkezésében. A tatai tábor tapasztalata az volt, hogy a *tevékenységekkel lekötött diákok napjai könnyebben és kellemesebben telnek, fejleményes problémákkal kevesebbet kell foglalkozni*, a kitűzött feladatok örömteli napokhoz juttatják őket, hiszen a táborok a környezet elszennyeződése miatt már nem tudják nyújtani a nyári fürdés, kirándulás és séták örömeit.

A táborban folyó tudományos-ismeretterjesztő munka zavartalan kialakításához a rendezőknek még további lépéseket kell tenniük: a humanizált és kulturális tábori élet feltétele az ott folyó munkának; a tábori élet módjait, stílusát hangolni kell a tudomány közvetítéséhez szükséges légkörhöz. Az eddig megtett lépések biztatóak: a táborban megforduló háromszáz gyerek közül száz ismeretek szerzésére fordította a Tatán töltött két hetet, műveltségben, a természet szeretetében és védelmében új szemléletre szert téve utazott haza.

Szacsay Éva

Ifjú várbarátok Budán

A Tárnok utcában, az általános iskola aulájában Buda visszavivására emlékeztető kiállítás látható. Az előcsarnokban sorakozó paravánokon egykori metszerek, színes képek, rajzpályázatra érkezett munkák mutatják be a 300 év előtti nagy eseményt. Kiállították Budán kívül a végvárakat, minareteket, dzsámikat is. Láthatók itt múzeumaink török kori kincsei, természetesen nem tárgyi valóságukban, csak színes reprókon.

Az iskolában, mintegy kiállítási megnyitóul, ünnepi rendezvényt tartottak. A színpadot a földszinti nagyterem azon oldalán építették fel, ahol a falat Berki Viola művészi mozaikképe, a török idők életét ábrázoló alkotás borítja. A műsorban szerepelt a Magyar Harsona Együttes, a Kamarás Együttes és az OKISZ Monteverdi kórusa. Az iskola néptáncklubja is fellépett; elhangzottak Zrínyi, Tinódi, Balassi költeményei. Végül a tanulók által írt és eljátszott, 300 év előtti csatajelenet következett. A történelmi hűségét a történelemtanár és a fiatal szerzők szorgos buvárkodása garantálta.

Mi indította az iskolát arra, hogy az országos rendezvényekkel nem versenyezve, de a sorozatba bekapcsolódva megcsinálja a kiállítást és emlékműsort, előkészítsék a történelmi vetélkedőt? Kérdésünkre Beck Ervin igazgató és helyettese Kardos Gyözőné elmondották, hogy a genius loci, a hely szelleme ezt szinte természetessé teszi. A nagy esemény színhelyén tanítanak, tanulnak a tanárok és diákok. Megmozdult az évfordulóra minden helyi politikai, társadalmi szervezet. A Hazafias Népfront kerületi bizottsága és a Budai Vár barátainak köre és a tantestület szinte egyszerre ugyanarra gondolt.

Közelebről két cél vezette a testületet. A megemlékezés minden részletét amolyan rendhagyó és a „valószínűleg” hatékonyabb osztályfőnöki órának tekintik, amely szolgálja a nemes kötelezettség, a hazaszeretetre való nevelés megvalósítását diákjaik körében. Hogy ez a várakozás teljesült, arra jellemző, hogy a diákok ifjú várbarátok körének alapítását tervezik.

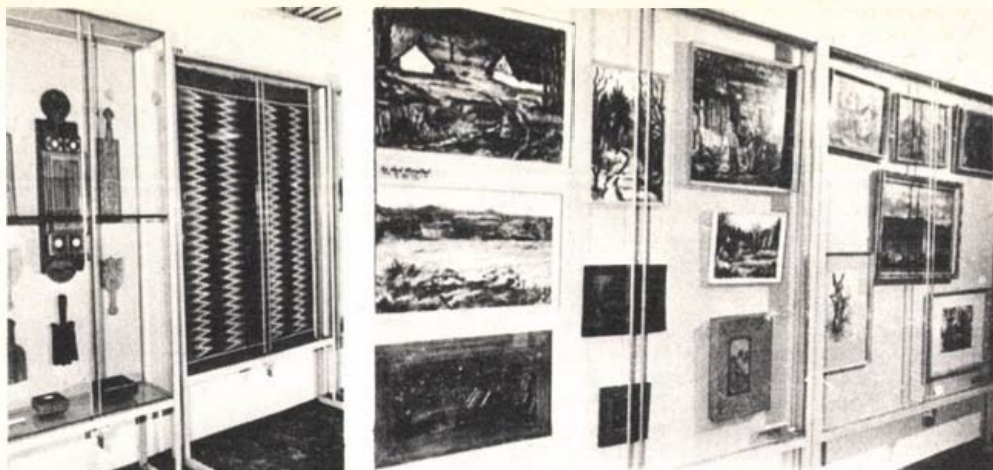
A másik cél az iskola nyitottságának előmozdítása volt. A kiállítás és a műsorral kapcsolatos anyagi szükségletek fedezése: paravánok kölcsönzése, emléktananyag, jelmezek stb. összegyűjtése megmozgatta a szülőket, a Budai Vár barátainak körét, helyi intézményeket. Mint ahogy műsoruk közönsége ezúttal nemcsak szülőkből, „nagytestvérekből” került ki, akik látni akarták gyerekeiket, testvéreiket, mint magyar vitézt, vagy török basát. Ott voltak szép számmal a várbarátok, a várbéli lokálpatrióták is.

Csorna Béla

Rendhagyó tárlat

A XIV. Kerületi Ingatlankezelő Vállalat Pétervárad utcai székházában szokatlan kép fogadja az ügyes-bajos dolgaikat intéző embereket. A földszinti előcsarnokban és az emeletek folyosóin szobrok, képek, faragások gazdag tárlata megálljt parancsol az állandó rohanásban. Rendhagyó és úttörő vállalkozás ez, hiszen az országban először itt láthatunk egy olyan állandó kiállítást, ahol élő művészek alkotásaival ismerkedhetünk. Dicséret illeti ezért az önzetlen támogatókat és az együttműködőket, a XIV. Kerületi Hazafias Népfront Népművészeti Baráti Körét, a XIV. és XVI. Kerületi Ingatlankezelő Vállalatot és a Budapesti Közlekedési Vállalatot.

A Hazafias Népfront XIV. Kerületi Bizottsága keretében működő Népművészeti Baráti Kör teljesen önjellegre támaszkodva, cvek óta szívós kitartással munkálkodik azért, hogy mind szélesebb körben megismeresse és népszerűsítse népi kultúránkat. Nem látványos tevékenység ez, hiszen szerény körülmények között, csendben dolgoznak azok az emberek, akik teljesen önzetlenül, a szabad idejüket áldozzák a közösségért, és arra törekszenek, hogy olyan emberekhez is megtalálják az utat, akik egyébként az egziszt-

(Harangozó Csaba felvételei)

tenciális küzdelmekben elfáradva nem tudnak vagy már nem is akarnak szebb, nemesebb dolgok iránt érdeklődni. Ez a baráti kör csendes, de következetes munkálkodásával lassan felhívta magára a figyelmet, ennek köszönhető, hogy a kerület több intézménye, vállalata — felismerve működésük jelentőségét — erkölcsileg támogatja őket.

A Népművészeti Baráti Kör műsoros estjein rendszeres bemutatkozási lehetőséget teremtett tagjainak és alkotásaiuknak. Az anyagi terhek növekedésével azonban egyre nehezebb volt ezt így folytatni, ezért felmerült egy sokkal gazdaságosabb megoldás, az állandó kiállítás feltételeinek megteremtése. Az ötlet Harangozó József faragóművéstől származik, akit a baráti kör meg is bízott a szervezéssel. A tárlót olyan helyen akarták felállítani, ahol állandó portaszolgálat van, így nem kell külön gondoskodni a művészi alkotások őrzéséről. Mivel a XIV. Kerületi Ingatlankezelő Vállalat igazgatójának támogatását megnyerték ügyüknek, a választás a Pétervárad utcai székházra esett. A tárlókat a Budapesti Közlekedési Vállalat dolgozói készítették el társadalmi munkában, a tulajdonjogot fenntartva, kizárólag használatra átadva a Művészeti Tárlónak.

A Művészeti Tárló elnöke dr. Fodor István, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója, alelnöke pedig Buczkó Imre festőművész. A kiállító művészeket egyéni kijelölés alapján hívták meg. A belépő tagok költség-hozzájárulás és tagdíj ellenében térítésmentesen életük végéig állíthatják ki alkotásaikat. A 41 zárható üvegtárlóban 64 művész munkásságával ismerkedhetünk meg: a földszinten és az első emeleten a képző- és iparművészek, a második és harmadik emeleten pedig a népművészek alkotásaival.

Az áldozatvállalásból mindhárom megállapodó fél kivette a részét, előnyeiből is egyformán részesülhetnek. A XIV. Kerületi IKV díjtalanul átengedte folyosóinak és előcsarnokának használatát a Művészeti Tárló alkotóművészeinek és folyamatosan gondoskodik a megfelelő környezetről. Ugyanakkor székháza különleges „dekorációval” gazdagodott, amelyet nemcsak az ott dolgozók, hanem a naponta megforduló nagyszámú ügyfél és a házasságkötő terem ünneplő közönsége is nagy tetszéssel fogadott. A tárlókat készítő BKV önzetlen segítségét a Népművészeti Baráti Kör és a Művészeti Tárló azzal viszonozza, hogy a vállalat kulturális intézményeivel együttműködve hozzájárul a dolgozók és a nyugdíjasok művelődési programjainak gazdagításához.

A Művészeti Tárló meghozta a várt sikert. A művészek körében is egyre nagyobb az érdeklődés, ami a lehetőségek további bővítéséhez vezet majd. A közösség erejére támaszkodva szeretnének rendszeresen kiállítási alkalmakat szervezni, ahol a Tárló tagjain kívül más művészek is bemutatkozhatnak. A megvalósítás a Kiállítói Közösség feladata lesz.

A Művészeti Tárló létrehozása bizonyítja, hogy lelkes, önzetlen emberekkel üttörő vállalkozásokat is sikerre lehet vinni. Elég nehéz múzeumokba csalogatni az embereket, ezért nagy jelentőségű ez a lehetőség, hogy hivatalos ügyeiket intézve, várakozás közben, díjtalanul gyönyörködhetnek a művészeti alkotásokban. Az is szokatlan jelenség, hogy egy „múzeumban” állíthassa ki alkotását a híres szobrász, festő, iparművész és népművész. Láthatunk itt különböző stílusirányzatokat képviselő szobrokat, olaj- és akvarellképeket, ugyanakkor gyönyörű szotéseket, mives faragásokat, népi kerámiákat, hangszereket — vagyis bepillanthatunk a mai magyar képző- és népművészetbe.

Zika Klára

A somorjai Honismereti Ház

A somorjai Honismereti Ház az udvar felől

A betakarítás eszközei

1976. október 10-én nyílt meg Somorján, (Samorin), a Felsőcsallóköz e réges-régi városkájában a Honismereti Ház. A meghívó szerint akkori védnökei a Csemadok városi szervezete és a Somorjai Városi Nemzeti Bizottság voltak. 13 helyiségben, 500 négyzetméternyi alapterületen láthatta a látogató azt a gyűjteményt, amely képet adott a város történetéről, munkásmozgalmi hagyományairól és néprajzi emlékeiről. Mindez ötezer munkóra eredményeképpen jött létre. Külön helyiségben kaptak helyet Somorja szülöttének, Tallós Prohászka István festőművésznek a képei, amelyeket hozzátartozói ajándékoztak a városnak.

Hogyan is keletkezett ez a honismereti gyűjtemény?

Az 1970-es évek elején született meg az elhatározás, mely szerint meg kell menteni a város (és később a környéke) pusztuló értékeit. (A Somorjai Múzeumról a Khin Antal centenárium kapcsán olvashatunk Vörösmarty Géza írásában a Honismeret 1984/4. számában.) Az értékmentő gyűjtést Csiba László tanár kezdte szorgalmazni, a gyűjtések terveit is ő készítette el. A Csemadok Honismereti Szakbizottsága ekkor kérvénnyel fordult a VNB tanácsához. Tanácsi határozat született: a tárgyi emlékek összegyűjtése hivatalos formát kapott.

A gyűjtemény alapját az iskolában addig felhalmozott tárgyak adták. Ehhez járultak a város szanálás alatt levő területéről származó tárgyak, amelyek főleg a céhes mesterségek emlékeit bemutató kiállítás alapjait jelentették.

Eleinte gondot okozott az összegyűjtött tárgyak elhelyezése. Főként azután, amikor az ösztönös, nagyon lelkes gyűjtőmunka kiterjedt a környék falvaira (Gútor, Csölösztő, Doborgaz, Vajka, Tejfalu, Bacsfa és Nagyszarva) is. Több, átmeneti megoldás után a raktározás és a kiállítási anyag végleges elhelyezése akkor oldódott meg, amikor sikerült állami pénzből megvásárolni a Pozsony—Komáromi főútvonal mellett található, 1918—1920 között épült házat, amely eredetileg egy jómódú gazdáé volt és a célnak kitűnően megfelelt.

A munka (szakmai szempontból) helyes mederbe terelése miatt Vég László felkérte dr. Bárh Jánost, a Kalocsai Múzeum igazgatóját, hogy segítse az amatőr néprajzosok munkáját. A szemlék és az előzetes rendszerezés alapján Bárh János felhívta a figyelmünket arra, amit még keresni, gyűjteni kell. Több alkalommal (kb. egy hónapot) töltött Somorján.

Érdekes megemlíteni azt az óriási lelkesedést, amely a helybéli lakosokat erre a közérdekű munkálkodásra sarkallta. Presinszky Lajos vezetésével egy-egy hétvégi alkalommal 25-30 mondhatnánk „megszállott” ember gyűjtött, tisztította és konzerválta a paraszti és a városi élet már-már elfeledett tárgyi emlékeit.

A Honismereti Háznak a megnyitást követő öt esztendő alatt kilenc vezetője volt. Az addig a VNB-hez tartozó intézményt módszertanilag a dunaszerdahelyi Csallóközi Múzeum irányította, a béralapot pedig a Járasi Művelődési Központ adta. Sorsa jogi szempontból 1982-ben rendeződött, azóta a Csallóközi Múzeum somorjai Honismereti Háza lett. Az eredeti kiállító terek és helyiségek 1983-ban egy 20 x 8 méter alapterületű pajtával bővültek, amely részben a kiállítás, részben pedig a raktározás céljait szolgálja. Az

elmúlt három esztendőben időszaki tárlatoknak is helyt adott a Honismereti Ház. A szlovákiai amatőr művészek (festőművészek, fotóművészek, iparművészek, fazekasok) csaknem tíz kiállítását láthattuk már.

Nagy László Endre — az aranyosás (aranyászás) szakértője és kutatója — ötlete nyomán és segítségével 1983-ban nyitott meg az aranyosást, mint régi csallóközi foglalkozást bemutató állandó kiállítás.

A Csemadok-kal továbbra is jó a Honismereti Ház kapcsolata. Immár hagyomány, hogy a Csemadok művelődési klubja egy-egy szabadtéri előadással egybekötve itt tartja rendszeres évadzáró összejöveteleit. Egy ilyen alkalommal emlékeztek meg (1984-ben) Khin Antal, a Csallóköz jeles néprajzi és történeti kutatójának századik születésnapjáról.

A Honismereti Házban rendszeresen tartanak az alapiskolával karöltve történelem és honismereti órákat. A Múzeumi Világhét rendezvénysorozatában volt itt fafaragó- és csoportos gyermekjáték-délután, valamint beszélgetés a dunai falások gygyor nehéz mesterségéről.

A Ház átadása óta csoportos, tömeges gyűjtés nem történt, de az egyéni adományozások útján bővült az anyag. Jelenleg a város történeti dokumentumainak (írással és fényképanyagának) felkutatása és feldolgozása folyik, ami a főállású vezető munkája. Egy „mini-skanden” létesítést is tervezik, ahol a hagyományos csallóközi parasztudvart, szérűt stb. tartozékaival együtt szeretnék bemutatni az arra járó érdeklődőknek.

Dr. Szamák Mihály

Az aprófalvak és a falusi turizmus

Ízig-veéig honismereti témával foglalkozott szeptemberi rendezvényén a Magyar Agrártudományi Egyesület Falufelújítási Bizottsága és az Építőipari Tudományos Egyesület Faluépítési Bizottsága. Nógrád megyei tanácskozásukon arra keresték a választ, hogy a falusi turizmus különböző formái miként segíthetnének az eddigi hibás „településfejlesztési” politika következtében csökkenő népességű kis-, apró- és törpefalvak helyzetén. A tanácskozás résztvevői délelőtt meglátogatták a Galga völgyének néhány települését, s részletesebben megismerkedtek Cserhátsurány, Hercecsény, Alsótold és Garáb községek helyzetével. Gárgyánné Horváth Veronika — a VÁTI munkatársa — tájékoztatásából egyértelműen kitűnt, hogy a közigazgatástól, termelőszövetkezeti központtól, iskolától, orvostól megfosztott, központilag „szerepkör nélkülivé” degradált településeken rohamosan csökken a lakosság, pedig az intézkedéseket megelőzően néhány falu lakossága komoly erőfeszítéseket tett létszükségleti intézményeinek megőrzésére, de ezeket csak ritkán koszorúzza siker.

Pásztón a tanácskozás résztvevői megtekintették a város műemlékeit, és Faludi Sándor igazgató bemutatta a Művelődési Otthon új kezdeményezését, a Kaszinót, amely a város és vidéke igényesebb rétegeinek kíván lehetőséget nyújtani kulturált és tartalmas szórakozásra.

A délutáni tanácskozást Fekete Atila tanácselnök nyitotta meg. Hangsúlyozta, hogy Pásztón az utóbbi esztendőknél nőtt a munkahelyek száma, ezért csökkent az elingázás mértéke. Szavaiból az is kiderült, hogy a jelenlegi „településfejlesztési” gyakorlat szerint még mindig kirívó aránytalanságok vannak a városban és a falvakon élő lakosság között aszerint, hogy mennyit kapnak a költségvetési forrásokból.

A tanácskozáson szó esett arról, hogy 1945 előtt a falusi turizmus adta az összes üdülés 35-40%-át, azóta azonban az üzemi és a szakszervezeti üdülés elterjedésével ez az üdülési forma szinte teljesen visszaszorult, és nincs is meg buzza a szükséges intézményrendszer. A falusi turizmus előtt álló akadályok jelenleg egy olyan — reméljük nem bővös — kört alkotnak, amelyből nehéz kitörni. A megfelelő intézményi szervezet hiányában csekély a falusiak fogadókészsége, s a megfelelő propaganda hiányában csekély az érdeklődés is. De van ezen kívül számos más gond is. Akadályozza a falusi turizmus elterjedését a jelenlegi adózási rendszer; nehezíti a helyzetet, hogy éppen az aprófalvak lakossága a legszegényebb, emiatt nem tudja megfelelően berendezni házat, portáját. Az idegenforgalmi Hivatal sem érdekelt a viszonylag kis forgalmat jelentő és csekély haszonnal kecsegtető falusi turizmus szervezésében, támogatásában.

Elhangzottak azonban pozitív javaslatok, követendő példák is. Elsősorban a szomszédos Ausztriából érkezett Dora Schaffhuber részéről, aki egy olyan, Grácban működő intézménnyel dolgozik, ahol a falusi háztartásoknak nyújtott szaktanácsadással foglalkoznak. Elmondta, hogy a Stájer tartományban különösen a hegyvidéki — nálunk úgy mondják: kedvezőtlen adottságú — területeken fordítanak nagy figyelmet a falusi turizmus népességmegtő szerepének elősegítésére. Az a parasztcsalád, aki vendéglátására alkalmasa akarja tenni házat, jelentős állami támogatást kap az átépítéshez, de csak akkor, ha a háziasszony elvegez egy tanfolyamot, amelyen az idegenforgalommal kapcsolatos tudnivalókra készítik fel.

De hallottunk eredményes kezdeményezésről a Csongrád megyei tanyák idegenforgalmi hasznosításáról, valamint jó ötletet a üdülőszövetkezetek szervezésével kapcsolatban tapasztalatokról. Sajnos, azonban annak a hozzászólónak volt végül is igaza, aki arról beszélt, hogy a különféle bizottságokban

akármennyit beszélhetnek a kistelepülések népességmegtartó képességének megtartásáról, ha a központi intézkedések (körzetesítések, fejlesztési források elosztása során érvényesülő diszkrimináció, a falusi kereskedelem számos ellenmondása, valamint a jelenlegi adózási rendszer) továbbra is az aprófalvak elnéptelenedését segítik elő. A központi szándéknak kell tehát elsősorban megváltoznia, ennek a változásnak kell intézkedésekben megnyilvánulnia, s csak azután várható számottevő változás a kistelepülések helyzetében. Az előnyös változások bonyolult folyamatában azután jelentős szerepet kaphat a helyesen értelmezett és a szükséges intézményi rendszerrel megalapozott falusi turizmus, amely komolyan támaszkodhat majd a honismereti mozgalom szülőföldjük iránt elkötelezett munkásaira.

Halász Péter

Táncháztalálkozó és Népművészeti kirakodóvásár

Az idei Táncháztalálkozó és Népművészeti kirakodóvásár — szinte alig hisszük — már az ötödik volt. Nemrég ringattuk a bölcsőjét, örülünk megszületésének. Mára pedig már túl vagyunk a kezdeti nehézségeken, az útkeresésen. Kialakult egy olyan forma, mely talán a legtöbbször tetszik. A rendező az idén a Közművelődési Információs Intézet volt. A Budapest Sportszarnok óriási területe zsúfolásig megtelt. Igazán változatos programból válogathattak az ideérkezők. Nézzük sorra, mit is lehetett látni — hallani a különböző szintereken!

A nyitás — karneváli felvonulás volt, Stoller Antal koreográfus rendezésében. Bemutkoztak a részt vevő táncosok és zenészek. Ezután 10-től 17 óráig Lelkes Lajos nagyszerű rendezői munkájának köszönhetően a különféle vidékek jellegzetes táncos népszokásai elevenedtek meg, természetesen a közönség bevonásával. Ez egyben verseny is volt, a koreográfusi dívjárat a zsűritől végül is Zsuráfszky Zoltán kapta meg. Láthattuk a dunántúli Farsangszíratót, a palóc Dudabált, a mezőföldi Batyuháit, a Sváb-bált, a székeli Mulatságot. Az amatőr együttesek által bemutatott hangulatos táncrészletek után a közönség is bekapcsolódhatott a mulatságba és a táncraülésbe.

Ezalatt folyamatosan működött az Archiv Mozi is. A Közművelődési Információs Intézet videofelvételi és a Néprajzi Múzeum filmjei az elmélyült zene- és táncbarátokat, a csemegék kedvelőit vonzották. Láthattunk táncról, kismesterségekről és szokásokról szóló néma- és hangosfilmeket. A három kamarateremben Birinyi József szerkesztésében pergett a műsor. Az egyik helyen dalokat tanítottak legnevesebb énekesünk. A másik két helyiségben együttesek és szolisták mutatkoztak be. A kezdő, tanuló zenészekről (mint pl. az óbudai zeneciskolások) egészen a hivatásos zenészekig (pl. a Sebő-cgyüttes) sokan megfordultak. A házigazda szerepét felváltva Balogh Sándor, Birinyi József, Budai Ilona és Fehér Anikó látták el.

Amíg a felnőttek a kirakodóvásárral bolyongtak, vagy a különféle programok vettek részt, addig a gyerekek sem unatkoztak. Külön terem állt rendelkezésükre, mely mintegy gyermekmegőrző is lehetett. A kicsik tanulhattak itt táncokat, kézműves foglalkozásokon vehettek részt, vagy gyönyörködtek a táncosok műsoraiban. Este hétkor kezdődött a gála. Jelszava ez volt (s ebben minden benne van): Énekeljünk együtt! Itt vetük észre a legnagyobb változást az előző találkozókhoz képest. Nem együttesek vetélkedését, hanem nagy közös zenélést lártunk hallottunk. A „fesztiválzenekar” vezető együtteseink tagjaiból alakult. Az énekes szolista a nemrég felfedezett kiváló énekes, Berecz András volt. Kiűnő ötletként a Pátria táncgyűttes női tagjai működtek közre. Énekeltek és a zenészek körül egyszerű táncot roptak. A gála szerkesztői ifj. Csóori Sándor és Porteleki László voltak. Nyolc órakor kezdődött a bál, amelyet Papp Imre rendezett. A közös éneklés után jölesett a tánc. Nagyszerűen, jó ritmusban követték egymást a táncrendek.

A találkozó fő erénye arányosságában, pergő, szervezett lefolyásában rejlett. Nem bánta meg senki, aki eljött!

Fehér Anikó

Művelődési tábor a losonci járásban

Hosszas előkészítő munka után került sor Abroncsoson (Obrucná) a losonci járás első művelődési táborára. A járás nem rendelkezik gazdag hagyományokkal az ilyen rendezvények szervezésében. Így elmondható az, hogy a létrejötté áttörést jelenthet a járás kulturális életében.

A tábor szervezői — a Csemadok losonci járási Bizottsága, a losonci Korunk Ifjúsági Klub, a füléki (Filakovo), a Nógrádi Sándor Művelődési Klub, valamint a füléki KOVOSMALT n. v. SZISZ szervezete és a MIER n. v. Szakszervezeti Bizottsága — igyekeztek olyan körülményeket teremteni és olyan műsort összeállítani, amely emlékezetes marad a táborozás résztvevőinek. Ezt a célt a kezdeteket jellemző hibákat leszámítva lényegében sikerült is elérniük.

A múlt század közepére röpítette vissza hallgatóságát Katona Tamás történész, a táborozást nyitó

Előadás a somoskői várban, Katona Tamás és Krúdy Gyula

előadásán. Milyen hatással voltak a forradalmi események Nógrád megyére, milyenek voltak a következményei? — ezek jelentették a fő témaköröket. A lenyűgözően érdekes előadásmód, a felelevenített történelmi epizódok magukkal ragadták a táborozók figyelmét. Az előadásban elmondottakat Böszörményi István tanár rövid diavetítéssel egészítette ki, s a még meglévő történelmi emlékek közül mutatott be néhányat.

A környék leghíresebb természeti képződménye a somoskői vár alatt levő bazaltömlés, de sok érdekességet rejt magában a vár is. Főleg akkor, ha annak történelméről, a régmúltban betöltött szerepéről szakavatott történészekről, régészekről hallhatunk előadást a látogatók. A másik nap délelőttjén a táborozók ezeket a nevezetességeket tekintették meg dr. Krúdy Gábor, a területi Műemlékvédelmi Hivatal igazgatójának a vezetésével, aki egyben a várban folyó restaurálási munkálatokat is vezeti. A várban erről és a további tervekről számolt be, majd Pálmány Béla történész a vár múltjáról és a környező várakhoz fűződő kapcsolatáról tartott érdekes előadást.

Várakozás előzte meg, s a táborozás legnagyobb élményét adta a budapesti Vakok Szövetsége mellett működő Landini zenekar fellépése. Felvidéki táncok, lengyel táncok, lakodalmas dalok, Balassi Bálint énekelt versei, az apponyi gyűjtemény magyar táncai szerepeltek többek között műsorukban. A többszöri hosszan tartó vastaps, a közös éneklés a zenekar tagjainak látható öröme, a közönség meghatódottsága jellemezte a műsor alatt kialakult hangulatot.

Bajcsy-Zsilinszky Endre politikus, publicista, a II. világháború jeles antifasiszta harcosa. Születése 100. évfordulójának tiszteletére a járásban már többször fellépett Forrás-kör emlékezett rá, fel-felvillantva életének epizódjait, hatását környezetére, kortársainak véleményét róla. A műsort tábornüz követte hajnalig tartó táncházzal, Ádám Lajos rimaszombati (Rimavská Sobota) táncitanár vezetésével és a fülek-püspöki Palóc néptáncgyűttes közreműködésével.

A tábor helyszíne, Abroncsos-puszta 1944-ben jelentős partizánharcok színhelye volt. Vezetője a füleki születésű Nógrádi Sándor, aki a későbbiek folyamán is aktív politikai tevékenységet fejtett ki. A harcok tiszteletére emelt emlékmű megkoszorúzásával kezdődött a tábor zárónapja. A füleki férfi énekkar dalainak elhangzása után a ragyolci (Radzovce) helyi nemzeti bizottság képviselője emlékezett a környéken lezajlott eseményekre. Ezt követően Liszkay Zsuzsa iparművész a csuhézés és a rojtkötés alapjaira tanította az érdeklődőket, Marosi Júlia pedig erdélyi történeteket mesélt, és népdalokat énekelt. Molnár Zsigmond, a füleki amatőr hegedűkészítő a hegedű készítését mutatta be.

Puntigán József

Zsuffa Tibor (1911—1985)

Elhunytának híre késve jutott el hozzám. Munkássága, személyisége így is megkívánja, hogy megemlékezzünk róla.

A Magyar Nemzeti Múzeum felügyelete alatt álló monoki Kossuth emlékmúzeumot 1956. augusztus 22-től vezette. Miközben a Kossuth relikviák gyűjtése mellett 107 tanulmányt, cikket, tudósítást publikált. Elsőként közölte a Néprajzi Múzeum Adattárának "Értesítőjében" 1963-ban a monoki „likas fa” szakszerű leírását rajzillusztrációival. Falunk 10 éve című pályamunkáját 1955-ben, Monok község néprajzi adottságai c. pályaművét 1958-ban, Monok Kossuth szülőfaluja c. monográfiáját 1959-ben írta. A dokumentumok gyűjtése mellett két változatban vezette a község krónikáját. Egyiket jegyzőkönyvek, jelentések alapján; másikat személyes tapasztalatai, megítélése szerint. 1972-ben jelent meg Vezető a monoki Kossuth Múzeum kiállításához c. tárlatvezetője. Mindig segítőkész szakember volt, aki a hozzáfordulókat soha el nem utasította. A miskolci könyvgyűjtők miniatűr Kossuth-könyvét is lektorálta. A Monok község útikalauza kéziratban maradt.

Jó tartású, Kossuth-kultusz szolgálatának élő egyéniség, aki hallatlan pontossággal fáradhatatlanul levelezett, publikált. Fővárosunkban született. Elemi iskoláit Cegléden, a gimnázium egy részét Kecskeméten végezte, majd Sárospatakon érettségizett, végig jelesen. Teológiát, majd tanítóképzőt végzett Sárospatakon. 1939—1941-ig ref. tanító és segédlelkész Tarpán. 1952-ben került Monokra tanítónak. 1967-től 1971. évi nyugdíjazásáig igazgató az általános iskolában. 1960-ban Szocialista Kultúráért kitüntetésben részesítették.

Ez év májusában lett volna 75 éves, de már múlt év december 13-án meghalt. Élete, munkássága példaképpel szolgálhat. Emlékét megőrizzük!

Németh Pál

A BORSOD-ABAUJ-ZEMPLÉN MEGYÉBEN FOLYÓ HONISMERETI MUNKÁVAL

foglalkozott a megyéből elszármazottak baráti köre szeptemberi ülésén a fővárosban. Dr. Kováts Dániel, a megyei honismereti bizottság elnöke tájékoztatta a kör tagjait a megyében folyó rendkívül sokrétű honismereti munkáról. A feltételekről szólva elmondta többek között, hogy a megyei tanács évente százezer forintos honismereti alapot hoz létre, amelyből pályázat útján részesülhetnek a különféle szervezetek kiadványok megjelentetésére, rendezvények, táborok tartására és más, a mozgalom érdekeit szolgáló akciókra. A honismereti munka hatékonyságának egyik fontos feltétele a közgyűjtemények és a mozgalom jó kapcsolata, eredményességét pedig jól mutatja, hogy mintegy negyven rendszeresen működő honismereti közösség (szakkör) tevékenykedik a megyében.

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyében folyó honismereti munka megbecsülését jelenti, hogy 1987-re ők kaptak megbízást a XV. Honismereti Akadémia megrendezésére, amelyre a történelmi levegőjű Sárospatak városában kerül majd sor.

(H. P.)

A
KÉPZŐMŰVÉSZETI
KIADÓ
MINTABOLTJAI

KÉPESBOLT

1061. Budapest, Deák Ferenc tér 6.
6000. Kecskemét, Dobó krt 5.
9730. Kőszeg, Városház u 3.
6720. Szeged, Oskola u 19.

POSZTERHÁZ

1054. Budapest, Bajcsy-Zeilinszky ut 62.

s amit Önöknek kínál:

POSZTEREK
MŰVÉSZETI ALBUMOK
ÖSSZERAKÓ JÁTEKOK
MŰVÉSZETI NAPTÁRAK
KÉPES LEVELEZŐLAPOK
BARKÁCSSTAPÉTÁK
DISZCSOMAGOLÓK

*Az Akadémiai Kiadó
újdonságaiból
ajánljuk*

Józsa Péter

**AZ ESZTÉTIKAI ÉLMÉNY
NYOMÁBAN**

Művészetszociológiai és szemiotikai
tanulmányok

MUSZEION Könyvtár 5.

278 oldal, 40 táblázat · 17 x 25 cm

Ára kötve 73 Ft

Szabó Miklós

**ARCHAIKUS
AGYAGSZOBRÁSZAT
BOIÓTIÁBAN**

186 oldal + 56 táblán 150 fénykép

13 x 19 cm · Ára fűzve 40 Ft

Gedai István

**A MAGYAR PÉNZVERÉS
KEZDETE**

135 oldal + 27 képtábla, 5 ábra

10 temetőterkép

17 x 25 cm · Ára kötve 75 Ft

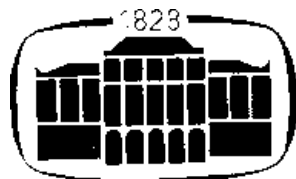
Gergely Ágnes

KÖLTÉSZET ÉS VESZÉLYTUDAT

Feljegyzések egy afrikai költő port-
réjához

154 oldal · 14 x 21

Ára kötve 47 Ft

*Megnyitotta újabb
könyvesboltját
a Könyvértékesítő Vállalat,
ezúttal Káposztásmegyeren,
a 2012-es épületben.*

**Könyvújdonságok, hanglemezek,
műsoros kazetták közül
válogathatnak az érdeklődők:
keddtől — péntekig: 10—18,
szombaton 9—13 óráig.**

---

*A Könyvért. Magvető bolthálózatának
újabb könyvesboltját nyitotta meg
október 28-án Pécsen,
a Rákóczi u. 39/A. szám alatt.*

**Az Amfora és Könyvértékesítő Vállalat
Miskolcon,
a Corvin Ottó u. 5. szám alatt
Amfora—Könyvért
Stúdió néven
november 4-én
megnyitotta közös üzletét.**

**KÖNYVÉRTÉKESÍTŐ
VÁLLALAT**

Könyvek az Árpád-korról¹

A magyar történettudomány máig egyik legkedveltebb kutatási területe az a négy évszázadnyi időszak (895—1301), amelyet a tudományos élet és a közvélemény egyaránt Árpád-kornak nevez az első magyar uralkodói dinasztia megalapítójáról. Erre vall, hogy nemegyszer évenként több olyan kötet is napvilágot lát, amelyek e korszakkal foglalkoznak. 1983-ban például egy tanulmánykötet és egy forrásgyűjtemény került az érdeklődők elé, s mindkettő alapvető segítséget nyújt a korszak megismeréséhez.

Kristó Gyula az 1960-as évek eleje óta fáradhatatlanul és nagy eredményességgel kutatja nemcsak az Árpád-kornak, hanem a honfoglalás előtti magyar őstörténetnek és az Árpád-kor utáni időszaknak (a magyarországi Anjouk uralkodásának) históriáját is. A kötet válogatás dolgozataiból, amelyek közül az első 1965-ben, az utolsó pedig 1983-ban jelent meg. A szerző sokoldalú tudós, aki a kor politikátörténetével és társadalomtörténetével is behatóan foglalkozik, s közben nagy intenzitással vizsgálja a korszak intézményrendszerének és kulturális életének lényeges kérdéseit is. Kutatómunkájában a komplex módszer híve, ami azt jelenti, hogy nemcsak a történeti módszerek alkalmazása jellemző rá, hanem segítségül veszi és felhasználja a nyelvtudomány, a régészet, a filológia és a történeti földrajz módszereit és eredményeit is. Kristó kétségtelenül kedveli a vitákat, s azt vallja, hogy ledorongoló kinyilatkoztatások, avagy aktuálpolitikai koncepciók helyett mindig a nyílt szakmai polémikák segítik elő a magyar történettudomány fejlődését.

A kötet tizennyolc — politikátörténeti, intézménytörténeti, névtudományi, irodalomtörténeti, folklorisztikai és eszmetörténeti — tanulmányát a szerző tematikai szempontból négy nagyobb csoportra (A régi és az új határan; Etnikumok, tartományok; Hagyomány és íráshagyomány; Helynévanyag) osztotta. Minden nagy fejezet előtt egy-egy önálló bevezető rész olvasható, amely a szerző legfontosabb nézeteit foglalja össze egy-egy általánosabb kérdéskör kapcsán, amelynek csak néhány részterületét érintik a fejezetben található tanul-

mányok. E bevezető dolgozatok révén válnak igazán érthetővé a különböző részlelmzések. Természetesen itt és most nincs lehetőségünk arra, hogy valamennyi tanulmány megállapításait ismertessük. Csak arra tehetünk kísérletet, hogy Kristó Gyula vizsgálódásainak eredményei közül a legfontosabbakra hívjuk fel a figyelmet.

A szerző több tanulmányában foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy a feudális magyar állam és társadalom kialakulásában milyen szerepet játszottak a *nemzetségek és a törzsek*. A történettudományunkban ma uralkodó felfogás szerint az ezredforduló táján megszülető magyar állam nemzetségi alapokon jött létre, amennyiben a korabeli nemzetségi területek alkották a kialakuló feudális állam legfontosabb közigazgatási egységeinek, a vármegyéknek az alapját. E nézet szerint a magyar állam megszületésében a törzsi kereteknek semmiféle szerepük nem volt. Ezzel szemben Kristó azt bizonyítja, hogy a hazai és a külföldi írásos források alapján egyértelmű: a 895-ös Kárpát-medencei honfoglalást követően a magyarságnál csaknem egy évszázadon át a *törzs*, illetve a hét magyar törzs által alkotott *törzsszövetség* volt az alapvető politikai szervezet, s egy évszázad során — az ezredforduló táján — ez a törzsszövetség alakult át állammá. Nagy nyomatékkal hangsúlyozza, hogy a X. századi politikai szervezet átalakulásában jelentős és sajátos állomást képviselnek az ún. *törzsi államok*, amelyek az összes törzs területén kialakultak. Ezeknek a küzdelmeiből Árpád főfejedelm utódainak törzsi állama került ki győztesen, maga alá gyűrve a többi. A feudális magyar állam és egyházszervezet kiépülése hosszú folyamat eredménye, amelyben döntő fordulat a királlyá koronázott — későbbi Szent — István idejében ment végbe.

Történettudományunkban szakadatlanul tart ma is a vita arról, hogy a középkori magyar állam milyen idegen hatásoknak köszönheti létrejöttét. Egy időben a frank-német hatást tekintették meghatározónak, később előtérbe került az a nézet, amely szerint a magyar állam különböző szláv előzményekre megy vissza: újabban pedig türk-kazár fejleménynek vélik azt. Kristó elismeri: bizonyos külső tényezők (mint pl. a frank-német megyerendszer, egyházterítés és törvényhozás) nagy hatást gyakoroltak Szent István államának kialakulására, de véleménye szerint a döntő szerepet belső tényezők játszották: a középkori magyar állam — más államokhoz hasonlóan — *belső gazdasági, társadalmi és politikai fejlődés eredménye*. Egyébként a szerző e koncepcióját részletesen kifejtette a Le-

¹ Kristó Gyula: *Tanulmányok az Árpád-korról*. Magvető 1983. 598 old. — *Ezredgi Géza*: *Árpád-kori legendák és intelmek*. Szépirodalmi 1983. 227 old.

vedi törzsszövetségétől Szent István államai (Bp. 1980) című könyvében.

A középkori magyar történelemben két időszakban találkozunk nemzetségekkel: a honfoglalás korában létező nemzetségek az egész társadalmat átfogták, míg a XII—XIII. század fordulóján jelentkező feudális nemzetségek csak az uralkodó osztály tagjait foglalták magukban. Elterjedt felfogás szerint a magyar nemzetségek e kétféle csoportja között szoros kapcsolat áll fenn, minthogy a feudális kori úri nemzetségek a bomló ősközösségi társadalom nemzetségeiből alakultak ki. Kristó elutasítja ezt a nézetet, s a források gondos elemzése nyomán kimutatja: a kétféle nemzetségi csoport között semmiféle genetikai kapcsolat nincs, hiszen az államalapítás időszakában az egykori ősközösségi nemzetségek megszűntek létezni, s az ún. előkelő úri nemzetségek már feudális alapon önálló, külön társadalmi fejlődés eredményeként jöttek létre.

A magyar történelem korai időszaka — különösen a X—XII. század — írott forrásokban rendkívül szegény, ezért érthető, hogy az írott kútfők mellett a szakemberek a földrajzi neveket is felhasználják kutatómunkájuk során. Ujabbán divat lett ezekre a — népnevekből, törzsnevekből és foglalkozásnevekből létrejött — helynevekre nagyszabású társadalomtörténeti és politikatörténeti koncepciókat építeni. Kristó maga is rendszeresen foglalkozik névtani kutatásokkal. Így például egyik tanulmányában a helynevek segítségével arra a kérdésre keres választ, hogy a IX—XIII. századi Magyarországon a keleti szláv (orosz) etnikum milyen mérvű elterjedtségnek örvendett. A kötet egy másik dolgozatában a törzsek és a törzsnevekből származó helynevek kapcsolatát vizsgálja. E kérdés összefügg a középkori magyar állam kialakulásának problematikájával. Közismert elmélet szerint a Kárpát-medence területén található törzsnevek elterjedtségének oka az, hogy az ún. államszervező harcok idején Géza fejedelem és Szent István király — ellenségeik bekerítése és megfékezése érdekében — a szövetséges törzsek és nemzetségek népeit tudatosan telepítették le a stratégiaiul fontos helyekre. Kristó véleménye szerint azonban a törzsnevekből származó helynevek későbbi események következtében terjedtek el, mivel a XI. század közepétől kibontakozó — országos méretű — belső lakossági migráció eredményeként véletlenszerűen, spontán módon alakultak ki és terjedtek el. Bár a szerző igen fontos történeti forrásoknak tekinti a földrajzi neveket, módszertani szempontból azonban hangsúlyozza azt, hogy a helynevekkel szemben éppen úgy, mint akármely más kútfővel szemben, szigorú forráskritikát kell alkalmazni. E nélkül felhasználásuk csak önkényes lehet. Tételének igazolására a szerző külön kötetben elvégzte a történeti helynevek csoportosítását és tipologizálását (Szempontok korai helyneveink történeti tipológiájához. Szeged, 1976.).

Kristó a különböző forrástípusok komplex alkalmazásának elve alapján azt vallja, hogy egy-egy kérdéskör kutatásához minden lehetséges kútfő tanulmányozására szükség van. E felfogása alátámasztására szolgál azon tanulmánya, amelyben a honfoglaló magyarság életformájáról folytatott évszázados vitához kíván huzzászólni. A régészeti,

nyelvészeti és néprajzi adatok nyomán a kutatók hol a magyarság nomád, hol félnomád, hol pedig földművelő életmódja mellett törnek landzsát. Kristó — nem ohajtva a problémát lezárni — csupán felhívja a figyelmet arra, hogy a X. század közepe táján három fontos külföldi írott forrás is azt mondja a magyarokról, hogy nomád életet élnek. A szerző szerint a probléma eldöntéséhez az írott kútfők adatait is fel kell használni a továbbiakban.

A szerző számos tanulmányt és egy önálló művet (Historia és kortörténet a Képes Krónikában. Bp. 1977.) szentelt az Árpád-kori magyar ideológia- és eszmélet történet beható vizsgálatának. Jelen kötetben is több dolgozat foglalkozik ilyen jellegű kérdésekkel. Egyik cikkében arra keres feleletet, hogy a magyarságnak volt-e eredendően hun hagyománya. Szerinte a magyaroknak ősi hun hagyománya nem volt. A hun-magyar rokonság gondolata (az tl., hogy a magyarok a hunok leszármazottai) külföldi irástudók nyomán, a XIII. századi hazai történetirők tollán nyert megfogalmazást. A hun-magyar rokonság elmeletének kidolgozásában volt némi szerepe a rejtélyes Anonymusnak is, akinek műve Kristó egyik kedvenc kutatási témája. Kristó egyrészt megállapítja azt, hogy a magyar főurak politikai törekvéseinek hangot adó névtelen jegyző 1210 táján írta munkáját a 895-ös honfoglalásról, másrészt pedig azt vallja, hogy a regényes gesta — amely 895-ben románokat szerepeltet Erdélyben — alapvetően és elsősorban nem a IX. század végének, hanem a XIII. század elejének politikai és etnikai viszonyaira használható fel forrásként. Ily módon az anonymusi mű egyáltalán nem alkalmas arra, hogy az erdélyi etnikai prioritás kérdésében (hogy ti. magyarok vagy románok voltak-e először Erdélyben) megbízható és hiteles forrás legyen. Utóbbi vonatkozásban azonos eredményre jutott az orosz Nyesztor-krónikával kapcsolatban is.

Az Árpádok államát a XIII. század végén a teljes széthullás fenyegette. A feudális anarchia és széttagolódás erői — miként az különböző formákban más európai országokban szintén lejátszódott — Magyarországon is létrehozták a központi hatalomtól egyre jobban függetlenedő tartományok és részállamok rendszerét. (A kérdéskör összefoglalását ld. Kristó Gyula: A feudális széttagolódás Magyarországon. Bp., 1979.). Jelen kötetben a szerző egyrészt teljesen újszerű elemzését adja az erdélyi vajdaság és a horvát-szlavon bántság kialakulásának, másrészt részletesen foglalkozik a Középsők dunántúli és Kán László erdélyi tartományuraságával. Kán László erdélyi vajdaságát némely kutatók az erdélyi romániaság politikai szervezete megnyilvánulásának tekintik, amely a magyar királlyal szemben a román függetlenségi törekvéseket képviselte. Kristó meggyőzően bizonyítja e nézet tarthatatlanságát, s igazolja, hogy Kán László erdélyi tartományurasága a XIII—XIV. század fordulóján egyáltalán nem román etnikai alapokon jött létre, hanem a többi feudális tartományurasághoz hasonlóan a királyi hatalomtól elforduló Kán László önállósodási törekvéseit fejezte ki.

Határozott meggyőződésünk, hogy Kristó Gyula tanulmányköteté hazánk középkori története iránt

érdeklődő olvasók és kutatók körében nagy figyelmet és komoly vitákat fog kiváltani.

Hasznos munkát végzett **Érsegi Géza** azzal, hogy az Árpád-korban élt magyarországi szentekről készült — latin nyelvű — legendák és az ún. Intelmek különböző helyen megtalálható magyar fordításait összegyűjtötte és egy kötetben közzétette. Ezek a művek a középkori magyar irodalom jeles alkotásai, amelyeket (az Intelmek kivételével) vallásos célzattal többnyire ismeretlen egyházi szerzők készítettek. A között legendák és az Intelmek azonban nemcsak irodalmi alkotások, hanem igen értékes történeti források is az Árpád-kor tanulmányozása szempontjából. E vonatkozásban különösen fontosak számunkra az államalapító Szent István királyról, a fiáról: Imre hercegről, a herceg nevelőjéről: Gellért esanádi püspökről és a Szent László királyról szóló legendák, valamint a trónörökös Imre herceg részére írott Intelmek (ez utóbbi az Európában sokfelé honos királytűkőr műfajához tartozik). A kötetben található bevezető és a fordításhoz készített jegyzetek — amelyek talán terjedelmesebbek is lehetnek volna — megkönnyítik a legendák és az Intelmek megértését a mai olvasónak.

Makk Ferenc

PUSZTASZERI LÁSZLÓ:

Görgey Artúr a szabadságharcban

(Magvető, 1984. 775 old.)

A szerző a bevezetőben fölvezetja írása célját: elsősorban hadtörténeti jelleggel tekinti át a honvéd tabornok szabadságharc alatti tevékenységét, s megpróbálja fölhívni a figyelmet azokra a fontosabb kérdésekre, amelyek köré szerinte az újabb vizsgálódásoknak föl kell épülniük. A politikai összefüggéseket csak annyiban érinti, amennyiben az események megértéséhez elengedhetetlenek. Hangsúlyozza, hogy nem, vagy csak a legszükségesebb mértékben kíván állást foglalni a Görgey-kérdésben. S mindehhez példamutató szerénységgel rögtön hozzátesszi: belátható időn belül valószínűleg helyesbíteni kell egyik másik megállapítását. Tanulmánya ugyanis kizárólag hazai forrásokra támaszkodik, ám elképzelhető, hogy az osztrák levéltárral valamint a jelenkori osztrák, német, s a gyorsan szaporodó angol és amerikai szakirodalom számbavételével árnyaltabbá válik a Görgey-kép.

Objektivitásra törekszik tehát Pusztaszeri László. Nem von glóriát Görgey feje köré, nem hallgatja el révedéseit, gyarlóságait, hibáit sem. Ellenfelei hűvös alakok: nagyra hivatottak, rendkívül tehetségesek vagy átlagos képességűek, de kivétel nélkül hű emberek. Olyanok tehát, mint amilyen Görgey is. A cselekedetek mozgatórugóinak feltárásához a szerző mindenekelőtt tényeket, bizonyítékokat keres, s ahol nem talál ilyeneket, más úton-módon

próbálja fölfejtetni az események fonalát: beleéli magát a szereplők helyzetébe, elképzeli lelkivilágukat; itt-ott elejtett mondatokból és félmondatokból, mozaikokból igyekszik összerakni a képet. Körfülhája a témát, s ha nem lát egyértelmű megoldást, továbbra is nyitva hagyja a kérdést. Új szempontok bevonásával gazdagítja a Görgey-irodalmat, túllépve a hagyományos — és még mindig elég merev — szemléletmódon.

Az 1848. XII. 30-i pesti haditanács alapján Kossuth utasította Görgeyt, hogy a budai várra támaszkodva döntő ütközetben verje meg az ellenséget, de óvja meg a fővárost az agyúzástól, vereség esetén pedig menekítse át seregét a Duna bal partjára. Nem kell különösebb katonai előképzettség ahhoz, hogy belássuk: ezt a parancsot lehetetlen volt végrehajtani. De mielőtt még gondolkodhatott volna Görgey azon, vajon melyik parancsot hajtsa végre, máris módosult a feladat. A kormány végül is úgy határozott, hogy a sereg egy támadásra és védelemre egyaránt alkalmatlan terepen foglaljon állást. Görgey a parancsot csak az ésszerűség mértékéig teljesítette, ugyanis a betű szerinti értelmezés katasztrófát okozhatott volna. A parancs kiadásával és megtagadásával viszont a bizalmatlanság légköre alakult ki a kormány (a Honvédelmi Bizottmány) és a hadsereg, illetve Kossuth és Görgey között. Az egymás iránti bizalmatlanság a továbbiakban sem múlt el, sőt, még fokozódott — nagy károkat okozva a szabadságharc ügyének.

Görgey tiszafüredi magatartását (Dembinski felreállítását) politikailag és etikusán is kifogásolhatjuk ugyan — vélekedik Pusztaszeri —, katonai hasznosságát azonban nem kérdőjelezhetjük meg. A Dembinski-fele vezetés a veszített csatánál (Kápolna) súlyosabban veszélyeztetette a szabadságharc legnagyobb hadsergének egységét és ütközésszerűségét a főhadiszíntéren, és a visszavágásra alkalmas időpontban. És amikor Kossuth jóváhagyta a tiszafüredi eseményeket, katonailag helyesnek járt el, politikailag pedig meg kellett tennie ezt a lépést.

A tavaszi hadjáratban megmutatkozott ugyan Görgey katonai zsenije, de súlyos hibákat is elkövetett (a földérték elmulasztása, erélytelenség a felelősségvontáshoz stb.). A trónfosztással és Buda ostromával kapcsolatban okkal kételkedhünk mind Görgey, mind pedig Kossuth teljes szavahihetőségében.

Sok a bizonytalansági tényező a világsíri fegyvertételhez vezető események értelmezésében is. Vajon Kossuth rendelte Arad helyett Temesvár alá Dembinskit? Ha így történt, mi volt az oka? Így akarta Kossuth megakadályozni a Görgey fővezérlelével létrejövendő aradi seregösszevonást, valamint Görgey befolyásának további növekedését? Vagy csupán arról van szó, hogy Dembinski fedezte volna Orsova — a menekülés — felé vezető utat? Es vajon igaz-e, hogy Kossuth titokban, lemondásának közölte előtt (ellenfelei szerint tehát gyáván) utazott el Aradról — hátralekös fizetésének fölvetelével? Tárghalhatott-e Görgey az orosz tisztekkel másról, mint a föltétel nélküli megadásról? Megannyi kérdés! Pusztaszeri László szerint Görgey Világos előtt már csak a következő kérdésben dönthetett: inkább vagy kényszerűen adja meg magát és seregét. A további ellenállást értelmetlennek találta, sereget

nem akarta leomászárólatni, az a lehetőség pedig föl sem merült benne, hogy esetleg török földről folytassa a háborút.

A könyv megjelentetése annál is inkább örvendetes esemény, ugyanis kiadóról nem kényeztettek el bennünket a szabadságharcról szóló művekkel. Ami eddig megjelent, csak csepp a tengerben. De vajon szükségünk van-e (még) 1848—49-re? És, ha igen, akkor miért?

Igen, szükségünk van rá. Azért is, mert a jelen és az eljövendő nem érhető meg a múlt nélkül, és azért is, hogy múltunkból ne mindig csak a legfájdóbb, a legmegalázóbb történetekre emlékezzünk. Nemcsak Mohácsunk és Trianonunk volt, hanem 1848—49-es szabadságharcunk is. És amennyire szükségünk van fájdalomra az okulásához, legálább annyira büszkén kell lennünk győzelmeinkre (még, ha ármenetiek voltak is) — nemzet tudatunk kifejlődéséhez és megszilárdulásához. Éppen ezért rendkívül sajnálatos, hogy arról az eseményről beszélünk a kelleténél jóval kevesebbet, amely kivívta Európát, sőt a világ csodálatát.

A kortárs Engels így lelkendezik: „1793 óta először meri megtenni egy nép, amelyet körülzárt az ellenforradalmi túlerő, hogy a gyáva ellenforradalmi dühvel a forradalmi szenvedélyt állítsa szembe.” (Marx és Engels Magyarországról. Kossuth, 1974.) Szekfű Gyula véleménye szerint akkor, amikor a külföldet még víztizedekkel a bukás után is lebilincselte szabadságharcunk tündöklése, nevelés, sőt szegénytelen volna, ha önmagunk nem találánk meg azt a távlatot, amelyből visszanezve szívünkhez szól a kor. Elismeri ugyan Kossuthnak és a Honvédelmi Bizottmányoknak az óriási szerepét a fölfegyverzésben, az utánpótlás és a közigazgatás megszervezésében, mégis — teszi hozzá —, ami igazán nagyra teszi szabadságharcunkat, az ennek a mártír seregnek — ahogy ő nevezi: a „hallgatóknak” — másfél éves dicső küzdelme, és végül nem kevésbé vértanú elmulása. (Negyvennyolcas történetünk mai állása Napkelet, IV. k 1924. 6—10. sz.)

Németh László szerint 48-at bűn lefitymálni: ez a legtöbb, amit a török idők óta a magyarság tett. Negyvennyolc ingadozó, itt-ott karikatúra forradalmi között a magyar az egyetlen, amely lábon maradt. Milyen előzmények után, milyen férfialományból lehetett egy frissen született, s léteben fenyegetett államot hetek alatt államférfiakkal, hadvezérekkel, katonákkal, izgarokkal kistáfirozni, és körülostromolton fönttartani? Gondoljuk el, fejtegeti, a mai reformifjúságot hasonló helyzetben — osztrák, orosz nélkül. ... Elbukni így: nem bukás; 48-cal sem veszítettünk el semmit visszavonhatatlanul. 1848-cal inkább nyertünk: egy magyar mitológiát. Ez a mitológia ugyan csupán a magyar allúvium etimológiája, de az egyetlen, amelyet használhatunk. (Magyarság és Európa. Franklin, 1935.)

Az utóbbi időben mintha elmozdultunk volna a holtpontról. Jó néhány, a szabadságharcra foglalkozó mű megjelent, köztük a „Magyarország hadtörténete I.” című gyönyörű kötet, amely igen részletesen elemzi a szabadságharc hadi eseményeit. Minél több dokumentumot, emlékiratot (Dembinski, Görgey, Klapka, Mészáros Lázár, Szemere Bertalan stb.), történeti művet (Horváth Mihály,

Marczali Henrik, Rüstow stb. munkái) és egyéb irást (pl. Görgey István visszaemlékezéseit) kellene közzé tennünk. Mert nem elég megállapítanunk azt, amit a „Marx és Engels Magyarországról” című kötet szerkesztői a bevezetőben leírnak, hogy ti.: nemzeti történelmünk legragyogóbb szakasza az 1848—49-es magyar forradalom, amelynek emléke és hagyománya ma is elevenen ható tényező. Akkor lesznek valójában elevenen ható tényezők, ha teszünk is értük valamit.

Harza Lajos

A magyar polgári átalakulás kérdései

Szerk.: Dénes Iván Zoltán,
Gergely András, Pajkossy Gábor

(Kiadja az ELTE, Bp., 1984. 480 old.)

Régi nemes hagyományt követve, tanítványainak egy csoportja tanulmánykötettel köszöntötte Szabad György professzor születésnapján. A szerzők tudományos pályájának alakulásában — saját hitvallásuk szerint — jelentős hatása volt és van Szabad György professzor történeti és pedagógusi személyiségének. A magyar polgári átalakulás szerterágazó problémakörét különböző szempontok szerint közelítik meg: gazdaság-, társadalom-, hely-, politika-, eszme-, művelődés- és diplomáciatörténeti tanulmányok egyaránt szerepelnek a gyűjteményben. A szerkesztők ügyes kézzel témakörök szerint csoportosították a tanulmányokat.

A változó társadalom. A korszak társadalmáról nagy vonalakban felvázolt kép áll rendelkezésünkre. A jobbgység történetének kutatása már jelentősen előrehaladt - e kutatás egyik kiemelkedő alkotása Szabad György professzornak a tatai és a gesztési Eszterházy-uralom gazdálkodása átalakulásáról írt monográfiája. De a nemességre és a lassan kialakuló polgárságra vonatkozó mélyreható vizsgálatok csak néhány évc indultak meg. Az itt sorakozó tanulmányok a helytörténeti kutatások jelentőségét és a történeti statisztikai források felhasználásának fontosságát bizonyítják. *J. Újváry Zsuzsanna* a népességösszeírások, az adóösszeírások és a különböző városi könyvek adatainak értékelése révén mutatja be Kassa társadalmában a XVI. században a XVII. század első harmadáig bekövetkezett etnikai és politikai változásokat. *Dóka Klára* a XVIII—XIX. század fordulóján átalakuló budai társadalmat a város 1793. évi adófelosztási könyve segítségével jellemzi. Feltárja a budai polgárok erős vagyoni rétegződését, foglalkozási csoportjait, s a város továbbfejlődésének korlátait. *Gergely András* Szegeed reformkori társadalmának polgárosultságát a demográfiai fejlődés adatainak, a foglalkozási megoszlás arányainak és a legnagyobb adófizetők jövedelemforrásainak az elemzésével mutatja be. *Pálmány Béla* tisztázza a XVI—XIX. századi

nemesi társadalom kutatása során szükséges, a rétegződéssel kapcsolatos szakkiefejezéseket és felhívja a figyelmet a statisztikai feldolgozásra alkalmas levéltári forrásokra, a jobbágyi szolgáltatások alapját jelentő, valamint a nemesi adózással kapcsolatos összeírásokra.

Az átalakuló közélet. A korszak politika- és művelődéstörténetének a feltárásában igen jelentős szerepe van Szabad György professzor számos tanulmányának és különösen Kossuth politikai pályájáról írt monográfiájának. Az e témakörbe tartozó írások a XVIII. század végétől az 1840-es évek közepéig élvető időszak néhány jelentős problémáját vizsgálják. A magyar érdekegyesítési politika előzményeit és kialakulását, a liberális ellenzék helyzetét és az ellene fellépő kormányzat intézkedéseit, a művelődés kérdéseit bemutató tanulmányok elmélyítik e korról kapcsolatos ismereteinket. *Ring Éva* a XVIII. század végi Lengyelországban megfogalmazott érdekegyesítési koncepciókat vizsgálja, összehasonlítva Hugó Kollataj és a magyar felvilágosult rendi mozgalom képviselői, illetve Stanislaw Staszic és Hajnóczy József programját. *Gerő András* azzal foglalkozik, milyen szerepe volt a Lengyelország iránti hagyományos rokonszenvnek a magyar reformmozgalom kialakulásában, a gondolkodás polgárosodásában. *Rosdy Pál* az 1832–1834 között megjelent, magyar nyelvű római katolikus teológiai folyóirat, az Egyházi Folyóirat történetét mutatja be. *Fajkossy Gábor* Kossuth hűtlenségi perét és a per hatását ismerteti. A kormány által az alkotmányvédelemmel indokolt, a liberális ellenzékkel ellen az 1830-as évek második felében indított persorozat — amelynek Kossuth pere is része volt — nem érte el a kitűzött célt, a liberális ellenzék politikai megsemmisítését. A liberálisok helyzete megerősödött, a reformellenzék éppen az alkotmány védelmére hivatkozva, a rendi ellenzék nagy részét is maga mögé sorakoztatta. *Erdmann Gyula* az 1839—1840. évi országgyűlésre készülődő kormányzat intézkedéseit foglalja össze. A kormányzat nem követte Dessewffy Aurélnak, az újkonzervatívok vezető egyéniségének a javaslatát, hogy vegye át a kezdeményezést a reformok terén, hanem a megfelelő megyei vezetés megteremtésére törekedett. Így került sor új főispánok, illetve adminisztrátorok kinevezésére: az ő feladatuk volt a megyékben a konzervatív többség kialakítása, a követválasztási harcok irányítása, hogy a következő országgyűlés alsótáblája a kormányzat elgondolása szerint működjék. *Melzer Tibor* a magyar irodalom 1795—1848 közötti korszakában a költészetnek, mint menedéknek (azilumnak) a szerepét vizsgálja.

Az áttörés. Az 1840-es évek közepére konzervatívok és liberálisok egyaránt elérkezettnek látták az időt pártjuk megalakítására és programjuk összegezésére. Az utolsó rendi országgyűlés idején az ellenzék számára egyre világosabbá vált, hogy a polgári átalakulást már nem lehet a reformpolitika útján megvalósítani. A következő tanulmányok a konzervatív és a liberális programmal, továbbá a forradalom és szabadságharc néhány kérdésével foglalkoznak. *Dénes Iván Zoltán* az Ellenzéki és a Konzervatív Párt programját hasonlítja össze az

1846—1847-ben keletkezett dokumentumaik alapján. Alapvető eltérések voltak a különböző reformkérdések és a birodalomhoz fűződő kapcsolat liberális és konzervatív megközelítése között. A konzervatív program az ellenzék visszaszorítását és a birodalomba való gazdasági betagozódást akarta elérni, az Ellenzéki Párt kiváltságok helyett szabadságot, polgári államberendezkedést és a Habsburg-birodalom két része között állam- és vámszövetséget kívánt létrehozni. *Mikolczy Ambrus* Erdélynek az 1848. májusi válságban betöltött birodalompolitikai jelentőségét mutatja be. A bécsi udvar az unió megakadályozására törekedett — sikertelenül —, hogy Erdélyt felhasználhassa a polgári átalakulás útjára lépett Magyarország és a magyar liberális nemzeti törekvések kézben tartására. *Kovács István* összefoglalja a magyar szabadságharcban a honvédsereg oldalán harcoló lengyel légió történetét és felhívja a figyelmet a róla szóló emlékiratokra. *Erdődy Gábor* azt vizsgálja, hogyan vélekedett a magyar politikai közvélemény 1849 januárjától a Függetlenségi Nyilatkozat kibocsátásáig Magyarország európai helyéről. Meggyőzően bizonyítja, hogy a Függetlenségi Nyilatkozat kibocsátása nem volt elhamarkodott és megalapozatlan.

Meggyezés vagy kiegyezés. Az 1867. évi kiegyezés előkészítéséről, létrejöttétől és értékeléséről számos tanulmány és monográfia született. Az önkényuralom válságát, a kiegyezés előzményeit vizsgáló kutatások csúcspontját jelenti Szabad György *Forradalom és kiegyezés* választóján című könyve. A kiegyezés előzményeiről és Magyarországnak a Habsburg-birodalomban elfoglalt helyéről írt, itt következő tanulmányok csaknem mindegyike nagy teret szentelt Magyarországnak európai megítélésének. *Frank Tibor* Marx egyik anonim forrását — egy angol nyelvű diplomáciatörténeti munkát — elemezve megállapítja, a magyar szerzőjének — nagy valószínűséggel — Szabad Imrét, a magyar forradalom és szabadságharc egykori diplomataját lehet tekinteni. *Borsi-Kálmán Béla* a XIX. századi román történelem egyik legjelentősebb alakjával, Mihail Kogălniceanuval foglalkozik. A Kogălniceanu vezette moldvai román liberálisok elképzelései és 1848 magyar liberálisainak programja között több hasonló vonás fedezhető fel. *Ress Imre* a szerb külpolitikának a Habsburg-birodalom dualista átalakulásához fűzött reményeit mutatja be. *Heisler Vilmos* a kiegyezés előtti évek cseh—magyar kapcsolatait ismerteti. Az 1860-as évek elején mind a szerbek, mind pedig a csehek rokonszenven tanúsították a magyar politikai törekvések iránt, s felmerült a szorosabb kapcsolatteremtés gondolata is, közvetlenül a kiegyezés előtt azonban már elutasították az együttműködést. *Csorba László* August Antalnak a kiegyezés előkészítésében betöltött szerepére hívja fel a figyelmet. *Jeszenszky Géza* a „magyar kérdés”-nek a brit politika 1848–1914 közötti korszakában elfoglalt helyét elemzi. Az angol diplomácia az európai hatalmi egységű — amely az egységes Habsburg-dinasztia létét is magában foglalja — megőrzésére törekedett, és ez a koncepció határozta meg Magyarországnak angol megítélését is.

Szabad György professzor 1951—1983 közötti

szakirodalmi munkásságát bemutató bibliográfia zárja az ünnepi kötetet.

A magyar történelem egyik legfontosabb korszakát sokoldalúan megközelítő tanulmánygyűjteményt nagy haszonnal forgathatják a történelem iránt érdeklődők, a kötet írásai kibővítik és elmélyítik a magyar polgári átalakulás időszakával kapcsolatos ismereteinket.

Csapó Mária

Arany János Békés megyei élete és levelezése

Arany János levelezéséből közvetlenül közelről érezzük, hogy mindvégig Békés megyében vagyunk. A művekből ugyanis nem látjuk Aranyék békési hétköznapjait, a békési tájat. A négy kötetre tervezett levelezésből az első két kötet jelent meg A leveleket felkutatta, sajtó alá rendezte, jegyzetekkel és mutatókkal látta el, a bevezetéseket írta *Sáfrán Györgyi*. Az I. kötet 1828—1851-ben írt levelezést 1975-ben, az 1852—1856-ban írtakat 1982-ben adta ki az Akadémiai Kiadó, a kritikai kiadás XV. és XVI. köteteként.

Az I. kötet egységes része Arany János és Petőfi Sándor levelezése. A 177 Arany-levelelől csak 16 nem Nagyszalontán íródott. A II. kötet tartalmazza és lezárja Arany János és Tisza Domokos levelváltását, 6 kivételével mind a 202 Nagykőrösről keltezett. *Sáfrán Györgyi* 2000 darabra becsüli Arany leveleit és ez az egész levelezés földrajzilag csupán e kicsi területről, a II. világháború előtti Békés vármegyéből indult el és érkezett oda. Arany 65 éves pályafutása csak négy városban zajlott le. Született Nagyszalontán 1817. március 2-án, tanulói éveit Debrecenben töltötte 1832—1836. évben. Szalontán alapított családot, onnan járt tanítani Gesztenre 1851-ben, de ekkor ősszel már a nagykőrösi gimnázium tanára, családjával költözik oda. 1865-ben Pesten az Akadémia főtitkára lett. Pesten halt meg 1882. október 22-én.

Arany, míg Nagyszalontán lakott, rövid időt töltött a szomszédos Geszten. Ide, gróf Tisza Lajos hívta meg, fia, Domokos tanítására. Kapcsolatuk nem szakadt meg a nagykőrösi időszakban sem. Levelezésük Arany János életrajzának egy téves adatát helyesbíti. Ugyanis Arany életrajzírói közül Ercsey Sándor, Szeremley Barna és Kolozsvári Aladár ezt az időszakot 1850 közepétől 1851 második felére keltezték. A II. kötet levelezéséből tudjuk, hogy Kovács János, Tisza Domokos nevelője 1851. január 9-én kérte fel Aranyt a tanításra. 1851. február 13-án írt bemutatkozó levelet a grófnak, 1851. október 21-én már közölte a Nagykőrösi Református Egyháztanáccsal, hogy elfogadja meghívásukat a gimnázium magyar irodalmi tanszékére. Minden bizonytalanságot kizár Arany, a nagykőrösi tanári állással kapcsolatban az akkori oktatási minisztériumha 1851. november 9-én beküldött életrajza. Ennek részlete: „1851. május első napjáról

fogva, mi igen sokak előtt tudva van, október közepéig cs. kir. kamarás Tisza Lajos úr házában Geszten, mint a költészet és görög nyelv magánoktatója működtem.” Az életrajzot kiadta Benkó Imre, Arany nagykőrösi tanárságáról írt munkájában. A levelezés és az életrajzi adat szerint bizonyos, hogy Arany 1851-ben öt és fél hónapig tanított Geszten.

Rövid beszámolóinknak egyik címe is lehetne. Arany János Geszten. A II. levelezéskötet soraiból érezzük, hogy ez az időszak mély benyomást tettettérzészvilágára. Nagyszalontán inokoskodott a fűszolgabírónál, otthona egyszerű falusi ház. Ezt a falusi életmódot cserélte fel a grófi kastély nagyúri pompájával.

A II. levelezéskötet alcíme lehetne még: Arany János nagykőrösi évei. Itt az elhelyezkedés, a lakásmegoldás is gondokkal járt. Tompának írta 1852. december 1-én, hogy szállásának egy része leomlott, a többi is leomlással fenyegeti. Arany 1853. március 2-án Ercseynek panaszkolta: „Szalontán sem életem nagyon változatosan; de itt az egyhangúság megöl. Az emberek idegenek és nekem úgyhiszem azok maradnak ha száz évig itt lakom is, mire ugyan nincs kilátás...” 1854. augusztus 14-én visszahívták Nagyszalontára, az alginázium tanári állására. Tompának, 1854. augusztus 24-én írt levelében olvassuk: „... függőben vagyok, ne hagyjam-e itt ezt a drága Köröst, minthogy meghittak Szalontára algináziumi tanárnak...” Szeptember 25-én már határozott, Ercseynek írta „Nem fogadám biz én el a szalontai rectoriát v. tanárságot; pedig magam is vágytam haza...”

A levelezés Arany János életrajzainak, monográfiáinak, műveiről készült tanulmányoknak szerves, nélkülözhetetlen, kiegészítő része. A levelek tartalma maga a mindennapi élet. Érdeklődés a családok hogyanéleiről, beszámoló az irodalmi eseményekről. Meghívások, látogatások sürgetése, utazások elémnyei. Többek között Arany, a Tompánál tett látogatásáról írta Ercseynek 1855. október 19-én: „Hamváról hazafele jövet... úrba ejtettük Bányácskát, azaz Széphalmot...” Aranyt a tisztelet és a kegyelet vitte Széphalomra. *Sáfrán Györgyi* a II. kötet tanulmányában írta: „Arany számára az elérhetetlen levelíró-ideál Kazinczy jelentette.” Ezért is közölnék levelírészleletet, hogyan látta a tisztelgő Vendég az Ideálja elhagyott otthonát. Kazinczy Széphalmán, „... hol újonnan elavult, soha teljesen ki nem épült, s már rozogant — félig füstös házban éppen zsidó zsinagógát találtunk, de azért bementünk; három szobája volt csak kész, egy... ebédlő... abból nyílt a Kazinczy dolgozója, s aztán konyvterem, kicsiny szobák. A kertben, melynek akáczeit maga ültetgette, áll szurke gránit síremléke. — sírján a zsidó pulykái legelnek. Az elhagyatottság szomorú képe az egész Széphalom: fájdalmas érzettel távoztunk onnét.” A Kazinczy-birtok szomorú sorsáról most nem szólhatunk. Nem törődünk vele, elpusztult.

Az I—II. kötet leveleinek túlnyomó többsége teljesen ismeretlen, először lesz nekünk és az irodalomtörténetnek közkinccse. Az egyéni, személyes adatok túláradó bőségével a két kötet terjedelme állással lépennyöz. Annál nagyobb elismerést érdemel a feldolgozó, *Sáfrán Györgyi*, aki az adatok rengetegében, bőséges jegyzetapparát-

tusban teljes biztonsággal irányítja rágékoződásunkat. Az I. kötethez írt tanulmányából megismertük a négy kötetből álló levelezésre érvényes tudnivalókat. Ezek fejezetei a következők: I. Bevezetés Arany levelezéséhez. II. Arany János levelezésének gyűjteménye. III. Arany János levelezésének kritikai kiadása. A II. kötet Bevezetésében csak az újabb adatok magyarázatát kapjuk. A kötetekben a levelek sorszámozása folytatódik, az utolsó levél a 865. Az I. kötet terjedelme mutatókkal együtt 947 és a II. köteté 1262 oldal. A levelek természetesen időrendi sorrendben következnek. A jegyzetarádában minden létező adatot megtalálunk, a kéziratok leföhelyét, kinek a hagyatékából került az intézmény tulajdonába. Megtudjuk, ha a kézirat kiadatlan, elveszett, ki másolta, vagy milyen publikációból került újra kiadásra. Tudjuk mennyi a levélkézirat terjedelme, a levélpapír színe, mérete, ha van a postai pecsét szövege és a viaszpecsét állapota és színe. Ezután következnek a levélszövegek ötsoronkénti számozását feltüntetve a nagy gonddal, részletességgel, Arany János személye és művei iránt érzett kegyelettel készült jegyzetelés. A kötetekben áttekinthető nyújt az Adatár, Név- és címmutató. Időrendi mutató, Betűrendi mutató. Arany által írt és hozzáintézett levelek évenkénti táblázatos feltüntetése.

A II. kötet kritikai kiadásával egyidőben, Arany halálának 100. évfordulója alkalmából Sáfrán Györgyi a nem tudományos olvasóközönség számára *Arany János leveleskönyve* címmel 250 levelet válogatott, szerkesztett, ellátott bevezetéssel, jegyzetekkel és mutatókkal. A Gondolat Kiadónál jelent meg 700 lapon. Ebben a kötetben válaszevelek nélkül, kizárólag Arany leveleit találjuk, az első, 1828-ban írt verseslevélétől az 1882-ben, a halála előtti négy hónappal írt levélig. Itt a jegyzetek egy-egy levél után következnek.

Ez a kiadvány sokkal közelebb áll hozzánk mint a szigorú, tudományos igényű feldolgozott Arany-levelezés; ennek minden sora egyedül és kizárólag maga Arany János. Nem is levelezés ez, hanem könyv, így könnyvve formálódott gondolatok, érzések, örömek és gondok. Olyan zavartalanul bensőséges, közvetlen kapcsolatba kerülünk Arany Jánossal, amit csak ez a személyes, egységesen Arany irodalmi alkotás adhat. Régen várunk egy Arany-leveleskönyvre, mert ezt megelőzően ilyen válogatás 1887—1889-ben jelent meg, Arany László rendezte sajtó alá, Arany János Levelezése Író-Barátaival címmel, két kötetben.

Az évtizedek óta sok ismeretlen Arany-levelel gazdagodott hagyatékából válogatni egy kis kötetrelvél, bizony jól átgondolt, nagy szakértelemmel követelő, tudományos feladat. Úgy válogatni, hogy a levelek tartalmuk szerint folyamatos eseményeket kapcsoljanak egymáshoz, érezzük Arany János állandó jelenlétét, az embert, életkörülményeit a családjában, irodalmi munkásságában és nemzetének életében. Az olvasás nagyszerű élményt köszönjük Sáfrán Györgynek.

Emlékezés: Dr. Sáfrán Györgyi, Arany János életének, műveinek és művészetének tudós kutatója, a MTA Könyvtárának ny. tudományos főmunkatársa 1985. február 22-én elhunyt. Olyan kiváló

irodalomtörténész távozott közülünk, aki több, más munkája mellett is mindig hűséges maradt egy-egy íróhoz, így Sáfrán Györgyi Arany Jánoshoz. Elvégezze a III—IV. levelezéskötet anyaggyűjtését, a III. kötet sajtó alá rendezését, amikor el kellett mennie. Aki majd folytatja az Arany-levelezés munkálatait, már jól kiépített úton haladhat csak tartsa meg a levelek és adatok rendszerezésének azt a tudományos, szigorú felépítését, ami minden írónk, tudósunk levelezésének feldolgozásához követendő, kötelező szabályunk kell hogy maradjon, a Sáfrán Györgyi-kötetek mintájára. Aki személyesen nem ismerte Sáfrán Györgyit, megismerheti az Arany-levelezés jegyzeteléséből. Átérezzük, látjuk, hogy úgy ragyogta be gyöngédségével Arany Jánost, ahogyan környezetére sugározta áldott életében tisztá, nemes szívének igaz szeretetét.

V. Busa Margit

Levelek Szántódról

Szántódi füzetek, VIII.

(Siótour, 1984. 112.)

A formailag és tartalmilag egyaránt igényes Szántódi Füzetek sorozata 1980-ban indult meg dr. Kanyar József szerkesztésében, Somogy Megye Tanácsának Idegenforgalmi Hivatala, a Siótour kiadásában. A példamutató helytörténeti sorozat első kötete Péterffy Ida tollából jelent meg *Pálóczi Horváth Ádám Szántódón* címmel, s most, az immár VIII. füzet ismét a népdalgyűjtő poétának, Csokonai dunántúli barátjának szántódi vonatkozású irásaiból ad közre. A kiváló Horváth-kutató, Péterffy Ida már első füzetében is gazdag és szórakoztató anyagot tett közzé; az ismeretlen somogyi levelek 1788—1789 alcímű munka nem csupán irodalomtörténeti értékű leveleket mutat be a „földmérő, polihisztor, poéta” hagyatékából, hanem párhuzamosan ismerteti a költő életének dunántúli eseményeit, jöztü verseivel, verses levélváltásaival fűszerezve. (Ilyen pl. a Balatont átúszó Hompesch bárórol szóló fejezet, vagy a szántódi „paraszt mulatság” leírása, mikor 1789 farsangfarkán a befagyott Balatonon kelt át szánkójával Füredről Szántódra Horváth, s dudasokkal, hegedűsökkel, „furglyásokkal” szerzett egy jó napot birtoka népének. De olvashatunk verses leírást a „Balatoni veszedelem”-ről, azaz egy lélekvesztőben — bönönhajóban — való átkeléséről a viharos Balatonon. Művelődéstörténet, helytörténet, néprajz fonódik itt egybe (a háborgó vizen félelmük elűzésére, akasztófahumorral a „Korcsmárosné kápoltnája a pince” kezdetű dalt éneklik), akárcsak Horváth Ádám sokoldalú, színes egyéniségében s az új VIII. füzetben, amely ezt a címet viseli: *Levelek Szántódról*. Alcíme szerint leveleket, verseket s prózai műveket tartalmaz Horváth Ádám 1787—1790-i korszakából, vagyis felig-meddig kiegészítése az I. füzetnek. Ez az elsőnél egy ívvel terjedelmesebb új kötet kissé „irodalomtörténetibb”, mint amaz: ebből

sem hiányoznak a helyörténeti, néprajzi csemegék (pl. Tihany várának 1787-i leírása, a nádfaklyákkal folytatott rákhalasztás: „Tihany közsiklás partjai mint annyi lámpátsakkal / Játzodtatják szemémet rák fogodzó faklyákkal. . .” stb.), de a leveleket elsősorban a címzettek szerint csoportosítja. Így ismerjük meg a különben nyakas kalvinista, de felvilágosult szellemű Horváthot, aki éppügy levelezik Vajda Sámuel tihanyi apáttal, mint a Tolna megyei Nagydorogon lelkeszkedő református Komádi Nagy Mihállyal vagy az ex-jesuita szanyi plébánossal, Nagy Jánossal, a vidám, néhol szabados hangú *Nyájas Múza* című kötet szerzőjével, s Széchényi Ferenc gróffal vagy Kazinczy Ferencsel. Két fejezet Horváth ekkoriban írt munkájával, a filozófiai tárgyú 1789-i *Psychologia*-val (első-sorban keletkezése körülményeivel) és a „verses csillagászattal”, a ma is érdekes *„Legrövidebb nyári éjszaka”*-val foglalkozik. A tizenkét fejezetet első-sorban az fűzi egybe, hogy mind a verses és prózai levelek s művek Szántódón, Horváth Ádám szántódi kúriájában keletkeztek, ahol most múzeum őrzi emléket (s most már a jeles szerzőt is, akinek kezéből 1984 őszén kibúlt a toll, mielőtt megkezdett nagy Horváth-monográfiáját befejezhetné.)

A fejezeteket képek s alapos jegyzetek világítják meg. Nem csoda, hogy a különben kevés nyilvánosságot élvező kiadvány füzetci igen keresettek a Balaton-környekelt járó utasok körében. Irigylésre méltó szép vállalkozás a Szántódi Füzetek, különösen annak számára, aki öt éve próbálja elérni — eredménytelenül —, hogy induljon meg a „Füredi Füzetek” az oly gazdag múltú észak-balatoni „főváros”-ról. Pedig azt, hogy mennyire „elkelne” egy ilyen vállalkozás (szó szerint s árvitt értelemben egyaránt), azt bizonyítja, hogy egy csonka nyári idényben is több mint 500 példány fogyott el Füred egyetlen parti pavilonjában a szántódi sorozatból. Hát még ha országosan, vagy legalább az egész Balaton-környeken terjesztenék!

Szilágyi Ferenc

Az érsekújvári múzeum évkönyve

(*Castrum Novum* 2. szám. 1985. 221 old.)

Megjelent az érsekújvári (Nové Zámky) múzeum *Castrum Novum* címet viselő évkönyvének 2. száma. Örvendetes tényként könyvelhetjük el tehát, hogy ma már a legtöbb dél-szlovákiai, nemzetiségi területen működő múzeum (így a komáromi és a dunaszerdahelyi is) évkönyvet jelent meg. Ez azt jelenti egyben, hogy ezekből a kiadványokból a múzeológia és a helyörténet iránt érdeklődő olvasók átfogó képet kaphatnak egy-egy múzeum kutató- és gyűjtőtevékenységéről, valamint szűkebb hazájuk művelődéstörténetének fejezeteiről. Az érsekújvári évkönyv hosszabb-rövidebb létegetű tanulmányait, beszámolóit a múzeum belső és felkért külső munkatársai írták, s szlovák és magyar nyelven jelentek meg.

A tanulmányok sorát *Točík Anton* vezeti be, aki

a tragikusan korán elhunyt Szőke Béláról, a kitűnő régészről, az érsekújvári múzeum egykori megalapítójáról és későbbi igazgatójáról emlékezik meg, születésének meg nem ért 70. évfordulója alkalmából. Točík hangsúlyozza, hogy Szőke korai halála pótolhatatlan vesztesége mind a magyar, mind pedig a szlovák régészettudományának. Ezt követően a kötetet régészeti tanulmányok veszik be. Elsőként *Kuzma Iván* az 1980—1982 közötti években a Muzsla-Csenkén (Mužla-Cenkov) végzett ásatásairól ad beható képet. Itt a Vilmakert nevű határ-részen őskori és kora középkori településmaradványok kerültek elő. *Liszka József* kigyarmati (Šikenická) leletmentéséről számol be, ahol kelta és avar kori sírokat ásott. Az évkönyv legértelmesebb tanulmánya *Točík Antoné*, a Nyitrai Régészeti Intézet kiváló régésze. Ő az Udvardon (Dvory n/Žitavou) 1960—1961-ben felrárt, 99 síros avar kori temető leletanyagát és értékelését közli. Elmondhatjuk, hogy az eddig közöletlen VII—VIII. századi leletanyag publikálását szakmai körökben is bizonyára örömmel fogadják majd.

A régészeti írások után *Kopčan Vojtech* Érsekújvárról, mint az egykori oszmán tartományok egyik központjáról ír. Tanulmánya annál is időse-rőbb, mivel az elmúlt évben ünnepeltük a város török alóli felszabadításának 300. évfordulóját, s tudjuk, hogy Érsekújvár egy időben Közép-Európában az oszmán birodalom legelőreltőbb hátszája volt. A következő írás *Havel Miroslav* tollából származik, és a múzeum gyűjteményében levő II. világháborús kézi lőfegyverekkel ismerteti meg az olvasókat.

Az évkönyvet néprajzi tanulmányok zárják. Az interetnikus kutatások keretében *Procházková Mária* egy szlovák és egy magyar nyelvű község, Kisvárda (Nitriansky Hrádok), illetve Zsitvabesenyő (Bešenov) tavasi körtáncait és játékeit vizsgálja, míg *Gudmonné Fülöp Ilona* Nagylót (Velké Lovce) szlovák lakosságának népviseletéről számol be. Végezetül *Liszka József* a kisújfalusi (Nová Vieska) szőlőhegy népi építkezéseiről értekezik, kiemelve azok hagyományörző, archaikus elemeit. A kötetet *Kadlečíková Melánia* ismeretterez zárja, aki a levéltári források fontosságát hangsúlyozza a helyörténeti kutatások vonatkozásában.

Az érsekújvári múzeum jórészt színvonalas tanulmányait tartalmazó, fénykép- és rajztáblákkal gazdagon ellátott kiadványának megjelenését figyelemre méltó vállalkozás. Bizonyára így tekint majd rá a helyörténet iránt érdeklődő olvasóközönség is.

Trugly Sándor

BAKÁCS ISTVÁN:

Iratok Pest megye történetéhez

(*Kiadta a Pest Megyei levéltár, Bp., 1982. 532 old.*)

Lakatos Ernő levéltár-igazgató már 1965-ben megírta az akkor induló kiadványsorozatuk — Pest

Százéves a pozsonypüspöki szervezett tűzvédelem

(Kiadta a Tűzvédelmi Szövetség helyi alapszervezete, Bratislava, 1983. 000 old.)

megye múltjából — I. kötetében, Pest megye történetének forrásai c. tanulmányában, hogy bár a levéltár története a középkorig nyúlik vissza, „A levéltár folyamatos iratanyaga csak a XVII. század elejétől maradt meg, a régi iratanyagának nagyobb része Fülek várának ostromakor elpusztult”. A nemesi vármegye ugyanis a török időszakban Fülekre menekült, Thököly Imre pedig 1682-ben felrobbantatta a várat.

Ez után azt híhetnénk, hogy Pest megye középkori történetének alig maradtak írásos emlékei, bár a tennmaradt okleveleket Bártfai Szabó László *Pest megye történetének okleveles emlékei* kötetében 1938-ban kiadta.

A szakemberek tudták, hogy noha a megye története középkori szakaszának alig 2%-a található a megye levéltárában, a Magyar Országos Levéltár kb. 190 000 darabos oklevélgyűjteményben, s a külföldi levéltárak magyar vonatkozású okleveleiről készült fotómásolatok segítségével a megyére vonatkozó iratok száma nagymértékben növelhető. Mindezeket jól ismerte Bakács István, aki hosszú időn át volt a Magyar Országos Levéltár feudális kori osztályának vezetője, továbbá tudta azt is, hogy milyen hazai levéltárakban folytathat eredményt hozó kutatásokat.

Így az 1938-ban kiadott oklevélkivonat-gyűjtemény anyaga Bakács kutatásai során megsokszorozódott. Bakács figyelembe vette az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke című műben hitelesnek elismert okleveleket (997 oklevélregeszta), s a Zsigmond kor (1437) okleveleit is hozzávéve összesen 1587 oklevél pontos, alapos kivonatát adja. Beláthatatlan eredményeket hozhat ez Pest megyei helytörténetírásunknak! Eddig a helytörténeti kutatónak a Magyar Országos Levéltár majd kétszáz-czres állományában, a különböző forráskiadványokban kellett a közcsejre, városára vonatkozó 20—30 oklevél összevadásznia, e mű nyomán azonban részletes névmutatója segítségével kezdheti kutatómunkáját. Itt olvasható a falunév-városnév mai alakja, utána az összes eredeti ortográfiával leírt névalak, pl. Ócsa—Olch—Oлча—Oлchwa. Ugyanitt olvashatjuk a megye középkori birtokosai nevének jelentékeny részét, akiknek neve ut. túlnyomórészt helynevekből keletkezett.

Az 1938-as kiadvány és Bakács István 1982-es regesztagyűjteménye területileg is más megye emlékeit összegzi. A csaknem 1600 regeszta gazdag anyagot tár fel és közülük számos, több helyen is megjelent. Tartalmaz a gyűjtemény eddig kiadatlan okleveleket is, ezeknek külön örülhet a kutató! Ilyen pl. az 1151. szímmű regeszta 1401-ből, Maróthi János macsósi bán birtokán végzett határjárásról. Bakács István az ilyen gazdag ismeretsort, dűlőneveket közlő okleveleket kivonatolja a legbőségesebben.

Örömmel látjuk a megye múltját feltáró sorozat gyarapodását. Az említett 1965-os első kötetet 1969-ben követte a 2. Iratok Pest megye történetéhez 1918—1919, majd Káldy-Nagy Gyula nagy értékű forráskiadványa, a Budai szandzsák 1559. évi összeírása (1977), a 4. kötet Vigh Károly Vörös Pest megyéje (1979), végül a nemrég megjelent 6. kötet, Káldy-Nagy Gyula: A budai szandzsák 1546—1590. (Bp. 1985. 746 old.)

Dr. Kovács József László

Püspöki község, a hajdani virágzó mezőváros önálló léte 1971-ben szűnt meg, amikor Szlovákia fővárosának, Pozsonynak II. kerületéhez csatolták. Az itteni szervezett tűzvédelem évszázados múltja tekinthet vissza, amelynek történetét a négyeszmélyes szerzői munkaközösség tagjai „önként vállalt társadalmi munka keretében tarták fel és írták meg.” A szerzők legismertebbje — egyben a közösség vezetője — Püspöki Nagy Péter történész, a község szülötte, aki ma is itt, a szlovákul Podunajské Biskupice névre hallgató városrészben lakik. A történelmi segéd tudományok nemzetközileg is elismert tudósa, aki első monográfiáját még a pozsonyi Komenský Egyetem hallgatójaként Püspöki mezőváros története címmel 1968-ban jelentette meg. Ezt követték nagyszerű munkái (*Dunaszerdahely város címere*, 1971, *Roznyói város címere*, 1973, *Zseliz város címere*, 1976), végül a nyugat-szlovákiai kis magyar falu, *Boldogfa* 1981-ben megjelent monográfiája. Régi város címereket felújító és címeralkotó tevékenysége elismerésként már 1974-ben levelező tagjai sorába választotta a Nemzetközi Heraldikai Akadémia (Académie internationale d'Héraldique, Genève-Paris). Sokirányú tudományos munkásságát most természetesen nem lehet célunk jellemezni, mégis említsük meg a Pais Dezső barátságát és támogatását eredményező, a felsőszemerédi rovásemlékről, a magyar írás első hiteles szlovákiai emlékeiről írt tanulmányát, továbbá a *Nagyomorávia fekvéséről* című, új követezetresekre jutó és fekvőkörökben élénk visszhangot kiváltó írását.

A könyv négy részre tagolt. Miként az *Előszó*-ban olvashatjuk „az első három rész időrendben tárja fel a helyi tűzoltóság történetét, a negyedik rész pedig a százéves egylet tagjainak névjegyzékét tartalmazza.”

Az első rész — szerzője Püspöki Nagy Péter — címe *A püspöki önkéntes tűzoltóság az osztrák-magyar monarchiában 1882—1918*. A történeti áttekintés a tűzoltótestület megalapítása előtti idővel kezdődik, majd a második fejezetben tisztázza a szerző a Püspöki Önkéntes Tűzoltó Egylet megalakulásának hiteles idejét (1882. május 28.). A következő fejezet részletezi a megalakulás körülményeit. „Az egylet alapító tagjai helybeli gazdák és iparosok voltak, akik az egylet vezető tisztségeinek viselésére a helybeli helyettes jegyzőt, a plébánost és a kántortanítót kérték fel. Az alapítás idején összesen 45 működő és 22 pártfogó tagja volt az egyletnek.” A negyedik fejezet a testület alapító tagjairól és szervezeti beosztásukról szól az 1882 és 1918 közötti években. A testületi életet ismertető

fejezet a tisztújításokról, a csapat- és egyéni felszerelésekről, a testület jövedelmi forrásairól, a tagok kötelmeiről, a testület fontosabb eseményeiről — néhány éves belső válságról —, végül a tüzesetekről ad áttekintést. A két utolsó fejezet az egyleti életről (az elnökökről, az egylet tevékenységéről, bálók, műkedvelő színlelőadások szervezése, nyilvános unnepeken való fellépés, „receszbanda” fenn-tartása) és az egylet tagságának számáról, illetve önálló fejezetben a tűzoltózenekarról szól.

A második rész, — szerzője ugyancsak Püspöki Nagy Péter — *A pozsonypüspöki önkéntes tűzoltó-testület az első Csehszlovák Köztársaság és a szlovák állam idején, 1918—1945* címet viseli. Itt előbb az új viszonyok, megváltozott körülmények közötti testületi illetve egyleti életről olvashatunk, az előző résznél megemlített szempontok szerint, majd külön fejezetben szól a szerző a tűzoltózenekarról és a püspöki tőzszomszédságában fekvő, az 1930-as években már vele egybeépült Szunyogdi község tűzoltótestületéről.

A szocialista tűzvédelem kezdetei és felvirágzása Pozsonypüspökin 1945—1982 című harmadik rész szerzői *Arpa Péter* és *Füle Miklós*, a tűzvédelmi szövetség helyi alapszervezetének titkára és parancsnoka. Mindketten aktív résztvevői voltak a korszerű tűzvédelem alapjainak lerakásától kezdve a munkának, így a szemtanúk hitelteljesüléssel ismertetik a testület — természetesen kellő mértékben az iratanyagra is támaszkodó — történetét. Püspöki felszabadítását a Csallóközön át Komáromon és Dunaszerdahelyen keresztül közeledő szovjet csapatok 1945. április 2-án fejezték be, s lehetővé tették, hogy a tűzoltóság a lakossággal együtt felszámolja a német katonaság által okozott tüzket. *A Három nehez esztendő* című fejezetben ezután a következőket olvashatjuk: „Köztudott, hogy a felszabadulás után 1948 győzelmes februárjáig Csehszlovákiát a Benes-féle burzsoá kormány vezette. Tekintettel arra, hogy testületünk és egyletünk tagsága teljes egészében magyar nemzetiségű volt, működéséről a köztársasági elnök 1945. augusztus 2-án kelt 33. számú alkotmányerejű rendelete értelmében be kellett szüntetnie. Ettől fogva, mindaddig amíg Csehszlovákia Kommunista Pártja nem vette át az ország irányítását tűzoltóságunk nem élt testületi és egyleti életet. Tagjaink számbeli csökkenését, amelyre a csehszlovák—magyar lakosságcsere-egyezmény és a csehországi deportálás is hatott, jól mutatja két adat: amíg 1944-ben 44 férfi és 6 nőtagunk volt, addig az 1949. július 4-i újjáalakulás alkalmával a régi tagok közül máris csak 15-en jelentek meg.” A következő két fejezet az újrendezésről (1949—1950), majd a szocialista tűzvédelem alapjainak lerakásáról és fejlesztéséről (1950—1982) ad képet. A korábbi részekben kialakított beosztás szerint szólnak a szerzők a testületi, majd az egyleti életről, a tűzoltózenekarról, végül külön fejezet számol be 1978. november 11-ről, arról a napról, amikor fennállásának 96. esztendőjében átvehették első, kifejezetten a tűzoltótestület és -egylet céljaira épült székházukat.

A negyedik rész *A pozsonypüspöki tűzoltóság tagjegyzéke 1882. május 28. — 1982. május 28.* címmel táblázatokba gyűjtve közli a helyi szervezet tagjainak névsorát teljes száz éven keresztül. Pus-

pöki Nagy Szilvia ismerteti a tagjegyzék forrásait, az összeállítás alapelveit, majd következik 28 jól sikerült fényképfelvétel, Nagy Ilona munkájaként.

A mindössze ezer példányban megjelent mű helytörténeti és szakmörténeti érdekesség, de ezen túlmutató tanulságokkal is szolgáló és ezért a honismereti mozgalomban részt vevők érdeklődésére feltétlenül számot tartó, igényes alkotás.

Dr. Polgárdy Géza

FEJES IMRE:

Veszprém megye közigazgatási beosztásai és tanácsi vezetői 1950—1981

(Kiadja a Megyei Levéltár, 1983. 227 old.)

A Veszprém Megyei Levéltár értékes kottel járult hozzá szocialista közigazgatásunk történetének feldolgozásához. A megyei tanács elnökének ajánló sorából érdemes kiragadni néhány gondolatot . . . a változások nagy száma (a közigazgatási beosztás terén) mindenképpen gondolkodásra kell, hogy készítsen bennünket a jövőt illetően. Nagyon-nagyon sok eredményt értünk el a közigazgatásban és ami ezzel összefügg, a településfejlesztésben, de nem tudtuk megemészteni mindent. Vannak ebben kis és nagy dolgok egyaránt . . . például . . . a közigazgatási árendeződések érvrendszerre egyes esetekben nem találkoztak az érintett lakónépesség felfogásával.” Úgy gondolom, hogy a fentiek nemcsak Veszprém megyére, hanem az ország minden szegletére, minden megyéjére is vonatkoznak. Hogy ezekről a jelenségekről már sok szó esett? Minden bizonnyal, de a szó elszáll, a veszprémiek risztelete és felelőssége a tanácsok és az azokban dolgozó emberek iránt e kötetben kitörölhetetlenül megmarad.

Sorainkkal természetesen csak a kiadvány szerkezetére kívánjuk felhívni az olvasó figyelmét, hiszen ez a kötet általánosítható, valamennyi megye számára hasznosítható része. Az államigazgatási határok és települések rendje évszázadokon át nem változott annyit, mint 1945 óta. Persze azt is meg kell jegyezni, hogy népünk élete, felfogása, szociális helyzete, politikai érettsége 1945 óta viharosan — sokszor túlságosan viharosan — is változott, tehát a közigazgatás az általános változások részeként fogható fel.

A szerző összegezte 1945. január 1-től a megye igazgatási határait, járások, városok, községek beosztását az egységek elnevezését érintő változásokat. 1950. június 15-e óta pedig a tanácsok tisztségviselőinek és a megyei tanács v. b. szakigazgatási szervei vezetőinek munkaviszonyával kapcsolatos adatokat 1981. december 31-ig. A kötetben tehát csak a szervezeti és személyi változásokat rögzítették. A társadalom fejlődésének kö-

vetkezmenyeként kerülhetett sor a fejlettebb tanácsigazgatási formák szervezésére: Várpalota, Keszthely, Ajka, Tapolca, Balatonfüred községek városrá válására, a kis területű és alacsony lélekszámú járásközségek megszűntetése, bizonyos települések nevének megváltoztatása, összecspült települések egyesítése, községi közös tanácsok szervezésének uralkodóvá válása, Várpalotán armenitileg városi kerületi igazgatási egység létrehozása, a nagyközségi kategória (ismételt) bevezetése, városkörnyéki községek halózatának kiépítése, a járási tanácsok megszüntetése, helyette szakigazgatási jellegű szervezet létrehozása.

A kötet *első fejezetében* a megye közigazgatási területében, szervezeti életében bekövetkezett változásokat találjuk időrendben, a változást elrendelő jogforrás jelölésével. A fejezet végén a szerző felsorolja a községeket. A *második fejezetben* a megyei tanács tisztviselőinek és szakigazgatási szervei vezetőinek névjegyzéke olvasható a vezetők munkaviszonyainak kezdő és befejező időpontjaival. A *harmadik és a negyedik fejezet* a városok és járásközségek igazgatási helyzetében bekövetkezett változásokat tartalmazza. A városi és járási tanácsok tisztviselőinek, valamint a járási hivatalok elnökeinek, elnökhelyetteseinek a címára is ebben a fejezetben található. A kiadvány utolsó, *ötödik fejezete* a legterjedelmesebb. Itt sorakozik betűrendben a megye valamennyi községe. A feldolgozás tartalmazza a község igazgatási jogállását, hovatartozását és a szervezetében az elmúlt 31 évben bekövetkezett változásokat. Itt is közlére kerültek a tanácsok függetlenített vezetői munkaviszonyának tartalmára vonatkozó adatok. Névjegyzékbe kerültek a községi tanácsok vb-elnökei, tanácselnökei és — ahol voltak — a függetlenített vb-elnökhelyettesek adatai. Minden községben szerepel a vb-titkárok munkaviszonyára vonatkozó időpont is. Jól segíti az olvasót a személy és helységnevmutató. A tájékozódást csatolt térkép segíti.

A rendkívül precizen összeállított színvonalas munkát nemcsak a vesztprémiek, hanem a közigazgatás fejlődését figyelemmel kísérők is örömmel vehetik kézbe. Valami hasonló összeállítás valamennyi megye számára hasznos lehetne. A tanácsok munkájának korszerűsítése politikai életünk továbbfejlesztésének egyik döntő területe, nem árt, ha többet tudunk meg múltjából, ha hasznosítjuk az indokolt, az élet által igazolt tanulságokat.

Gazdag István

BÁLINT SÁNDOR:

Szeged-Alsóváros

(*Szent István Társulat, Bp. 1983. 201 old.*)

Bálint Sándor, századunk egyik legnagyobb magyar néprajztudósa 1984-ben lett volna 80 éves. 1985-ben pedig halála 5 évfordulójára emlékezhetünk már. A születés és halál egymáshoz közel eső kerek évfordulói mindig figyelemzést keltettek bennünk egy tragikusan váratlanul lezárult életre és munkásságra, amely befejezetlenül hagyott sok szép elképzelést, kidolgozatlanul sok szép tervet.

Az alsóvárosi ferences templom és a körje nőtt település életét bemutató könyve már csak halála után jelentetett meg, tisztelgésül a 80. születésnapra. Bálint Sándornak pedig ez volt az egyik legkedvesebb, szívéhez legközelebb álló munkája, írása. Hiszen az Alsóváros volt fölnevelője, s az alsóvárosi templom volt lelki arculatának formálója. Sugárzóan iszta emberségében és egyéniségében sok tulajdonság volt a ferences lelkeségből, szellemiségéből. Sokszor és sokat írt szülővárosáról, Szegedről. Korábbi évtizedek munkái után csak nemrég jelent meg *A szegedi nemzet* című háromkötetes, nagy műve, amelyben összefoglalta kutatási eredményeit szülővárosáról, s amellyel Szeged a néprajzilag legjobban feltárt magyar településé lépett elő. Ezekben a könyvekben szerepel az alsóvárosi népelet is, de bizonyos tematikai átfedések ellenére „teljesen új művet kap kézhez az olvasó” — írja előzavában *Érdélyi Zsuzsanna* Európa-díjas néprajzkutató, Bálint Sándor munkásságának örököse, a vallási néprajzi kutatás legismertebb magyarországi képviselője.

Az első és leghosszabb fejezet a templom és a ferences kolostor sok évszázados történetét mutatja be. A templom, amely a késő gótika egyik legszebb hazai emléke, a XV. században került a ferencések kezébe, akik 1950-ig megszakítás nélkül működtek itt. Innen látták el nemcsak a város, hanem szinte az egész Délvidék lelki gondozását. Ez uróbbi munkájuknak jelentősége különösen a török hódoltság alatt nőtt meg. A kolostor falai közt a magyar történelemnek és művelődéstörténetnek sok jeles alakja megfordult: *Kapisztrán Szent János, Zákány Balázs, Telek József, Kiss István* és mások. Részben az ő tevékenységük, de még inkább a névtelen ferences barátok munkálkodásának hatására alakult ki az a sajátos népi vallásosság, amelynek jeles alakjai, szent emberei közül *Tápai Pista* vagy *Engi Tüdő Vince* nevet máig számon tartja a népi emlékezet, s amelynek sajátos formái relikiumszerűen máig élnek a Dél-Alföldön. Szorosan kötődtek az alsóvárosi kolostorhoz a különböző szegedi, gyakran középkori eredetű vallásos társulatok is.

A gótikus ferences templom asyllum volt, s a körötte lévő, a XVIII. század végéig használt temető pedig az alsóvárosiak végső menedéke, nyughelye. A temetőről, majd pedig a szegedi nagy árvíz alsóvárosi következményeiről külön fejezetek szólnak.

Részletesen elemzi az alsóvárosi templom berendezését, amelynek nem egy darabja művészettörténeti ritkaság. A templom berendezése mindenkor tükrö és részben alakítója a vallásos népeletnek. Ilyen kölcsönhatásban szemlélhetjük az alsóvárosi templom berendezési tárgyait is. A magas művészi színvonalat képviselő szobrok, képek mindegyikének nem ismerjük az alkotóját. Ez vonatkozik a főoltár kegyképére is, amelyet külön fejezetben, a búcsújáráshoz szorosan kapcsolva, a körje fűződő ájtatos kultuszokat és szokásokat ismergetve ír le Bálint Sándor. Az oltárok, a szobrok és a képek közül csupán a czenstochowai kegykép oltárát emeljük itt ki, amelynek *Fekete Mária*járól Juhász Gyula írt megható, szép verset.

A máig élő és népes, középkori gyökerű alsóvárosi Havi Boldogasszonyi búcsút részletesen bemutatja

Bálint Sándor. A fejezet nemcsak a szegediek, hanem a környékbeli és távoli zarándokok hagyományait, sajátos szokásait, énekeit is pontosan ismerteti, nagy figyelemmel szentelve a hagyományuk változásának. E színes, gazdag vallásos hagyomány ezer szállal gyökerezik az Alsóvárosban, a ferences templomban és a ferences múltban.

A könyvet Bálint Sándor szándéka szerint egy dokumentációs fejezet zárja. Ebben a részben a Havi Boldogasszony napi ünnepi misét (1525), a templom búcsúikvátságait írja le, s azoktól a szerzőktől idéz, akik munkáikban megemlékeztek az Alsóvárosról, annak búcsújáról. Itt olvashatjuk *Telek József*, *Dugonics Andrást*, *Gardonyi Géza*, *Mikszáth Kálmán*, *Cserzy Mihály*, *Tömörkény István*, *Csanád Béla*, *Békes Gellért* prózai írásait és verseit, valamint sok szép hűbűs népdenket.

A kéziratot nagy kossaértséssel, Bálint Sándor szellemiségének megfelelően, gondolatainak tiszteltetben tartásával *Tomisa Ilona* fiatal néprajzkutató rendezte sajtó alá. A könyv szép fekete-fehér fényképeit *Lantos Miklós* készítette. A Bálint Sándor emlékéhez méltó kis könyvecskét lapozgatva csak sajnálhatjuk, hogy az nem a Bálint Sándor-féle eredeti jegyzetekkel és válogatással jelent meg.

Barna Gábor

CSÁKY KÁROLY:

Honti barangolások

(*Madách Kiadó, Bratislava, 1985. 220 old.*)

Él a hajdani Hont vármegye Szlovákiának jutott északi felében, Ipolyság városában egy hagyományörző lelkes fiatal tanárember, költő, tanulmányok írója, történész: *dr. Csáky Károly*. A magyar múlt kutatója, az Ipoly völgye történelmének hív őrizője, megörökítője, mondhatnám úgy is, hogy a történelmi idők riportere. Évek óta gyűjti a régi Hont vármegye művelődéstörténetének megannyi emlékét, ezeket élvezetes formában a pozsonyi magyar lapok hasábjain közzé is adja, miközben egyike lett a szlovákiai magyar irodalom — elsősorban a költészet — jelceinek. Kisebbség-nagyobb — Hont vármegyére vonatkozó — tanulmányait nemrég fűzte össze kötetű s adta ki a pozsonyi Madách Kiadó, a szlovákiai magyar könyv- és lapkiadás vezető vállalata.

Tudnunk kell, hogy Hont vármegye már a korai Árpádok korában megalakult. Ipolyon innen s Ipolyon túl, a hatalmas kiterjedésű Zólyom-erdőtől délre le a Dunáig, azaz a mai Szobig, Zebegényig, Nagymarosig s Borzsony-hegység nyugati felét foglalta el, magácnak mondhatta egyik legrégibb városunkat, Korponát — amelynek már a középkorban Brassóval és Budával egyenlő királyi szabadalmas jogai voltak — s hogy az irodalomtörténetet is belekeverjük a múltba: egyképpen mondhatók Balassi Bálint földjének és mikszáthi tájnak is.

Azt nyilván jól tudja az olvasó, hogy erre a tájra az első Árpádoktól a Hunt-Pázmán lovagok kaptak birtokadományt s nevük mindmáig nemcsak a vár megye nevében, hanem a Magyarországhoz tartozó

Hont község nevében is fennmaradt. (A turisták még a „Honti szakadéktól” elnevezésű mini-tájegységet is jól ismerik Észak-Borzsonyban, nem messze a legendás Drégely várától.) A Bars, Nyitra, Zólyom, Nógrád között fekvő, közepes nagyságú, inkább hosszanti, mint széles irányú vármegye első székhelye is Hont volt, később Kémence község lett a székhely (a barokkos küllemű megyeháza ma is áll még) — végül Ipolyság vált székhelyé a múlt század elején. Annyi bizonyos, hogy Hont vármegye egyike volt a törökök által legsűrűbben támadott, sokszor felpörkölt, népével rabszűzra jutott megyéinknek. Érthető oka volt: innen is próbálta a török a bányavárosokat, Újbanát, Bakabánát, Kőrmöcbánát, Selmec- és Belabánát megközelíteni. Nem a bécsi udvaron múlt, hogy ez nem sikerült.

A vármegye, amelyről itt szó van, *Nagy-Hont* vármegye volt, mert volt egy „függeléke” is, Nógrádon túl, Gömör megyétől nyugatra: *Kis-Hont* vármegye. Alig egy járásnyi terület a Rima völgyében, a középkorban ez a folyó adta is a nevet: Rima vármegye volt. A Kis- és Nagy-Hont között azonban a Zólyomtól a Dunáig leérő Nógrád vármegye terpeszkedett, ennél fogva Nagy-Hontból kormányozni Kis-Hontot, különösen a török időkben, rendkívül fáradságos, sokszor sikertelen közigazgatási feladat volt. Úgy hogy végül, hivatalosan már 1802-ben, valóságosan azonban 1870-ben Gömörhöz csatolták, így lett Gömör-Kishont vármegye. (A szlovákok sem tudták jobban lefordítani, mint „Gemer-Malohont”.)

Nos, ennek a történelmében rendkívül gazdag, sokszor felemelkedett, sokszor elpusztult Nagy-Hontnak állít emléket a gondosan, sokat kutató Csáky Károly. Természetes, hogy egy illusztrációkkal is ellátott, a 220 oldalas munkában csak mazsolázhat mind az író, mind az olvasó, viszont — hogy a szökegnél maradjunk — ez a mazsola jóízű, könnyen élvezhető, mégis tartalmas, hasznos hajtó.

A közéleti, történelmi, művelődési, a harci múlt elevenedik fel az olvasmányosan szórakoztató, mégis minden oldalán tudást nyújtó könyvben, a Honti barangolásokban. Először is sorra veszi Hont nevezetesebb községeit, ezerszentesdős múltja során megjelent, felrűnt, majd eltűnt urait, a katonákat s a bekécsket, a várakat, a kastélyokat, a nyert s veszített csatákat.

A nehéz időkről négy fejezet is szól: a török hódolttatása, nehéz adóztatása Hontban; Tinódi Lantos Sebastyén krónikái honti veszedelmekről; a drégelyvári Szondi-emlékmű története és a honti Szondi-kultusz. (A híres vár romjai még valamennyire állnak, noha a várfalba erősített márvány-emléktáblát a huliganok rég összetörték, a Simor hercegprímás által 1885-ben felszentelt díszes kápolnát nemrég lebontották, Szondi György sírját nem találják, egyéb baj nincs Drégelypalánkon; viszont az Ipoly-védeki Erdőgazdaság ígérete szerint a romokat s környékét, amennyire lehet, rendbe teszik.)

Hont megye azonban, többek között a palócairól is nevezetes: az „Ipó”-parti községekben az ősi palócság utódait találhatjuk. Természetes, hogy Csáky Károly a palócság egyik első kutatójáról, a Hont megyei Csáb községben 1774-ben született Szeder Fabiánról, a későbbi bencés rendi tanarról,

néprajzkutatóról is bőven megemlékezik, hiszen az első tudományos értékű tanulmányt Szeder FABIÁN jelentette meg erről a népcsoportról 1819-ben a Tudományos Gyűjteményben. Szeder FABIÁN működése kapcsán Csáky Károly érdekes összefoglalóban azt is jelenti, hogy a palócok eredetéről még máig sem tisztázták a vélemények s elméletek.

1823-ban született Ipolykeszin régi német családból Ipolyi Arnold, a híres történész, néprajzkutató — s egyúttal püspök. Egy tanulmány tehát Ipolyi Arnold korszakalkotónak mondható munkásságát ismerteti, majd újabb fejezet a híres — Széchenyi huzdítására alapított Honti Kaszinóról társadalmi szerepéről s az utóbbi háború során elpusztult, elveszett — (e sorok írója szerint részben el is lopott) — Honti Múzeum gyűjteményéről emlékezik. A sokat ide-odácpelt, helyezett, kiállított gyűjtemény mindennek ellenére egyre gazdagodott, majd nyomavészett.

Volt azonban Hont vármegye s benne Ipolyság 1910-es történetében egy olyan mozzanat, amely Bartók Bélát és a folklorista tudós Györfly Istvánt is foglalkoztatta, sőt — némileg árkálított — történetük még Móra Ferenc humort árasztó tollára is került. Hont vármegye tudós, áldozatkész, minden szép iránt érdeklődő hajdani főlevéltárosa, a bernecei földhírtokos, Szokulyi Alajos segítségével rendezték meg Györfly és Bartók előtt a honti kanászok dudu- s furulyaversenyét. Nagy esemény volt, Bartók számára egyedüli az országban. Sokáig emlékezett rá, írásban is.

Maga a bernecei földesúr viszont az 1890-es és 1900-as évek egyik — ma így mondanánk — élsportolója volt; az első, athéni Olimpián a síkfutás harmadik helyezettje, Magyarország és Csehország futóbajnoka, Az Athletikai Szövetség megalapítója. Róla is szól az írás, amely végül Múricez Zsigmond és felesége, Simonyi Mária ipolysági szereplésének emlékeivel zárul.

Im, ily sokat tartalmaz egy honismertető könyv, amelynek folytatása egyébként máris készül, s amelynek Szlovákiában társai vannak: Zalabai Zsigmond, Csontos Vilmos, Mács József, Dobos László, Tózsér Árpád s mások gondoskodnak arról, hogy a valamikori Felvidék, azaz a mai Szlovákia múltja, néprajza, művészet írásban is fennmaradjon.

Szombathy Viktor

GAÁL KÁROLY:

Kire marad a kisködmön?

Adatok a burgenlandi uradalmi bérések elbeszélőkultúrájához

(Kiadta a Savaria Múzeum, Szombathely, 1985.)

„A Pusztá magyarul nemcsak azt a regényesen szabad, tengervégtelenség legelőt jelenti, amelyen Petőfi ménescinek körme dobog, a dunántúli magyar nyelven egyáltalán nem ezt jelenti, ahóll az egyszerű

okból, mert ott ilyenek nincsenek. A Dunántúl a nagybirtok közepén épült s néha egész faluszámhá menő cselédlakások, istállók, fészerek és magtárak együttesét jelenti, amelyet azért nem lehet tanyának nevezni, mert a tanyán csak egy- két család él, ezeken meg néha száz- kétszáz is.” — írja a pusztá szülőtte Illyés Gyula. „Magyarország művelhető területeinek csaknem felét a puszták cselédei mivelik. Erkölcseiben, szokásaiban, világfelfogásában, de még eszjárásban és karjának mozgásában is ez a népréteg minden másiktól élesen különbözik. Még a falvak mögött is eldugva és elzárva, tökéletes elszigeteltségben él. Egész napi, sőt vasárnapi elfoglaltsága miatt a pusztát szinte sohasem hagyja el, lakhelyén hozzáférni pedig a nagy távolság, a rossz utak, a különleges hazai viszonyok miatt, de a nép ősi bizalmatlansága miatt is nehezebb vállalkozás, ahogy gyakran emlegettem, mint egy közép-afrikai törzs tanulmányozása. Az irodalomban is csak a háborút követő évek folyamán kezdtek feltűnni. Valami furcsa, áporodott, de mégis erőt adó közösségben élnek, anyagilag és szellemileg egyaránt; ez a közösség nem egy vonásban inkább hasonlítható a gyári munkásság összetartozásához, mintsem a falvakehez. Persze azért lényegében attól is elüt. Egyéni külön világ ez is, lakóinak nemcsak szokásai, hanem még álomvilága is teljesen egyedülálló, ami természetes is.” — olvashatjuk továbbá a magyar irodalom klasszikus művének tekintett Puszták népeben.

Súlyuk van e szavaknak, súlyuk akkor is, amikor megállapítja, hogy az uradalmi cselédséghez „hozzáférni” nehezebb vállalkozás, „mint egy közép-afrikai törzs tanulmányozása”. A kanyargós életutú Gaál Károly, a bécsi Néprajzi Intézet professzora vállalta az ilyen munka nehezégeit, és néprajzi módszerekkel — amely leginkább a magyar néprajz-tudomány „életműköntarásához” hasonlítható —, tudományos megalapozottsággal írja le a nyugat-magyarországi uradalmi cselédek sajátos közösségének hagyományos kultúráját.

A XVIII. század végén vette kezdetét a majorok, a mezőgazdasági árutermelő nagyüzemek kialakulása. A szerző a bérések már letűnt, még maradványokban élő társadalmának és kultúrájának megfigyelésére és elemzésére vállalkozhatott 1963-tól kezdődően. Így született meg új könyve, mely Vas megye tanácsa támogatásával a Savaria Múzeum kiadásában látott napvilágot. Az uradalmi bérésektől gyűjtött prózai, epikus alkotások elemzésén keresztül ismerhetjük meg a közösséget magát s annak kultúráját. A gazdasági, történelmi és társadalmi háttér, a majorok és lakói életének, életterének változása után az elbeszélőket ismerhetjük meg közelebbről. Utután pedig a 218 lejegyzett prózai, epikus folklorikatást olvashatjuk.

Nem említve a „laikusokat” — a folkloristák halás fogadgatására, nagy örömeire számíthat a könyv, hiszen az ausztriai magyarok meséit, mondáit eddig tulajdonképpen nem ismerhettük. A német anyanyelvű Anna Schmieđ 24 szövegén kívül minden más szöveg eredetije magyar nyelven hangzott el. Maga a vizsgált társadalmi csoport is alig ismert a prózai, epikus alkotásai tekintetében, uradalmi cselédektől gyűjtött meséket eddig Dobos

Ilona publikált az Egy somogyi parasztcsalád meséi című könyvében (1962).

Gaál Károly világosan megfogalmazza minden tudományosság alapelvét a „sine ira et studio”-t. „Függetlenül arról, hogy az előírásokat a munkaadó mennyiben tartotta meg, (nagyon jól tudjuk, hogy számtalan embertelen visszaélés történt) arra nem térünk ki. Számunkra itt most az a fontos, milyen faktorok járultak ahhoz hozzá, hogy az uradalmi béresek és családjaik önálló közösséget alkossanak, hogyan alakulnak ki a belső iratlan törvények és a családvezetési formák. Nincs szándékunkban egy életformát megszépíteni, de az egyoldalú kizárólagos szocialis ítéletet is el akarjuk kerülni” — írja. Ennek eredményeként plasztikus képet nyújt az uradalmi béresekről. Csak helyeselni tudjuk szándékát, hogy szociális helyzetük ne domborodjon ki túlzott mértékben, azonban időnként mégis az az érzésünk, hogy ennek hiányában kevésbé teljes képet kapunk az uradalmi cselédek közösségéről, az emberekről magukról. A velük szemben megnyilatkozó társadalmi megvetettség és kivettség, mely a társadalmi felépítményből mind fentről, mind lentől megnyilvánult, leginkább a paraszt—cseléd viszonylatában rajzolódik ki. A nagybirtokosok—cselédek kapcsolatának ilyen értékelésére néhány súlyos megállapítás világít rá. A kiöregedett béresteről például megtudhatjuk, hogy „az uraság megadta neki a lakást, de csekély fizetést a cselédség adta össze. Látszólag nem függött az uradalom vezetőitől, de egy rossz szavuk következtében, kilthatták őket a majorból, elveszthették könyöradomány jellegű lakásukat és koldusbotot vehettek kezükbe.” A falusiak, a parasztközviszonyt jelzi az egyik elbeszélő, Soós Lajos életútja: „A törpeparaszt gyereke béres akart lenni. A törpeparaszt szegénységben irigyelte a majoros lakóit, akiknek akkor is volt legalább mit enniök, amikor a falubeliek már marharpával sem laktak jól.” Béres lett, majd Amerikába vetődött: „Az egyedüllétől menekülve hazajött. Annyi pénze volt, hogy házat meg tudta venni, de asszonyt nem kapott bele... A faluból kiszakadt Soóst megtérték, de be nem fogadták.” Halála után a falu szélén álló házat lebontották, s a néprajzkutatónak „a hajdani szomszéd csak annyit jegyzett meg: Jobb így. Nem idevaló volt.” „Nem volt véletlen könnyes-ül-keletlen cselédközösség vállalása: otthonra az uradalmi cselédeknek is szükségük volt.” A féltoronyi uradalomban (Halbturm) dolgozó Bognár bácsi a major búcsújáról így emlékezik: „Jöttek a falusiak is, fizettek és táncolhattak, de ha parasztkodtak, mutatták ki, mi, akkor ki! Ott mi vótunk otthon!” Kovács Imre 1935-ben A gazdasági cselédek kereseti és megélhetési viszonyai című utótró tanulmányában megállapítja: „Kulturális szükségleteik kielégítésének még a lehetősége sem áll fenn. Ahogy estek a mezőgazdasági árak, nyílt ki az agrárálló és zuhant le a konvenció pénzértéke, eltűnt az 1 métermázsza előírányozot búza is a konvencióból, amelynek értékesítése talán a civilizációt jelentette számukra a konjunkturalis években. Ma elementáris szükségleteiknek a kielégítése is nehézségekbe ütközik, kultúrára gondolni sem lehet.”

A Kire marad a kisködmön? című kötet annak tanubizonyága, hogy az uradalmi cselédek sajátos

közösséget alkottak. A közösség — minden emberi közösség! — pedig megalkotta a maga képeré formált kultúrát is. A tömegkommunikációs eszközök elterjedését megelőzően a szóbeli kommunikáció művészi formái, így az itt olvasható prózai, epikus, folklóralkotások is jellemezték az adott közösséget. Nem igaz tehát, a „kulturára gondolni sem lehet” megközelítés.

A közölt szövegek társadalmi, gazdasági, történeti valóságukban értelmezve e sajátos közösség létét, értékrendjét, s ezáltal magát a közösségben élő embert tárják elénk. Gaál Károly könyve így történelmi ismeretünk, önismeretünk gyarapítását szolgálja.

Szabó László

FÜZES ENDRE:

A gabona tárolása a magyar parasztgazdaságokban

(Akadémiai, 1984. 323 old.)

Csaknem 10 éven át volt a pécsi Janus Pannonius Múzeum munkatársa Füzes Endre, aki 20 évvel ezelőtt (már Budapesten) szerzett doktori címet egy Baranyában megkezdett témája kibővítésével: Gabonataró építmények a Kárpát-medencében. A témához később sem lett hiúlen, a Művelődési Minisztérium munkatársaként megírta kandidátusi értekezését, amely nemrég látott napvilágot.

A monográfia két nagy adathalmazt fejezetből áll: első a Gabonatarólas a lakóházon belül, majd a Gabonataró építmények ismertetése következik. A harmadik fejezet (A gabonatarólas meghatározó gazdasági és társadalmi tényezők) után az Összefoglalás és a különféle jegyzékeket (rövidítések, irodalom, képek, térképek, helynevek stb.) találjuk, majd a német összefoglalót olvashatjuk.

Annak ellenére, hogy az irodalomjegyzék tanúsága szerint a szerző 631 könyvet és folyóiratcikket nézett át művének összeállításához, a terjedatokat zömét maga a szerző gyűjtötte. A számtalan gyűjtő-úton készültek a szerzőnek a kötetben közölt kiváló fotói is!

Csak egyetlen kritikai megjegyzést: ez a kötet jobban szerkesztett, gondosabban rajzolt térképeket érdemelt volna az Akadémiai Kiadótól: a helységekre utaló számok között alig lehet kivenni a térképjelket, holott e témában a területi elrendezés minden finom részletének óriási jelentősége van!

Természetesen nincs lehetőség arra, hogy ezen a helyen részletezzük a 29 éves munka tudományos eredményeit, a táji tagolódásból és a történeti adatokból levonható tanulságokat, a változások vizsgálatából adódó következtetéseket. Legyen elég, ha a szerző szavait idézzük a bevezetésből: „Munkám kezdetekor azt a feladatot tűztem magam elé, hogy rendszerezem, elemezem és értékeljem mindazon építményeket és edényeket, amelyek a magyar nyelvterület parasztüzemeiben a kicsépl, kinyom-

tartott gabonancmüek tartós raktározására szolgál-
tak; megállapítom ezek történeti rétegeit, tisztáz-
zam az egyes módozatok eredetét, múltját, továbbá
alkalmazásának területeit. Feladatomnak tekintem,
hogy megvizsgáljam azokat a történeti, gazda-
sági, társadalmi és néprajzi tényezőket, amelyek az
egyres gabonátrolási módozatok egy-egy kisebb vagy
nagyobb tájon történő elterjedését, továbbélését,
majd eltűnését magyarázzák. Végül célul tűztem ki,
hogy rámutassak azokra a törvényszerűségekre,
amelyeket a raktározási módozatok elemzése tár
ugyan fel, de alkalmasak arra is, hogy a magyar
parasztság anyagi kultúrájának történeti alakulását
szélesebb értelemben megvilágítsák."

A szerző megvalósította céljait: a gabonás verem,
a gabona tárolására szolgáló ácsolt láda, a különféle
(tapasztott falú és tapasztás nélküli) kasok, a gabo-
nás hordók és a fatörzs-edények, a csak gabona
tárolására szolgáló, vagy vegyes hasznosítású táro-
loépületek, rekesztékes vagy egyöblű hombárok egy
közép-kelet-európai agrárkultúra beszédes emlékei,
amelyeket Füzes Endre mesteri módon szöveltett
meg.

Mándoki László

PETERCSÁK TIVADAR:

Népi szarvasmarhatartás a zempléni Hegyközben

Borsodi kismonográfiák, 7.
(Miskolc, 1983.)

Alig van két évtizede, amikor a néprajzos
szakemberek úgy nyilatkoztak, hogy a magyar
népélet egyik legjelentősebb területe, a *népi
állattartás* — kivéve a juhászatot — a legmosto-
hábban kezelt, legkevésbé kutatórészlete a nép-
rajznak. Az egyik kutató, ráláóan, a négy
nagyállattartás (lő, szarvasmarha, sertés és a juh)
kutatásának addigi eredményeit egy 4 karú
mérleghez hasonlította, ahol is a juhászat egymaga
több eredményt mutatott fel, mint a másik három
együttvéve. Azóta sok minden történt e területen,
s Borsod-Abaúj-Zemplén megyében is, és éppen
a múzeumok megyei igazgatósága tett kezde-
ményező lépéseket.

Petercsák Tivadar (a szóban forgó igazgatóság
volt munkatársa) arra vállalkozott, hogy egy
kisebb tájegység, a zempléni Hegyköz népi
szarvasmarhatartásának néprajzi leírását elvégezze.
A kutató neve nem ismeretlen azok körében, akik
Zemplén néprajzi kérdései iránt érdeklődnek.
Monográfikus igénytel megire tanulmánya csak
részben ragaszkodott a hagyományos felosztáshoz,
ez az álláspontja kitetszik a mű tartalomjegyzéké-
ből is. Egy gazdaságtörténeti bevezető után
tulajdonképpen azt az indokolt kérdést tárgyalja,
hogy egy jellemző módon hegyvidéki tájon milyen
a földművelés és az állattartás kapcsolata, illetve
milyen a szarvasmarha gazdasági jelentősége
ezekben a paraszti gazdaságokban, amelyek a nép-
esség migrációja folytán a magyar mellett

szlovák és ruszin etnikumúak. Végül pedig egy,
a ma korszerűnek tartott, változástvizsgáló fejezet
íktartott be. Bár gazdaságtörténetileg általában
a XVIII. századtól, részletesebben a XIX. század
végétől fogta át a témáját, az általa összegyűjtött
recens néprajzi anyag az I. világháború időszakáig
nyúlik vissza. Erre utalnak közvetett adatai is,
mint a mezőgazdasági kisképek (pl. a szecskevágó)
bevonulása a népi állattartásba. Ebből következik,
hogy tanulmánya csaknem kizárólag a XX. század
tizes éveitől ad(hat)ja a szarvasmarhatartás leírá-
sát, s igaz az az állítás, miszerint a néprajz
szakemberei egyre színtelenebb etnográfiai
anyagot gyűjthetnek s dolgozhatnak fel.

A Petercsák Tivadar által szorgalmasan
összegyűjtött néprajzi anyag bővelkedik a paraszti
terminológiákban. Gyűjtés közben gondosan ügyelt
ezekre az etnikus specifikumokra. Annyira, hogy
pusztán e terminológiák segítségével is kirajzolódik
a zempléni Hegyköz (21 település) etnikai arculata,
következésképpen a népesség eredete. E termi-
nológiák közül vannak az első látásra, olvasásra is
természetesen kínálkozóak, mint *őkör-vel*, de van-
nak bonyolultabb viszonyra utalók is, mint a *rüd-
druk-aja* (ajarúd). Más alkalommal szétválasztható
a szlovák és ruszin eredet is: *tej-mleko-mleko*.

Ugyanakkor többször felbukkan a ráj és
a Hajdúság népleletben kinyomozható kapcsolat.
Ennek szép példája a hályogos szemű szarvas-
marha gyógyítása *arva békával* (vízi béka,
vöröshasú unka) oly módon, hogy a béka vörös
hasával dorzsolik az állat szaruhártyáját. Az utóbbi
megszorítás (a béka hasával történő dorzsolás)
hiányzik Petercsák Tivadar gyűjtéséből, ami a szo-
kásanyag, az eljárás mód halványodásának jele
lehet. Másutt is felbukkannak a hajdúsági kapcsola-
latra utaló adatok, mint a „szalonna sós víz”
gyógyszerként való alkalmazása, továbbá errefelé
is szokás volt a rügös tehenet *nyugbe* tenni.
Ismerik az állathajtó ostor *telekjét*, illetve a *ugán*
rajta. A herélt állat tokét *megabároltak*, mint
ahogyan a Hajdúságban mondják. Ezek az adatok
a Hegyköz magyar falvaiban (Nyíri, Pálháza,
Nagybözsva) bukkantak fel, de vegyes ruszin—
magyar faluban (Mikóháza) is előfordult.

A vitathatatlanul hiányt pótló néprajzi kismo-
nográfia értékét növelte volna, ha a már említett,
az etnikus jellegre utaló terminológiákat világosabb
rendszerben és lehető teljességgel szerepelteti
a szerző (s talán a kiadó is). Most részletkérdés,
hogy a szarvasmarha névadásában kimutatható-e
valamint etnikus jelleg, mert ha igen, úgy ez
is szerepelhetett volna a munkában. Nem tudni,
hogy a szép, a népi hiedelemvilágra, népi
szokásrendre utaló adatok között miért annyira
gyér az *elsőtej* bőségvarázsló szerepének leírása.
Talan kikopott az élő generációk gyakorlatából?
Szólhatunk még a kötet illusztrálásáról is. Meg-
jegyezhetjük, hogy a *farszójár* szerepeltetése
clengedhetetlen, mert csak e kép segítségével
tudhatjuk, hogy milyen fejlődényt használhattak
a hegyközi falvak szarvasmarhatartó családjai

Dr. Benesik János

1986/1

HONISMERET

A HAZAI ÉS HÉLYI ÉRTÉKELŐ POLYÓRATA

1986 FEB 14

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA

Agrárgazdaság, agrártársadalom, agrárpolitika. Szerk.: *Hegyí András*. Kiadja a JATE és a TIT Csongrád Megyei Szervezete. Szeged, 1985. 338 old.

Orbán Sándor: A mezőgazdaság szocialista átalakulásának évtizedei, **Nagy Lajos:** A termelőszövetkezeti mozgalom társadalmi-gazdasági fejlődésének néhány elméleti kérdése, **Halász Péter:** Termelőszövetkezettörténet-írásunk helyzete, **Somlyai Magda:** Paraszti érdekvédelem Magyarország népi demokratikus fejlődésében, **Zsohár András:** Érdekvizonyok, érdekképviselet és érdekegyeztetés a mezőgazdasági termelőszövetkezeti mozgalomban, **Sipos Miklós:** Állami támogatás a mezőgazdaság megszilárdítása időszakában, **Czagány László:** A termelés társadalmisításának sajátos útjai és formái a mezőgazdasági szövetkezeti szektorában, **Beleányi Gyula:** Kollektivizálás és településfejlesztés az 1950-es években, **Tamasi Mihály:** Az árutermelő dolgozó parasztrétegek és a szocialista átalakulás, **Mészáros Rezső:** A falusi népesség foglalkozásiszerkezet-változásának néhány összefüggése a Dél-Alföldön, **Rudl József:** A mezőgazdaság termelékenységének átalakulása Csongrád megye tanyavilágában, **Váczy Mária:** A magyar élelmiszer-gazdaság helyzete nemzetközi összehasonlításban, **Rákosi István:** A szegedi tanyás gazdálkodás kialakulása, **Szántó Imre:** A mezőgazdasági termelés fejlődése Szegeden (1790—1848), **Juhász Antal:** Szeged város agrárpolitikája és annak következményei 1850 és 1914 között, **Hegyí András:** Szeged mezőgazdasága a második világháború idején, **Szabó István:** A földreform Szegeden, **Förizs Sándor:** A szocialista mezőgazdaság fejlődése Szegeden (1960—1980), **Balázs György:** A kubikosok gazdasági, szociális helyzete Csongrád megyében a Horthy-korszakban, **Wiegand Gyula:** A termelőszövetkezeti gazdálkodás megszilárdulása a szegedi járásban, **Szabó János:** Az állatorvoslás története Csongrád megyében (1744—

1983), **Timár Lajos:** A tőkés agrárfejlődés tipizálásának néhány problémája, **Hegyí András:** Zárzó.

Agostházi László—Boross Marietta: Szántódpuszta építéstörténete. Panoráma, 1985. 134 old.

A balmazújvárosi Lenin Mezőgazdasági Termelőszövetkezet 35 éve: 1949—1984. Kiadja a Isz. Balmazújváros, 1984. 213 old.

Balogh Edgár: Hídverők Erdélyben 1944—1946. Kossuth, 1985. 146 old.

A neves erdélyi publicista abban az időben keletkezett írásaiból készült válogatás, amikor a romániai demokratikus kibontakozás keretében a két nép legjobbjai a kölcsönös megértés kialakításán fáradoztak. A kötet elején Kovács J. Béla Balogh Edgárral való beszélgetését olvashatjuk.

Balogh Jolán: Mátyás király és a művészet. Magvető, 1985. 480 old.

A kötet a Mátyás-kori magyar építő-, képző- és iparművészet történetének mind-egyedül legteljesebb, gazdagon illusztrált, kézikönyv igényű feldolgozása.

Balogh Sándor—Cergely Jenő—Izsák Lajos—Jakab Sándor—Pritz Pál—Romsitcs Ignác: Magyarország a XX. században. Kossuth, 1985. 410 old.

Baranya modellezésének története, 1909, 1984. Kiadja a MHSZ Baranya Megyei Modellező Szövetsége. Pécs, 1985. 33 old.

Barátok a bajban. Lengyel menekültek Magyarországon 1939—1945. Európa, 1985. 650 old.

A kötet azoknak a lengyeleknek a visszaemlékezéseiből ad válogatást, akik az 1939. szeptemberi tragikus összeomlás után Magyarországon találtak ideiglenes menedéket.

Előszó: *Juhász Gyula*, válogatta és utószót írt: *Jerzy Robert Nowak* és *Tadeusz Olszański*. Jegyzetek: *Kapronczay Károly*, összeállította és sajtó alá rendezte *Antal László*.

Barta Gábor: Nándorfehérvár, 1456. Móra. 1985. 340 old.

Bácskal és bánáti jobbágylevelek (1676—1848). Fórum (Újvidék) - Gondolat, 1985. 224 old.

Az egykori Bács-Bodrog és Torontál vármegye területének magyar nyelven írt jobbágyleveleit *Hegedűs Antal* válogatta és írt hozzájuk bevezető tanulmányt.

Báránd története és néprajza. Szerk.: *Balassa Iván*. Kiadja az Új Élet Tsz. Báránd. 1985. 644 old.

Balassa Iván—Papp László: Előszó, *M. Nepper Ibolya—Módy György:* Báránd és környéke a török hódoltságig, *Molnár Ambrus:* Báránd története és élete a török hódoltság végeig, *Molnár Ambrus:* Báránd a török hódoltság után 1848-ig, *Nyakas Miklós:* Báránd története 1848—1944-ig, *Balassa Iván:* Báránd földrajzi nevei, *Balassa M. Iván:* Báránd települése és építkezése, *Szabó László:* Báránd társadalmának jellemző vonásai, *Varga Gyula:* A bárándi agrártermelés 1700—1945, *Bódi Erzsébet:* A termelt javak feldolgozása és fogyasztása Bárándon, *V. Szathmári Ibolya:* Részletek Báránd anyagi kultúrájából, *Daqkó Imre:* A bárándi közlekedés és árucsere néprajza, *Barna Gábor:* Adatok Báránd népköltészetéhez, *Bartha Elek:* Az emberi élet fordulói Bárándon, *Újváry Zoltán:* Kalendáris szokások, dramatikus játékok Bárándon, *Bencze Lászlóné:* Adatok Báránd zenei hagyományainak vizsgálatához, *Pásti Judit:* A bárándi újjászülés, 1944. október 1948. június, *Román Márta:* Báránd történetének néhány vonása 1948-tól napjainkig, *Bagoly János Balassa Iván:* A Bárándi Új Élet Mezőgazdasági Termelőszövetkezet vázlatos története, *Balassa Iván:* Tanulmányok a bárándi monográfiából.

Dr. Bertl Béla (összeáll.): Adatgyűjtemény a budapesti agglomeráció népességszámának alakulásáról. Kiadja a KSH Népeségtudományi Kutató Intézete, Bp., 1985. 131 old.

Dr. Boross Bálint: A cselekvő hazafiságra és az internacionalizmusra nevelés időszzerű kérdései Győr város általános iskoláiban. Kiadja az MSZMP Megyei Bizottsága, Győr, 1982. 119 old.

Borosy András: Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái. 2. 1666—1680. Kiadja a Pest Megyei Levéltár, Bp., 1984. 282 old.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye történeti helynévtára, 1870—1983. BAZ megyei

Osszeáll.: *Högye István, Seresné Szegöti Anna, Tóth Péter.* Levéltári Füzetek, 16—18. Miskolc, 1983. 504 old.

Bucsay Mibály: A protestantizmus története Magyarországon 1521—1945. Gondolat, 1985. 304 old.

A neves egyháztörténész, a budapesti Református Teológiai Akadémia nyugalmazott tanára bemutatja a magyarországi protestáns egyházak kialakulását, történetüket, tevékenységüket. Fordította: *Auer Kálmán és Ádám Lászlóné.*

Büzás László (szerk.): A sárvári iparoktatás 100 éve: 1885—1985. A Szakmunkásjelölt. A Sárvári 409. sz. Rudas László Ipari Szakmunkásképző Intézet és Szakközépiskola KISZ-bizottságának jubileumi kiadványa. Sárvár. 1985. 119 old.

Németh József: Rudas László, iskolánk nevéadója, *Németh József:* Az iparoktatás 100 éve Sárváron, *Orbán Gábor:* Szakmunkásképzés az Ikervári Allami Nevelőintézetben, *Herczog Frigyes:* Oktatás az üzemekben, *Orbán Gábor:* 100 év után szakközépiskolai képzés a sárvári szakmunkásképzőben, *Kiss Gábor:* Az intézeti KISZ-szervezet fontosabb adatai, *Horváth József:* Városunk az iskoláért — iskolánk a városunkért, *Kiss Gábor:* A Rudas László és a Téglaforró iskolai KISZ-émlékplakettek története, *Büzásné Kovács Agota:* Intézetünk vöröskeresztes munkája, *Horváth József:* Emlékezés régi iskolánkra, tanárainkra, *Büzás László:* Intézetünk testnevelési és sportmunkája.

A Csallóközi Múzeum Híradója, 1983/3. Kiadja a Múzeum, Dunajská Streda. (Magyar és szlovák nyelvű.)

Kovács László: A mezőgazdaság szocializációja, *Marczell Béla:* Csilliköz és lakói — Kulcsod, *Nagyné M. Kornélia:* Képzőművészeti gyűjteményünkben

A Csallóközi Múzeum Híradója, 1983/4. Kiadja a Múzeum, Dunajská Streda. 21 old. (Magyar és szlovák nyelven.)

Marczell Béla: A Csilliköz és lakói - Szap és Csilliznyárad, *Nagyné M. Kornélia:* Képzőművészeti gyűjteményünkben

A Csallóközi Múzeum Híradója, 1984. Kiadja a Múzeum, Dunajská Streda. 1984. 86 old. (Magyar és szlovák nyelven.)

Mag Gyula: A Csallóközi Múzeum húsz éve, *Kovács László:* Adalékok a mezőgazdaság szocializációjának kezdeteihez a duna-szerdahelyi járásban, *Marczell Béla:* Népi hagyomány, ünnepi szokások a Csallóközben, *Promichal, Richard:* A fehér gölya elterjedése a duna-szerdahelyi járás területén, *Henzel, Karol:* A tükös pikó tömeges előfordulása a Csallóközben, *Promichal, Richard:* Adalékok a Duna menti alföld tegzesfaunájának ismeretéhez, *Nagy Kornélia:* Három alkotás - három portré — járásunk képzőművészeti életéből.

Csallóköz. Természet- és Tájvédelmi Közlemények. Kiadja a Természet- és Tájvédelmi Szövetség. Dunajská Streda. 1983. 168 old. (Magyar, szlovák és német nyelven.)

Magula, Anton: A Csallóköz földtani szerkezete, geomorfológiai és hidrológiai viszonyai, **Trgó Imre:** A Csallóköz éghajlatának általános jellemzése, **Farkas László és Magula, Anton:** A Csallóköz vizeinek a szennyvezéstől való védelme.

Csanda Sándor: Nemzetiségi irodalmunk és kapcsolatai. Madách (Bratislava)—Szép-irodalmi. 1985. 255 old.

Caeuz Imre—Szakács Mihály—Tóth Lajos: Dokumentumok Szarvas munkásmozgalmának történetéből, 1890—1944. Kiadja a Szarvasi Városi Tanács V. B. 1985. 255 old.

Csongrád. Magyarország megyéi. Összeáll.: **Krajkó Gyula és Tamasi Mihály.** Kossuth, 1985. 200 old.

Dániel Anna: Így élt Türr István. Madách (Bratislava) — Móra. 1985. 179 old.

Domokos Sámuel: Magyar—román irodalmi kapcsolatok. Gondolat, 1985. 320 old.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem tanára sok évtizedes kutatómunkája során a magyar—román irodalmi és kulturális kapcsolatok számtalan izgalmas, ám eddig homályban levő részletét és kérdését tisztázta és derítette föl. A tanulmányok témaköre változatos: forrásértékű írás szól a román népköltészet középkelet-európai kapcsolatairól, a román—magyar—görög betyárballadák rokon és eltérő vonásairól, a Goga—Ady-konfliktusról, József Attila román versfordításairól.

Dorogi Márton: Püspökladányi ácsmunkák, díszítések, cirádák. Püspökladány, 1985. 64 old.

Együd Árpád: Szántódpuszta és környéke állatvilága. Panoráma, 1985. 116 old.

Az 1944. év történelme. Szerk.: **Glatz Ferenc:** História könyvek. Kiadja a Lapkiadó Vállalat, 1984. 174 old.

Evlia Caelebi török világutazó magyarországi utazásai, 1660—1664. Gondolat, 1985. 436 old. (2. kiadás.)

Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és puszta, belülről, körülményesen leíratik. Kiadja az Allami Könyvtérjesztő Vállalat, és a Könyvtérjesztők Egyesülete. Bp., 1984. 285 és 350 old.

Az 1851-ben napvilágot látott mű új kiadása.

Fitz Jenő: Séta a régi Székesfehérvárt. Az István Király Múzeum Közleményei, 4. Székesfehérvár, 1984. 34 old.

Források Budapest történetéhez, 1950—1954. Szerk.: **Gáspár Ferenc és Szabó Klára.** Budapest Főváros Levéltára forráskiadványai 9. Bp., 1985. 453 old.

Göcsei Imre, Jászberényi Ferencné: A felszabadult Győr 40 éve. Kiadja a M. Városi Tanács, Győr, 1985. 190 old.

Gergely Ernő: A katolikus egyház Magyarországon, 1944—1971. Kossuth, 1985. 160 old.

Glink Károly: A budavári Mátyás-templom. M. Média, Bp., 1985. 20 old. és 50 tábla.

Hajdú Lajos: Büntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában. Nemzet és emlékezet. Magvető, 1985. 456 old.

A korabeli rabtabellák alapján ad képet a XVIII. század végi bűnesetekről, az igazságszolgáltatás működéséről. Megtudhatjuk, kik és miért „időztek” hosszabb-rövidebb ideig a megyék vagy városok börtöneiben, milyen bűncselekmények voltak a leggyakoribbak, hogyan változott a vidékenként a büntettek megítélése, a büntetések módja és mértéke.

Halasi Téka, 2. Kiadja a Városi Tanács V. B. művelődési osztály. Kiskunhalas, 1985. 48 old.

A tartalomról: **Csürke Katalin:** A játszótér, **Nagy Agnes:** Kiskunhalas általános rendezési terve, **dr. Gszelmann Adám:** Kiskunhalas város iskoláinak történetéből. **Jakabos Odón:** Indiai útinapló (részletek), **Pap Gábor és Berente Judit:** Dete Korkut oguz török énekmondóról, **Adorján Imre és Kelemen András** (ford.): Dirsze kán fia, Bikács kánról szóló ének, 1.

A határon túli magyarság olvasáskultúrája. Szerk.: és bev.: **Gereben Ferenc,** Kiadja az OSZK Könyvtár-tudományi és Módszertani Központja. Bp., 1985. 205 old.

Összeállítás olvasásvizsgálati és művelődésszociológiai felmérések eredményeiből. Az előszót **Fekete Gyula** írta.

Hauser József: Budaörsi krónika. Zrínyi, 1985. 203 old.

Helytörténelmi Tanulmányok. Szerk.: **dr. Sárly István.** Kiadja a Munkahelyi Művelődés Módszertani Kiadványok sorozatban a győri Szakszervezetek Széchenyi István Művelődési Központja, 1985. 134 old.

dr. Sárly István: Őt év klubunk életében, **Veszprémi György:** Egy elfelejtett győri gyár, a gyufagyár története, **Lehner György:** A Gardénia Csipkefüggönygyár története, **Papp József, Árpád:** A győri Hosszú-híd története, **Horváth Lajos:** Győri téglák, **Szabady**

János: Adatok a reformkorszak haladó győri polgára, Ecker János ménfői kapcsolatáról, Végh Ferenc: Párba a csataterén, Papp József Árpád: 25 év margójára (Rövid visszapillantás a negyedszázados győri szervezett éremgyűjtésre), Szabady János: Ménfőcsanakai emlékhelyek.

Hernádi Miklós: Ünneplő társadalom. Kossuth, 1985. 296 old.

Az ünnepek viselkedés fejlődéstörténetét vizsgálja, összevetve a korai és a modern ünnepek funkcióit, formáit, szokásait és szertartásait. Összegezi, hogy miben alakul másként az ünnepnapok időfelhasználása a hétköznapiakénál, bemutatja hogyan változnak a milyen tényezők függvényei az ünnepi fogyasztási és ajándékozási szokások a különböző társadalmi csoportoknál. Elemzi a szertartások és a szertartásosság problémáit, a népi és „hivatalos” ünnepek elkülönülésének okait és azok mai helyzetét.

Heves megye 1919-ben. Szerk.: Szecskó Károly. Kiadja az MSZMP Heves Megyei Bizottsága. Eger, 1984. 185 old.

Molnár József: Az ifjúság helyzete Gyöngyösön a Tanácskoztársaság idején, Csilláry Gergely: A magyarországi Tanácskoztársaság egri szükségpénze, Sereg József: Véres vasárnap Hatvanban, 1919. augusztus 3., Tuza István: Németi Lajos írásai, Szecskó Károly: Kolcsovsky Lajos írásai az Egri Újságban 1919-ben, Varga László: Repülés a polgári demokratikus forradalom szolgálatában és a Tanácskoztársaság védelmében, Németi Gábor: Hatvani vöröskatonák, Csiffáry Gergely: A polgári demokratikus forradalom és a Tanácskoztársaság Heves megyei eseményeinek kronológiája, 1918—1919.

Hollós Ervin—Lajtal Vera: Horthy Miklós, a fehérek vezére. Kossuth, 1985. 290 old.

A Horthy Miklós nevével fémjelzett politikai rendszer születését írja le, 1919 májusától 1920 márciusáig. Az ellenforradalmi körök belső ellentéteinek bemutatása mellett részletesen szól a francia, angol és olasz kormánykörök érdekellentéteiről, idézi a kor jelentős személyiségeinek véleményét.

Hontismereti Dolgozatok, No II/1984. Személyvények a győri Petőfi Sándor Városi Művelődési Központ néprajzi szakkörének díjnyertes pályázataiból. Szerk.: dr. Timaffy László. 1984. 40 old.

Horváth Zsuzsanna: A jeles napok szokásai Bonyrétalapon, Hujber Judit: Hagymányok a hédervári grófi szérún, Ráckevei Zsuzsa: Népi sütés-főzés Győrszentivánon, Grubits Márta: Étkészési szokások Kópházán, Gerhát Márta: Népi gyógymódok Mecserén, Szabó Renáta: Szőlőművelés Péren, Csapó Zolt: Népi állattartás Mecserén, III., Horváth Erzsébet: Miről mesélnek Mezőörs dűlőnevei?, Kenyeres Dóra: Osztályunk ragad-

ványnevei, Pintér Ildikó: Az utolsó győri kefekötő, Bjerbauer Veronika: A parasztlág helyzete Fehértón a harmincas évek gazdasági válsága idején, Hécz Tünde: Népszokások Kunszigeten.

Hornyáuszky Károlyné—Szabó Vilmos—Török L. Gábor: Válogatott bibliográfia az ifjúságról, 1972—1981. Kiadja az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete, Bp., 1984. 550 old.

A hűség nyelve. Csehszlovákiai magyar írók az anyanyelvről. Összeáll.: Zalabi Zsigmond. Madách (Bratislava) — Szépirodalmi, 1985. 234 old.

Fábry Zoltán: Kazinczy elkötelezettségében, Ozsvald Árpád: Kazinczy, Gyönyör József: Csehszlovákia népességének nemzeti-ségi megoszlása, Gyönyör József: Anyanyelvünk használatának néhány időszerű kérdése, Ozsvald Árpád: Hettita ballada, Kulcsár Ferenc: A krónikás csöndjei, Tóth László: Anyanyelvről, Bodnár Gyula: Vigyük gyermekeinkhez a szavakat, Jakab István: Hogy is hívják magyarul? Keszeli Ferenc: Orfeuszra várva, Gyurcsó István: Népvándorlás kora, Ordódy Katalin: Erős várunk anyanyelvünk, Somos Péter: Gondolatok az anyanyelvről, Mihályi Molnár László: „Ahány szóra váró gyermek...”, Csáky Károly—Zolczer János: Szülőföld és anyanyelv diák-szemmel, Vas Ottó: Kettős nyelvi életem, Balla György: Ajkáról felröppenő, Bodnár Gyula: Megtalált szavak, Duba Gyula: Puruttya, Turczel Lajos: Gyermekkorom és anyanyelvem, Kovács László: Kísérlet a diglosszia állapotának fölmérésére, Gyágyor József: „Tegnap is máma feküdtünk le”, Zalabi Zsigmond: Kies, kietlen, Kovács László: Nyelvjárásgyűjtésünk helyzete és távlatai, Zalabi Zsigmond: Fából — vaskariká, Zalabi Zsigmond: Hogy is mondjuk — katonául? Mayer Judit: Hibanapló, Lacza Tihamér: Széptan a föld alatt, Hubik István: A csehszlovákiai magyar fordítás általános problémái, Koncsol László—Kulcsár Ferenc—Ozsvald Árpád—Rácz Olivér—Tózsér Árpád—Veres János—Zalabi Zsigmond: Szakvizsgán műfordításból, Zalabi Zsigmond: Egy gyermekvers számamra, Rácz Olivér: Kicsi anyanyelv, Gál Sándor: „Idesanyám”, Guth János: Legföltettebb kincsünk, Koncsol László: Az anyanyelvről, Tózsér Árpád: „Nyelvtáj” és irodalom, Zalabi Zsigmond: Nyelvben él a — költészet, Zalabi Zsigmond: Más szemmel — más szóval, Rácz Olivér: Latiatuc feleym zumtuchel mic vogmuc.

Izsák Lajos: A Keresztény Demokrata Néppárt és a Demokrata Néppárt, 1944—1949. Kossuth, 1985. 130 old.

Jakab Sándor: A magyar szakszervezeti mozgalom, 1948—1950. Kossuth, 1985. 128 old.

Kállay István: Ürészéki bíráskodás a XVIII-XIX. században. Akadémiai, 1985. 420 old.

A téma első átfogó monográfiája, amely nemcsak a büntető-, hanem a polgári ügyeket is bemutatja. Forrásbázisa elsősorban az Országos Levéltárban őrzött ürészéki iratanyag.

Kiszely Gyula: A bányászat és a kohászat ipari műemlékei. Kiadja a Péch Antal Miniatürkönyv-gyűjtők Klubja, Miskolc, 1983. (1985). 119 old.

Kiszely Gyula: Budapest, Öntödei Múzeum. Tájak—Korok—Múzeumok Kiskönyvtára, 189. Bp., 1984. 16 old.

Komarnicki Gyula: A Magas-Tátra hegyvilága. Hegymászó- és turistakalauz. Sport, Bp., 1985. 774 old.

Kopcan, Vjitech—Blaskovics József: Érsekújvár a török megszállás alatt (1663-1685). Kiadja a Járási Múzeum, Nové Zámky, 1985. 46 old.

Kosáton már helyreállt a rend és nyugalom. Kiadta a Pravda Könyvkiadó, Bratislava, 1981. 203 old.

Az 1931-es kosúti csendőrsortúzra és áldozataira emlékezik ez a kötet.

Lakos Éva: Holtomiglan? Holtodiglan? Szépirodalmi, 1985. 272 old.

Öt részre bomlik ez a szociográfiai munka, amelyben a szerző életutakat mutat meg. A következő témákat kutatja: a munkásszállásra kerülés okai és körülményei; a női sziv és az asszonyi hűség; az állami gondozottak, a cigányok és az öregek helyzete.

Lengyel György: „Csak az anyagnak szárnya legyen”. Nagy Ferenc faragó népművész. Kiadja a Népi Iparművészeti Tanács gondozásában a Somogy Megyei Tanács, Tab Nagyközség Tanácsa és a Tabi Beke Mgtsz. Bp., 1985. 104 old.

Losonczy Miklós: Kőbánya, 1945—1985. Kiadja az MSZMP X. kerületi Bizottsága. Bp., 1985. 123 old.

Madách Naptár, 1986. Kiadja a Madách Könyv- és Lapkiadó. Bratislava, 1986. 274 old.

A tartalomról: **Vörösmarty Géza:** Városi címerek Csehszlovákiában, **Miklósi Péter:** Harmincöt éves a felszabadulás utáni magyar tanítási nyelvű oktatás Bratislavában, **Batta György:** Így látták Fábry Zoltánt, **Koncsol László:** Tóthpál Gyula fotóművészete, **Máté László:** Siratóének lovainkért, **Zalabai Zsigmond:** Polypásztó ünnepei, **Tóth László:** Műkedvelők az időben.

Magyar Bálint: A Magyar Színház Története, 1897-1951. Szépirodalmi, 1985. 483 old.

Magyar élő építészet. Szerkesztették a „Visszegrád csoport” és a „Bercsényi 28—30” tagjai és munkatársai. Bp., 1985. 163 old.

A mezőgazdasági kiállításon bemutatkozott fiatal magyar építészek mutatják be tevékenységüket írásban és képekben. Olyan épületek és építészeti törekvések szerepelnek ebben a kötetben, amelyek felelevenítették a népművészet és a szellemtörténet eszméit és gyakorlatát, s kötődnek az emberhez, a tájhoz és a hazához.

Magyarország a második világháborúban: Hazánk felszabadítása. Szerk.: **Dombrády Loránd.** Hadtudományi füzetek. Kiadja a TIT, Bp., 1984. 157 old.

Dombrády Loránd: A második világháború és a magyar katonai vezetők, **Vida István:** A nagyhatalmak és Kelet-Európa a második világháborúban, **Gazsi József:** Antifasiszta ellenállás és partizánharc Magyarországon, **Godó Ágnes:** Magyarok ellenállási és antifasiszta tevékenysége külföldön, **Tóth Sándor:** Magyarország felszabadítása, **Mucs Sándor:** Új hadserég, új katonapolitikai koncepció születése.

Magyarország és Erdély képekben, 1—2. kötet. Szerk.: **Kubinyi Ferenc és Vahot Imre.** Az Állami Könyvtérjesztő Vállalat kiadása. Bp., 1985. 161 és 130 old.

A múlt század közepén megjelent kiadvány reprintje.

A magyarországi délszlávok néprajza, 7. Szerk.: **Kiss Mária.** Tankönyvkiadó. 1985. 256 old.

Hegyi Imre: A Buda környéki szerbek erdőgazdálkodása és gyümölcsstermesztése, **Horváth István:** Gazdasági eszközök a Nyugat-Magyarországon élő horvátoknál, **Vélin István:** A felső-bácskai horvátok harcaiból (vidám dalok), **Kiss Mária:** Magyarországi délszlávok népszokásainak balkáni párhuzamai.

Magyarország története 3/1—2. kötet, 1526—1686. Főszerk.: **Pach Zsigmond Pál,** Szerk.: **R. Várkonyi Ágnes.** Akadémiai, 1985. 2130 old.

A magyar sajtó története. Főszerk.: **Szabolcsi Miklós.** Akadémiai, 1985. 1300 old.

II/1. kötet: 1848—1867, Szerk.: **Kosáry Domokos;** II/2. kötet: 1867—1892, Szerk.: **Németh G. Béla.**

Malonyai Dezső: A magyar nép művészete, 2. Hasonmás kiadás. Helikon, 1984. 319 old.

A 2. kötet a székelyföldi, a gyimesi csángó és a torockói magyar nép művészetét tartalmazza.

Malonyay Dezső: A magyar nép művészete, 3. Hasonmás kiadás. Helikon, 1985. 312 old.

A 3. kötet a Balaton-vidéki magyar pész-tornép művészetét mutatja be.

Medvetánc, 1984/4—1985/1. Az ELTE KISZ-bizottságának társadalomelméleti folyóirata. Bp., 1985. 246 old.

A tartalomból: *Hajdú Tibor:* 1918—1919: két forradalom utóélete, *Szabó Miklós:* Magyar nemzettudat-problémák a huszadik század második felében, *Nagy Mária:* Ki építhet tantermeket? (Helyi törekvések és oktatás-fejlesztés.)

A mindentudás igézete. Tanulmányok Németh Lászlóról. JAK füzetek. Magvető, 1985. 280 old.

Ebben a kötetben túlnyomó részben a mai negyvenévesek nemzedéke kísérel meg Németh László munkássága egy-egy vetületének saját szempontjai szerinti bemutatását. A szerzők között van történész, néprajzkutató, pszichiáter és irodalmár.

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 22. Szerk.: *Viga Gyula* közreműködésével *Szabadi István József.* Miskolc, 1984. 196 old.

A tartalomból: *Udvari István:* Adalékok a XVII—XVIII. századi kárpátukrán migráció történetéhez, *Högye István:* Adatok a Zemplén megyei cigányság XVII—XVIII. századi történetéhez, *Hiznyan Géza:* Orvostörténeti adatok Gömörből, *Hugyecz János:* Szemere Bertalan felső-magyarországi kormánybiztosi tevékenysége, *Kovács Zoltán:* Borsodi követválasztások a XIX. században, *Tok Miklós:* A selmeci akadémiai ifjúság mozgalmái, I., *Nyitrai László:* Szentpétery József életútja, *Goda Gertrúd:* Baditz Ottó vázlatkönyve, *Szilágyi Dezső:* Bécsi porcelánosok a Szilágyi-gyűjteményben, *Deli Edit:* Közbirtokosságok, legeltetési társulatok a Szuha-völgyben, *Cseri Miklós:* Településnéprajzi adatok a Szuha-völgyből, *Dankó Imre:* A legrégebb vásárhirdetésről, a forrói vásárokról, *Bódi Erzsébet:* A csigacsinálás alkalmi és eszközei a Bükk alján, *Bolász Géza:* A cserépfalui díszes falaragokorszak vége, *Faggyas István:* A népi állatgyógyítók munkájának korlátozása a putnoki járásban, *Tóth Judit:* Locsolóverssek Alsóvadászról, *Halász Péter:* A honismereti mozgalom Magyarországon, *Kóhegyi Mihály:* A középkori Muhi tárgyi emlékeinek feldolgozása 1952-ben, *E. Kovács László:* Muhary Elemér és gömöri kapcsolatai, *Lukács Gáspár:* 30 éves a Matyó Múzeum, *Sándor István:* A matyók kutatása a harmincas években, *Hankóczy Gyula:* A Matyó Múzeum múltjából, *Bakó Ádámné:* XVI. századi női kőgaller restaurálása, Szlovákiai könyvek ismertetése.

M. Szabó Miklós: A magyarországi felszabadító hadműveletek. Kossuth, 1985. 160 old.

A műemlékvédelem negyedik évszázada Hajdú-Bihar megyében. 1958—1983. Szerk.: *dr. Angyal László.* Kiadja a Hajdú-Bihar Megyei Tanács Műemléki Albizottsága, Debrecen, 1984. 170 old.

Dr. Ónosi László: Megnyitó, *dr. Angyal László:* A Hajdú-Bihar megyei és Debrecen Város Műemléki Albizottságának negyedik évszázados működése, *dr. Balogh Sándor:* Városrendezés és városzépészeti törekvések az első világháborúig, *Gellér Ferenc:* Debrecen város legújabb kori műemlékei, *Órsi Károly:* Hajdú-Bihar és Debrecen történeti kertjeinek helyzete és védelme, *Sápi Lajos:* Borsos József munkássága, *dr. Entz Géza:* Szabolcs-Szatmár megye műemléki topográfiájának tanulmányai, *dr. Módy György:* Az utolsó negyedszázad műemlékileg jelentős régészeti kutatásai Hajdú-Biharban. *Rácz Zoltán:* Hajdú-Bihar megye középkori templomai, *dr. Varga Gyula:* Népi műemlékek kutatása Hajdú-Bihar megyében, *dr. Zádor Mihály:* A műemlék-konzerválás új módszereinek tapasztalatai Debrecenben és Bakonyszegen, *Matis László:* A Hortobágyi Nemzeti Park művelődéstörténeti értékei, *Marjai Márton:* Műemlékekhez fűződő antik elemek beépülése a népköltészetbe a Hortobágyon és környékén, *Mendele Ferenc:* Műemlékvédelem és a falusi turizmus, *dr. Barcza Géza:* Műemlékvédelem hatósági és társadalmi síkon, *Tóth Zoltán:* Műemlékvédelmi szemlélet az építőipari üzem-mérnökök képzésében, *dr. Szamosújvári Sándor:* Műemlékvédelmi tevékenység egy szakkörben, *dr. Letényi Árpád:* Péchy Mihály szobrának koszorúzása a róla elnevezett építőipari szakközépiskolában, *Tarr Sándor:* Emléktábla-avatás Hajdúnánáson, *dr. Katona Sándor:* Emléktábla-avatás Nyírcsádon, *dr. Angyal László:* Emléktábla-avatás a hortobágyi Nagyszálka-halomnál.

Müller Róbert: A mezőgazdasági vaseszközök fejlődése Magyarországon a késő vaszkortól a török kor végéig. Kiadja a Zala Megyei Levéltár. Zalaegerszeg, 1982. 930 old.

Nagy Károly: Szent Simon-plébániatemplom. Tájak—Korok—Múzeumok Kiskönyvtára, 210, 1985. 16 old.

Népfront Magyarországon. A Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa és a magyarországi munkáspártok. Kossuth, 1985. 114 old.

A kötet darabja egy reprint sorozatnak, amely az 1935 és 1945 közötti évtized kiemelkedő szellemi alkotásaiból válogat egy kisebb könyvtárra való. A kiadó szándéka, hogy közkinccsé tegye a ma már nagyobb könyvtárakban is csak nehezen hozzáférhető, ám a maguk korában meghatározó jelentőségű és a ma számára is tanulságokkal szolgáló dokumentumokat.

Oláh Miklós: Hungária. Gondolkodó Magyarok. Magvető, 1985. 95 old.

Az 1536-ban készült írásban a Mohács előtti, gazdag és hatalmas Magyarországot mutatja be Mária Királynő udvari papja, a későbbi esztergomi érsek.

Orosz Szilárd (szerk.): A kommunista ifjúsági mozgalom Szabolcs-Szatmárban, 1957–1982. Sajtóbibliográfia. Kiadja a Moricz Zsigmond Könyvtár, Nyiregyháza, 1983. 211 old.

Ortutay Gyula: Magyar népköltészet. A jegyzeteket összeállította Kovács Ágnes és Kriza Ildikó. Akadémiai, 1985. 400 old.

Ortutay utolsó szövegválogatása ez a kötet, amelyben száz népballada és harminc népmese kapott helyet.

Osvát Ernő a kortársak között. Szerk.: és vál.: Kőszeg Ferenc, Márványi Judit. Gondolat, 1985. 384 old.

Övedt János: Napfogyatkozás. Magyarok Szlovákiában. Kiadta: Püski Sándor. New York, 1985. 185 old.

A felvidék településtörténetéről. Az első hús esztendő, A „barátság ragálytünetei”, A „jégtörő februártól” a „prágai tavaszig”, A magyar nemzetiség porladása. A magyar kisebbség jogi helyzete, A magyar iskolák el-sorvasztása, Az anyanyelv sorsa, A magyar sajtó, A magyar kultúra munkásai, A „történelmi mítoszok” útvesztőjében, A szlovák nacionalizmus árnyai.

V. Kézművesipar-történelmi Szimpózium Veszprém, 1984. november 20–21. Szerk.: Nagybakay Péter, Németh Gábor, MTA VEAB, Veszprém, 1985. 310 old.

Szakály Ferenc: Magyar kézművesség a 16. századi hódoltsági mezővárosokban, *Hegyí Klára:* Török iparosok a hódoltságban, *Heckenast Gusztáv:* A török hódítás és a felső-magyarországi vasipar, *Eperjessy Géza:* Céhese des a török uralom alól felszabadult területeken, *Dóka Klára:* A budai kézművesség a török kiűzése után, *Gál Éva:* Kézművesség az óbudai uradalom mezővárosaiban a török hódoltság után, *Faragó Tamás:* Pilis—Buda-környék kézművesipara a török uralom után (1686—1730). Forráselemzés, *Rózsa Miklós:* A török alól felszabadult Budán és Pesten megtelepedett cukrászok származási, valamint inas- és legényeik eltiltésének helye, *Tímalfy László:* Győr kézművesiparának újjáéledése a török megszállás után, *Csajági Réka, L.:* A céhek megalakulása Szegeden a 18. század elején, *Nemes Lajos:* Eger város kézműiparának újjászerveződése és fejlődése a török kiűzésétől a 18. század közepéig, különös tekintettel a kézművesipar és a szőlőtermesztés kapcsolatára, *Praznovszky Mihály:* A nógrádi céhes iparról az új kutatások tükrében, *Pálmány Béla:* Adatok a kézművesipari termékek és termények áruцерéje történeté-

hez Nógrád vármegyében a török hódoltság végén és az újratelepítés korszakában (1593—1731), *Dávidházy István:* Adalék a Bánati Határörkerület és Pancsova céhszabadságához, *Domokos Ottó:* A főcéhek vonzáskörzetei, *Németh Gábor:* Céhek és céhfiliációk a Hegyalján a 16—18. században, *Szulovszky János:* A kisiparok néprajzi rekonstrukciójáról; *Gondok és gondolatok.* *Burić, Mirko:* Az eszéki mészárosceh, *Kalesný Frantisek:* Kézművesipar és céhszervezetek az észak-szlovákiai Rajec mezővárosban a 16—19. században, *Solymos Ede:* A magyarországi halászcéhek, *Kürti Béla:* A hatvani takácsceh létének bizonyítékai, *Wölter István:* Vízimalmok Veszprém megyében, *Nádasy Lajos:* A pápai molnárcéh vízmesterének szolgálati szabályzata, *Tóth Imre:* Oktatóeszközök a budapesti tudományegyetemen a nagyszombati korszaktól 1870-ig, *Nagybakay Péter:* A történelmi Magyarország kézművesipar-történetének kutatottsága a VEAB szimpóziუმain.

Ötvenes a 405 Kör. Összeáll.: és szerk.: *Diczházi Bertalan.* Kiadja a Budapesti Műszaki Egyetem KISZ-bizottsága, Bp., 1985. 117 old.

A kötet egyrészt bemutatja a 405 Kör öt-éves tevékenységét, sámba veszi az egyetem és értelmiségi társadalompolitikai köröket, klubokat és szakkollégiumokat, végül közli a 405 Kör néhány előadójának a társadalompolitikai körökkel kapcsolatos véleményét.

Paczolay Gyula: Magyar—észti közmondások és szólások német, angol és latin megfelelőikkel (cseremisiz függelékkel). Az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottsága és az ELTE közös kiadása. Veszprém, 1985. 273 old.

A VI. nemzetközi finnugor kongresszusra megjelent kötet 567 összehasonlításban 637 magyar és 821 észti közmondást (szólást) tartalmaz megfelelőikkel, valamint a magyar és az észti közmondások angol fordításával, irodalmi hivatkozásokkal s az ismert első előfordulás évszámával együtt. A magyar szöveg jelöli a zárt e-t, a felhasználhatóságot névmutatató, több index és konkordancia is elősegíti.

Paczolay Gyula: Néhány közös zürjén—észti—magyar közmondás és európai megfelelőik. (Angolul) — CIFU 6. Studia Hungarica (Syktyvkar 1985) Acta Sessionom — Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság, Budapest, 1985. 223—230 old.

A dolgozat — többek között — a következő közös közmondásokkal foglalkozik: Aki másnak vermet ás, maga esik bele — Ajándék lónak ne nézd a fogát — Ki két nyulat hajt, egyet se fog — Holló a hollónak nem vájja ki a szemét — Amit nem kívánsz magadnak, te se tedd embertársadnak — Ha nincs otthon a macska, táncolnak az egerek — Minden cigány a maga lovát dicseri — Sok bába közt elvész a gyerek.

Pap Istvánné Tóth Katalin: A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség fejlődése Bács-Kiskun megyében zászlóbontásától 1964-ig. Kiadja a KISZ Bács-Kiskun Megyei Bizottságának Vágó Politikai Képzési Központja, Baja, 1984. 55 old.

Válogatott dokumentumok.

Pauler Gyula: A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt, I—II. A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése és az Állami Könyvterjesztő Vállalat közös kiadása. Bp., 1985. 519 és 694 old.

Az 1899-ben megjelent 2. kiadás reprintje.

Péter Katalin: Esterházy Miklós. Magyar História — Életrajzok. Gondolat, 1985. 280 old.

A szerző a XVII. században élt államférfi, Esterházy Miklós nádor életrajzán keresztül vázolja föl e viharos korszak erővonalait. Bemutatja, hogy miképpen lett a protestáns, a magyar függetlenségért harcoló magyar arisztokratából bigott katolikus, Habsburg-párti, az ellenreformáció híve, az erdélyi fejedelmek esküdt ellensége.

Pölkökel Ferenc: Tisza István. Magyar História — Életrajzok. Gondolat, 1985. 224 old.

Radeczky Jenő: Madarakról, tájakról Fejér megyében. Megjelent a Magyar Agrártudományi Egyesület Fejér Megyei Szervezet és a Velencei-tavi Intéző Bizottság gondozásában. Szekesfehervár, 1984. 197 old.

A kiadvány áttekinti a Velencei-tó és környéke madárvilágának kutatástörténetét, sorra veszi a táj fontosabb madárélőhelyeit és a Fejér megyei természetvédelmi területeket, a Függelékben a Velencei-tó madárvilágának kutatásában jeleskedő neves elődokról esik szó.

Ransanus, Petrus: A magyarok történetének rövid foglalata. Bibliotheca Historica. Európa, 1985. 264 old.

Ransanus püspök, korának neves tudósa 1488-ban jött Magyarországra a nápolyi király követeként. Mátyás feleségének, Beatrixnak érdekeit igyekezett képviselni, s tőle kapta meg elolvasásra Thuróczy krónikáját. A krónika és Mátyás egyénisége annyira lenyűgözte, hogy 1489-ben megírta humanista szellemű összefoglalását a magyar történelemről. Fordította, az előszót és a jegyzeteket írta *Blazovich László* és *Sz. Galántai Erzsébet*.

Rákóczi Ferenc: Mémoires sur la guerre de Hongrie depuis 1703 jusgu' à sa fin — Emlékiratok. Ford. és az utószót írta: *Vas István*, jegyzetek és előszó: *Hopp Lajos*. Szépirodalmi, 1985. 373 old.

Réglmódi kézimunkák. 1906—1916. Vál. és szerk.: *Miklós Magda*. Kiadja a Magyar Diavat Intézet. Bp., 1985. 115 old.

Románok Magyarországon. 1945—1975. 1—2. Nemzetiségek Magyarországon, II. Szerk.: *Káfer István*. Kiadja az Állami Gorkij Könyvtár. Nemzetiségi Dokumentáció. Bp. (1985). 703 old.

Schifferné Szakasits Klára: Fent és lent. 1945—1950. Tények és tanúk. Magvető, 1985. 363 old.

Simon Magda: Kecskemét, Cifrapalota, Képtár, Tájak—Korok—Múzeumok Kiskönyvtára, 190. Bp., 1984. 16 old.

Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv 16. Szerk.: *Kanyar József*. Kaposvár, 1985. 591 old.

Magyar Kálmán: A segedi királynéi ispánság történetéről (XI—XV. század), *Komjáthy Miklós:* A somogyi konvent II. Ulászló-kori oklevelei az Országos Levéltárban (13.), *Borsa Iván:* A szenyéri uradalom 1550/51-ben, *Kanyar József:* Egyházlátogatási jegyzőkönyvek, mint népiskola-történeti források Dél-Dunántúl egyházmegyéiben (1810—1848), *Kiss Géza:* Egy Dráva menti régió társadalmának változásai a feudalizmusból a kapitalizmusba vezető úton (Ormánság, 1767—1867), *Spira György:* Egy Jellasics-önportré, *Andrássy Antal:* Noszlopy Gáspár, Dél-Dunántúl kormánybiztosa (1849), *Takáts Gyula:* Pásztorélet a Dráva és a Balaton között: A somogyi kanászok, *Bösze Sándor:* Somogy megye egyesületei a dualizmus korszakában, *Szier Miklós:* Merkantil érdekek érvényre jutása a két világháború közötti magyar politikában, *Szili Ferenc:* A cukorgyártás (üzem) technológiája és az infrastruktúra a MIRE kaposvári cukorgyárában (1894—1944), *Tilkovszky Lóránt:* Bajcsy-Zsilinszky 1944. március 19-e miatt csonkán maradt pártprogram tervezete, *Karsai Elek:* Magyarország bombázása a II. világháborúban, *Bognár Tibor:* Kitelepítés Szulokból a II. világháború után, *Hajdú Zoltán:* Körzetesítési tendenciák Somogy megye településhálózatában (1950—1980).

Soproni Sándor — Sándiné Wolf Katalin: Szentendre. Magyar városkalauzok. Panoráma, 1985. 185 old.

A bevezető fejezet történelmi jellegű áttekintés. A városismertető tömör fogalmazással, séták keretében mutatja be a látnivalókat. Ezt követik a környékre tehető kirándulások, valamint a gyakorlati útmutató. Az eligazodást részterképek segítik.

Sugár Gusztáv: A magyar rádiózás története a felszabadulásig. Kiadja a Posta Rádió-és Televízióműszaki Igazgatóság, Bp., 1985. 283 old.

Szabóky Zsolt: Makó. Corvina, 1985. 11 old és 97 kép.

Dr. Varga Dezső: Előszó, Lator László: A város dicsérete, Halmágyi Pál: A városról (Magyar és német nyelven.)

A szakszervezeti ifjúmunkás- és tanoncmozgalom (1945—1950). Szerk.: *Habuda Miklós.* Kossuth, 1985. 361 old.

Szegedi könyvtári műhely, 85/1. Helyismereti és városfejlesztési szemle. Szerk.: *Péter László.* Kiadja a Somogyi Könyvtár, 1985. 48 old.

Bénye Zsuzsa: József Attila: Falak, Apró Ferenc: Az első világháború hősi emlékei, Szörényi László: Gáll Bernardin 1748—1831, Bátyai Jenő: Az újjáépítők emlékezete, Palásti László: William Rey szegedi elményei 1845-ben, Palásti László: Szeged francia úti-könyvek tükrében.

Szeghalom protestáns közössége a XVIII—XIX. század fordulóján. Sárreti füzetek, VII. Kiadja a Sárreti Múzeum Baráti Köre és a Református Egyház, Szeghalom, 1985. 110 old.

Dr. Szabó Ferenc: Előszó, Bencsik János: Szeghalom és vidékének rokonsági kapcsolatai, Nagy László: Edények és használatuk a magyar református egyházban, Szalay Emőke: A fűzesgyarmati és a szeghalmi református egyház úrasztali edényei.

Széchenyi pesti tervel. Magyar Levelestár. Szépirodalmi, 1985. 336 old.

A válogatásból az a történelmi folyamat bontakozik ki, amelynek során Széchenyi közreműködésével a poros Pest-Budából az ország fővárosa, Budapest lett.

Szilárdy Zoltán: Barokk szentképek Magyarországon. Corvina, 1984. 44 old. és 48 + 16 kép.

A szentképek mint ajándéktárgyak, Apácamunkák, Szentképek nevelési és oktatási célú felhasználása, Jámbor társulatok emléklapjai, Szentképek alkalmazása a népi gyógyászatban, Szentképek a búcsújáró helyek szolgálatában, Szentképek ereklyékről, A szentképkészítés magyarországi központjai, Külföldi mesterek magyar vonatkozású szentképei, Barokk hagyományok továbbélése a XIX. században. A szentképek kutatásának előzményei.

Szolnok megye, 1985. Irta és szerk.: *Valkó Mihály,* fényképek: *Szabó Mihály.* Kiadja a Szolnok Megyei Múzeumi Igazgatóság, Szolnok, 1985. 216 old.

Szlárai Mihály: História Perényi Ferenc kiszabadulásáról. Magyar Ritkaságok. Szépirodalmi, 1985. 288 old.

1526 őszén Perényi Péter koronaőr, temesi ispán két magyar királyt koronázott. Először Szapolyai János, majd Ferdinánd került a

trónra, s ezzel Perényi nemcsak két királynak, hanem Szulejmán szultánnak is kiszolgálója, ugyanakkor kiszolgáltatottja lett. Az 1543-ban készült mű mostanáig egy velencei könyvtárban lappangott, magyar fordításban először jelenik meg.

Tahin Gyula: Szentendre. Szöveg: *Vujicsics Sztoján.* Corvina, 1985. 8 old. és 101 színes fénykép.

Tanulmányok és dokumentumok Hajdúszoboszló felszabadulás utáni történetéből, 1944—1980. Szerk.: *Gazdag István.* Kiadja a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár. Debrecen, 1984. 247 old.

Olvidek Ignác: Hajdúszoboszló felszabadítása, Juhász Imre: Hajdúszoboszló gazdasági fejlődése 1944—1980 között. Gazdag István: Közigazgatás Hajdúszoboszló felszabadulás utáni történetében, 1944—1980, Bényei Miklós: Hajdúszoboszló klerikális élete, 1944—1980. Kún Károly: A hajdúszoboszlói gyógyfürdő felszabadulás utáni története, Erdei Gyula: A városkép változásai.

Tények és szándékok, 1944—1984. Tolna megye. Írták a KSH Tolna Megyei Igazgatóságának munkatársai. Kiadja az MSZMP Tolna Megyei Bizottsága. Szekszárd. 1984. 82 old.

Tihanyi Tájvédelmi Körzet: Lóczy Lajos sétaút. Szerk.: *Kopek Annamária.* Kiadja az OKTH Közép-dunántúli Felügyelősége. Veszprém, 1984. 12 old.

Tolna. Magyarország megyéi. Összeáll.: *Szabó Géza.* Kossuth, 1980. 160 old.

Tóth Ferenc: Könyves-Kolonics József politikai pályája. A makói Múzeum Füzetei, 42, Makó, 1984. 58 old.

Könyves-Kolonics József ellenzéki politikus, aki a francia polgári forradalom szellemét, Kossuth politikai hitvallását, Justh Gyula függetlenségi eszméit éppen úgy magáévá tette, mint Jászi Oszkár polgári radikalizmusát. József Attila plebejusai verseinek egyik ihletője, Erdei Ferenc princípálisa. A két világháború közötti Makó közjogi harcainak legfőbb irányítója, a népfrontos összefogás szervezője. A szerző áttekinti Könyves-Kolonics politikai pályáját és szemelvényeket közöl beszédeiből és írásaiból.

Tudománytörténet — technikatörténet. Kiadja a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetségének Természettudományi és Művelődési Titkársága. Bp., 1985. 233 old.

Szabó Árpád: A tudománytörténet-írásról, Stehr, Nico: Karl Mannheim és a tudományos politika terve, Asbóthné Thorma Judit: Mérnöknek az élelmiszer-termelésben, Vermes Lászlóné: A műszaki és a tudományos kutatásban részt vevő nők szerepe a könnyű-

iparban, *Andrástai Béla*: Péter Rózsa élete és munkássága, *Stolle-Heiskanen, Veronika*: Az (állam)felügyelet és a (polgári) elzárkózás kérdései a késői kapitalista társadalmakban, *Lambrecht Miklós*: A tudományos munka lehetőségei és eredményei Magyarországon a XVI. században, *Jeszenszky Sándor*: A röntgentechnika történetkutatásának és tárgyi emlékeinek helyzete, *Vámos Eva Katalin*: A tudományos tevékenység szerepe és átalakulása a XIX. század végi Magyarországon, *Palló Gábor*: Néhány megjegyzés az „Uránia” történetéről, *Birtalan Győző*: A hazai klinikai orvostudomány jellemzői a XX. század első felében, *Viunitsky, V. I.*: A tudósok társadalmi felelőssége, *Laitko, Hubert*: A tudományos diszciplínák kialakulását befolyásoló társadalmi tényezők.

Urbán Károly: Lukács György és a magyar munkásmozgalom. Kossuth, 1985. 200 old.

Urbán László (szerk.): Negyven év a fogyasztási szövetkezetek történetéből. Kiadja a Fogyasztási Szövetkezetek Országos Tanácsa, Bp., 1985. 130 old.

Utasi Csaba: Irodalmunk és a Kalangya Fórum (Újvidék) — Gondolat, 1985. 208 old.
A jugoszláviai magyar irodalomtörténet egyik legfontosabb fejezetéről, a Kalangya című folyóiratról és munkatársairól ad összefoglaló értékelést.

Ujváry Zsuzsanna: „Nagy két császár birodalma között”. Magyar História. Gondolat, 1984. 292 old.

A hosszú háborútól Bethlen Gábor haláláig.

Viga Gyula: Kómunkák egy bükkaljai faluban. *Studia folkloristica et ethnographica*, 17. Szerk.: *Ujváry Zoltán*, munkatárs: *Kotics József*. A KLTE Néprajzi Tanszékének kiadványa. Debrecen, 1985. 124 old.

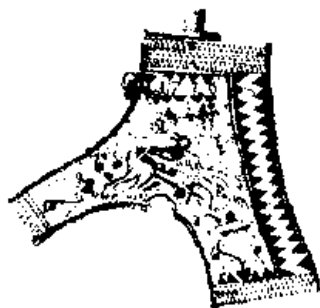
Vitányi Iván: Egyharmadoszág. Elvek és utak. Magvető, 1985. 380 old.

Magyarországon van egy bűvös határ: minden csak harmadérszben működik jól, A szocializmus tényleges megvalósulásához leg-
alább „Kétharmadoszágga” kell válni. Ebben nélkülözhetetlen szerepe van a kultúrának. Kulturáltságunk egész társadalmi életünk alakulására kihat, így az „Egyharmadoszág”
kepzetét sem lehet túlhaladni nélküle.

Vonzáskörzetek — agglomerációk, II. Szerk.: *Rechnitzer János*. Kiadja az MTA Dunántúli Tudományos Intézete. Akadémiai, 1985. 241 old.

Matheika Március: Agglomerációk és integráns városok, *Közeglaty György*: A magyarországi településrendszer strukturális változásai, *Paulik Tibor*: Az agglomerációk tervezése és prognosztizálása, *Tóth József*: A településegységek kutatásának problematikája a közep-békési térség példáján, *Lehmann Antal*: A pécsi agglomeráció vizsgálata ökológiai és ökonómiai szempontok alapján, *Kilényi Geza*: A településegységek igazgatásának szervezeti formái és módszerei, *Páiné Kovács Ilona*: Változások Pécs és környéke igazgatási kapcsolataiban, *Galabár Tibor*: A város és a város környéki községek igazgatási kapcsolatrendszerének lehetőségei, *Daróczi Eta* és mások: A városi földhasználat vizsgálata és az ingatlan-nyilvántartás rendszere, *Erdősi Ferenc*: Az ingázás területi rendszerének, valamint térszerkezetének viszonya a vonzáskörzetekhez a Dél-Dunántúlon.

Zolnay László: Egy szegedi polgár a XIX. században: *id. Gál Ferenc*, 1824—1889. Kiadja a Móra Ferenc Múzeum, Szeged, 1985. 30 old.

Szentes Vidorné
Sinkó Zsuzsanna rajza

KÖNYVESPOLC

Ács Zoltán:

Nemzetiségek a történelmi Magyarországon

(Kossuth, 1984. 330 old.)

A magyar történelem legérzékenyebb pontja a nemzetiségi kérdés. Újkori események, legalábbis a sorsfordítók, mind kapcsolódnak hozzá, közvetlenül azok is, melyekben magyarok és más nemzetiségek viszonya már nem játszott fontos szerepet. Mindez mellán magyarázza, miért vagyunk hajlamosak az egyoldalú megközelítésre. Nem sokat könnyít a dolgon, hogy az etnocentrizmus minden népek sajátja, s nem segít az ebből a szemléletből adódó torzulásokon, hogy környezetünkben más népek leggyakrabban kizárólagosan a maguk érdekeit veszik figyelembe ebben a szövevényes problémarendszerben. Ács Zoltán könyve azért szolgál rá az üdvözlésre, mert nem a magyar történelemben, hanem Magyarországon történetében mutatja be az 1918 előtti ország nemzetiségeinek múltját.

A fent mondottak mellett az igazsághoz tartozik, hogy nem előzmény nélküli ez a vállalkozás. A Monarchia idején többször születtek kísérletek, sőt sorozatok is megjelentek e tárgyban. A két világháború közötti évtizedek sem múltak el hasonló törekvések nélkül és történetírásunk a közelmúltban is igyekezett fölteni a nemzetiségek múltjának egy-egy szakaszát. Ám népszerű formában és összegezve az ismereteket igen régen nem kaphatta kézbe az olvasó. A könyv ezért elűri, hogy közhellyel minősítsük, valóban hiányt pótol. A szerzőnek nem volt könnyű dolga. S nem a források különbözőségére és egyenetlenségére, nem is a különböző országok történetírói közötti véleménykülönbségekre gondolunk elsősorban, hanem arra, hogy lehetőleg egységesen kellett áttekintenie egy évezrednyi időt. Amit a történelem iránt érzékeny közönség a nemzetiségi kérdésből ismer, az majdnem kizárólag az utolsó száz-százötven esztendőre vonatkozik. A nemzeti öntudatra ébredés és a nacionalizmusok kibontakozása áll a középpontban. Modern értelemben valóban csak az újkorban számolhatunk a nemzeti-nemzetiségi problematikával. Mégis a korábbi Magyarország etnikai képméne többször áttrajzolódása nélkül, különösen a magyarság török hódoltság utáni lerveztésére gondolunk, nem következhetek volna be a XX. század szomorú

eseményei. Nyilvánvalóan más megközelítést igényel a középkori Magyarországon menedéket nyert kunok, jászok és más kisebb néptörzsek sorsának bemutatása, mint az újkorban teret nyerő románoké vagy az Árpád-kortól folytonos városi németeké. A könyv szempontokat váltogatva nemcsak a politikai, hanem a gazdasági és társadalomtörténel problémáinak egy részével is megismerteti az olvasót. Ugyanakkor számol napjaink művelődéstörténeti érdeklődésével, tehát törekszik a nemzetiségek népi és hivatásos kultúráját is bemutatni, művelődésük nagyjainak arcélét fölillantani. Feltétlenül említést érdemel a képanyag, mert ritkán látható illusztrációkkal tárja elénk azt az ismerős világot, mely századokon át egyaránt volt magyaroké és nem magyaroké.

Kósa László

Egy pécsi iskola centenáriumú évkönyve

(Pécs; 1985. 129 old.)

A Pécsi 500-as Számú, Zrinyi Miklós Ipari Szakmunkásképző Intézet és Szakmunkások Középiskolája jól válogatott centenáriumi évkönyvet jelentetett meg az iskola 1895. évi alapítása emlékére. A kötetet szerkesztő Király György alapos munkát végzett: a bőséges anyag birtokában — a szűkre szabott keret ellenére — jó áttekintést ad az iskola sokszínű történetéről. A különböző korszakok feldolgozó szakavatott kézzel nyúltak a történeti anyaghoz. Gólcz Jánosné a pécsi tanoncoktatás 1885—1949-ig terjedő időszakát, Sinkovitsné Nászay Zsuzsa az iparoktatás két világháború közötti történetét tekintette át, a legfontosabb eseményekre és fordulatokra fordítva a figyelmet. A felszabadulástól máig vezető utat Király György foglalta össze. Hasznos adalékokkal találkozunk az MTH korszakából, a sokféle szervezeti változásról, a szakmai versenyek, a kulturális tevékenység köréből. A hagyománytisztelőlet és az iskola élő kapcsolatát jelzik az intézet ma már vezető állású volt tanulóinak visszaemlékezései. A jubileumi évkönyv a tantestület állományát név és szolgálati idő szerint is bemutatja. A lektorok — dr. Bardi László és Róna Géza — alapos munkája és a Mecseki

Ercbányászati Vállalat nyomdájának segítségével méltóan járult hozzá a kiadvány megjelenéséhez.

Krisztián Bela

Szénássy Zoltán:

Komáromi Olympos

(Madách, 1984. 156 old. +12 kép.)

A rév-komáromi (komárnói) magyar tan nyelvű gimnázium irodalomtanára, dr. Szénássy Zoltán nem egy érdemes helytörténeti kötetrel hívta föl már magára a figyelmet; elég ha Klapka-könyvére, Jókai-kötetére vagy erdélyi irodalmi ütközlőre gondolunk.

1984-ben megjelent legújabb kötete városa, Rév-Komárom szellemi életének állít emléket, a legnagyobb komáromitól, Jókaitól kölcsönzött címmel, annak a városnak, amelyről híres történész, Takáts Sándor azt írta századunkban: „Komárom mindéig kis város volt, s ma is az, csak a múltja nagy.” Ebből a nagy és gazdag múltból merít több mint tucatnyi fejezetben ez a szerencsés kézzel megírt s összeállított kis kötet, a felvilágosodás korától a XX. század derekáig. A tanulmányok így egybegyűjtve szép körképet adnak a magyar irodalom és tudományosság egyik jelentős bölcsőhelyéről.

A Bécshez közeli eső város üdözött protestáns polgársága, értelmisége a felvilágosodás, a Türelmi Rendelet idején térhetett magához, s mindjárt az éle szökőit. Olvashatunk kötetben a Voltaire-fordító Péczeli József munkájáról, a Komáromi Mindenest Gyűjtőméről, az első magyar tudománynépszerűsítő folyóiratról s munkatársairól (A „Komáromi Tudós Kör”-ről), a városban forgolódott Csokonairól, a virti temetőben nyugvó ódaköltőről, a székely Baróti Szabó Dávidról, a lap- és könyvtáralapító komáromi Kultsár Istvánról, továbbá Katona Mihályról, a helybeli református kollégium tudós rektoráról, több jeles földrajzi mű szerzőjéről, s a reformkor sokoldalú tudósáról, az elfeledett Hetényi Jánosról.

Majd Jókai és kortársai következnek egy-egy jól sikerült helytörténeti miniatúrában: a költő és színműíró Tóth Lőrinc, a humorista Beöthy László, a vers- és vígjátékiró Beöthy Zsigmond s az irodalomtörténész Beöthy Zsolt, aki ugyan Budán született, de szellemi szülőhelyének mindig Komáromot vallotta, a Rozália téri ősi Beöthy-félsziget; az Erzsébet-szigeten ma is álló villája kertjében pedig, ahol Jókai, Mikszáth, Gárdonyi, Molnár Ferenc, Eötvös Károly is megfordult, ma is emléktábla figyelmeztet a legjelesebb vendégre, az Aranyember írójára. A legnagyobb magyar bibliográfus, Szinnyei József szintén Komáromban született, s szülővárosa múltjáról is forrásértékű fontos munkákat adott közre (pl. a komáromi magyar színészetről, a rév-komáromi halászatról, Csokonairól és Lillájáról stb.). A „regionális történetírás” (ahogy a szerző nevezi) másik komáromi kiválóságának, Takáts Sándornak munkássága már nagyobbobbrészt századunkra esik: a magyar múlt mezejéről tallózó kötetek jól ismertek a mai olvasók előtt is, s ezekből Szénássy Zoltán — érthetően elsősorban helytörténeti írásait emeli ki (Komáromi daliák a XVI. században, A komáromi vizahalászat, A komáromi Erzsébet-sziget stb.). Alapy Gyula, a komáromi csizmadiaemester fia (az üldözötteket mentő Alapy Gáspár polgármester festvére) mint a város kulturális életének szervezője tűnt ki: oroszlánrésze volt a Jókai Egyesület, a Szlovákiai Magyar Kultúregylet létrehozásában, de helytörténeti munkákkal is gazdagította a szlovákiai magyar szellemi életet. Az utolsó előtti fejezete Mórincz Zsigmond és felesége, az érsekújvári születésű Simonyi Mária komáromi előadestjeivel foglalkozik, az utolsó pedig Baranyai Józsefnek, a kiváló helytörténésznek és könyvtárosnak állít emléket, aki megírta, többek között, a csallóközi aranymosás történetét s a komáromi nyomdászat és sajtó monográfiáját.

Szénássy Zoltán mindig lekiismeretes gondossággal gyűjti egybe adatait, amelyek nem egyszer valóságos fölfedezésként hatnak. Jól segíti a kis kötet célját eleven stílusú s dokumentumértékű képmellékletei. Csak sajnálhatjuk, hogy a tizenegyezer példányos helytörténeti munka — amelyet komáromi irodalmi kalauznak is nevezhetnénk — nem közös kiadásban jelent meg.

Szilágyi Ferenc

Párkánytöredék palmettadísze Veszprémből

GYŰJTÉSI ÚTMUTATÓ

Ismerkedés, udvarlás, párválasztás

A szakirodalomban régi bevált szokás szerint az emberi élet fordulónak (születés—házasság—halál) hármas tagolású vizsgálati módszere terjedt el. A nagy fordulók, átmeneti ritusok mögött csak mint az azokat előkészítő időszak jön számításba a gyermek-, ifjú-, felnőtt- és idősor vizsgálata.

A nemek és korosztályok szerint elkülönült hagyományos magyar paraszti társadalomban az egyes korosztályoknak, sőt korcsoportoknak is meghatározott ideig, meghatározott funkciójuk volt, mind gazdasági, mind társadalmi, mind pedig a szellemi életben. Ezért szükséges és indokolt az ilyen szempontú kutatás.

Az ismerkedés, udvarlás, párválasztás a leány- és legényélet jellemző része. A nagylányélet, a lánykodás időszakának fő célja a férjhezmenetelre való előkészület volt, akár racionális, akár irracionális módon. Az előbit szolgálta a hagyományos női munkába való belenevelődés, a felnöttek társadalmába való beilleszkedés, az ismerkedést, udvarlást elősegítő társasélet, szórakozás és játék alkalmai. A cél elérésének irracionális módjai a költészet, hiedelmeken népszokásokon át a leányok szépségének, egészségének, termékenységének az előidézése, a szerelem és a házasság előkészítésére szolgáltak.

A hagyományos, magyar paraszti életben az ismerkedésnek, udvarlásnak megszabott rendje volt, de számolnunk kell a földrajzi, etnikai, gazdasági, társadalmi különbségekkel éppen úgy, mint az endogám vagy exogám házassági szokásokkal és mindezen tényezők együttes hatásával. Az ismerkedés, udvarlás, párválasztás témája az adott időben, az adott közösségen belül jellegzetesen tükrözi a fiatalok egymás közötti társas kapcsolatait éppen úgy, mint a többi korosztályhoz való viszonyát, függőségét, vagy újabban a függetlenségét.

1. Az adatközlők kiválasztása

1.1. A gyűjtést idősök, középkorúak és a mai fiatalok körében végezzük!

1.2. A gyűjtés során különböző társadalmi rétegeket vizsgáljunk (pl. egykori gazda-, nap-számos-, uradalmi cseléd-, iparos stb. családból származók; a mai viszonyok között pedig érdeklődjünk a helyben mezőgazdaságban, kereskedelemben dolgozóktól, illetve a városba eljáróktól, tanulóktól stb.)

Az adatokat tehát az emlékezetből elérhető múltból a máig, a változásokat is figyelembe véve gyűjtjük!

2. A leány- és legényélet jellemző adatai az adott közösségben és az adott időszakban

2.1. A nagylánykor kezdetének meghatározói (pl. konfirmáció, bérmlás, iskola befejezése, leányfönoba járás elkezdése, valamilyen munkavégzéshez kapcsolódó szertartás, táncmulatságra hívás, leányavatás stb.)

A nagylányként való elismerés kezdőpontja többnyire nem volt összefüggésben a nemi érettséggel, hanem a közösségileg, hagyományosan kialakított szempontok határozták meg. Kevés információnk van arról, hogy ma milyen meghatározói vannak a nagylánykor kezdetének. Így felhívjuk a gyűjtők figyelmét erre a kérdésre.

2.2. A nagylánykor kezdetének külső jegyei (pl. többnyire ünnepi alkalomkor első ízben vesz fel olyan ruhát, amit az eladósorú nagylányok viselnek; a lányosház ablakába virágot tesznek; a kapu elé ún. leánycégért; a tető alá piros kukoricacsövet tűznek ki stb.)

A nagylánykor kezdetének a hagyományoshoz hasonló külső jegyeiről a mai viszonyok között ugyancsak nincsenek ismereteink.

2.3. A legénykor kezdetének meghatározói (pl. legényavatás, a lányosházak első szertartásos meglátogatása, munkavégzéshez kapcsolódó avató szertartások stb.)

A legényavatás általában kocsmai „szertartás” keretében történt, gyakran tréfás mozzanatok közben. A legényavatást részletesen jegyezzük le. Hol, mikor került rá sor? Mi volt a módja? Az esetleges avatószöveget is írjuk le. A legényavatás szoros kapcsolatban áll a

nagylányok korcsoportjával, hiszen az avatás legfontosabb célja az volt, hogy a legény ettől az időponttól kezdve udvarolhatott a lánynak. Gyakran a legényavatás szertartásos része volt a lányosház felkeresése.

2.4. A legénykor kezdetének külső jegyei (legényviselet jellegzetességei).

2.5. A leány- és legénykor időtartama. A házasság számára ideálisnak tartott életkor szájba meg a lánykodás és a legényélet időtartamát, mely tájlag, történetileg is változó. A leány- és legénykor időtartamának megfelelően alakulhattak a korcsoportok a „síhede- rektől” az érett, felnőtt fiatalokig. Figyeljük meg, hogy ez a kérdés hogyan alakul a mai viszonyok között!

2.6. Vénlány és vénlegény. A házassággötés ideálisnak tartott időpontját túlhaladtak megítélése a múltban és napjainkban. Az esetleges vénlány- és vénlegény csúfoló szokásokat is írjuk le. Ezeknek farsang volt a legfőbb ideje.

2.7. A lányok spontán és szervezett közösségei (pl. leánybandák, leányklasszisok, leányfonó, egyházi szervezésű leánykörök stb.).

A leánybandák löbnyire a falu társadalmi differenciáltságának megfelelően alakultak pl. gazdalányokból, cseléd- vagy iparoslányokból. Az esetleges nemzetiségi és vallási különbségek is befolyásolták a leányok csoportosulását. Nincsenek megfigyeléseim arról, hogy a mai társadalmi viszonyok között a baráti kapcsolatokon túl milyen közösségek létesülnek a lányok korcsoportjaiban.

2.8. A legények spontán és szervezett közösségei (pl. legénybandák, legénycéhek, legénykompanya, egyházi szervezésű közösségek stb.).

A közösségi iparos céhek mintájára szervezett legénycéhek különféle tisztségviselőkkel, legénybíróval az élen működtek. A lányok az udvarlóikon keresztül kapcsolódtak a legénycéh tevékenységébe pl. felszalagozták a legénycimert, részt vettek a legénycéh által rendezett multságokon stb.

Kisebb falvakban a legénybanda csak a helyi korcsoportba tartozó fiatalok lazább szövetségét jelentette. Nagyobb lélekszámú helységekből a legények falureszek és kocsmák szerint tömörültek. A gyakran ellenséges viszonyban levő legénybandák az udvarlást, párvalasztást is befolyásolták.

Figyeljük meg a mai fiatalok esetleges spontán vagy szervezett közösségeit!

2.9. Leányillem, különös tekintettel a legényekkel való kapcsolatra (pl. megszólítás, tegeződés-magázódás, tartózkodó magatartás megkövetelése, a közösségi kontroll, a „szerelmeskedőkkel” szembeni magatartás, szexuális kapcsolatok, a megedett lány megítélése stb.).

A hagyományos magyar paraszti illem szerint (legalábbis az utóbbi száz évben) a lányoknak tartózkodón kellett viselkedniük a legényekkel szemben. Nappal még a jegyesek sem mehettek kettesben az utcán. A fonóban a többiek előtt is megengedett volt a csók, az ölebeültetés. A közösség elől félrevonuló szerelmeskedőket azonban szigorúan elítélték a leányközösségek. A leányillem kapcsán mentek végbe talán a legszembetűnőbb változások. A különbségeket, változásokat feltétlenül figyeljük és jegyezzük le.

2.10. Legényillem, különös tekintettel a lányokkal való kapcsolatra (pl. megszólítás, tegeződés, táncba hívás, mulatságba hívás, szexuális kapcsolatok, kitáncoltatás stb.).

A legények könnyen sértődők és bosszúállók voltak. A valós, vagy vélt sérelmekért pl. kitáncoltatták a lányt. A kitáncoltatás módja igen változatos volt a tánc közbeni megsegényítő otthagytástól a durva kitessékelésig. Érdemes megfigyelni az egykori táncillemet, melyben igen látványosan nyilvánult meg a két nem közötti különbség az illem tekintetében: a lánynak tartózkodónak kellett lennie, a legény pedig intéssel vagy megszólítással hívta táncra a lányt. Akárcsak a leányillem, ugyanúgy a legényillem terén is döntő változások mentek végbe. Figyeljük meg ezeket.

3. Az ismerkedés lehetőségei és módjai

3.1. Ismerkedés munkaalkalmakkor (pl. vízfordás, kendermunkák, fonó, fosztó, aratás, szüret stb.).

3.2. Ismerkedés szórakozási alkalmakkor (pl. játszó, vásár, táncmultságok, lakodalom stb.).

3.3. Ismerkedés egyéb alkalmak (pl. iskola, szomszédsg, templom stb.).

4. Az udvarlás módjai

4.1. Udvarlás a lányosházon kívül. vö. 3. pont.

Az ismerkedés, udvarlás bizonyos munkák alkalmával megengedett volt, sőt bizonyos tekintetben szertartásos módjai alakultak ki. Ilyen pl. a vízfordás, mely az eladólányok kötelessége volt és alkalmat adott a legényekkel való találkozáshoz a kútnál. A szántóföldi munka is alkalmat adhatott az udvarlásra. A summás munkát végző fiatalok udvarlási szokásait éppúgy vizsgálunk kell, mint a faluban, helyben élő fiatalokét. Az udvarlás tekintetében a legnagyobb jelentőségük a társas munkaalkalmaknak volt. Ezek közül is a fonót kell különös hangsúllyal kiemelni. A fonók általában az őszi behordástól farsang végéig működtek. Témánk szempontjából különösen fontosak az ún. leányfonók, melyekbe az egy korcsoportba tartozó lányok jártak és a korban hozzájuk illő legények látogatták őket

meghatározott időben. A fonóba járás sok esetben a nagylányként való elismerést jelentette. A legények gyakran ellenőrizték a lányok munkáját pl. a guzsalyon levő szösze észrevétlenül kulcsot rejtettek, ami azután a hanyagul fonó lánynál sok idő múlva csörrenve hullott ki. Jellegzetesek a fonóbeli udvarló szokások: fonóbeli játékok, csók, ölbeültetés, a legények kikísérése a fonóból stb. Udvarlásra adtak lehetőséget egyéb kendermunkák is pl. a kenderdörzsölés. Más társasmunka-alkalmak, főként a kukoricafosztó, szintén kedvelt színterei volt a fiatalok összejövetelének. A piros kukoricacsöveket a lányok csak csókkal válthatták ki a legényektől.

Jellegzetes udvarlási alkalom volt a szőlőörzés is. A szórakozási alkalmak közül fontos szerepe volt a nyári vasárnap szabadtéri játszóknak. Az énekes-táncos játékok mellett kedvelt szórakozás volt a fiatalok körében a hintázás és a labdázás. Nem feledkezhetünk meg a táncmulatságokról, bálokról, melyeket többnyire ünnepnapokon rendeztek. Az udvarló szokásokhoz tartozik a táncmulatságba hívástól kezdve, a táncrakérésen keresztül, a mulatságból való hazakísérésig számos mozzanat.

4.2. Udvarlás a lányos háznál. A legények házhoz járásának, udvarlásának megszabott rendje volt. Vannak olyan vidékek, ahol a legények csoportosan keresték fel a lányos házakat az ún. legényjáró esteiken. A csoportosan járó legények közül az maradt utoljára, akiből később az ún. „szerető” lett. Az egyedül járó udvarló számos jelből következtethetett arra, hogy jó néven veszik-e a közeledését, legismertebb ezek közül a „szűr kitevése”: a legény szándékosan otffelejti szűrét, gubáját napszálltakor az ajtó elé tették. Ellenkező esetben a háznál adták vissza a legközelebbi látogatáskor. Az udvarlásnak többnyire helyileg megszabott rendje, fokozatai voltak. Sok vidéken a kaputól a házba kísérésig sok idő múlva került sor. Jelképes, vagy tényleges együttműködésre és próbaházasságra vonatkozó adatok ne kerüljék el a gyűjtők figyelmét!

4.3. Az udvarlás mai szokásai. Rögzítsük az udvarlás mai lehetőségeit és módjait a szülői házon kívül és belül. Figyeljük meg e tekintetben az idősebb generáció és a mai fiatalok véleményét.

5. Az udvarlással, párválasztással kapcsolatos ünnepi, jeles napi szokások (pl. regölés, aprószentek napi vesszőzés, húsvéti locsolás, és korbácsolás, Szent Iván-napi tűzugrás stb.).

Az Aprószentek napi vesszőzés, a húsvéti locsolás és korbácsolás sok esetben megerősítette az udvarlási szándékokat. A regölés párosító, kiházasító, valamint a szent Iván napi ének a közösség tudtára hozta a tényleges vagy óhajtott párkapcsolatokat.

6. Szerelmi ajándékok és jelek. A szerelmi ajándékok és jelek igen fontos szerepet töltöttek be az udvarlásban, annak fokozatait nemcsak az érdekelték, hanem a közösség számára is nyilvánvalóvá tették. A lány részéről a zsebkendő, a kalap mellé tűzhető bokréta, a legények részéről többnyire munkaeszközök (mosósülyök, guzsaly, orsó) és főként nyálkságok, vásári csecebecskék voltak. Az ajándékok átadásának ideje általában valamilyen jeles nap, ünnep volt. Az ajándék a helyi hagyományoknak megfelelően fejezte ki az udvarlás mértékét. A szerelmi ajándékok változásának vizsgálatában térjünk ki a mai ajándékozási szokásokra.

A szerelmi ajándékok kozt külön figyelmet érdemel a májusfa. A májusfa gyakran a nagylányként való elismerést is jelentette. Tükrözte a legények értékítéletét és nem utolsósorban kifejezte a komolyabb udvarlási szándékot. A májusfa szokásával kapcsolatosan érdeklődünk a fa beszerzésének módjáról, felállításáról, díszítéséről, őrzéséről, lebontásáról, a lányok részéről történő viszonzásról stb. A májusfa élő néphagyományként még sokfelé gyűjthető! Figyeljük meg, különösen a korábbi adatok alapján a legénybandák funkcióját a májusfaállítás szokásában!

A szerelmi ajándéknak sajátos formája a *szere nád*, mely különösen a két világháború közötti időben terjedt el egyes vidékeinken. Kevés részletes leírásunk van róla.

7. Párválasztással kapcsolatos hiedelmek és praktikák. A házasságjósó praktikák fő időpontjai: Katalin, András, Luca, Karácsony, Szilveszter, Újév, Szent Iván. A házasságjósó, varázsló praktikák fő eszközei: alma, pogácsa, cipő, gyümölcság, női pendely, férfi gatyka, tükör, só, víz stb. A praktikák módjai: eresztés, álomból jóslás, disznóól rugdosása, kerítésszámlálás, jóslás hallgatódzásból, gombócfozós, ólomöntés stb. A praktikák részint közösen végzett cselekmények, löbbségükben azonban egyedül és titokban kellett végrehajtani. Esetleg szerelemvarázsló praktikák is előjönnek a gyűjtés során. Ezeket csak a leány- és legényélet vonatkozásában gyűjtjük.

8. Párválasztással kapcsolatos alkalmi költészet. A párosító, kiházasító szövegek a kimonodott szó mágikus erejében bíva énekeltek össze a fiatalokat. A dalok legfontosabb alkalmát a fonó teremtette meg, de a házról házra járó ünnepi köszöntő szokások része is lehetett. Jellegzetes változatai: „A punkosdi rózsá...”, „Ispán Erzsé zöld szoknyája...”, „Zúg az erdő, zúg a mező...”, „Cinege madár kismadár...” stb. A dunántúli regósének jelleg-

zetes párosító szövege általában így kezdődik: „Itt is mondanának, egy szép leányt, kinek neve volna, Takács Ilus vóna”. Ugyancsak jellegzetes párosító énekei vannak a Szent Iván-napi tűzgrásnak.

9. Párválasztással, udvarlással kapcsolatos lírai dalok. Érdemes feljegyezni azokat a lírai dalokat, melyekben a leány vagy a legény egyes szám első személyben szólal meg. Az ismerkedés, udvarlás hagyományosan megszabott formái akár a fonóban, akár a lányosháznál bizonyos keretek között viszonylag szabadon alakulhat. A párválasztás azonban (a nincsteleneket kivéve) többnyire a család vagyoni megfontolásai alapján dőlt el. A lírai dalokban gyakran ez a feloldhatatlan kettősség nyilvánul meg. Pl.:

Ablakomba ne fűtűrész

Kertem alatt ne csinálj rést!

Ládd én szegény kislány vagyok,

Nem tehozzád való vagyok! (Orosháza, Békés m.)

Ajánlott irodalom: Bakó Ferenc: A májusfa és a májusi kosár Heves megyében. Egri Múzeum Évkönyve IN. 1966. 257—303. old.; Berényi Andrásné: Nagy Rozália a nevem. Válogatta, szerkesztette és az utószót írta Hoppál Mihály, 1975.; Bertalan Ágnes: Asszonyok, lányok Biharugrán. Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Közleményei 73. 1963.; Csalogovits József: A sárközi hálótanya. Ethnographia 1922. 142—143. old.; Csilléry Klára: A szerelmi ajándék a magyar parasztságnál. Ethnographia 1976. 103—132. old.; Fél Edit: Egy palóc házasság előtti szokásról. Ethnographia 1941. 81—82. old.; Jung Károly: Az emberélet fordulói, gombosi népszokások. Szabadka, 1978.; Kiss Lajos: A szegényemberek élete I—II. 1981.; Kovács Ágnes: A sárpilisi nagylány. Tanulmányok a sárközi falu társadalmáról. Összeállította: Mády Zoltán. A Magyar Táj és Népismeret Könyvtára 5. 1942. 21—38. old.; Kresz Mária: A gyermekkor és ifjúkor néprajza egy katolászegi faluban. Ethnographia 1944. 143—147. old.; Uő: A fiatalság társasélete a kalotaszegi Nyárszón. Néprajzi Közlemények 1960. 1. sz. 93—121. old.; Lajos Árpád: A borsodi fonó. Miskolc, 1965.; A Magyar Néprajzi Lexikon (témába vágó címszavai); Manga János: Unnepek és szokások az Ipoly mentén. Bp. 1968.; Magyar Népzene tára: Gyermekjátékok, sajtó alá rendezte Kerényi György, Bp. 1951., Jeles napok, sajtó alá rendezte Kerényi György, Bp. 1953., Párosítók, sajtó alá rendezte Kerényi György, Bp. 1959.; Morvay Judit: Asszonyok a nagycsaládban. Bp. 1956.; Nagy Géza: A karcvai parasztfijúság társasélete. Herman Ottó Múzeum Évkönyve XII. Miskolc, 1973.; Ortutay Gyula: Szerelem Ajakon a házasesetig. Népünk és Nyelvünk, 1934. 159—167., 211—217. old.; Ruitz Izabella: A parasztfijúság társasélete a Bódva vidékén (1880—1950) Ethnographia 1965. 572—601. old. és 1966. 93—117. old.; Szeman Zsuzsa: Legény és leányélet a házasság előtt Hajdúböszörményben. Hajdúsági Közlemények 6. Honismereti írások a Hajdúságból II. 1976. 51—66. old.; Szendrey Ákos: A népi élet társas összejövetelei. Ethnographia 1938. 124—138. old.; Uő: A népi társasmunkák és összejövetelei. Ethnographia, 1938. 273—286. old.; Szendrey Zsigmond: Magyar népszokások a fonóban. Ethnographia 1928. 147—164. old.; Vajda László: A karcagi labdacéhek. Ethnographia 1943. 189—190. old.

Összeállította: Tátrai Zsuzsanna

163

1986/2

HONISMERET

A HAZAFIAS MÉPFRONT FOLYÓIRATA

1986 APR 0 8

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA

Albert Zsuzsanna: Harasztkerék ragadványnevei. Magyar Személynévi Adattárak 63. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszék-csoport Névutató Munkaközössége, Bp. 1985. 27 old.

„Harasztkerék az erdélyi maros megyében, Közép-Nyárad tere északi oldalán fekszik.”

Asztalos István: „Vándorlom a világot.” Kiadja a Petőfi Múzeum. Aszód, 1985. 155 old.

Petőfi nyomában a Galga és a Rákos vidékén.

Balassa Iván: Az aratómunkások Magyarországon, 1848–1944. Akadémiai, 1985. 379 old.

Barakonyiné Winczai Klára: Baranya aprófalvas településhálózatának múltja és jelene. Kiadja a Baranya Megyei Levéltár, Pécs, 1984. 125 old.

Baranya megyei Honismereti Emléklapok, 1945., 1960., 1985. Kiadja a megyei Művelődési Központ, Pécs, 1985. 111 old.

Timár Irma: Bevezető, **Matušek László:** Áta község felszabadulása, **Kecskeméthy Zoltán dr.:** Harkány felszabadulásának történetéhez, **Major Mátyás:** Hidas felszabadulása, **Jakab Józsefné:** Komló felszabadulása, **Kiss Béla:** Adatok Mohács városának felszabadulásához, **Csernai Sándor:** Részletek Magyarhertelend, Bodolybér és Barátúr községek történetéből, **Csernavölgyi Endréné:** Részletek a magyarreggyi honismereti szakkör munkájáról, **Lengyeltóti János:** A mozsói honismereti szakkör munkájáról, **Husznai Gáborné:** A német tagozat honismereti szakkörének tevékenysége a pécsi Leówey Klára Gimnáziumban, **Békés Lajos:** Pécs-Szabolcs (Mecsekszabolcs) fejlődése a felszabadulás óta, **Vajda József:** A honismereti szakköri tevékenység negyedszázadának eredményei Sásdon, **Perics Péter:** A siklósi honismereti szakkör tevékenységéről, **Molnár Imre:** A Szigetvári Várbaráti Kör 25 éves tevékenysége, **Illés Antal:** A szentlőrinci Honismereti Ház, **Katona Imre:** Hősök, bűnösök, áldozatok (Második világháborús katonasorsok), **Glatt Mária:** Akik a magyarbólyi általános iskola egykori tanulói közül magasabb képesítést szereztek, **Cserdi András:** Komló első 3 éves terve, **Ravasz János:** Kísérletek a szünetelő pécsi bölcsészkar visszaállítására, **Gábori Imréné:** Egy pécs-meszesi bá-

nyász főljegyzéseiből, **A Fülöp Lajos Művelődési Ház honismereti szakkörének tagjai és Unti Lajosné** tanár: Az egykori vasbánya Pusztakisfalun és Zengővárkonyban, **Pápay Jenő:** A sellyei kastélypark (arborétum) története, **Budai Györgyné:** Szentlászló és nevesebb személyei, **Kolics Pálné:** Nagydobsza külterületi nevei.

A Barcsi ősborkás élővilága. Szerk.: **Uherkovich Ágnes.** Kiadja a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága. Pécs és a Nagyközségi Tanács, Barcs, 1985. 245 old.

Barta Boldizsár: Rövid chronica. Szerk.: **Balogh István.** Bevezetővel ellátta és sajtó alá rendezte: **Ozsváthné Krankovics Ilona.** A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Forráskiadványai 11. Szerk.: **Gazdag István.** Debrecen, 1984. 55 old.

A szerző 1666-ban nyomtatott munkája a szemtanú hitelességevel szól Debrecen lórok hódoltság alatti történeléről, hetköznapijairól.

Barta Gábor: Nándorfehérvár 1456. Móra, 1985. 340 old.

Több mint ötszáz éve a keresztény, országokban minden délben megkondulnak a harangok. Ez a déli harangszó emlékeztet arra, hogy a nándorfehérvári győzelemmel hazánk 65 békésebb esztendőét nyert, Mátyás dicső korszakát, amelyben felvirágzott a kelet-európai reneszánsz.

Bereznai Zsuzsanna: Falucsüfölkék az egeri járásban. Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok. Szerk.: **Hajdu Mihály.** Kiadja az ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvtárástani Tanácsa, valamint az MTA Nyelvtudományi Intézete, Bp. 1985. 48 old.

Bíró Ferencné—Csorba Csaba: Élet a középkori Európában és Magyarországon. Móra, 1985. 168 old.

Hogyan élt, szórakozott, házasodott, temetkezett a király, a városi polgár és a jobbágy a középkorban, milyen betegségek tizedelték őket, mi került az asztalukra. Ezekről szól a kötet. **Illusztrálta: Rékassy Csaba.**

Bodnár László: Három falu, egy Isz a Mátra-alján. Mezőgazdasági Kvk. 1985. 308 old.

Bodor Imre—Fügedi Erik—Takács Imre: A középkori Magyarország főpapi pecsétjei az MTA Művészettörténeti Kutató Csoportjának pecsétmásolat-gyűjteménye alapján. Kiadja az MTA Műv.tört. Kul. Csup. Bp. 1984. 75 old.

Bolsakov, O. G.—Mongajti, A. L.: Abu Hamid al-Garnati utazása Közép- és Kelet-Európában. Gondolat, 1985. 176 old.

Abu Hamid al-Garnati XII. századi andaluziai arab utazó, aki a Kaszpi-tenger partjáról a volgai bolgárok országán és Kijeven keresztül érkezett hazánkba. Főbb vonásaiban leírja az ország gazdaságát, szól II. Gézáról és a király kereszteshadjáraitáról, és lökenti a magyarországi moszlimokról. Leírása a XII. századi magyar történelem fontos forrása. Fordította *Fodor István* és *Iványi Tamás*.

Boros László: A pécsi székesegyház a 18. században. Akadémiai, 1985. 118 old.

Borsa Iván: Somogy vármegye címere és pecsétje, 1498. Kiadja a Somogy megyei Levéltár. Kaposvár, 1984. 15 old.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye válogatott történeti irodalma, 1981'—1982. Összeállította: *Tótvári Judit*. Kiadja a BAZ Megyei Levéltár, Miskolc, 1985. 60 old.

Borsod-Abaúj-Zemplén megyére vonatkozó törvényhelyek mutatója, 1000—1949. Összeáll.: *Seresné Szegőfi Anna*. BAZ megyei Levéltári Füzetek 14. Miskolc, 1981. 111 old.

Borsod vármegye Levéltára leudáisi kori iratoknak összevont helymutatója.

Összeállította: *Székely Lajos*. BAZ megyei Levéltári Füzetek 15. Szerk.: *Seresné Szegőfi Anna*. Miskolc, 1982. 200 old.

Helytörténeti kutatási segédlet, amelyben a kutató pontos levéltári jelzettel együtt találja meg a települések összes adatát, anélkül, hogy a segédleteket át kellene tanulmányoznia.

Bóhm Antal: Társadalmunk ingázói, az ingázók társadalma. Kiadja az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete. Bp. 1985. 166 old.

A budapesti agglomeráció adatgyűjteménye a népességszám alakulásáról. Összeállította: *Berti Béla*. KSH. Bp. 1985. 131 old.

Csalog Zsolt: Parasztrégény. Szépirodalmi, 1985. 640 old.

Az 1978-ban megjelent — egy idős parasztszöveg vallomásain alapuló — régény annak idején átütő siker volt. Most új kiadásban, kibővítve lát napvilágot. A szociografikus pontossággal megírt mű folytatódik. Eszter néni tovább mesél. Végezetül az író beszámol a régény születéséről és alkotói módszereiről.

Csák Gyula: Vadregényes pusztaság. Ezerszínű Magyarország. Móra. 1985. 272 old.

A Hortobágy, Hajdúság vidékére kalauzol, bemutatja első nemzeti parkunk múltját, jelenét, az alföldi életet, népművészetet, kulturális örökséget.

Cselényi Józsefné: „Óvár, fényes vár...” Moson-Magyaróvári népi játékok. Mosonmagyaróvári Helytörténeti Bizetok III. Kiadja a HNF Mosonmagyaróvári Bizottsága. Mosonmagyaróvár, 1984. 107 old.

A csermenteli termelőszövetkezel 25 éve. Szerk.: *Nemecz Ferenc*. Kiadja a Zala Megyei Lapkiadó Vállalat. Zalaegerszeg, 1985. 48 old.

Csillag András: Pulitzer József makói származásáról. A Makói Múzeum Füzetek 46. Szerk.: *Tóth Ferenc*, Makó, 1985. 28 old.

Csongrád megyei Honismereti Híradó, 1985. Kiadja a Csongrád Megyei Tanács Művelődési Központja és a HNF Csongrád Megyei Bizottsága, Szeged, 1985. 157 old.

Székely Lajos: Emlékezés Erdei Ferencre, *dr. Szabó Tibor:* A Nemzeti Segély Szegeden, *Rácz Sándor:* Apátfalvát 650 éve említi először írott forrás, *Varsányi Péter:* Kenéz Lajos (1902—1971), *Balyai János szoc. brig.:* Képek a HŐDIKOT történetéből, *Katona Sándor:* Emlékeim a Csongrád megyei népröntmozgalm történetéről, *Nagy István:* Közéleti visszaemlékezések, *Zöldi Kovács Lajos:* A politikai élet kibontakozása Pusztaszeren a felszabadulás után, *dr. Huszka László:* Visszatekintés népröntös munkámra, *dr. Giday Kálmán:* A szegedi tanyai gadakörök, *dr. Szántó Imre:* A helytörténeti, üzemtörténeti kutatás eredményei, szerepe a történelmi műveltség szélesítésében, *dr. Szűcs Judit:* Honismereti tábor, Csongrád 1985. *Ósz Károly:* Jelentősebb honismereti rendezvényeink.

Debrecen története. 1693-ig. Szerk.: *Szendrey István*. Kiadja a Városi Tanács V. B. Művelődési Osztálya. Debrecen. 1984. 689 old.

Debrecen város — magisztrátusának jegyzőkönyvei, 1564/1565. Szerk.: *Szendrey István*. A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Forráskiadványai 10. Szerk.: *Gazdag István*. Debrecen, 1985. 84 old.

Az eredeti, latin nyelvű szöveget *dr. Komoróczy György* olvasata alapján fordította *P. Szalay Emőke*.

Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei, 1565/1566. Szerk.: *Szendrey István*. A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Forráskiadványai 12. Szerk.: *Gazdag István*. Debrecen, 1985. 83 old.

Diósszilágyi Sámuel: Hollósy Kornélia élete és művészete. A Makói Múzeum Füzetek 41. Szerk.: *Tóth Ferenc*, Makó, 1985. 94 + 28 old.

Dümmerth Dezső: A két Hunyadi. Panoráma, 1985. 277 old.

Elek Margit: Polgár [Hajdú megye] ragadványnevei. Magyar Személynévi Adattárak 67. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tansekcsoport Névkutató Munkaközössége, Bp., 1985. 42 old.,

Erdei Ferenc: A makói hagyma iskolája. A Makói Múzeum Füzetei 49. Szerk.: *Tóth Ferenc*, Makó, 1985. 51 old.

Dr. Erdei Ferenc 1941-ben megjelent munkájának reprint kiadása, amelyhez *Regőczy István* Előszól, *dr. Bányai Jenő* pedig Utószót írt.

Erdélyi István—Sugár Lajos: Embert keressünk. Gyorsuló idő. Magvető 1985. 276 old.

A szerzőpáros arra tesz kísérletet, hogy bebizonyítsa: a régészet nem elmúlt korok roszdamarta tárgyait felkutató, lajstromozó és leíró tudomány csupán, hanem elsősorban emberrel, amely a ma kérdéseire keresi sajátos eszközeivel a választ; a mai világunk megértéséhez kíván hozzájárulni azzal, hogy megismertet bennünket őseink világával.

Erős László: Képeslapok könyve. Kriterion (Bukarest) — Gondolat, Bp., 1985. 103 old. és 84 tábla.

Feldolgozza a képeslapok történetét és közli 200 régi képeslap fotóját.

Erős Zoltán: Magyar irodalmi helynevek A-tól Z-ig. Móra, 1985. 256 old.

A kézikönyv az irodalmi tájékozottságot szeretné teljesebbé tenni, amikor az általános és a különböző középfokú iskolák magyar irodalom tantervét alapul véve, lexikonjellel-gű címszavakban adja közre a magyar írók, költők életrajzával, alkotómunkájával kapcsolatos helyneveket.

Egető Melinda: Szőlőhegyi szabályzatok és hegyközségi törvények a XVII–XIX. századból. Az MTA Könyvtárának kiadása, Bp., 1985. 208 old.

Egýtájk Között, 5. A Vox Humana Középeurópai Társadalomtudományi Kor kiadványa, 1985. szept. 49 old. (Soksz.)

A tartalomról: *Vigh Károly:* Bajcsy-Zsilinszky Endre lengyelbarátsága, *Hervey Gizella:* Beszélgetés önmagammal... *Kovács Zoltán:* A valóság védelmében (a népköltészet realizmusáról), *Keszthelyi Zsolt:* Idézetek a 40 évvel ezelőtti magyarországi szlovák sajtóból, *Molnár Imre:* „Nimbusz és szimbólum” — A Slohoda c. folyóirat 1945–1946. évfolyamának forrásfeltáró elemzése.

A Fáy András Közgazdasági Szakközéptiskola évkönyve az iskola fennállásának 100. esztendejében. Készítette: *Palotai István*. Sopron, 1984. 56 old.

Lang Anna: Fáy Andrásról, az iskola névadójáról, *Palotai István:* Iskolánk rövid története, *Lökkös János:* Emlékezés a Fáy-ban lőtt középiskolai évekre, *Koch Gyuláné:* Az iskola szakmai tárgyait oktatók munkaközösségének tevékenysége, *Király Ferenc:* A dolgozók szakközéptiskolája, *Székely Csabáné:* Iskolánk ifjúsági mozgalma, *Szalai Dénesné:* Iskolánk könyvtáráról, *Székely Csaba:* A testnevelés és a sport a 100 év tükrében.

Frank Tibor: Egy emigráns alakváltozásai. Akadémiai, 1985. 332 old.

Zerflti Gusztáv pályaképe, 1820–1892.

A Fővárosi Vízművek Sportköre 60 éves. Szerk.: *Zsengellér Zsolt*. Kiadja a Fővárosi Vízművek, Bp., 1984. 32 old.

Galántai József: A Habsburg-monarchia alkonya: Osztrák—magyar dualizmus, 1867–1918. Kossuth, 1985. 386 old.

Gazdaság és rétegződés. Műhelytanulmányok. Szerk.: *Kovács Imre*. Kiadja az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete, Bp., 1984. 358 old.

Kovács Imre: A foglalkozások csoportjai, rétegződés és struktúrája, *Hunyadi Zsuzsa:* A munkások rétegződéséről, *Kovács Imre és mások:* A foglalkozások mobilitása, 1930–1982, *Baráth Etelé:* A településrendszer társadalomszerkezete, avagy a társadalom településszerkezete, *Pápp Zsolt:* Kísérlet az érdekszerkezet néhány elemének mérésére, *Sik Endre:* Munkacseré és társadalmi struktúra, *Galasi Péter:* Többletjövődés és munkaerőpiaci helyzet, *Boros Anna:* Családi megélhetési stratégiák a két gazdaságban, *Kovács Imre:* A mezőgazdasági kistermelés és a társadalom rétegződése, *Kuczi Tibor:* A legális kisipar.

Gál Sándor: Mélyutak. Madách, Bratislava, 1985. 184 old.

Szociográfiai írások a mai szlovákiai magyar falvak változó arculatáról.

Halmágyi Pál: Makó város román megszállása. 1919. június 17–1920. március 29. A Makói Múzeum Füzetei 43. Szerk.: *Tóth Ferenc* Makó, 1985. 22 old.

Haas Mihály: Baranya. Reprint. Pannonia Könyvek. Kiadja a Baranya Megyei Levéltár, Pécs, 1985. 350 old.

A megyére vonatkozó történeti, földrajzi, gazdasági és néprajzi ismeretek első, tudományos igényű összefoglalása. A monográfia 1845-ben jelent meg először, nyolcszáz példányban. Mai használhatóságát nagyban növeli a függelékben található személy- és helynévmutató.

Hajdú-Bihar megyei Levéltár Évkönyve XI. Szerk.: *Gazdag István*. Debrecen, 1984. 231 old.

Varga J. János: A Tiszántúl felszabadítása a török alól, *Nagybáky Antal*: Egy régi debreceni kereskedőház történetéből, *Filép Tibor*: Iró a forradalomban (Jókai Mór), *Pasti Judit*: Tagosítás Konyáron a XX. század elején, *Radics Kálmán*: Művelődés Hajdúnánáson a felszabadulás előtt, *Timár Lajos*: A debreceni értelmiség a két világháború előtt, *Újlaki Zoltán*: A Debreceni Kereskedelmi és Iparkamara gazdaságpolitikájának néhány kérdése 1919—1929, *Bakó Endre*: A Debreceni Tisza István Tudományos Társaság történetéhez, *Bényei Miklós*: A felszabadult Debrecen sajtója II. (1944. okt.—1945. apr.), *Béres András*: A Hortobágyi Állami Gazdaság kialakulása és előzményei, *Mervó Zoltánné*: Az Országos Munkaerőgazdálkodási Hivatal és a Munkaerőtartalékok Hivatala 51. sz. debreceni kirendeltségének iratai a Hajdú-Bihar Megyei Levéltárban (1947—1951), *C. Harrach Erzsébet*: A levéltárak és a számítástechnika, *Varga Antal*: Balmazújváros kamarai összeírása 1794-ből és 1797-ből, *Gazdag István*: Bihar vármegye mezőgazdasága az első világháború előestéjén, *Gazdag István*: Debrecen történeti kronológiája I., *Bényei Miklós*: Hajdú-Bihar megye helytörténeti irodalma, 1983.

Harmat Artúr Emlékkönyv születésének 100. évfordulójára. Zeneműkiadó, 1985. 177 old.

Harmat Artúr: Curriculum vitae meae, *Üö.*: Hazai katolikus egyházi zenénk ezer éve, *Bárdos Lajos*: Artúr bácsil, *Lukin László*: Életemek időrendi táblázata, *Rafeczki Benjamin*: A népénekár, *Nagy Olivér*: A zeneszerző, *Bucsi László*: Egyházzeneje, *Perényi László*: Munkássága a zenei nevelés és tanárképzés terén, *Pödör Béla*: A korszerű magyar „musica sacra” ludósa, nagy tanára, *Maros Rudolfiné Harmat Jerry*: Harmat Artúr műveinek jegyzéke.

A háztáji és kisegítő gazdaságokhoz tartozó személyek adatai. Összeáll.: *Orós Iván* és *Schindele Miklós*. Statisztikai Kiadó Vállalat, Bp., 1984. 346 old.

Hogya György: A veszprémi Tüdőbeteg gondozó Intézet története, 1912—1982. Kiadja a Veszprém Megyei Tanács Kórháza. 1985. 66 old.

Högye István: Zemplén vármegyei esküszövegek. Szerk.: *Seresné Szegőfi Anna*. BAZ megyei Levéltári Füzetek 19. Miskolc, 1983. XIV + 92 old.

Szám szerinti 150 esküszöveget tartalmaz ez a kiadvány.

25 éves az Ipolysági (Sahy) Középfokú Mezőgazdasági Szakiskola. 1956—1981. Ipolyság, 1981. 115 old.

A tartalomról: A lévai járás jellemzése, *Danis Ferenc*: Ipolyság rövid története, *Jankó Král*. Az Ipolysági mezőgazdasági iskola történetéből, *Miről* írnak tanulóink az iskola diákújságjában?

Illés György: Végek dicsérete. Móra, 1985. 112 old.

A török harcok magyar végvári rendszerének kialakulásáról, főként pedig az e várakhoz fűződő emberi sorsokról, várostromokról, árulásokról, de legelőbbször a halállal megpecsételt helytállásról szól a könyv.

Ivándyné Gyenge Ilona: Ivád (Heves megye) ragadványnevei. Magyar Személynévi Adattárak 66. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkuató Munkaközössége, Bp., 1985. 39 old.

Juhász Gyula Emlékkülés. A Makói Múzeum Füzetek 32. Szerk.: *Tóth Ferenc*. Makó, 1984. 29 old.

Juhász Róbert: Köszöntő, *Csúsztvay István*: Juhász Gyula portréjához, *Péter László*: Juhász Gyula makói versei.

Juhász Róbert—Horváth László: Mit kell tudni a Hazafias Népfrontról? Kossuth, 1985. 112 old.

Közérdekű politikai ismeretek a magyar népfrentmozgalomról.

Kakuk Mátyás: Hangtani változások Kun-szentmárton XVIII—XIX. századi családnéveiben. Magyar Névtani Dolgozatok 54. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkuató Munkaközössége. Bp., 1985. 32 old.

Kartal táncélele és táncai. Gyűjtötte és szerk.: *Hintalan László*. Kiadja a Petőfi Művelődési Központ, Gödöllő és Népművelési Intézet, Bp., 1985. 95 old.

Táncélel és táncgyűjtés Kartalon. Módszer-tani tanulmány.

Kazinczy Ferenc: Tövisék és virágok. Széphalom. 1811. 52 old. A Kazinczy Társaság és a BAZ Megyei Levéltár hasonmás kiadása, h.n., é.n. [1985].

Káli-medence faluszeminárium. Szerk.: *Tóth János*. Kiadja a Népművelési Intézet, 1985. 162 old.

A Kövágóörsön, 1985. jan. 7—12-én tartott szeminárium dokumentációja. Az előadások összefoglalói: *Tóth János*: A magyar falu és paraszttársadalom története, *Fodor Katalin—Hegyesi Gábor*: A lelki egészség és a szociális gondoskodás helyzete falun, *Lipp Márta—Bouquet László*: Szociológiai kutatás a Káli-medencében, *Tóth János*: Önkormányzat és településfejlesztés, *dr. Gelencsér József*: Falutörvények a Káli-medencében, *dr. Lackovits Emöke*: A Káli-medence Környezetvédelmi Társaság alapszabálya, *Vajkai Aurél*: A hegy-községek kialakulásának kérdése, Útmutató egyesületek szervezésére.

Kecskés László: Komárom. Panoráma, 1985. 95 old.

Kjstükör. Magyar Irodalomtörténeti arcképek. Szerkesztette, a bevezetőket és az életrajzokat írta: *Pomogáts Béla*. Műzsák Közművelődési Kiadó, Bp., 1985. 1580 old.

Irodalmi olvasókönyv, amelyben XX. századi irodalmunk kiválóságai méltatják elődeik és kortársaik munkásságát.

Kormos László: A Tiszántúli Református Egyházkerület és a Debreceni Református Kollégium Levéltárának ismertetője. Debrecen, 1984. 428 old.

Kovács Ákos: Magyarországi falvédőfóliatok. Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 24. Szerk.: *Hajdu Mihály*. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárástani Tanszéke, valamint az MTA Nyelvtudományi Intézete. Bp., 1985. 40 old.

Kovács Gyöngyi: Török kerámia Szolnokon. Szolnok Megyei Múzeumi Adattár, 30—31. Kiadja a Damjanich Múzeum, Szolnok, 1984. 152 old.

Kovács Jenő: Mersevát (Vas megye) személynévei. Magyar Személynévi Adattárak 65. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névutató Munkaközössége, Bp., 1985. 96 old.

Kós Károly képeskönyv. Szerk.: *Sas Péter*. Műzsák Közművelődési Kiadó, Bp., 1985. 180 old.

A nagy erdélyi polihisztor életművéről számolnak be a dokumentumok mint egy 350, részben színes képen: fotók tárgyakról, barátokról, helyszínekről. A kötetet *Tordai Zádor* kísérőtanulmánya teszi teljessé.

Kőpeczi Béla: Erdélyi Ferenc, a politikai gondolkodó. A Makói Múzeum Füzetei 39. Szerk.: *Tóth Ferenc* Makó, 1985. 16 old.

Körmendi János: Boldog emberek. JAK-füzetek. Magvető, 1985. 192 old.

Különböző adottságú, foglalkozású életpörös emberek vonulnak fel ennek a különlegesen hiteles önvallomásokat, „szocióriportokat” tartalmazó könyvnek lapján. „Boldog emberek” amit elértek, ami nekik jutott, összhangban van vágyaikkal, igényeikkel.

Közsegfalvi György: Településtejlesztés — településpolitika. Kossuth, 1985. 320 old.

Kún Miklós: Miskolc múltja s jelene tekintettel jövőjére. Kiadja a városi konyvtár és a megyei levéltár. Miskolc, 1985. 50. old.

A múlt században élt szerző művéhez *Veres László* írt tanulmányt.

Lackner László: Barangolás Zalában. IPV Bp., 1985. 127. old. (2., jav. kiad.)

Magyarföld és népei eredeti képekben. Föld- és népismereti, statisztikai és történelmi folyó-

irat. Szerk.: *Vahot Imre*. Gondozta: *Sebestyén Gyula*. ÁKV, 1984. (106 old.)

Az 1846-ban nyomtatott mű reprintje.

Magyarország hadtörténete I—II. Főszerk.: *Liptai Ervin*. Zrínyi, 1985. 670 és 657 old.

A Magyar Rádió Gyermekkórusa. 1955—1985. Összeállította: *Botka Valéria*. Kiadja a Magyar Rádió Zenei Főosztálya. Bp., 1985. 30 old.

Makkay János: A tiszaszőlősi kincs. Nyomozás egy rézkori fejedelem ügyében. Gondolat, 1985. 213 old.

Maslts László: Szülőföldünk a Tiszántúl. Tankönyvkiadó, 1985. 431 old.

Miklós Imre: Az első negyedszázad. Visszaemlékezés a székesfehérvári Kossuth MGTSZ alakulására. Kiadja a tsz Székesfehérvár, 1985. 50 old.

Múzeumi kutatások Csongrád megyében, 1984. Szeged, 233 old. (Kézirat gyanánt)

Cseplák György: Radiológiai vizsgálatokkal kiegészített mérések az újkőkori ember kézméreteinek meghatározására. *Galántha Márta:* A csanytelek-újhalastói szkita kori temető ásatásainak újabb eredményei. *Vörös Gabriella:* Kész szarmata — hun kori telep feltárása Nagymágocs-Paptanyán. *Kürtli Béla:* Avar temető Kiskundorozsma Sziksóstó területén. *Antal Elemér—Annus Jánosné:* A nőgrádsápi honfoglalás kori leletek röntgen vizsgálata. *Fodor István:* Jerney János a dél-oroszországi kun szobrokról. *Felföldi László:* Adatok egy bánati telepes község (Bodófalva, Rom.) néprajzához. *Szücs Judit:* A társadalmi rétegződés és táplálkozás összefüggése Szentesen. *Nagy Vera:* Paraszt és pásztor faragások Hódmezővásárhelyen. *Juhász Antal:* Faragó specialisták és kézműves mesterek. *Markos Gyöngyi:* Keresztelői szokások Makón. *Fekete Lajosné:* Több rétegű festett gondolkodószék tisztítása. *Csányi István:* Szentes a szabadságharc utáni hónapokban. *Rózsa Gábor:* Szentes vára kalaszeri színes birtokvázlatának mikrofilmestítése a helytörténeti kutatás szolgálatában. *Bátyai Jenőné:* Újszeged virágkertésze. *Roboz István:* A földreform és a magyarság a polgári Csehszlovákiában, 1918—1938. *Tóth Ferenc:* Erdei Ferenc, a makói diák. *Marjunucz László:* Lajer Dezső megítélésének problémái. *Fári Irén:* Reizner János ismeretlen fényképei. *Tóth István:* A Móra Ferenc Múzeum helytörténeti fényképgyűjteménye. *Zombori István:* A videotechnika alkalmazásának lehetőségei a történeti muzeológiában. *Nagy Adam:* A humanizmatikai leletek számítógépes feldolgozásának kérdései. *Aprió Ferenc:* Egy elfelejtett szegedi festő: *Bodzásy István*. *Szelesi Zoltán:* Szeged új képzőművészetének kezdetei. *Szuromi Pál:* Kondor Béla írónőjára. *Tandi Lajos:* Szarvasok

csapásán. A Cantata profana műfaji triptichonja, *Szerekes Ferenc*: „Túl a valóságon” — A gyermeki ábrázolásról, *Csongor Győző*: A készülő Jókai-növényszótárról, *Csizmadia György*: A Móra Ferenc Múzeum madárlélek-gyűjteménye rekonziderált (újragondolt) feldolgozásáért, *Gaskó Béla*: Ritka Cerambycidákról.

Nagy László: „Megint lölszánt magyar világ van...” Társadalom és hadsereg a XVII. század első felének Habsburg-ellenes küzdelmeiben. Zrinyi, 1985. 344 old.

Nebézlipari Műszaki Egyetem, 1735—1985. Szerk.: *Tar Sándor*: Kiadja az egyetem, Miskolc, 1985. 96 old.

Néma Lajos: Visk és Sztatina ragadványnevei. Magyar Személynévi Adattárak 62. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszék-csoport Névutató Munkaközössége, Bp., 1985. 86 old.

„Két kárpátontúli (magyarul: kárpátaljai) nagyközségnek, a huszti kerületi Visknek és a lécsői kerületi Aknaszlatinának mai ragadványnevei kerülnek bemutatásra.”

Néprontmozgalom Szabolcs-Szatmár megyében 1938—1984. Szerk.: *Orosz Szilárd*. Kiadja a HNF megyei bizottsága és a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár, Nyíregyháza, 1985. 328 old.

Bibliográfiai és levéltári tájékoztató.

Név és névkutatás. Szerk.: *Békési Imre*. Kiadja a Magyar Nyelvtudományi Társaság, Bp., 1985. 240 old.

Az Inczei Geza halálának 10. évfordulóján rendezett emlékülés előadásai. A tartalomról: *Nyíri Antal*: Emlékezés Inczei Gézáról, *Krisztó Gyula*: A Kárpát-medencei helynévanyag kontinuitásának kérdéséhez, *Mező András*: A helynevek vándorlása a középkorban, *Hajdú Mihály*: A névvé válás folyamatáról, *Juhász Dezső*: A tájnevek alakтанáról, *Balogh László*: Történelmet teremtő földrajzi nevek, *Várkonyi Imre*: A somogyi helynevek típusai különös tekintettel a foglalkozásnevekből, a templom címéből és a vásártartás napjából alakult helynevekre, *Hévvizi Sándor*: Élő helyneveink és okleveles adataink egybevetése Békés megyei példák alapján, *Szabó Géza*: Földrajzi nevek és nyelvjáráskutatás, *Pesti János*: A közzététel és a szerkesztés tapasztalatai a Baranya megye földrajzi nevei I. és II. köteté alapján, *Mészárosné Varga Mária*: A földrajzi névgyűjtemények belterületi névanyagának tanulságai, a Veszprém megyei Tapolcai járás földrajzi nevei alapján, *Vörös Ottó*: A Zala-völgyi Őrség egyetemű helyneveinek hová? kérdésre felelő meghatározó alakjaihoz, *Szeglő László*: Gondolatok Baja nevében eredete kapcsán, *Cs. Nagy Lajos*: A Budapesti Tanítóképző Főiskolán folyó névtani gyűjtőmunkák, *Bachat László*: A szinkron

vizsgálatú ragadványnév-kutatás mai állása, *Farkas Ferenc*: Néhány jászági település ragadványneveinek összevetése, *Adám Imre*: A Szabolcs megyei személynévtípusok a XVI. században, *Mizsei Lajos*: Keresztneveink néhány problémája, *Szabó József*: Keresztnévi eredetű közszavak Nagykönyi nyelvjárásában, *Varga József*: A névdival változása és a névgyűjtés gondoljai a muravidéki magyarság körében, *Pesti János*: Tegyük többet a névkutatók nevelése érdekében, *J. Soltész Katalin*: Történésnevek, *Órdög Ferenc*: A magyar céhek patrónusválasztásának hagiográfiai, ikonográfiai és művelődéstörténeti indítékai, *Vitányi Borbála*: Valóság és képzelet az irodalmi névadásban.

Óbuda. Kiadja a III. kerületi Tanács Végrehajtó Bizottsága. Bp., 1985. 210 old.

A tartalomról: Helytörténeti áttekintés, Emlékek a munkásmozgalom óbudai történetéből, Közoktatás, közművelődés, sport, egészségügy, Városfejlesztés.

Palotai Krónika. Kiadja a Csanádpalotai Nagyközségi Közös Tanács Kelemen László Művelődési Ház Honismereti Köre. En. [1985] 15. old. (Kézirat gyanánt)

Bozso Dénes: Kelemen László (Folytatás), *Asztalos P. Kálmán*: Csanádpalota nevezetesebb évei, *Komoly Pál*: Harangok felajánlása, *Pánczél Józsefné*: Gyermekekjátékok, mondókák, uő.: Jelenünk krónikája, *Markovics Gézáné*: A nyugdíjasklubról, *Pánczél Józsefné*: Népronttanácskozás, *Asztalos P. Kálmán*: A Honismereti Kör munkaterve, *Pánczél Józsefné*: Véralók kitüntetése.

Papp Zoltán: Makói történel (Egy fejezet Erdei Ferenc életéből). A Makói Múzeum Füzetei 50. Szerk.: *Tóth Ferenc* Makó, 1985. 43 old.

Erdei Ferencnek 1938-ban Diósszilágyi Évával kötött, első házasságának előzményei, tartalma és „utólete”, valamint a Parasztok c. mű születésének körülményei.

Pál István: Ahol munka mellett dal fakad. Kiadja a MÉV járműjavító üzeme, Miskolc, 1985. 81 old. [Soksz.]

Az üzem Erkel Ferenc Férfikórusának száz éve (1885—1985).

Péter László: Makói kis tükör. A Makói Múzeum Füzetei 47. Szerk.: *Tóth Ferenc*. Makó, 1985. 123 old.

Polner Zoltán: Eganyám, Földanyám. A Makói Múzeum Füzetei 45. Szerk.: *Tóth Ferenc*. Makó, 1985. 46 old.

Makó környéki ráolvasások és hiedelmek.

Polner Zoltán: Koronával koronázzák. A Makói Múzeum Füzetei 48. Szerk.: *Tóth Ferenc*. Makó, 1985. 57 old.

Makó környéki népi imádságok és Krisztus-legendák.

Poór János: A Hajdúböszörményi Béke Termelőszövetkezet története. SKV Bp., 1985. 133 old.

Rácz Sándor: Ferencszállítás és a volt báró Berliczy-majorok (Csongrád megye) lakosságának ragadványnevei. Magyar Személynévi Adattárak 69. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkuató Munkaközössége, Bp., 1985. 95 old.

Régiók, kistájak. Összeállította és szerk.: **Bóhm Antal és Pál László.** Kiadja az MSZMP KB-Társadalomtudományi Intézete, Bp., 1984. 235 old.

Pál László: Kísérlet a „helyi társadalom” dimenzióinak megragadására. **Tóth Zoltán:** A helyi társadalom társadalomtörténeti szempontjaihoz. **Bánlaky Pál:** Helyi társadalom, lokális közösségek. **Vass Dezső:** Az önálló várospolitika lehetőségei. **Merth László:** A gazdaság, a gazdálkodás szerepe egy „helyi társadalom” életében. **Székely János:** Ciu prodest, cu bone? Tanácsi tevékenység és „helyi érdekek” Zircen és környékén. **Kovács Flórián:** A helyi sajtó és a közélet Zalaegerszeg példáján. **Juhász Judit:** A helyi társadalom feltételrendszerének elemei Somogy megye aprófalvaiban és külterületein.

Sándor Idlők: Festett népi bútorok. Kiadja a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága. Szentendre, 1985. 24 old.

Sánta Antal: Szentendre természeti környezetének kutatása és védelme. Szentendre Füzetek I. Kiadja a Pest Megyei Művelődési Központ és Könyvtár, a HNF városi bizottsága, a Szentendre Barátságainak Köre és a Szentendrei Városszépítői Egyesület. Szentendre, 1985. 48 old.

Sipos Csaba: A „Somogyvármegye” repertórium. 1945–1948. Kiadja a Toghatti Megyei Könyvtár, Kaposvár, 1984. 534 old.

Szabó Miklós M.: A magyarországi felszabadító hadműveletek, 1944–1945. Kossuth, 1985. 182 old.

Szabó T. Attila: Tallózás a múltban. Válogatott cikkek. Tanulmányok VI. Kriterion (Bukarest) — Szépirodalmi, 1985. 582 old.

A neves erdélyi nyelvész és irodalomtörténész válogatott tanulmányainak és cikkeinek 6. kötetében ilyen fejezetcímekkel olvashatunk: A tudománypopularizáció ösvényein; A hely és név; Az irodalom- és nyelvtörténet forrásvidékein; Olvasás közben; Nyelv- és irodalomtörténeti tanulmányok; Megemlékezések.

Szántó Imre: Küzdelem a török terjeszkedés ellen Magyarországon. Akadémiai, 1985. 275 old.

Az 1551–1552. évi várháborúk.

Szenti Tibor: Parasztvallomások. Gazdák emlékezése Vásárhelyről. Gondolat, 1985. 392 old.

A szó becsülete: Vál. és szerk.: **Z. Szabó László és Wacha Imre.** Kiadja a Hazafias Népfront Országos Tanácsa. Bp., 1985. 120 old.

Szülőföldünk 24. Írta és szerkesztette: **dr. Szamosújvári Sándor.** Kiadja a II. Rákóczi Ferenc Honismereti Műemlékvédő Szakkör. Debrecen, 1985. 12 old.

A kiadvány Debrecen és Hajdú-Bihar megye műemlékeinek, műemlékjellegű és városképi jelentőségű épületeinek jegyzékét tartalmazza.

Tapolcainé Sáray Szabó Éva: Tatabánya. Panoráma, 1985. 79 old.

Táncsics Mihály. Szerk.: **Simonné Tigelmann Ilona.** Tudományos Füzetek 1. Szerk.: **B. Szatmári Sarolta.** Kiadja a Komárom Megyei Múzeumok Igazgatósága, a Komárom Megyei Tanács VB művelődési osztálya és a Hazafias Népfront Komárom Megyei Bizottsága támogatásával. Tata, 1985. 96 old.

A tartalomról: **Lukács Sándor:** Táncsics eszmévilága. **Orsz István:** Táncsics Mihály állásfoglalásai a jobbágykérdésben. **Unger Mátyas:** A tankönyvíró Táncsics. **Füzes Miklós:** Táncsics Mihály és Batthyány Kázmér. **Spira György:** Táncsics és az „olasz segély” kérdése. **Szörényi László:** Táncsics szépirodalmi művei és önéletrajza. **Erényi Tibor:** Táncsics Mihály és az 1867 utáni munkásmozgalom. **Gergely András:** Megemlékezés Táncsics Mihály szülőházánál.

Tóth Ferenc: Erdei Ferenc szülőháza. A Makói Múzeum Füzetek 44. Szerk.: **Tóth Ferenc.** Makó, 1985. 53 old.

Tóth Pápai Mihály. Gyermekek-nevelésre vezető útmutatás a s. Palaki Helvetica Confessiót tartó Collégiumban tanító ifjúság számára. Kassán, 1797. A Miskolci Városi Könyvtár, a Comenius Tanítóképző Főiskola (Sárospatak) és a BAZ Megyei Levéltár közös hasonmás kiadása. Miskolc, 1985. 100+15 old.

A hazai pedagógusképző első magyar nyelvű pedagógiakönyvének hasonmás kiadása, amelyhez **Szabóné Fehér Erzsébet** írt tanulmányt.

Vasi Honismereti Közlemények, 1984/2. kiadja Vas megye művelődési osztálya, a HNF megyei bizottsága, a megyei Művelődési és Ifjúsági Központ. Szombathely, 1985. 97 old.

Tilcsik György: Bemutatjuk a Vas Megyei Levéltárt, **Kovács Józsefné:** Avas Kálmánné 70 éves. **Nádasdy Lajos:** Zongor Ferencről. **Káldos Gyula:** A celdömölki helytörténeti csoport munkájáról. **Naszados István:** A sárközi honismereti szakkör. **Avas Kálmánné:**

Adatok az Orséből Amerikába vándorolt magyarokról, *Zongor Ferenc*: Bábos és gyertyaöntő mesterség, *Vass György*: Adatok egy mézeskalácsos és családja történetéhez, *Nádasdy Lajos*: Enztbruder Dezső és a magyar zene, *Molnár Ambrus*: Honvédtáborozások Kőszegen, *Madáchy Károly*: A körmendi múzeum — egy múzeumlapító visszaemlékezéseiből, *Sátori Vilmosné*: Honismereti akadémia Szarvason, *Laky Rezső*: Honismereti továbbképzés Velemben, *M. Kozár Mária*: A Vasi Múzeumfalú új portája, *Köbölkuti Katalin*—*Nagy Éva*: A Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár műhelyéből, *Pethő Gyula*: 1985. I. fél év vasi eseményei, *Kovács Jenő*: 100 éve született Fábrián Gyula.

Veszprém megye mezőgazdasági termelőszövetkezetei, 1948—1983. Szerk.: *Erdélyi György*: Kiadja a Veszprém Megyei Mezőgazdasági Szövetkezetek Szövetsége, Veszprém, 1985. 247 old.

A kötetet írta: *Farkas József, Turai Lajos és dr. Gáncs Lajos*.

Vitányi Borbála: Thury Zoltán írói névadása. Magyar Személynévi Adattárak 55. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkatató Munkaközössége, Bp., 1985. 44 old.

Vityi Zoltán W.: Kritikai megjegyzések Mátészalka településtörténeti irodalmáról. Kiadja a Szabolcs-Szatmár Megyei Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza, 1984. 370 old.

Volgt Vilmos: A „hatos” a magyar közmondásokban. Folklor és folklorisztika, 88 ELTE Bp., 1984. 7 old.

Záhony Éva: Romániai magyar szépirodalom a két világháború között: 1919—1944. Bibliográfia, Bev. tanulmány: *Pomogáts Béla*. OSZK 1984. 752 old.

Szent László patkója
Kalotaszegi írásos hímzés részlete (Hornyák László rajza)

1763

PÁLYÁZAT

A múzeumi pályázati rendszer öt éve (1981—1985)

A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum, a Magyar Nemzeti Múzeum és a Hazafias Népfront 1981-ben újabb öt évre szóló pályázati felhívást bocsátott ki az új- és legújabb kori történelem és a helytörténelmi kutatások körében. A felhívás célja az volt, hogy minél szélesebb kutatógárdát mozgósítson a különböző témák még ismeretlen forrásanyagának feltárására, s a magyar történelem kevésbé ismert területeire is ráirányítsa a figyelmet. A múzeumi pályázati felhíváshoz kapcsolódott a KISZ KB, s a múzeumi kiírás tematikáját figyelembe véve, első sorban a középiskolás fiatalok körében hirdette meg a pályázatot.

A javasolt és választott témák közül legkedveltebbek voltak az életrajzok, a felszabadulás, a termelőszövetkezetek története, a településtörténet, az iskola és oktatás, ezen belül elsősorban a tanoncoktatás, a Magyar Tanácsköztársaság helyi szerveinek létrejötte. A kutatások során számos fénykép, ismeretlen dokumentum került felszínre, ezeket a szerzők mellékeltek a pályázathoz, vagy forrásanyagként használták fel, s a dolgozat jegyzeteiben megnevezték a lelohelyeket. A múzeum ezek alapján később célgyűjtéseket szervezett a dokumentumok, fényképek, tárgyak megszerzése érdekében. Különösen eredményesek voltak az országos honismereti táborokban szervezett kutató és gyűjtő expedíciók. A tábor résztvevői csoportonként, szakemberek vezetésével egy-egy kiválasztott területen végeztek az adat- és anyaggyűjtést. Az eredményeket a benyújtott pályázatok összegezték, a gyűjtött anyag pedig az irányító múzeum gyűjteményét gyarapította.

A pályázati kiírástól eltérően minden évben érkeztek irodalmi, művészettörténeli, néprajzi témájú irások is. A néprajzi dolgozatok — az évek során kialakult rend szerint — átkerültek a Néprajzi Múzeumhoz, ahol egyazon időben történt a pályázati kiírás. Más esetekben nehezebb volt a beérkezett művek elhelyezése. Ugyanis — tudomásunk szerint — a fővárosban hasonló típusú irodalmi vagy művészeti pályázat nem volt. Így a múzeum lektorai — a történelmi munkák mellett — értékelték ezeket a dolgozatokat is, s — rendhagyó módon — a legszívesebben irodalmi vagy művészeti tárgyú irások több esetben is részesültek a *történelmi pályázat* díjából.

A pályázati rendszer — a korábbi évekhez hasonlóan — kétféle pályázati kategóriát tartalmazott: a pályázók dolgozataik két példányát először a megyei múzeumhoz, illetve a fiatal pályázók a megyei KISZ-bizottságokhoz küldték. A dolgozatok első értékelését, díjazását, jutalmazását a megyei múzeumok szakemberei végezték el évenként. A megyék által díjazott vagy jutalmazott irások az országos zsűri elé kerültek, amely a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum által felkért bírálóbizottsági testület volt. A megyék minden év októberéig továbbították Budapestre a dolgozatokat, az országos zsűri csak kétevenként ült össze és osztotta ki a díjakat. Az öt év alatt az országos múzeum bírálóbizottsága összesen 724 pályázatot értékelt.

Az országos bírálóbizottság ifjúsági és felnőtt kategóriába sorolta a dolgozatokat és mindkét esetben különválasztotta az egyének és a csoportok munkáit.

1983-ban az *ifjúsági kategóriában* 2 db I. díjat, 4 db II. díjat és 6 db III. díjat ítélte oda a bizottság. A *felnőtt kategória*: 1 db I. díj, 2 db II. díj és 3 db III. díj.

Az 1985. év díjai: *ifjúsági kategóriában* 2 db I. díj, 2 db II. díj és 6 db III. díj. A *felnőtt kategória* díjai: 1 db I. díj, 2 db II. díj és 3 db III. díj.

Az I. díj összege — egyenként — 5000 Ft, a II. díj 3000 Ft, a III. díj 2000 Ft volt. A jutalmazottak egyenként 500 Ft értékű könyvtulajánnyt kaptak.

Az 1983. év díjazott pályázatai

Ifjúsági egyéni kategória:

I. díj: Sipos Ágnes: Egy vagy több tematikailag összefüggő — a végváakra vonatkozó — forrás elemzése.

A felhívás szövegét a Honismeret 1981. 4. száma közölte (Szerk.).

II. díj: Gelto Terézia: Szüleim, nagyszüleim élete a múltban; **Tóth Katalin:** A II. világháború hatása Enying község lakóinak életmódjára.

III. díj: Hári Csaba: A II. világháború hatása Fejér megyében; **Farkas Zsuzsanna:** A Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalom működése az országban és lakóhelyemen, Tiszaszentimrén.

Ifjúsági csoportos kategória:

I. díj: A Gyulai 613. Sz. Munkácsy Mihály Ipari Szakmunkásképző Intézet honismereti szakköre: Gyula város szovjet katonái hősi temetőjének története.

II. díj: Fajtli József—Molnár György—Wencz Miklós—Varga Zsolt: A vágathajtás gépesítésének műszaki fejlődése napjainkig; **Hunfalvy János Közgazdasági Szakközépiskola 3. osztályának KISZ-csoportja:** Táncsics Mihály utca a Várnegyedben.

III. díj: Barcsi 525. Sz. Ipari Szakmunkásképző Intézet honismereti szakköre: Babócsa és Lábod felszabadítása 1944—45-ben; **400. Sz. Ipari Szakmunkásképző Intézet honismereti szakköre:** A győri vizellátás, gázellátás, csatornázás és központi fűtés története; **Tóth Marianna—Kaszab Zsuzsanna:** A munkás- és agrárszocialista mozgalom kezdetei a Jászság területén a dualizmus korában a korabeli sajtó tükrében.

A felnőtt kategória díjazott pályamunkái:

I. díj: Zsoldos István: Kisújszállás a két világháború között. 1914—1944.

II. díj: Katona Sándor: Történelmi idők tanúja; **Molnár Ambrus:** Adatok a takarékmagtárak történetéhez a történelmi Bihar és Hajdú megyékben.

III. díj: Szűts Tibor: Hitelviszonyok Győr vármegyében 1750—1812 között; **Koszó János:** A makói első vasút születésének krónikája a százéves évforduló emlékére; **Veszprémi György:** A Stádei Károly szocialista brigád története.

A felnőtt csoportos kategóriában a bizottság nem osztotta ki a díjakat. A Művelődési Minisztérium nemzetiségi osztálya külön díjban részesült **Hacsavecz Béla:** A markazi szlovákok krónikája c. dolgozat.

Az 1985. évben díjazott pályamunkák

Ifjúsági egyéni kategória:

I. díj: Csizmadia Erzsébet: Rum község 40 éves múltja.

II. díj: Hajas Andrea: A kovácsmesterség Nagykanizsán; **Almási Katalin:** A nyíregyházi munkásotthon tevékenysége.

III. díj: Bori Márta: Az 1923—33-as gazdasági válság hatása városomban, Csongrádon; **Szilágyi Zsuzsa:** Az egri tanítóképző története 1900-ig; **Iván Zuzsa:** A Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség munkája a tanuló és dolgozó ifjúság körében.

Ifjúsági csoportos kategória:

I. díj: Gesztes Beáta—Szántó József: Pétervására község 1945 utáni élete.

A II. díjat nem adta ki a bizottság.

III. díj: Bertha Laura—Fegyverneki Dalma: Miskolc múltja történelmi emlékhelyeinek számbavételével; **Dobi Gábor Káplár János Tarcsai Altiia:** A húsipari vállalat története 1945—1984; **Korcsmáros Julianna—Keczán Gyöngyi:** A Debreceni Konzervgyár az alapítástól napjainkig.

Felnőtt egyéni kategória:

I. díj: Beres János: A református kántorlanítóság utolsó évtizedei a felső-borsodi református egyházmegyében; **Rácz István:** Tűzlelkek karanténban (1919—1923). Adalékok a magyar szovjet hadifogolycsere-egyezmény, a csöti leszerelőtábor és a hazatért internacionalisták történetéhez.

II. díj: Jelenffy Anna: Népképviselői választások Csongrád megyében; **Vass Tibor:** Az őzdi munkásokolnák és lakásbelső kialakulásának története.

III. díj: Király György: Zivataros napok. — Egy mezőföldi falu, Iváncsa hétköznapijai háborúk és forradalmak alatt a százafordulótól . . . ; **Lénárt Béla:** A polgári demokratikus forradalom és a Magyar Tanácsköztársaság közoktatás- és művelődéspolitikájának megvalósulása Borsodban és Miskolcon.

A felsorolt díjak kiosztása mellett minden alkalommal 30-30 pályázó részesült jutalomban.

A KISZ KB a legjobb dolgozatot benyújtó fiatal pályázóknak arany, ezüst és bronz oklevelet is adományozott. A szakmai lektorok javaslatai alapján 1983-ban 23 arany, 18 ezüst és 32 bronz oklevelet; 1985-ben 18 arany, 225 ezüst és 29 bronz oklevelet osztottak ki. Az oklevelek birtokosai egyúttal részt vehettek a következő évben valamelyik országos honismereti tábor

munkájában és szervezeti keretek közötti, megfelelő szakmai vezetéssel folytathatták tovább a megkezdett kutatásokat.

Megbízható adataink vannak arról, hogy éppen a honismereti táborokban készült pályázatok emelkednek ki a mindenkorai mezőnyből. Az elkészített dolgozatok mellett a szerzők jelentős fénypép, tárgy és forrásértékű dokumentumanyagot is felkutatnak és összegyűjtöttek.

A pályázati rendszer általános tapasztalatai: Az 1981—1985-ös pályázati rendszernek a korábbi években már voltak előzményei. Ennek ellenére minden alkalommal találkozunk olyan újabb jelenségekkel, amelyekre fel kell figyelnünk.

A pályázati felhívás eredményeit vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az *elérte célját*. A felhívás nyomán széles kutatógárda mozdult meg s látott munkához. Ot év alatt az új- és a legújabb kori történelem fejezetei eddig még ismeretlen adatokkal egészültek ki s a fellárt forrásanyag értéke is felbecsülhetetlen. A korábbi pályázati munkában részt vevő szerzők mellé újabb munkatársak csatlakoztak. Így olyan témák is előtérbe kerültek esetenként, amelyek a felhívást kibocsátó szervek figyelmét is elkerülték. Nagyon sok kiadásra érett pályamű született. Országos kutatómozgalom alakult ki, amelynek folytatását feltétlenül szorgalmazni és támogatni kell. Ezt a feladatot újabb felhívásoknak kell magukra vállalniuk.

Az eredmények mellett azonban *néhány negatív jelenségre* is rá kell mutatnunk. Elsősorban a kiírt témákat kell mérlegre tennünk. Nem lenne-e helyesebb az általános, az egyes történelmi korszakokon átnyúló ajánlások helyett szűkebb korszakhatárokat megvonni? Ez elsősorban az ifjú pályázók számára könnyítené meg a választást. Ugyanakkor nagyobb teret kellene adni a felnöttek által választható, bár több időt igénybe vevő, nagyobb lélegzetű témáknak.

A pályázatok tartalmi elbírálása mellett állandóan visszatérő gondot jelent, hogy nagyon sok az egy-két oldalas írásmű, amelynek *sem terjedelme, sem tartalma* nem üti meg a kívánt mértéket. (Ily esetekben fel kell vetnünk a továbbító megyei szervezetek, intézmények felelőségét. Ugyanis a megyék — a megállapodás értelmében — csak a náluk helyezést elért dolgozatokat juttathatják el az országos zsűrihez. Ezzel szemben nagy számban érkeznek értékelhetetlen írások is.)

Kevés pályázó tudja — s itt főként olyan fiatalokról van szó, akik szakmai segítség nélkül dolgoznak —, hogyan kell elkészíteni a tudományos igényű pályamunkát. Pl. nem hiányozhat a cím, a feldolgozott forrásanyag megjelölése, a jegyzetek stb. Ezekre nem a pályázati kiírásnak kellene felhívni a figyelmet. Jó megoldás lenne ezért, ha a pályázatot meghirdetők a felhíváshoz csatolt *módszertani kísérőfüzetben* összefoglalják a terjedelmi, tartalmi, formai stb. kívánalmakat. Ezzel a segítséggel bizonyára el lehetne érni azt, hogy megfelelő munkát kapjon kézhez a bírálóbizottság. Természetesen ez csak akkor lenne eredményes, ha a módszertani füzetek valóban eljutnának minden pályázóhoz, és a pályázók szakmai vezetőihez. Erről a pályázati kiíróknak kellene gondoskodniuk, a megyei intézmények bekapcsolásával.

A pályázatok további sorsa. Az országos zsűribe érkezett pályamunkák, a díjkiosztás után a Magyar Munkásmozgalmi Múzeumban mint történelmi forrásmunkák, az adattári gyűjteményben kapnak helyet. A dolgozatok — éppen forrásértékük miatt — csak a szerzők előzetes engedélyével kutathatók.

Sajnálatos, hogy a kiadásra érett dolgozatok publikálását a felhívást kibocsátó intézmények nem tudják megvalósítani, még részleteiben sem. Így nagyon sok kiadásra méltó írás elmerül az ismeretlenségben. A következő években valamilyen lehetőséget kellene találni, hogy e téren változás következhesse be.

A múzeumi pályázati rendszer következő öt éve. A múzeumi pályázati rendszer újabb öt éves szakasza 1986. január 1-én indul. Az új kiírás pályázati feltételei változatlanok. Továbbra is kellős elbírálás alapján történik az országos díjak odaítélése, amikor is a megyei szelektálás után az országos döntőben mérlelnek össze a legjobb pályázatok. A felhívás ismét tartalmazza a kiemelt és ajánlott témákat. Ezekben kívül szabad teret hagy más témák felkutatására és beküldésére. Az elkövetkező öt év kiemelt kutatási feladata lesz a felszabadulás utáni időszak még ismeretlen eseményeinek feltárása, dokumentumainak összegyűjtése, s a korszakban létrejött, elsősorban politikai szervezetek megalakulásának, működésének történelmi ismertető adatainak feldolgozása.

A pályadíjak kiosztása ismét két évenként történik. Az 1986—1987-ben beküldött írások díjazása 1988-ban, az 1988—89-ben érkezett pályázatoké 1990-ben lesz. Megemlítenek a díjak összegei is. Egy-egy díjkiosztás alkalmával mind az ifjúsági, mind pedig a felnőtt kategóriában megkülönböztetve az egyéni és csoportos munkákat — 2 db I. díj, 4 db II. díj és 6 db III. díj kerül kiosztásra.

Korábbi tapasztalataink alapján reméljük, hogy az új felhívás ismét eljut újabb kutatókhoz is, akik a régi gárdához csatlakozva, együttesen folytatják a megkezdett munkát, gazdagítva nemzeti történelmünk tudományos ismeretét.

Hilés Ilona

Új- és legújabb kori történeti pályázat

A Magyar Nemzeti Múzeum, a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum és a Hazafias Népfront Országos Tanácsa pályázatot hirdet az 1986—1990-es évekre.

Pályázni lehet az alábbi új- és legújabb kori, valamint helytörténeti témákat feldolgozó pályamunkával, amely nyomtatásban még nem jelent meg és más pályázaton még nem szerepelt.

Kiemelt témák:

a) *A polgári demokratikus forradalom és a Magyar Tanácsköztársaság időszaka.*

b) *A két világháború közötti időszakból:* 1. A népfrontmozgalom története; 2. Az ifjúsági szervezetek és mozgalmak a két világháború közötti Magyarországon; 3. Kulturális egyesületek és tevékenységformák 1920—1944.

c) *A felszabadulás utáni korszak köréből:* 1. Az életmódváltozások a felszabadulástól napjainkig, annak társadalmi-gazdasági okai; 2. A MKP és SZDP helyi szerveinek megalakulása; 3. Egyéb szervezetek megalakulása és tevékenysége a felszabadulás után; 4. A DISZ-, KISZ- és úttörőmozgalom, valamint a rétegszervezetek, MADISZ, SZIM, SZIT stb. története; 5. A mezőgazdasági termelősövetkezetek története.

Pályázni lehet ezeken kívül egyéb, szabadon választott témával is.

Nem pályázhatnak múzeumok, tudományos intézmények munkatársai, vagy olyan kutatók, akik hivatásszerűen foglalkoznak a pályázati felhívás körébe tartozó feladatokkal. Egy pályázó több munkát is benyújthat.

A pályázat kétfordulós, megyei és országos. Ezért a pályázóknak két példányban kell beküldeniük dolgozatukat a megyei múzeumok igazgatóságához. A budapesti pályázók csak az országos fordulóban vesznek részt, ezért pályázataik első példányát kell elküldeni közvetlenül a Magyar Munkásmozgalmi Múzeumhoz.

A pályázatot a következő kategóriákban hirdetjük meg: felnőtt egyéni, felnőtt csoportos, ifjúsági egyéni, ifjúsági csoportos kategóriákban.

A pályázat díjai: (ifjúsági és felnőtt kategóriákban egyaránt): I. díj: 10 000 Ft, II. díj: 6000 Ft, III. díj: 4000 Ft.

A díjazásban nem részesült színvonalas írásokat jutalomban részesítjük.

Az országos döntőbe érkezett pályázatokat a zsűri kétvétenként értékeli, ezért az ide érkező pályázatok *beküldési határideje: 1987. december 1.; illetve 1989. december 1.*

A határidő után érkező dolgozatok díjazásban nem részesülnek. A pályázni kívánók számára részletes felvilágosítást nyújt a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum adattára: Budapest, I., Budavári Palota „A” épület. Pf.: 23. 1250.

Budapest, 1985.

Hazafias Népfront Országos
Tanácsa

Magyar Munkásmozgalmi Múzeum
Magyar Nemzeti Múzeum

Néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázat

A Néprajzi Múzeum, az MTA Nyelvtudományi Intézete, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum, a MTA Néprajzi Kutatócsoport, a Magyar Néprajzi Társaság, a Hazafias Népfront, a KISZ KB, a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége, a Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége, a Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége, a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége támogatásával, a megyei tanácsok és múzeumi szervezetek közreműködésével meghirdeti az 1986. évi

XXXIV. ORSZÁGOS NÉPRAJZI ÉS NYELVJÁRÁSI GYŰJTŐPÁLYÁZATOT

A pályázat feltétele, hogy a pályamunkák a paraszti élet saját tapasztalatán, helyszíni gyűjtésen, illetve történeti, levéltári kutatáson alapuljanak és *eredeti ismeretanyagot* tartalmazzanak. A pályázatra csak olyan munka adható be, amely nyomtatásban nem jelent meg, illetőleg kiadás alatt még nem áll és más pályázaton nem vett részt.

NÉPRAJZI TÉMAKÖRÖK

1. A család vizsgálata (rokonsági viszonyok, családi termelés, üzemszervezet, jövedelem, családtípus stb.), egy parasztcsalád életkörülményeinek alakulása 1945 után, önéletrajzok, családi naplók, számadáskönyvek gyűjtése, illetve feldolgozása.
2. A nők helyzetének megváltozása a falusi társadalomban (szerepük a családban, a munkában, a közelelben a felszabadulás előtt és napjainkban).
3. A paraszti tárgykultúra vizsgálata: munkaeszközök (a gazdálkodás, a hagyományos közlekedés stb. eszközei), fogyasztási javak (szobabelsők, hagyományos bútorelrendezés, konyhák, kamrák berendezése, a viselet stb.) kutatása. Tárgyfelkutató lapok kitöltése, az eszközkészlet felmérése a múltban és a jelenben, mai tárgyfeltár készítése.
4. A paraszti kézművesség, a falusi kisiparok — múltjuk és fennmaradásuk 1945 után.
5. Telekelrendezés (parasztporták, tanyák és telkek elhelyezése egy településen, porták belső rendje, felmérések, alaprajzok). Présházak, pincék.
6. A lakosság vándorlásának vizsgálata a múltban (summásság, kivándorlás, kitelepítés stb.) és a jelenben (urbanizáció, ingázás). Paraszti életkörülmények között élő, ipari munkával foglalkozó családok életmódja (újjonnan telepített üzem, gyár környékén, Budapesti és nagyvárosok külső negyedeiben stb.).
7. Egy falu hagyományos táplálkozásának bemutatása a legújabb fejlődés jelzésével.
8. Mai falusi és kisvárosi ünnepek.
9. A gyermekélet, a gyermekfolklor vizsgálata.
10. Paraszti kertek népi növényismerete, etnobotanikai vizsgálatok.
11. Egy falu hiedelmeinek, szokásainak teljességre törő leírása.
12. Egy énekes teljes dalrepertoárjának bemutatása (közös éneklés, daltanulási alkalmak egy mai faluban).
13. Szabadon választott néprajzi témák.

NYELVJÁRÁSI TÉMAKÖRÖK

1. Nyelvjárási szókincs, lájszavak, szólások, közmondások.
2. Személynevek (ragadványnevek, keresztnévek, becenevek).
3. Állatnevek, állatszólítók (üző, terelő, hívó szavak).
4. Növénynévek (népi elnevezések és ezek eredetét magyarázó történetek).
5. Földrajzi nevek és eredetmagyarázó történetek.

TUDNIVALÓK

a) A pályázat nyílt, azon bárki részt vehet, aki néprajzi és nyelvjáráskutatással hivatásszerűen nem foglalkozik. Egy pályázótól több pályamunkát is elfogadunk, illetve több pályázó vagy szakör közösen is készíthet pályaművet. A pályázatnak *lelőlt* és *iljúsági* tagozata van.

b) *Pályázni lehet:* Olyan pályamunkákkal a felsorolt témakörökben, amelyek lejegyzelmesebb anyaggyűjtés alapján álló feldolgozásokat tartalmaznak; olyan pályamunkákkal, amelyek eredeti adát- és forrásgyűjtéseket (levelek, gazdasági naplók, jegyzőkönyvek, önéletrajzok, magnetofonszalagra rögzített interjúk stb.) tartalmaznak. A szalagra rögzített anyagot le kell jegyezni s a felvétellel együtt kell beküldeni. A szalagok értékét a díjazott pályamunkák esetében a díjakon felül visszatérítjük vagy azokba beszámítjuk. Interjúk bármely felajánlott témakörben készíthetők.

c) A pályamunkát két azonos tartalmú és kiállítású (azonos fotókkal, fonetikai bejegyzésekkel stb. készült), lehetőleg gépelt példányban kell beküldeni a gyűjtőhely szerint illetékes megyei múzeumigazgatóság címére. Fényképekről xerox-másolatokat nem fogadunk el! *Nemzetiségi* témájú pályamunkákat három példányban kell beadni.

d) Az adat- és forrásgyűjtést tartalmazó pályamunkákat (archív dokumentumokat, magnetofonfelvételeket, parasztfőleletrajzokat stb.) elegendő egy példányban közvetlenül a Néprajzi Múzeumba küldeni.

e) A pályázók a pályázatot meghirdető intézményektől írásbeli, illetve szóbeli szakmai segítséget kérhetnek. A pályamunkák elkészítéséhez, az adat- és forrásgyűjtéshez kívánatos gyűjtési útmutatókat, kérdőíveket felhasználni. A pályázók a következő témák kapcsán igényelhetnek a Néprajzi Múzeumtól gyűjtési útmutatókat, kérdőíveket: falutörténet a színhagyomány és más helyi források alapján, ünnepek és szokások, családtörténet, gazdacselédek, az Amerikába irányuló kivándorlás, kisipar, mesterség, rokonság és rokonsági terminológia, a paraszti önleletrajz írása, az urbanizáció, szobabelsők, épülettalak, kerítések és kapuk, tanyai telek-elrendezések, csűrök, kertészeti építmények, csöszkunyhók, szakrális emlékek, présházák és pincék, kutak, konyha, kertkultúra, szőlőművelés, lakodalmi szokások, karácsonyi szokások, halottas szokások, búcsú, tárgyleltárak. A nyelvjárási, névtani témájú pályamunkákhoz és táj-szavak, szólások, közmondások gyűjtéséhez útmutatót vagy a Néprajzi Múzeumtól vagy az MTA Nyelvjárástudományi Intézetétől (Budapest, Pf.: 107. 1364) lehet igényelni.

f) Nem lehet pályázaton doktori értekezésekkel, továbbá olyan kéziratokkal részt venni, amelyek elkészítését hivatalos munkaterv írja elő.

g) Felhívjuk pályázóink szíves figyelmét arra, hogy a beadott kéziratokat nem küldjük vissza. Minden pályamunka a Néprajzi Múzeum Adattárának kéziratgyűjteményébe kerül, és a kutatás rendelkezésére áll.

A kéziratok benyújtási határideje: a megyei múzeumigazgatóságoknak: az általuk meghatározott határidőig; a Néprajzi Múzeumnak: 1986. szeptember 30.

A határidőig be nem nyújtott pályamunkák az országos döntőn nem vehetnek részt. A pályamunkánál kell tüntetni a szerző nevét, pontos címét és foglalkozását. Ennek hiányában a pályamunka nem vehet részt az országos döntőn.

A pályázat keretében önállóan

FOTÓPÁLYÁZAT

is meghirdetésre kerül.

Pályázni adatolt archiv képek gyűjtésével, fotó- és diasorozatok készítésével lehet.

1. A néprajzi tárgyú archiv fényképek, családi fényképalbumok gyűjtése és a rájuk vonatkozó adatok rögzítése.

2. Fényképek, toltorozatok és

3. Dialfelvételek készítése az ajánlott néprajzi témakörök bármelyikében. Alapvető követelmény továbbá a felvételekkel kapcsolatos adatok és a felvételek tárgyát jelentő tények részletes leírása. A pályázatra a képek nem illusztratív céllal, hanem önálló, vizuális egységekként kell, hogy készüljenek.

Tudnivalók:

a) A fotópályázatra benyújtandó munkákat közvetlenül a Néprajzi Múzeumba kell küldeni.

b) Fényképek esetében képenként a következőket kell beadni: a felvétel *negatívja*, képenként egy darab 6 x 9 cm-es és egy darab 9 x 12 cm-es pozitív kép.

c) A diákat kerettel vagy anélkül is be lehet nyújtani.

d) A díjazáson felül a nyersanyag értékét megtérítjük, illetve azokba beszámítjuk. A szerzők a benyújtott munkák szerzői jogát továbbra is élvezik.

e) A pályázni szándékozók számára néprajzi jellegű felvételek készítéséhez egy bővebb tájékoztató, útmutató igényelhető a Néprajzi Múzeumtól.

f) A beküldési határidő: 1986. szeptember 30.

ORSZÁGOS DÍJAZÁS

A néprajzi, nyelvjárási, adat- és forrásgyűjtő pályamunkák díjazása kétlépcsős rendszerben történik, oly módon, hogy az országos pályadíjak a megyei díjak kiegészítésével születnek. Ennek értelmében a megyei díjakat az alábbi összegekig egészítjük ki:

	Felnőtt tagozat	Ifjúsági tagozat
I. díj	5000 Ft	2500 Ft
II. díj	3000 Ft	2000 Ft
III. díj	2000 Ft	1500 Ft

Indokolt esetben a zsűri a díjak összegét felemelheti. A fotópályázat díjazása egylépcsős, melynek díjai a következők: I. díj: 5000 Ft, II. díj: 3500 Ft, III. díj: 2500 Ft.

A díjakról, a pályamunkákról készített szakmai bírálatok alapján országos zsűri dönt. A díjakat a pályázók postán kapják meg.

Eredményhirdetés: országosan 1986 decemberében lesz.

NÉPRAJZI MÚZEUM
BUDAPEST,
KOSSUTH L. TÉR 12. 1055

Az 1985. évi Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázat eredményjegyzéke

A XXXIII. Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázatra 382 pályamunka érkezett, ebből 238 felnőtt, 144 pedig ifjúsági volt. A pályamunkák összerjedelme meghaladja a 17 553 oldalt és jelentős a pályamunkákhoz csatolt különböző mellékletek mennyisége is; így például összesen 2128 darab fényképet és 120 darab diát kaptunk közzhez. Ez természetesen a pályázaton belül meghirdetett önálló néprajzi fotópályázatnak is köszönhető. Kérdőíves adatgyűjtésre 1985. évben sajnos nem volt vállalkozó.

Az Országos Bírói Bizottság Kodolányi János, a Magyar Néprajzi Társaság alelnöke vezetésével 1985. november 28-án ült össze és döntött a díjakról. A zsűri nem tett különbséget adatgyűjtő és feldolgozó kategória között, a felnőtt tagozaton I. kiemelt I. díjat, 5 I. díjat, 5 kiemelt II. díjat, 31 II. díjat és 26 III. díjat osztott ki. Az ifjúsági tagozaton az I. díj nem került kiosztásra, hanem 5 II. díjat és 17 III. díjat állapítottak meg. A Fotópályázaton az I. és II. díjat nem ítélte oda a Bizottság, 2 III. díj került kiosztásra. A díjakon kívül számos pályamunka nyert pénz- és könyvjutalmat, s így módon a beküldött dolgozatok csaknem kétharmada részesült jutalomban. Mindez azt is jelenti, hogy a pályamunkák színvonala öröndetesen javult, bár az ifjúsági tagozaton még sok alacsony színvonalú munka érkezett.

A pályamunkák tematikus megoszlása a tavalyihoz képest alig változott. Nőtt az érdeklődés a szokások és hiedelmek témaköre iránt (25%), a nyelvjárási pályamunkák aránya valamivel csökkent (12%), a társadalom, életmód, életrajz-feldolgozásoké hasonlóképpen (16%), kedvelt témák voltak a gazdálkodás és helytörténet (10 és 9%). A többi téma feldolgozásának aránya csekély (pl. viselet, mesterség, népmese, népköltészet, táplálkozás, építkezés, lakás stb.).

A pályamunkák földrajzi megoszlásán belül nincs lényeges különbség a korábbi évekhez képest. Legtöbb kézirat Győr-Sopron (42), Baranya (32), Borsod-Abaúj-Zemplén (31), Szolnok (30), Pest (26), Somogy (24), Heves (24), Hajdú-Bihar (21) megyék területéről érkezett. Komárom megye nem küldött egyetlen kéziratot sem. Jelenlegi határainkon túlről 35 pályamunkát kaptunk. A nemzetiségi lakosságú falvakból 28 kézirat érkezett, s ez a tavalyihoz (51) képest lényegesen csökkenést mutat.

Eredményjegyzékünkben felsoroltuk mindazokat a pályázókat, akik országos díjat érdemltek, akkor is, ha pénzbeli díjkiegészítésben nem részesültek, mivel az országos díjnak megfelelő összeget már a megyéknél megkapták. Azoknál a pályázóknál, akik fotót, diát vagy magnetofonszalagot is mellékeltek pályázatukhoz és díjat vagy pénzüjalmat kaptak, a díjazásukba a nyersanyagok árát is beszámítottuk. Nem soroljuk fel azokat a pályázókat, akik pénz- és könyvjutalmat érdemltek. Ők erről értesítő levelet kapnak. Ifjúsági pályázóink esetében feltüntetjük iskolájuk nevét is.

Megköszönjük pályázóink áldozatos munkáját, s hasonló sikeres munkát kívánunk a jövőben is.

FELNÖTT TAGOZAT

Kiemelt I. díj: HENTZ LAJOS, Mezőberény: Jegyzetek Mezőberény néprajzához, VI., Mezőberényi szücsmunkák díszítése (dialektum).

I. díj: DOBOSY LASZLO, Ózd: Szedettes szöttesek a Hangony völgyében és környékén; SISKÁ JÓZSEF, Szirmabesenyő: Egy bodrogközi falu népmozgalma, Dámóc lakosságának kivándorlásával kapcsolatos dokumentumok; Dr. GELENCSE JÓZSEF, Szekesfehérvár: A szőlőművelés Sárkeresztesen, A bácskaiak, A tehérvári marhavásárok cenzárjai; Dr. KISARI SÁNDORNE, Szekesfehérvár: Csór község települési képe és a népi építézet hagyományai; SZTRANYOVSKY BELA, Sente: Halotti és temetkezési szokások 3 cserhádi községben: Kétfodonyban, Kisecseten és Szentán.

Kiemelt II. díj: ANGYAL BELA, Kolárovo: Vályogvetés és teglaégetés Gután. Egy kamocsai asszony gyógyítóludománya és hiedelemmondái; MÖLNARNE DR. KISIDA ERZSÉBET, Budapest: Népi életmód - népi szokások II., Magyarok Amerikában (riportanyag); RÁCZ SÁNDOR, Makó: A dobozi határ nyelvi uzenete: Párvalasztás, lakodalom Hódmezővásárhelyen...; Sztele-gége, gondúzó derűje, ízes nyelvelmékei; SZABÓ JENŐNE, Padragkút: Ajka: A haszonállattartás Padragon a századfordulótól napjainkig; SZIGETI GYÖRGY, Budapest: Hagyományos népszokások Apfalván IV., A kisgyermekkor hagyományai; KOVÁCS ANTAL, Mosonmagyaróvár: Az állattartás szokásainak és felső-Szigetközben.

II. díj: ÖZV. BARNA MIHALYNE, Tiszavasvári: Emlékezéseim; BRIGOVICH MARIETTA, Horvátszidány: Horvátszidány népi építészetről és lakáskultúrájáról; DR. CSÁKY KÁROLY,

Sahy: A tavaszi ünnepkör szokásai és hiedelmek a Középső-Ipoly mentén; DRAVICZKY IMRE, Hajdúnánás: Gépeles (csépelés) Hajdúnánáson; FEJES KATALIN, Bodony: A bodonyi népviselet változása a század elejétől az 1950-es évekig; HADHÁZY PÁL, Nyíregyháza: Népi láplálkozás Turistavándiban; LOVASNE SZABÓ AGNES, Sopron: Szülőfalum Kópháza IV., MIKLÓS VINCZE, Jászapati: Az én háborús éveim története; MOLNÁR JÁNOS, Téglás: Személynevek (Hadház téglás); PACSUNÉ FODOR SÁRI, Várpalota: A palotai meszesek; FERENCZ LUKÁCS: Hiedelmek Küküllőfalváról; SÓFALVINE TAMAS MARTA, Szentgál: Egy pástorcsalád története (Édesanyám); SÜLE SÁNDOR, Révfülöp: Balatonfüred város földrajzi nevei; DR. SZABÓ LAJOS, Taklászad: A taktaszadai presbiterium egyházfegyelmező munkája (XVIII—XX. század); TAJTI GÁBOR, Jászapati: Harcoltam a Don-kanyarban. Tajti Gábor családi története, TAMÁS KÁROLYNE KISS-TÓTH VILMA, Szentgál: Szentgál népi láplálkozása, TAR JÁNOS—ZÁGORHIDI CZIGÁNY BALÁZS (Oszkó) — ZÁGORHIDI CZIGÁNY CSABA, Budapest: Az Ebtulok Hegyközség pincéiről; TÓTH PÁLNÉ, Szentendre: Darvas község személynév anyaga; DR. VARGA GÁBOR, Hajdúböszörmény: Egy reformedi falusi notárius gazdasági feljegyzései (1825—1832); VARGA GYULA, Budapest: Pusztacsalád régen és ma; CSE-PINSZKY MÁRIA, Szenna: Néprajzi gyűjtés a Somogy Megyei Szenna községről 1982—1983. évben; KAJDÍ FERENC, Sárvár: Sárváriak búcsújárása a jelen században, Sárvári szóbeszéd; CS. SZABÓ ISTVÁN, Békéscsaba: Gyomai kertek (1750—1950), MÓROCZ JÓZSEFNÉ, Újronáfo: Egy országon át; PETŐFI SÁNDOR MŰVELŐDÉSI KÖZPONT HONISMERETI SZAKKÖR, Mezőberény: Mezőberényi tanyák; RUSVAY LAJOS, Jászsószentgyörgy: A Rusvay Had Csáládi Krónikája, Egy parasztszalád életútja négy évszázadon át (1580—1980); SÜMEGI JÓZSEF, Bata: Egy sárközi falu, Bata ragadványnevei; DR. TÓTH KÁLMÁN, Ottawa: Vegyes gyűjtés Szeremlén, Kanadai—magyar, amerikai—magyar vegyes dokumentumok.

III. díj: ifj. BEJCZY KÁROLY, Sárvár: A harangozás, a haranglábak és a harangtornyok Vas megyében; BÉRES JÁNOS, Edelény: Népdalok a volt edelényi járás területéről; CSETE BALÁZS FELNÓTT HONISMERETI SZAKKÖR, Jászkisér: A paraszti élet Jászkiséren, téli elfoglaltságok, ill. szórakozások; DEMETER ISTVÁN, Trizs: Szobabelsök, Falum krónikája és lakáskultúrája; D. VARGA LÁSZLÓ, Velké Kapusány: Mokksakerész—Mogyorós helynevei; GALUSKA IMRE, Kesznyéten: Az „Egy test” törvénye a Tiszáninnen egyházközségben; GERGULICS PÉTER, Mesterszállás: A paraszti munkáról, a paraszti életről és szokásokról; KELEMEN PÁLNÉ, Türkeve: Hiedelmek és népszokások Türkeven; KOVÁCS SÁNDOR, Pécs, Adatok Drávapalkonya történetéhez, LAPU ISTVANNÉ, Zsámbok: A 12 hónap ünnepei és szokásai Zsámbokon; MOLNÁR DEZSŐ, Celledömök: Szólások, szóáshasonlatok, közmondások; KÜN LÁSZLÓ, Türkeve: A türkevei cigányokkal való kapcsolatunk és a türkevei cigány népi együttes története; SAJTÓS JÓZSEF, Soponya: Katonasorsok. Két paraszti kéziratos füzet bemutatása; SZABÓ BÉNE, Csögle: A cséplési munkák Csöglén; SZABÓ GYULA, Tarpa: Lakodalmi szokások Beregben; POZSGAI LÁSZLÓ, Györsövényház: Szülőföldünk (Édesanyám); L. PAPP ZSIGMOND, Déványa: Avarcsokor úkeim hitvilágából; PÁNCZEL JÓZSEFNÉ, Csanádpalota: Az emberi élet ünnepeinek ősi népszokása, Jeles napokhoz fűződő ősi népszokások; MRAVIK ANNA, Békéscsaba, A liszt, a kenyér a geszti paraszток háztartásában; MATICS PÁL, Kecskemét: Szalkszentmárton földrajzi nevei; KISS ALBERTNÉ Németbánya: Gyermekáldás, passzita, gyermek- és ifjúkor a századforduló éveiben Németbányán; HORVÁTH J. GYULA Almamellék: Adatok a németlukafai üvegkút történetéhez; HAGYMÁSY SÁNDOR, Mezőtúr: Kezdő gazdatiszti emlékeim; BORBÉLYNÉ KOVÁCS TEREZIA, Györság: Györság múltja, hagyományai sorsom tükrében; BOROS IMRE, Kőtelek: Nagykőrüi ragadványnevek; FABIÁN JÓZSEF, Miskolc: Szabolcs község földrajzi nevei 1982.

IFJÚSÁGI TAGOZAT

II. díj: BRANSETTER DÓRA, Vásárhelyi P. Szakközépiskola, Szolnok: Epizódok egy hivatalos selymásmester életéből; LENGYEL FRIDERIKA, Gárdonyi G. Honismereti Szakkör Sály: Emlékek a századeleji sályi reformátusi iskoláról; SOÓS MELINDA JUDIT, Horváth M. Gimnázium, Szentes: Szentesi nyelvjárás a XIX. század végéig; Néprajzi adatok a szentesi néprajzból gyűjtve; BERTA ZSUZSANNA—PATAKI ERZSÉBET, Garay J. Gimnázium, Szekszárd: Pilisy Elemér emléke, levélenyese a Tolna megyei korabeli sajtó és a visszaemlékezések tükrében; VAJDA SZILÁRD, Bolyai J. Gimnázium, Salgotarján: Négy palóc község hiedelmvilága.

III. díj: DARABÓS BEATRIX—SÜMEGI PÉTER, Zrínyi M. Gimnázium, Zalaegerszeg: A paraszti élet ünnepei és szokásai (Örségi jeles napok, szokások); GÉGENY ZOLTÁN, Kossuth L. Szakközépiskola, Nyíregyháza: Népi gyógyászat az Ecsedi-láp környéki falvakban; HAJDÚ ERIKA—TEGLÁS ZSUZSA, Rákóczi Gimnázium, Sárospatak: Régi pékmesterek és munkásságuk. Kósa István sárospataki pékmester élettörténete és munkássága; HALAS TUNDE, Bercsényi M. Gimnázium, Törökszentmiklós: Nagypám élete; HORVÁTH ERZSÉBET, Révai M. Gimnázium, Győr: Hogyan él a felszabadulás és a termelőszövetkezet a mezőörsi emberek életében?; KAPUVÁRI GIMNÁZIUM NYELVÉSZETI SZAKKÖRE, Kapuvár: Pillanatok a falu életé-

ből; MESZÁROS EDIT, Landler J. Gimnázium, Nagykanizsa: Zalacséb személynevei; NEMETH CSABA—BÉKÉSI TAMÁS—ZSANKÓ ERIKA, Zrínyi M. Gimnázium, Zalaegerszeg: Az év ünnepeihez fűződő szokások, hiedelmek, babonák Zalaövőről; ORDOGH ANITA, Bethlen G. Gimnázium, Hódmezővásárhely: Nagypám emlékezete; RÁCZKEVI ZSUZSANNA, Kazinczy F. Gimnázium, Győr: Hiedelem-mondák Győrszentivánon; ELTE RADNÓTI M. GYAKORLÓ GIMNÁZIUM, Budapest: Zemplén erdeiben; SCHWILLINGER ANIKÓ, Kisfaludy Gimnázium, Mohács: Népi gyógyászat Majson, SUTÓ ENIKÓ, Fazekas Gimnázium, Debrecen: A monostorpályi zeller termesztése; SUTÓ TÜNDE—HALÁSZ JUDIT—MAKK ZSUZSANNA, Miskolc: A Földes Ferenc Gimnázium Istvánffy Gyula Honismereti Szakkörének negyedszázados múltja; SZÉP KATALIN, Landler J. Gimnázium, Nagykanizsa: Magyarszerdahely szőlőitőnevei; ÚJVÁROSI ALTALÁNOS ISKOLA [4. sz.], Mezőtúr: Völéylek és völéylekversek Mezőtúron; HÉCZ TÜNDE, Révai M. Gimnázium, Győr: Népköltészeti hagyományok Kunszigetben.

FOTÓPÁLYÁZAT

III. díj: GEGŐ DEMETER, Budapest: Moldvai csángó magyarok (dia), GERGELY SANDOR, Budapest: Lakodalmi konyha munkái, Szilvalekvárfőzés. Temetés, Mosás (rekonstrukció) (dia).

NÉPRAJZI MÚZEUM
Budapest
Kossuth Lajos tér 12.
1055

Pályázati felhívás

Karcag Város Tanács V. B. művelődési, egészségügyi és sportosztálya, a Hazafias Népfront Karcag Városi Bizottsága, a Györfly István Nagykun Múzeum és a Déryné Művelődési Központ pályázatot hirdet

A NAGYKUNSÁG MÚLTJA ÉS JELENE címmel

valamennyi fiatal és felnőtt érdeklődő számára.

A pályázat témakörei felölelik Karcag, illetve a Nagykunság múltját és jelenét (történelmi, néprajzi, nyelvészeti, földrajzi és más területeken). Pályázni csak olyan pályamunkákkal lehet, amelyek eddig nyomtatásban nem jelentek meg. A pályázat egyéni. Egy pályázó csak egy munkával szerepelhet. A pályázatokat 3 gépell példányban, 1986. december 31-ig, a Déryné Művelődési Központ címére (Karcag, Dózsa Gy. út 5—7.) kell beküldeni. A pályadíjak odaítélésében szakértőkből álló bírálóbizottság dönt. A legsikeresebb pályázatokat kiadványtervünkbe folyamatosan beépítjük.

Pályadíjak: I. díj 10 000 Ft, II. díj 8000 Ft, III. díj 5000 Ft.

A pályázók részletesebb felvilágosítást a karcagi Déryné Művelődési Központban kaphatnak.

PÁLYÁZATOT MEGHIRDETŐ SZERVEK

A KÖVETKEZŐ SZÁM TARTALMÁBÓL: A magyar helyesírásról. Bajcsy-Zsilinszky Endre, Az úttörőmozgalom történelmi emlékei, A moldvai magyarság történelmi számadatai. Emlékezések az egykori táj- és népkutató táborokra, Jamborné Balogh Tünde batikkarpitjai, Egy dunántúli aprófalu — Ráhaszentmiklós, Az élő Gy. Szabó Béla, A majsai harangokról, Nem minden kurta kocsmá kurtakocsmá. Néprajzi táborokról, Néprajzi kutatások a szlovákiai Gömörben, A jászjákóhalmi honismereti szakkör, Könyvismertetések.

PÁLYÁZAT

A Hazafias Népfrent Országos Tanácsa, a Szakszervezetek Országos Tanácsa és a KISZ Központi Bizottsága

Üzemünk élete 1986-ban

cimmet krónikairól pályázatot hirdet. A pályázaton részt vehetnek minden állami, szövetkezeti vagy magántermelő tevékenységet folytató üzem-, gyár-, gyáregység-, illetve telephely dolgozói. Pályázni lehet mind az üzem egészére, mind annak valamilyen kisebb egységére, illetve egységeire (üzemrész, műhely, brigád) vonatkozólag.

Az üzemek egészére vonatkozó pályamunkák esetében a cél az, hogy bemutassák: melyek azok a legfontosabb feladatok, megoldásra váró problémák, amelyekhez 1986-ban az illető üzem alapvető érdeke fűződik. A krónikából ki kell tűnnie, hogy hogyan sikerült ezeket teljesíteni, illetve, ha ez nem sikerült, mi volt ennek az oka. A pályamunkáknak ugyanakkor azt is be kell mutatniuk, hogy hogyan hatottak ezek a folyamatok a dolgozókra. Közvetlen érdekeik alapján melyek voltak az ő számukra a legfontosabb események — mennyiben estek azok egybe az üzemkével, illetve mennyiben tértek el azoktól. A jól vezetett krónikából kitűnik, hogyan éltek meg ugyanazt a folyamatot egyfelől a vezetők, másfelől a beosztottak, hogyan a munkások és az értelmiségiek.

Ahol nem az üzemek-egészére, hanem csak valamilyen részegységre (brigádra) vonatkozólag készülnek pályamunkák, elég bemutatni, hogy az hogyan, milyen feladattal kapcsolódik az üzem egészéhez, mi a szerepe, helye, jelentősége az üzem egészén belül. Egy-egy kisebb rész és az üzem egésze ugyanis ritkán hozható közvetlen összefüggésbe egymással. Ilyen esetekben elég csak vázlatosan utalni arra, hogy hogyan jelennek meg az üzem egészének feladatai, problémái az illető kisebb egységek dolgozóinak életében. Ilyen krónika csak viszonylag sokoldalú együttműködés alapján alakulhat ki. Az üzemek szempontjából legfontosabb eseményeket csak a különböző üzemi értelmiségiek tudják szakszerűen és reálisan megítélni, azt viszont, hogy a dolgozók számára ezek mit jelentenek, illetve számukra mi a legfontosabb, csak ők maguk állapíthatják meg. Ez nem azt jelenti, hogy a dolgozók széles körének kell ezt meg is írnia. A pályamunka-készítés központi alakja, szervezője, mozgatója akit nevezhetünk krónikáirónak — az év folyamán széles körből gyűjtött és eseménynaplóba rögzített ismeretek alapján egymaga, vagy letzés szerint néhány emberrel megosztva, önti formába a pályamunkát.

A pályamunkák ne csak a pozitívumokat mutassák be, hanem a valóságos arányban érzékeltesék a gondokat, nehézségeket, problémákat is. A jó krónikák legfontosabb tulajdonsága, hogy a valóságot hiven tükrözik.

A pályamunkák megalapozottak, hitelesek, de ne emészthetetlen adattömeget tartalmazó pusztán szakbeszámoló legyenek: kerüljék a kiürült sablonokat, közérthető nyelven íródjanak. Azok az üzemek, üzemrészek, amelyek a pályázaton részt kívánnak venni, közölik ebbeli szándékukat a Hazafias Népfrent helyi szervezék, hogy nevezési lapot küldhessenek számukra.

A pályamunkák terjedelme egész üzem, vagy üzemek nagyobb egysége esetén legfeljebb mintegy 50 oldal, brigádok esetében pedig kb. 20 oldal legyen. A pályamunkáknak tartalmazniuk kell a szóban forgó üzem, illetve üzemrész, brigád pontos megjelölését.

A pályázatok beküldendők két példányban, 1987. április 30-ig, a Hazafias Népfrent megyei, illetve budapesti szervezeteihez. A két példány közül egy a helyszínen marad, egy pedig a pályamunkák elbírálásának céljait szolgálja. A pályamunkák értékelésére és eredményhirdetésre 1987. kora őszén kerül sor.

A pályamunkákat kéziratként, zárt anyagként kezeljük, amelyeket bármilyen célra csak az üzemek hozzájárulásával, a forrás megjelölésével lehet felhasználni. Az értékelés és az eredményhirdetés után a pályamunkák egy példánya a helyi levéltárakban, múzeumokban, egy példánya pedig az Új Magyar Központi Levéltárba kerül megőrzésre.

A pályamunkák készítésének segítésére azok az üzemek, amelyek részvételi szándékukat nevezési lapon jelzik, a Hazafias Népfrent helyi szerveitől részletes tájékoztatót kaphatnak.

Emellett szükség esetén ugyancsak a helyi népfront szervezeteken keresztül külső szakemberektől személyes útmutatást, konzultációs lehetőséget is kérhetnek.

A pályázat díjai:

Üzemünk élete 1986-ban

két I. díj egyenként 12 000 Ft
két II. díj egyenként 10 000 Ft
három III. díj egyenként 8000 Ft

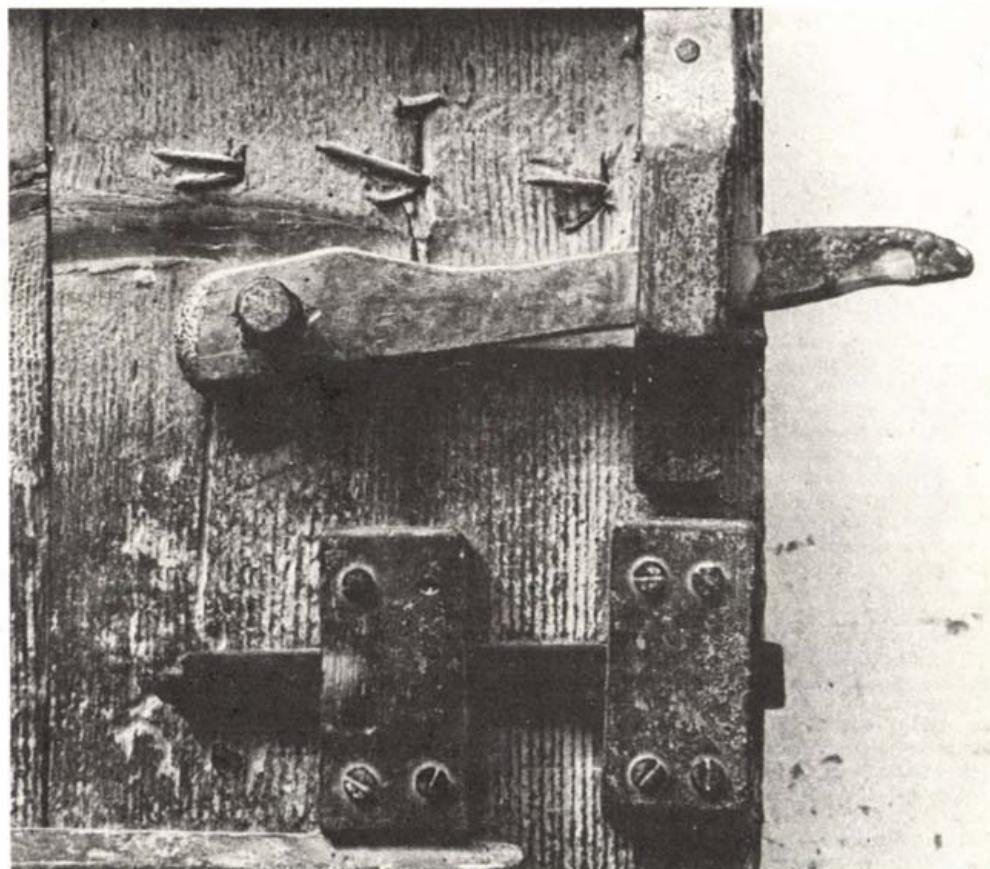
Brigádunk élete 1986-ban

két I. díj egyenként 8000 Ft
két II. díj egyenként 7000 Ft
három III. díj egyenként 5000 Ft

HELYREIGAZÍTÁS. Az 1986. I. szám 26. oldalán a 20–21. sorban lévő mondat helyesen így hangzik: Az okok ezerfélék, a szerkesztői buktatók árokmélyek, a szerzői lelkek kifürkészhetetlenek. (Szerk.)

(Sági István felvétele)

Ambrózy-Miggazzi István bibliográfiája

Nagyon dicséretes vállalkozás volt ennek a kiadványnak a megjelenítése a könyvtár részéről, mert ilyen átfogó, teljes bibliográfia eddig még nem jelent meg Ambrózyról, a neves dendrológusról. A magát csak egyszerűen kertésznek nevező Ambrózy méltán megérdemli, hogy a malonyai és a jeli arborétum, közép-európai viszonylatban egyedülálló létesítményével és sokoldalú kertészeti tevékenységével megismerkedjünk.¹

A könyv elején a nagy szakmai felkészültségű szerkesztő, Vértesi Péterné ismerteti Ambrózy életútját, a természet iránti rajongását, a növény- és állatvilág terén végzett kutatásait. Tanulmányai magyar és német szaklapokban jelentek meg. A könyv összesen harmincöt tanulmányának bibliográfiai adatait közli.

A negyedik fejezet az Ambrózyról szóló irodalom, a nekrológok magyar, német és cseh forrásait sorolja fel. A munkásságával foglalkozó irodalom jegyzékében csaknem hetven forrásmű adataival ismerkedhetünk meg. A következő oldalakon a malonyai arborétum történetéről olvashatunk. Ezt a fejezetet doc. ing. František Benčaf, a malonyai arborétum igazgatója és ing. Gabriela Juhásová írta. A fordító neve nincsen feltüntetve. Ezt követően az arborétumot bemutató közlemények jegyzéke következik. Ebben a részben az arborétum múltjával, jelenével foglalkozó tanulmányok, valamint olyan cikkek jegyzéke szerepel, amely az Ambrózy által behozott növényekről, a malonyai könyvtárról és herbáriumról szólnak. A publikációk bibliográfiája főleg magára az arborétumra vonatkoznak, Ambrózy életét csak röviden ismertetik. Összesen százharminchárom magyar, német és szlovák szaklap közleményeinek adatait öleli fel ez a fejezet.

A könyv további részében a jeli erdészeti botanikuskert részletes ismertetését Horváth Ernő h. múzeumigazgató írta. Tanulmányában rámutat arra, hogy az országos értékkel képviselő és nagy tudományos tehetőségeket is rej-

tő botanikuskert végre kaphatna egy főfoglalkozású erdőmérnököt, aki a munkák irányítása mellett a ma még hiányzó értékeléseket is elvégezhetné a kísérleti parcellákban, és a termelés számára átadhatná. Szükség lenne legalább hat állandó dolgozóra is. Ezt a javaslatot meg kellene valósítani. Legyen példa erre a jelenleg Szlovákiában élő malonyai arborétum, ahol összesen harminc tudományos és adminisztratív munkaerő dolgozik.

A könyv függelékében az Ambrózy lisztelére elnevezett öt növény felsorolását találjuk. Ezt követik az emléket őrző létesítmények: így a malonyai parkban 1967-ben felavatott mellszobra. Magyarországon, Tanakajdon egy fásor az „Ambrózy sétány” nevet kapta 1970-ben. A Vas Megyei Természetvédelmi Társaság a Növényvédelmi Állomás parkjában, Tanakajdon emléktáblát avatott 1968-ban. A jeli arborétumban van a kiváló természettudós sírja. Kedvelt fái alatt temették el saját kívánságára. Ugyancsak itt van Cs. Kovács László szobrászművész által készített emlékoszlopa is.

A könyv befejező részében a Jeli Napok évenkénti programja olvasható. 1956 óta rendezik meg a Jeli Napokat Vas megyében, amelyeket napjainkig megszakítás nélkül húszonhét alkalommal rendeztek meg. Kezdeményezője Zoltai Ferenc vasvári biológus tanár volt. A Vas Megyei Környezet- és Természetvédelmi Napok keretében Ambrózyval és munkásságával foglalkozó előadások és az arborétum megtekintése szerepel.

Köszönet illeti az „Alpokalja Természeti Képe” regionális kutatási program tervezőit és a Savaria Múzeumot a jelentős anyagi támogatásért, ami a könyv megjelenését lehetővé tette, s reméljük, hogy a jövőben Vértesi Péterné még sok, hasonlóan értékes bibliográfiát állít össze számunkra.

Vörösmarty Géza

¹Bővebben lásd Vörösmarty Géza cikkét a Honismeret 1976. 6. számában (Szerk.).

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA

Apáti-Tóth Sándor: Cegléd. Kiadja a Városi Tanács, Cegléd, 1985. 96 old.

Főként illusztráció

Aroky Lajos: Kun Béla. Zrinyi—Corvina. 1986. 176 old.

Barta János ifj. — Marosi Endre: Budavár felszabadításának 300. évfordulója. A TIT Történelmi Választmányának kiadványa. Bp. 1986. 108 old.

Rázsó Gyula: Bevezetés, **Marosi Endre:** Bécs védelméről Budavár visszafoglalásaig (Napjaink külföldi szakirodalmá a törökellenes felszabadító háborúk első szakaszáról 1683—1686), *ifj. Barta János:* Buda visszafoglalása, *ifj. Barta János* (összeállítás): *Evlia Cselebi* török utazó Budáról (1663); *Frederico Cornaro* velencei követ jelentése a dogának, Bécs, 1686; VI. 9.; *Jacob Richards* angol mérnök naplója az ostrom kezdetéről és a július 13-i rohamtól; *Francesco Grimani* beszámolója a budai táborból Cornaro bécsi követnek; Buda, 1686. VII. 16.; *Gábor* örmény szabó levele Budáról Badeni Hermannnak, az Udvari Haditanács elnökének (1868. VII. 16.) és a levélvivő *Gergely* nevű örmény kihallgatásának jegyzőkönyve; *Francesco Grimani* beszámolója Cornaro követnek a július 25-i kiroharról és a nagyvezér közeledéséről, Buda, 1686. VII. 26.; Részletek *Outlyk György* önéletrajzából, budai táborozásról (1686. VII. 10.—VIII. 16.); *Richards* mérnök néhány olyan eseményről, amelyekben a magyarok is érintve voltak (Naplórészletek, VII. 24.—VIII. 14.); *Hannik szász herceg* naplója az ostrom utolsó napjairól (1686. VIII. 29.—IX. 3.); *Francesco Grimani* levele Cornaro követnek Buda bevételéről, 1686. IX. 2-án; *Casimiro Frachot* atya beszámolója Buda bevételéről és annak jelentőségéről; *Cserrei Mihály* krónikája Buda eleséről és Petneházy vitézségéről; *Frederico Cornaro* velencei követ jelentése a dogának, Bécs, 1686. IX. 15.

Bél Mátyás: Az újabbrkori Magyarország földrajzi-történelmi ismertetése. Moson Vármegye. Fordította és a bevezető tanulmányt írta: *Mihály Ferenc.* Szerk.: *Hámor Vilmos, Mihály Ferenc, Moldoványi Géza, Pusztai Rózsa, Tuba László.* Kiadja a Győr-Sopron megyei Levéltári Igazgatóság, a HNF Mosonmagyaróvári Bizottsága és a Mosonmagyaróvári Múzeumbarát Egylet. Mosonmagyaróvár, 1985. 120 old. és 20 old. kép.

Bocattus János: Öt év börtönben. Bibliotheca Historica. Európa, 1986. 264 old.

A német származású Bocattus János a XVI. század utolsó évtizedében jött Magyarországra. Az ellenreformáció megalázó és igazságtalan cselekedetei miatti elkieseredése Bocskai követőjévé teszi. Az ő megbízásából ment követként a protestáns német választófejedelmekhez. Ezen az útján Rudolf császár elfogatta és a prágai vár Fehér-tornyába záratta. Öt évi súlyos megpróbáltatás után megszökött, és leírta börtönéveinek történetét. A nemrégiben nyilvánosságra került, latinul írt visszaemlékezést *Molloy Károly* fordította.

Boros Lajos: A győri székesegyház. Bp. 1985. 61 old.

Csiffáry Gergely: Történelmi emlékhelyek Heves megyében. Kiadja az MSZMP Heves megyei Bizottsága, Eger, 1985. 184 old.

Csongrád, Magyarország megyéi. Szerk.: *Gyenes László.* Összeállította *Krajko Gyula, Tamasi Mihály, Kossuth.* 1985. 196 old.

Danco József: Mult időben Bábólnáról: 1268—1960. M. Média, Bp. 1985. 148 old.

Dokumentumok Szarvas munkásmozgalmának történetéből, 1890—1944. Szerzők: *Cseuz Imre, Székács Mihály, Tóth Lajos.* Kiadja a szarvasi Városi Tanács V. B. 19. 255 old.

Dombrády Loránd: Hadsereg és politika Magyarországon, 1938—1944. Kossuth, 1986. 402 old.

Az időszak magyar katonapolitikájának történetét dolgozza fel. A gazdag forrásanyagra épülő munka nyomon követi a katonai vezetés politikai, hatalmi elképzeléseit és törekvéseit, amelyek a kormánya politikájával szemben is érvényesen képviselt.

Elődcsink, példaképeink: Budapest XIII. kerület, Anyalföld forradalmi munkásmozgalmának kiemelkedő, éthunyt harcosainak életrajzgyűjteménye. Szerk.: *Petrák Katalin.* Kiadja az MSZMP XIII. kerületi Bizottsága, 1985. 132 old.

Az első szocialista kongresszus Magyarországon. Szerk.: *Gábor Sándorné.* Kossuth, 1986. 128 old.

Az Erdélyi Consilium leveleskönyve és iratai: 1705, 1707—1710. Kiadásra rendezte, bevezetővel és jegyzetekkel ellátta *Bánkúti Imre*. Szerk.: *Kovács Zsuzsa*. Kiadja az MTA Könyvtára, Bp. 1985. 372 old.

Az Esztergomi 317. számú Ipari Szakmunkásképző Intézet és Gyártástechnológiai Szakközépiskola 100. tanévének története, (1884—1885). Szerk.: *Simkó Gyula*. Az Intézet története c. részt írta: *Ráczki Sándor*. kiad: az iskola. Esztergom. 1985. 184 old.

Az 1970-es 1980-as évek szociográfiai táborai. Szerk.: *Láng Katalin* és *Nyilas György*. Kiadja a Népművelési Intézet, 1984. 224 old.

Bakos István: Falukutató egyetemisék Somogyban, *Medgyes Péter—Horváth M. Tamás:* Beszámoló egy szociográfiai táborról, *Bánlaci Pál:* Egy szociológiai szakkörben Gyöngyösön, *Szirmai Péter:* Szociológiai tábor, *Eszik Zoltán—Kus Tamás:* Módszertani táborok népművelés szakos hallgatók számára (Kigyós pusztá 1980, Kecskemét 1981), Egy kecskeméti lakótelepen), *Földiák András:* Beszámoló a Balástyán és Nagyvisnyón szervezett összehasonlító szociográfiai tábor munkájáról, *Koteles Lajos—Tausz Katalin:* Dombegyháza — tábor történet és módszerek, *Pethő László:* Szociográfiai táborok Jászszentandrásán, *Földiák András—Nyilas György:* Falukutató táborok a Népművelési Intézet szervezésében, *Tájékoztató a szociográfiai táborok munkájáról, Márkus István:* Részlet az első Balástyai tábor összefoglaló anyagából, *Dudar (rádióműsor), Guthrot Gizella—Marshall Miklós:* A kiskunhalasi Városi Tanács kulturális finanszírozó szerepe, *Vági Gábor:* Vázlat a dudari kutatáshoz, *Szalai Júlia:* Szociológiai tábor Pásztón, *Dávid János:* Vázlat a zagyvapálfalvai kutatáshoz, *Heleszta Sándor—Marshall Miklós:* A kiskunhalasi szociológiai tábor munkájáról, *Táborprogramok.*

Ferenczy Miklós: Csokonai Lillája. Kiad. a Hazafias Népfront Komárom megyei Bizottsága. Almásneszmély, 1984. 164 old. (2. jav. bőv. kiad.)

Ferenczy Miklós: A Lilla-per (1844—1852). Ill.: *Földes Vilmos*. Kiadásért felel a Hazafias Népfront Komárom megyei Bizottsága és a Lábatlani Papírgyár. Almásneszmély, 1985. (a szerző kiadása).

Fügedi Erik: Ispanok, bárók, kiskirályok. Nemzet és emlékezet. Magvető, 1986. 400 old.

Az államalapítástól a Mátyás király halálát követő időkig kíséri figyelemmel a szerző azt a történeti változást, amelynek során a főurak egyre inkább magukhoz ragadták az ország sorsának irányítását. Mig a korszak kezdetén az uralkodó hozta létre birtokadományával az arisztokráciát, a végén már a főrendek adományozták egy céljához felhasználhatónak vélt személynek a királyi hatalmat.

Gergely Jenő: A katolikus egyház Magyarországon, 1944—1971. Kossuth, 1985. 243 old.

Gerzanic Magdolna: Komárom megyei gyermekjátékok és népdalok. Kiad. a Komárom megyei Pedagógiai Intézet, Tatabánya, 1985. 121. old.

Gyárfás István élete és kettészeti irasai. Az életrajzot írta, az anyagot gyűjtötte és szerkesztette *Fekete Dező, Katona István* és *Kovács Imre*. Kiadja az Állami Gazdaság, Kiskunhalas, 1985. 210 old.

A győri Attila, Bartók, Lehel úti óvodák 20 éve, 1965—1985. Kiadja a 11. sz. Óvodai Körzet. Győr, 1985. 23 old.

Harmincöt éves a Fővárosi Nyomdaipari Vállalat, 1950—1985. Kiadja a Vállalat, Bp. 1985. 20 old.

Huber Kálmánné: A Minerva folyóirat története és repertórium. Kiadja a Baranya megyei Könyvtár. Pécs, 1986. 120 old.

A Thienemann Tivadar által a pécsi egyetemen szerkesztett folyóirat a két háború közti magyar szellemi élet egyik jelentős orgánuma volt.

25 éves a tatabányai Bányász Körzeti Könyvtár, 1960—1985. Bev. *Hubay Győző*. Összeáll.: *Budai Károlyné*. Fotók: *Nausch Arlett*. Kiad. a Tatabányai Szénbányák Vállalat szakszervezeti bizottsága, Bányász Közművelődési Intézményhálózat Bányász Körzeti Könyvtára. Tatabánya, 1985. 34 old.

Illés György: Végek dicserete. Magyar végvárok. Móra, 1985. 106 old.

IRODIA 15. Szerk.: *Hodossy Gyula*. Kiadja a CSEMADOK érsekújvári szervezete, valamint a Nové Zámky Járási Könyvtár. 1985. 62 old.

A tartalomról: *Zámola Ferenc:* Párkány és környéke a török hódoltság korában, *Babcsán Agota:* Az Ipoly merre régi női haj- és fejviseléseknek szókincse, *Csanda Gábor:* Jókai és a szlovákság.

Kalapács Zoltán: Vándorok és letelepülők. Szociográfiai riportok. Fórum (Újvidék) — Gondolat, 1985. 192 old.

A jugoszláviai Vajdaság parasztság 1950-es, 1960-as években lezajlott átforgalmódását mutatja be a szerző.

Kikli Tivadar: A Deszki Szerb Nemzetiségi Népi Együttes története. Kiadja a helyi AFESZ, Szeged, 1985. 21 old.

Komárom, Magyarország megyei. Összeáll.: *Gergely György*. Írták: *Baranyai Vince, Bánfalvi Ilona, Botlik József, Csókor György, Fűrészné Molnár Anikó, Galánai Pál, Gergely György, Hanmann Márton, Monostori Imre, Mózsik Péter, Németh Kálmán, Ortúay András, Pap Sándor, B. Szamári Sarolta, Szajki Mihály, Vései Árpád*. Sorozatszerk.: *Gyenes László*. Kossuth, 1985. 204 old.

Komárom megye földrajzi nevei. Szerk.: *Balogh Lajos, Ördöghegy Ferenc*. Közéttette: *Gerstner Károly, Hegedűs Attila, Kármendi Géza, Türi Róbert, Váányi Borbála*. Térképek: *Török Viktória*. Muta-

tók: *Topolcainé Sáray Szabó Éva*. Megjelent a Komárom megyei Tanács, a Magyar Tudományos Akadémia és a Művelődési Minisztérium támogatásával. Kiad. a Magyar Nyelvtudományi Társaság. Bp. 1985. 449 old.

Komárom megyei Néprajzi Füzetek I. Szerk.: *Körmendi Géza*. Kiad. a TIT Komárom megyei Szervezetének Néprajzi Szakosztálya. Tarabánya, 1985. 80 old. (Soksz.)

A tartalomból: *Gunda Béla*: Bácsy Zsigmond emlékirataitól; *Bácsy Zsigmond*: Néhány vonás Komárom megye településtörténetéhez; *U. Kövecsei—Varga Erzséka*: Adatok az esztergomi hajómolnárság történetéhez és néprajzához I.; Műzseumok, kiállítások.

Komárom megyei úttörőcsapatok névadói. Bev. *Mészáros Éva, Koger Tamás*. Az anyagot gyűjtötték: *Balogh Anna, Franz Christiánné, Gyenis Jánosné, Halmsi Józsefné, Herczigné Mlakár Erzsébet, ifj. Horváth Géza, Kelecsényi Peterné, Kreuler Imréné, Kulcsár Istvánné, Nász János, Petényi Erzsébet, Tanzerné Jakus Emőke*. Szerk.: *ifj. Horváth Géza*. Illuszr.: *Rohonczy János*. Kiad. a József Attila Megyei Könyvtár. Tarabánya, 1985. 149 old.

Kottra Mihály: Nyergesújfalu a történelem tükrében. Kiadja a Nagyközségi Tanács, Nyergesújfalu. 1985. 73 old.

Kun Béla a kortársak szemével. Szerk.: *Petrák Katalin*. Kossuth, 1986. 480 old.

Kun Béla születésének századik évfordulója alkalmából az MSZMP Párttörténeti Intézetének munkatársai olyan kötetet állítottak össze, amelyben 58. kor- és harcostárs emlékezik vissza a magyar és a nemzetközi munkásmozgalom nagy egyéniségére.

Magyarország társadalma és gazdálága. 1945—1985. Összeállította a KSH. Kiadja a SKV. Bp. 1985. 64 old.

Makk Ferenc: Magyarország története a XII. században. Magyar Historia. Gondolat, 1986. 256 old.

A miskolci Földes Ferenc Gimnázium 425 éve, 1560—1965. Szerk.: *Pápay Sándor*. Kiadja a Gimnázium, Miskolc, 1985. 434 old.

Monetori Imre: Németh László Sátorköpusztán. (Komárom megyei Honismereti Kiskönyvtár 14.) Kiad. a Komárom megyei Tanács VB. művelődési osztálya és a Hazafias Népfront Komárom megyei honismereti bizottsága. Tarabánya, 1985. 80 old.

Nagybaczoni Nagy Vilmos: Végzetes esztendők 1938—1945. Gondolat, 1986. 384 old.

Nagybaczoni Nagy Vilmos vezéreztredes, volt honvédelmi miniszter a II. világháború végzetes esztendeiről ad számot emlékiratában, mely először 1947-ben jelent meg. A nemzetét szerető, mélységgel és következetesen humanista tábornok őszintén ad számot mindarról, amit átélt.

Nóber Imre: Harmincöt év a Szőnyi Mezőgazdasági Termelőszövetkezetben 1950—1985. Bev. *Korn József*. Fotók: *Fodor Zsolt, Jusztin Tibor, Mátys Péter, Nóber Imre*. Készült a Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa és a Komárom megyei Mezőgazdasági Termelőszövetkezetek jóváhagyásával. Komárom-Szőny, 1985. 98 old..

Nyáry Pál és Várday Kata levelezése. 1600—1607. Bevezette, sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta *Benda Kálmán*. Kiadja a Városi Tanács, Kisvárd. 1985. 51 old.

Nyelvünk és kultúránk 61. Az Anyanyelvi Konferencia Védnökségének Tájékoztatója Szerk.: *Imre Samu*. 1985. 120 old.

A tartalomból: *Keresztúry Dező*: Isten éltesse — Lőrincze tanár úr!; *Lőrincze Lajos* kitüntetése, *Bognár József*: Megnyitó beszéd az V. Anyanyelvi Konferencián, *Lőrincze Lajos*: Beszámoló az V. Anyanyelvi Konferencián, *Pomogáts Béla*: Irodalmunk a nemzet szolgálatában, *Köpeczi Béla*: Tájékoztató művelődéspolitikai kérdésekről, *Randé Jenő*: Zárószó az V. Anyanyelvi Konferencián, *Faltay Károly*: Az I. Magyar Népművészeti Fesztivál, *Buzinkay Géza*: A magyar könyv Amerikában, *Oszvald Árpád*: A XVI. Kazinczy Nyelvművelő Napok, *Szende Virág*: A rajzolás szerepe a nyelvtanításban, *Zala József*: Nyelvi játékok, *dr. Bánksei Imre*: Budapest, a műemlékek városa, *dr. Szállási Árpád*: Verzar Frigyes (1886—1979), *Szilágyi Ferenc*: Benczúr Gyula (1844—1920).

Oroszlány tegnap és ma. 40 éves történelmünk fontosabb eseményei. Szerk.: *Mura József*. Fotó: *Rimár Tibor*. Kiad. az MSZMP Oroszlány Városi Bizottsága és az Oroszlányi Városi Tanács. Oroszlány, 1985. 75 old.

Pavlov József: Az öntözések múltja a Dél-Tiszántúlon. A Békés megyei múzeumok közleményei, Békéscsaba. 1985. 118 old.

Pető Iván—Szakács Sándor: Az újjáépítés és a tervutasításos irányítás időszaka, 1945—1968. Közg. és jogi Könyvkiadó, 1985. 764 old.

Pifkó Péter: Esztergom házzámozása 1777—1985. Esztergom, 1985. 131 old. 18 cm.

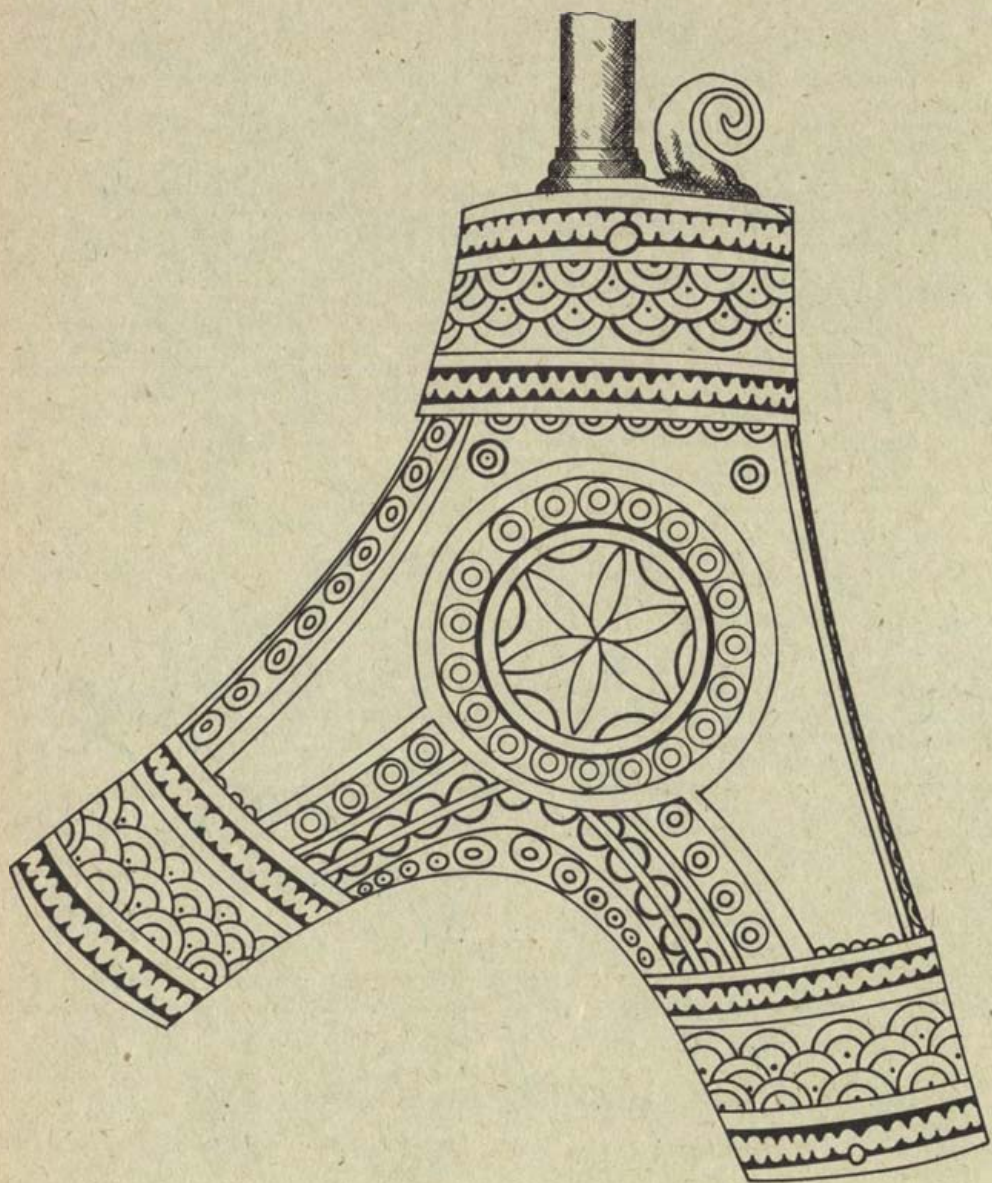
Készült a XII. Komárom megyei Levéltári Napokra. Kézirat gyanánt. Forrásközlés. (Soksz.)

Pelle János: A diplomák inflációja. Gyorsuló idő. Magvető, 1986. 212 old.

Pócs Éva: Szem meglátott, szív megvert. Helikon, 1986. 336 old.

A magyar rólvasások anyagának keretszemeszet adja. Művelődéstörténetünk e fontos emlékei vonzó olvasmány a szélesebb nagyközönségnek is, de különösen a néphit, a mágia, a népi gyógyászat, népköltészet, az irodalom és a régi magyar nyelv iránt érdeklődők forgathaják haszonnal.

Sándor Iván: A Németh László-pör. Magvető, 1986. 228.

Székelyudvarhelyi löporszarú (Hornyaák László rajza)

A táj kutatás témakörében a Népművelési Intézetnél megjelent kiadványok

I. Mai táborok tapasztalatai, eredményei
(Szociográfiai Füzetek)

Márkus István: Első áttekintés (Balástya). 1984. 140 old.

Tóth László: A társadalmi nyilvánosság néhány intézménye . . . 1983. 28 old.

A szociálpedagógia műhelyei. 1984. 70 old.

Kovács Imre—Kuczai Tibor: A háztáji gazdaságok vizsgálatának módszerei. 1984. 52 old.

Falukutató táborok. Szerk.: *Nyilas György.* 1984. 224 old.

Elek István: Hátrányos helyzetű mezőgazdaság . . . 1984. 65 old.

Székely András Bertalan: A Közép-Kelet-Európai-ság eszméje . . . 1984. 61 old.

Harsányi István: A tehetségvédelem kis kalauza (Sajtó alatt, 1985.)

II. Történeti dokumentumgyűjtemények
(Szociográfiai Munkafüzetek)

A régi szociográfia. Dokumentumok 1934—1940. Szerk.: *Némedi Dénes.* 1984. 142 old.

Sajtó alatt, 1985/86-ban:

A Kemsei Munkaközösségről szóló dokumentumkötet, A 70-es évek táborozási tapasztalatai, A Szegedi Fiatalok 1937-es dudari táborozása, Reitzer Béla válogatott írásai

Előkészületben és terv:

Válogatás Tomori Viola írásaiból, Magyary Zoltán és munkaközössége, Az Erdélyi Fiatalok tevékenysége, Válogatás Buday György programírásaiból, Az 1945—1948 közötti honismereti mozgalom dokumentumai.

III. Módszertani útmutatások, új kiadások és tájékoztatók

Dr. Csizmadia Andor: Szociográfiai alapismeretek vázlata (Eger, 1947.) 1984. 78 old.

Rézler Gyula: Falukutatók és szociográfusok (A magyar társadalom önvizsgálata az elmúlt évtizedben) (Faust. 1943.) 1984. 88 old.

Tájékoztató a szociográfiai táborok munkájáról. 1985. 8 old.

Village—Research Campe Organised by the Institute for Culture. Compiled by *András Földiák.* *György Nyilas* Information Bulletin on Adult Education 32—34. old.

(Szilágyi Imre rajza)

Ez a kötet a néhány esztendője megjelent „üdvöztan” folytatása.

Somogyvári Zoltán: Kiskunfélegyháza. Kiadja a Városi Tanács. 1985. 104 old.

Szabadsfalvy József: A magyar feketekerámia. Magyar Népművészet. Corvina, 1986. 112 old.

A szabadság útján. Komárom megye felszabadulásának eseménynapjára. Összeáll.: *Kovács Emil*. 2. átdolg., bőv. kiad. Kiad. a József Attila Megyei Könyvtár. Tarabánya, 1985. 92 old.

Szántó Konrád: A keolikus egyház története, II. Ecclesia, Bp. 1985. 935 old.

A SZIT. A Szakszervezeti Ifjúság- és Tanoncmozgalom, 1945—1950. Szerk.: *Habuda Miklós*. Összeáll.: *Deme Péter* és *Molnár István*. Kossuth, 1985. 375 old.

Dokumentumok az ifjúsági mozgalom felszabadulás utáni történetéből.

Szülőföldünk. Borsod-Abaúj-Zemplén. 1984. 7. A honismereti mozgalom megyei tájékoztatója. Szerk.: *dr. Kovács Dániel*. Kiadja a HNF megyei honismereti munkabizottsága és a Megyei Rónai Sándor Művelődési Központ, Miskolc, 1984. 96 old.

Dr. Csorba Csaba: Bél Mátyás, *Tóth Péter:* Michael Bonbardi: Magyarország leírása (1718), *Pozgai Dezsőné:* Kázmárki hiedelmek, *Juhász Károly:* A megfordított fejfa, *Dobosy László:* Borospincék a bukki előtérben, *Szabóné dr. Fehér Erzsébet:* A paraki pincés-diák, *Fogarasi Tivadar:* Küzdelem a vízzel a Bodroglóközben, *Fehér József:* A Bodroglóköz a szépirodalomban, *Nagy Géza:* A Bodroglóköz népi építésze, *dr. Hágye István:* Száz éves a sátorhajóhelyi színház, *Viktor Gyula:* Május éjszék Rudabányán, *Nagy Károly:* A somszályi bányamunkásság harcai II., *Salfarik Gyula:* Történetek a csempészek életéből, *Suba Ferenc:* A mezőkeresztesi malomok, *Csinnaz Anna:* A mezőkövesdi gyermek a paraszti munkában, *Sárospataki Székely:* Gimnazisták ragadványnevei, *Szeman János:* Az erdszék életéből, *Ványai Emikő:* Kendermunkák Szerészen, *Szabó Anikó:* Domby Sámuel (1729—1807), *dr. Barsi Ernő:* Tirokzatos síremlék Sályban, *Zelenák István:* A tokaji régi zsidó temető, *új. Dobosy László:* A rudabányai ref. templom, *dr. Kozaróczy Gyuláné:* Iskolamúzeum Tiszakecszin, *új. Dobosy László:* A rakacszendi ref. templom, *Molnár Mihály:* Népi életpontok Ránrévéről, *Lengyel Gyuláné:* Szólásmondások Böcsön, *Roszagy György:* Borsodbótai tájszók, *dr. Kovács Dániel:* Helyneveink köznevi alaprétege G—Ly, *dr. Tóvári Judit:* Honismereti kiadványok megyénkben, *Daragó Ferenc:* Tanulmányi kirándulás és természetvédelem, *dr. Szabó Lajos—Szabóné Futó Rózsa:* Néprajzi szolgálatunk, *Falusy József:* Új tervek a honismereti munkában.

Tanulmányok Szécsény múltjából 7. Szerk.: *dr. Praznovszky Mihály*. Kiadja a Nógrád megyei Múzeumok Igazgatósága, Salgótarján, 1985. 165 old.

Leblancné Kelemen Mária: Szécsény község története a felszabadulástól a tanácsok megalakulásáig 2. rész (1944. XII. 28.—1950. X. 22.); *Jakus Lajos:* Fejezetek Szécsény XVI—XVII. századi történetéből.

Tardy Lajos: Szaggatott krónika. Szépirodalmi. 1986. 600 old.

A neves történészprofesszor visszaemlékezéseiből szövevényes cselekménye 1947-ben, az orosz hadifogolytáborból való hazatéréskor indul, majd az itthoni karrier ívelése után egy koncepciós per aldozataként meghurcolt ember törtélen hitét mutatja meg.

Tilkovszky Lóránt: A Szociáldemokrata Párt és a nemzetiségi kérdés Magyarországon 1919—1945-ben. Kossuth, 1986. 160 old.

Tóth József: A vörösipkás úrtörök expedíciója Pest és Komárom megye történelmi emlékhelyein. Bev.: *Bukó József*. Kiad. az Úttörő- és Ifjúsági Ház, Tarabánya. 1985. 28 old.

Város a Kerta mentén. Tények, képek és válfomások Lentiről. Szerk.: *Lackner László*. Idegenforgalmi Propaganda és Kiadó Vállalat, 1985. 72 old.

Wehner Tibor: Zilaby György. Fotók: *Varga Edé*. (Komárom megyei Honismereti Kiskönyvtár 13.) Kiad. a Komárom megyei Tanács VB. művelődési osztálya és a Hazafias Népfront Komárom megyei Honismereti Bizottsága. Tarabánya, 1985. 58 old.

Zalabay Zsigmond: Hazahív a harangszó. Ipoly-pásztor népelece, 1918—1945. Madách Kiadó, Bratislava. 1985. 245 old.

A szerző Mindenekről számot adok című, szülőfalujának múltját irodalmi—helytörténeti—szociográfiai módszerekkel feldolgozó sikeres kötetének folytatása.

Zsolnay László: Mozaikok a magyar újkorból. Közmosz Könyvek, 1986. 338 old.

Török kori emlékek. Két szomorú évszázad hűrköznapijait, Török kori régészeti leletek a budai palota újabb ásásáiban (1967—1975), Budafelkővíz múltjából. A budai Várszínház emlékeiből, Buda felszabadítása 1686-ban, Emlékezés Marsigli ezredesre (1658—1730), Csokonai beg a budai törökök hőse, A szabad Buda első órái, Élet a romok alatt, Az új városélet kezdetei, Új honalapítók, Pest—Buda, a királyi város, Nemzetiségek, vallásfelekezetek az újkor hajnalán, Szociális, nemzetiségi és vallásos mozgalmak, járványok, kórházak, orvosok, (lvóvizek, szennyvizek, gyógyvizek, fürdők, Művészet és műveltség a régi városban, A műhelytől a gyárig, Régészeti leletek vallomásai, Pest—Buda közlekedése az újkorban, Pest—Buda skolaügye, Művelődéstörténeti érdekességek, Csataerkek fenegyererei, Két reformkori tudósunk (Jankovich Miklós és Nagy Károly), Petőfi pesti világa, Történetek Kossuth Lajosról, Haynau históriák, Barthányi Lajos tükös temetése, Mi volt a Klapka-légió? A Mátyás-templom századaiból, A múlt századok divarjainak történetéből, Pest—Buda erkölcsi és erkölctelenségei hajdanában, Beethoven és a magyarok.

Útmutató az állandó szókapcsolatok gyűjtéséhez

Nincsen olyan ember a világon, aki ne élne néha valamilyen állandó szókapcsolattal: szólással vagy közmondással, ne káromkodna néha nagy mérgében vagy ne idézné mások gondolatait szóról szóra, esetleg szállóigévé vált formában. Ha csak egyszerűen köszönünk vagy megszólítunk valakit, már kötött szókapcsolatot használunk! Különösen érdekes, színes a beszédünkbe, előadásunkba beépített sok szólás, szóláshasonlat, képes értelmű közmondás. Ezeknek a frazeológiai egységeknek a megfigyelése, összegyűjtése az ökor-tól kezdve foglalkoztatta a kutatókat, elsősorban a nyelvészt és néprajz iránt érdeklődő tudósokat. A kötött szókapcsolatok vizsgálata határterülete sok tudományagnak, nem csupán nyelv- és irodalmi diszciplína. Foglalkozik velük a néprajz, irodalom-történet, stilisztika, szociolingvisztika stb. Leginkább azonban mégis nyelvészeti tudományterületnek kell tartanunk, s eddig elsősorban nyelvészeti érdeklődésük foglalkoztat gyűjtésükkel, közzétételükkel, földolgozásukkal, más nyelvekkel való összehasonlításukkal.

Már első nagy szólás- és közmondásgyűjteményünk, az 1592-ben BARONYAI DECSI JÁNOS által közreadott *Adagiorum grorog et latin megfelelőkkel együtt közölté a magyar anyagot*, amivel lehetővé tette nemcsak a pontosabb megértést, a biztos jelentésmegadást, hanem a nyelv-szemléleti hasonlóságok és eltérések megfigyelésére is módot adott. A külföldi szakirodalomban az összehasonlító közmondásföldolgozásoknak se szeti, se száma. Jóval kevesebb az olyan munka, amely magyar anyagot vesz alapul, de ezekből is akad néhány. Tulajdonképpen SZENCZI MOLNÁR ALBERT 1604-ben, majd 1611 és 1621-ben újabb megjelentetett szótára még Baronyai Decsi munkáját folytatta, midőn a magyar közmondások használatát latinul magyarozta. KIS VICZAY PÉTER — a kor szokásainak megfelelően — szintén a latinul használt föl a magyar szókapcsolatok magyarozatára. A XVIII. század folyamán nyelvtankönyvben sorolt föl példaanyagul magyar szólásokat ADAMI MIHÁLY, KORABINSZKY JÁNOS MÁTYÁS, GYARMATHI SAMUEL és SZENT-PÁLI ISTVÁN.

GEORG von GAAL Bécsben, 1830-ban megjelentetett hatnyelvű (német, angol, latin, olasz, francia és magyar) „sziporkaszótára” új színt hozott a magyar frazeológiai irodalomba. Nem sokkal utána, 1859-ben ACS KÁROLY Pesten adott ki egy magyar—német—olasz—román—cseh—szlovák—szerb szólásgyűjteményt. Némileg visszalépésnek tekinthető FÜLÖP ALAJOS 1888-ban megjelent munkája, amely latin és magyar nyelven tartalmazott axiómákat, szállóigéket, emlékvserket és jelmondatokat is — mint ezt hasznos címében maga a szerző írta.

Az elmélyült összehasonlító frazeológiai kutatás — adattárak közreadásával együtt — az utóbbi évtizedben kapott újból életre. BÍRÓ IZABELLA és SCHLANDT HENRIK 1977-ben jelentett

meg magyar—német szólás- és szófordulatszórtár. VOO ISTVÁN román—magyar (Bukarest, 1978.) és magyar—román (Bukarest, 1984.) közmondás-szórtár szerkesztett. PACZOLAY GYULA pedig magyar és észt közmondásokat, szólásokat vetett egybe német, angol és latin megfelelőikkel együtt (Veszprém, 1985.). Ez utóbbi munkák azonban lényegesen különböznek évszázados elődeiktől megbízhatóságukban, tudományos szemléletükben és szerzőik alapos földolgozó, rendszerező munkálatai eredményeinek közreadásában.

A többnyelvű és összehasonlításra, általános nyelvészeti, néprajzi kutatásra is alkalmas gyűjtemények mellett sokkal nagyobb számú volt mindig az egynyelvű, magyar frazeológiai kutatások eredményeinek a közreadása. Az egész nyelvterületre kiterjedő gyűjtések már a XVIII. század végén megkezdődtek. SZAITZ LEO, Kis magyar frazeológia című munkája 1788-ban jelent meg Pozsonyban. Ő már tudatosan vallotta a szólások nyelvi értékeinek megmentését, és hiányolta, hogy a korabeli ifjúság ritkábban élt ezekkel a színes, képes kifejezésekkel, mint a korábbi nemzedék. Jelentős e korban BARÓTI SZABÓ DÁVID könyve, A 'magyarság' virágya, amely 1803-ban, Komáromban látott napvilágot. O. NAGY GÁBOR postumusz könyvében (A magyar frazeológiai kutatások története. Bp., 1977. Nyelvtudományi Értekezések 95. sz.) nyolc olyan közmondásgyűjteményt sorolt föl, amelyek közül hét a teljes magyar nyelvterületre vonatkozik, tehát nem helyhez kötött anyagot mutat be. Szerzőik ismert írói, nyelvészek vagy más filológiai szakterület tudósai a kornak: FALUDI FERENC, FÖLDI JÁNOS, KRESZNERICS FERENC, KOVÁCS PÁL, SZIRMAY ANTAL, PALÓCZI HORVÁTH ÁDAM és DUGONICS ANDRÁS, kiknek munkái vagy megjelentek saját életükben, vagy később adták ki ezeket, vagy még ma is csak kéziratban találhatók meg. A nyolcadik szerző (CZECH JÁNOS) már csak egy város (Győr) közmondásait gyűjtötte össze. Mellettük még többen jelentettek meg kisebb-nagyobb közmondásgyűjteményt, de folsorolásuktól itt most eltekintek, mivel jelentőségük az előzőknél jóval kisebb.

A XIX. század közepétől megszaporodott a kiadott gyűjtemények száma, s az írók helyett inkább tudósok: nyelvészek, néprajzosok végezték a munkát, ami nagymértékben növelte azok tudományos jellegét, értékét. ERDÉLYI JÁNOS 1851-ben tette közzé Magyar közmondások könyve című hatalmas munkáját, amely folytatása volt a háromkötetes Népdalok és mondák című és gazdag anyagú gyűjteményének. Később, 1862-ben új kiadásával is jelentkezett e gyűjteménynek Valogatott magyar közmondások címmel. Két évvel ezután, 1864-ben Rozsnyón adott ki egy magyar közmondásgyűjteményt PELKÓ PÉTER. A legjelentősebb munkája e századnak 1896-ban jelent

meg MARGALITS EDE munkájaként Magyar közmondások és közmondásszerű szólások címmel.

A XX. század első fele — úgy látszik — valamilyen oknál fogva nem kedvezett újabb gyűjtemények megjelenésének. Inkább az elméleti kérdések foglalkoztatták a nyelvészeket. IPOLYI ARNOLD és RIEDL FRIGYES múlt századi kezdeményei után TOLNAI VILMOS 1910-ben szentelt egy kisebb könyvet (Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai. 12. sz.) a szóláshasonlatok, szólásmódok és közmondások elméleti vizsgálatának A szólásokról címmel. 1922-ben KERTÉSZ MANÓ, majd 1930-ban CSEFKÓ GYULA jelentette meg elméleti kérdéseket is taglaló szólásmagyarázatokat, rendszerezéseket. Korunk legjelentősebb szóláskutatója a már említett O. NAGY GÁBOR volt, aki kiváló magyarázókon (Mi fán terem? Bp., 1961., 1965., 1979.) kívül elméleti munkásságával, de leginkább hatalmas, több mint húszeszes gyűjteményével (Magyar szólások és közmondások. Bp., 1966., 1976.) írta be nevét a magyar frazeológiai kutatások történetébe. Erre az utóbbi munkájára még sokat fogok hivatkozni a továbbiak folyamán, hiszen minden kutató számára alapmű, kiindulási, tájékozódási és ellenőrzési lehetőséget adó munka. Ajánlatos beszerezni, mielőtt hozzákezdünk bármiféle frazeológiai gyűjtéshez, kutatáshoz.

Az eddig folsorolt gyűjtemények az egész magyar nyelvterületről vettek anyagukat, pedig közismert, hogy egyik vidéken gyakrabban élnek kötött szókapcsolatokkal, a másikon ritkábban. Sok olyan szólás és közmondás van, amelyet csak egyetlen vidéken ismernek, használnak, mert éppen ott alakult, ott keletkezett, s nem terjedt még el másfelé; vagy éppen kihalóban van, már csak egy-két idős ember ismeri valamely kisebb, hagyományörző faluban. Még legmodernebb és legteljesebb gyűjteményünk sem közli a nyelvjárási szólások följegyzésének helyét, elterjedési területét, csak utal egy (több) rövidítéssel, stílusminősítéssel annak népnyelvi, tájnyelvi jellegére. Pedig a szólások nyelvjárási sajátosságairól már régen tudtak a kutatók! 1975-ben SZENT-PÁLI ISTVÁN csak erdélyi kifejezéseket csatolt nyelvtankönyvéhez. Csaknem száz év múlva, 1877-ben követre ezt MARGALITS EDE bacsikai gyűjtése, s megint majdnem száz évnek kellett eltelni, amikor 1972-ben megjelent BÁLINT SÁNDOR, Szegedi példabeszédek és jeles mondások című munkája (A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai. 127. sz.) Ezt a néhány gyűjteményt ritka kivétellek tarthatjuk, s egyetérthetünk KISS JENŐnek az önkéntes néprajzi és nyelvjárási gyűjtők 1985-ös, székesfehérvári tanácskozásán elhangzott szavaival: „rendszeres, s főként összehangolt nyelvjárási frazeológiai kutatás sem a régebbi múltban, sem a tudományos nyelvjárásban megindulása után nem volt nálunk. Valaképpen ma sincs” (Kézirat megjelenés alatt a Magyar Nyelvőr 1986. évfolyamában). Ezt a hiányt pótolni kell, s ehhez kérünk segítséget mindenkitől, akinek szíve gondja a magyar nyelv ápolása, és aki időt és munkát is kész áldozni nyelvünk jobb megismerése, ezen túlmenően:

gazdagítása érdekében. Hiszen a főkutatott nyelvjárási szólások, közmondások megjelennek, s bekerülve a köznyelvbe vagy az irodalmi nyelvbe mindenképpen kifejezőbbé, színesebbé, gazdagabbá teszik majd azt.

Mielőtt a gyűjtés munkájával, a kutatás módszereivel foglalkoznánk, tekintsük át, milyen gyűjtések születtek az önkéntes kutatók munkájának eredményeként, s főleg azt, hol végeztek teljességre törekvő gyűjtést, és hol vannak még fehér foltok, pótlásra váró hiányok!

Az eddig folsoroltakon kívül nagyon kevés helyhez köthető gyűjtemény jelent meg. Közötrük talán legjobb ABRAHAM IMRE, Főbb frazeológiai szókapcsolatok Nyul község mai nyelvében (Bp., 1982. 129 old., ELTE Nyelvtudományi Dolgozatok 34. sz.) című dolgozata, amely első sorban nem adattár, hanem földolgozás, de igen alapos, rendszeres adatgyűjtésre épült vizsgálat, s kiváló mutatója van (109-26). TARRNÉ NASZADOS KATALIN, Sárvári szólások és közmondások (Bp., 1982. 88 old., ELTE Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 11. sz.) című gyűjteménye KAJDI FERENC kéziratossá készítettével (amely a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában található) ugyancsak kiváló munka. Hasonlóképpen teljesnek lehet tartanunk CSÖGLEI SZABÓ DÉNES, Szólások és közmondások Csögtén (Bp., 1983. 109 old., ELTE M.Cs.D. 17. sz.) és PÁVEL MÁRTA, Acs község szólásai (Bp., 1983. 66 old., ELTE M.Cs.D. 21. sz.) című gyűjteményét. Ezzel a néhány füzettel le is zárult az eddig publikált és nyelvjárási szempontokat is figyelembe vevő szólásgyűjtemények sora. Mivel azonban a kötött szókapcsolatokhoz sorolhatók még a köszönések, név- és falucsúfolók is, ki lehet egészíteni a fenti folsorolást TÓTH MIHÁLY, Köszönések és megszólítások Bag községben (Bp., 1983. 37 old., ELTE M.Cs.D. 20. sz.); VARGA MÁRIA, Falucsúfolók a tapolcai járásban (Bp., 1981. 35 old., ELTE M.Cs.D. 6. sz.); SOLYMÁR IMRE, Három etnikum falucsúfolói a Volgysegyben (Bp., 1982. 89 old., ELTE M.Cs.D. 13. sz.) és BEREZNAI ZSUZSANNA, Falucsúfolók az egri járásban (Bp., 1985. 48 old., ELTE M.Cs.D. 23. sz.) című kiadványokkal. Közélesen megjelenik még nyomtatásban NAGY GÉZA, Karcasai szólások és közmondások, valamint ENYEDI ANTALNÉ, Ócsödi szólások és közmondások című munkája. Mindezekon kívül természetesen az önkéntes néprajzi és nyelvjárási gyűjtők eddigi tevékenységének eredményeként számos kiváló kézirat várja a megjelenítés lehetőségét a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában. Igyekszem ezekről is vázlatos tájékoztatót nyújtani, de csak a szerzők neveit sorolom föl, s utalok a gyűjtés helyére; a teljes címet és terjedelmet nem közlöm. Alábbi adataim a készülő Kéziratossá nyelvjárási munkák a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában című bibliográfiámból vettem. Mellőzöm a kisebb terjedelmű (20—25 oldalal el nem érő) gyűjtéseket, hiszen azok semmiképp sem lehetnek teljességre törekvők, s a munkát el kell végezni újból azon a területen, legfőképpen támpontul, segítségül lehet használni eze-

ket a későbbi kutatonak. A főlorsolásban a gyűjtőterület alapján általában északról délre, illetőleg nyugatról keletré haladok. Vas megyéből: PAVLICS MARGIT Balozsamesegyes. IVÁN MÁRIA Vaspör, NAGY ISTVÁNNÉ Ivánc, HORVÁTH ISTVÁN Kenyeri, MOLNÁR DEZSŐ a Ság-hegy környéke; Veszprémből: TAMADI LAJOS Balatonkenese; Somogyból: SCHNEIDER MÁRIA Zamárdi, SIMON JÓZSEF Balatonszentgyörgy; Tolnából: CZÉH KLÁRA Szekszárd; Baranyából: BÁCSKAI-BOSNYAK SANDOR több község, NEMES JÁNOS Hosszúhetény, GELENCSE MIHÁLY Orosló; Csehszlovákiából HARMATH LAJOSNÉ Násdseg; a palocsághól KOTROCZÓ BOZSIK LŐRINC több falu; Pest megyéből: KORCSMÁROS LÁSZLÓ Marianosztra, TÓTH MIHÁLY a Galga mente; Bács-Kiskun megyéből: NAGY CZIROK LÁSZLÓ Kiskunhalas; Jugoszláviából: ZÖLDY PAL Bácsotulya; Hevesből: GÁL GYULA Szilvásvárud és Nagyvisnyó; Szolnok megyéből: MOLNÁR ISTVÁN Jászszentandrás; Csongrádból: FEKETE LORÁNDNÉ VECSENYÉS ÉVA Újszentiván, RAKONCZAI FERENC és FEJÉRVÁRI JÓZSEF Hódmezővásárhely, RÁCZ SÁNDOR Földeák; Borsodból: EGER-SZEGI SÁNDOR Purnok; Szabolcs-Szatmárból: BABUS JOLÁN Lónya; Hajdú-Biharból: KECSKES LÁSZLÓ Bagamér, a biharnagybajoni ált. isk. szakköré Biharnagybajom, PINTYE JÓZSEF Csökmő, SANDOR MIHÁLYNÉ Berettyóújfalú; Békés megyéből: KOSA LÁSZLÓ Gyula, BERECKZI IMRE Dévaványa; a mai Romania magyar lakta területéről HERMAN OTTÓ több székely település, SANDOR MIHÁLYNÉ Betfalva és Újszékely, KALLÓS ZOLTÁN Gyimesfelsőlök frazeológiai kincseiből készített jelentősebb gyűjtést, és helyezte el a Néprajzi Múzeum Étnológiai Adattárában. (Sajnálatos, hogy BURA LÁSZLÓ, Nagykaroly vidékének közmondásanyaga című kézirata, amelyet O. Nagy Gábor is felhasználott nagy adattára összeállításakor, elveszett. Valószínűleg az O. Nagy-hagyatékban lappang.)

A megjelent és a kéziratok munkák áttekintése nyomán érdekes kép alakul ki előttünk a kutatások földrajzi elhelyezkedéséről. Vannak olyan megyék, amelyekből egyetlen gyűjtés sem készült (Zala, Győr-Sopron — ha nem számítjuk a múlt századi, győri gyűjtést, Fejér, Nógrád és a Szovjetunió magyarok lakta területe); a legtöbben csupán egy-két kutatópontra végeztek gyűjtést (Veszprém, Tolna, Bács-Kiskun, Szolnok, Borsod, Szabolcs-Szatmár, Csehszlovákia és Jugoszlávia magyarlakta területei); a többiben sem elegendő a kutatópontok sűrűsége. Egész Romania magyar nyelvterületéről csupán két nyelvjárás szempontu frazeológiai gyűjteményünk van (Sándor Mihályné munkája egyútvé veszi a két falut, pontosabban: ebbe a két faluba való székely családtól gyűjtött) — ha előkerül Bura László munkája, akkor sem elegendő a három kutatópont ily hatalmas területeiről! Végeredményben azt mondhatjuk, hogy az egész magyar nyelvterületen gyarapítani kellene a jó gyűjtések számát, csupán a főlorsolt vagy

azokkal közvetlenül szomszédos, egységes etnikumú és nyelvjárást beszélő községekben nem érdemes még egyszer elvégezni a gyűjtést. Természetesen ilyen településen is ki lehet egészíteni a már meglévő munkákat, hogy azok teljesebbek, tökéletesebbek legyenek. (Igen jó példa erre Kajdi Ferencnek a már említett sárvári gyűjtéskegészítése.) Kutatási lehetőség tehát bőven van, majdnem mindenütt érdemes és szükséges gyűjteni, most tehát lássuk azt, hogyan végezzük a munkát!

A gyűjtés módszereire vonatkozóban sok jó tanácsot adott Kiss Jenő már említett székelyfehérvári előadásában, s mivel ez teljes terjedelmében megjelenik, itt csak néhány nagyon fontos gondolatot veszem át, s szövöm bele a magam javaslataimba. (Mégköszönöm itt is kéziratainak rendelkezésemre bocsátását.) A terület, a kutató település kiválasztása után az első kérdés, hogy mit gyűjtünk. Erre a legjobb válasz tényleg ez: mindent! Sajnos ezt nagyon végezen tehetjük meg, mert időnk és erőnk véges. Ki kell tehát választani a sok téma, a sokféle kötött szókapsolat közül egyet-kettőt, legfőlegbb hármát, s azokat a lehető legnagyobb teljességre törekedve kell összezsűdni a választott községben, esetleg községekben (két három falunál többet ne vállaljunk föl, mert eltérések lehetnek közöttük, és munkánk túlságosan bonyolult lesz, ha mindig az eltéréseket magyarázzuk; ha pedig ezt nem tesszük, akkor használhatatlanná válik a tudományos célú kutatás számára.) Mielőtt a szókapcsolatfajtákat egyenként sorra venném, hadd térjek ki a valamennyi témánál ajánlott nyelvjárású ejtés lejegyzésének kérdésére! Lehetőleg törekedjünk minden gyűjtésünkben a valóban élő nyelvjárású ejtés pontos visszaadására, jelölésére. Nem túlságosan nehéz munka, csak kis türelmet és nagy figyelmet igényel. Egy-két új betűt, jelet kell csak megtanulni (é, á, ê, ä), s a legkezdetlegesebb iskolai végzettséggel rendelkezők is kiváló kutatókká válhatnak. (Neveket nem akarok főlorsolni, de több négy vagy hat elemi iskolai osztályt végzett önkéntes gyűjtőtől kaptunk már hibátlan, pontos lejegyzést.) Néhány jó tanács és példa! (A példákban szereplő lejegyzések a magyar nyelvterület különböző pontjairól valók!) A legfontosabb tanács: mindig azt írjuk, amit hallunk!

Jelöljük az özést (*szed, vész, megész, korész, fönt* stb.), az ézést (*ész, vész, megészik, lész, nē, nēm* stb.), de ha egyik sincs, akkor *e*-vel írjuk a szavakat (*szed, vész, nēm, lész* stb.)! Előfordul gyakran, hogy az *é* és *e* vagy *ö* és *e* ugyanabban a nyelvjárásban, ugyanabban a szóban, jelentkezik (*mégellik*, másutt: *mögellik*), mindhárom egyszerre való előfordulása is megécsik (*föltét* disznóval kukoricát vagy méhekkel cukrot). Ezért nem szabad egységsíteni, sablonra jelölni a hangokat! Jelöljük a rövidebb magánhangzókat (*kut, lud, buza, tiz, víz* stb.) vagy a hosszabbakat (*rájta, bőriju, vörörlány* stb.)! Elsősorban palóc vidéken, de nehé másutt is előforduló *á*-zást is föltétlen jelöljük (*kápa, báta*,

alom, hágo, hámar stb.)! Aki meri vállalni, jelölje az úgynévezett diftongusokat, kettőshangzókat (juó, szankuó, küó, tüó, másutt: jaó, róuzsa, tóu stb.)! A köznyelvinél zártabb ejtést föltétlen jelöljük (kú, lú, usor; labo, házo; szíp, niz, kir, mirég, kényir; kápol, kánól vagy kánal, tánól vagy tánál, válik, hálól vagy hálál stb.)! Jelöljük az -l kiesést és a vele járó pótlónyúlást, magánhangzó-meghosszabbodást (vót vagy vóut vagy vuót, bót, ódal, émént vagy émónt, főkerút stb.); a gy-zést és ty-zést (vargyu, bargyu, gyel, gyün, vág gyo; aptya, kaluptya stb.); a j-zést vagy t-ezést (hájog vagy halog, vájú vagy válu, ijen, ojan vagy illen, ollan, hajja-e vagy halla-é stb.)! Csak ott írjunk ly-t, ahol tényleg az is hallatszik (nyugati palóc vidéken: ilyen, olyan, vállálya, sályata stb.)! Jelöljük a rövidebb vagy hosszabb mássalhangzóejtést (álás, istáló, agodalmas, bozús, ice, fristejűs; esső, tanító, akkár, pappir stb.)! Jelöljük a hasonulásokat (mektanál, másutt: méttánál, mékkeres; Vaszvár: borotfa; méhhal; ronygyos stb.) összeolvadásokat (muattya, morygya, mingyá, kössig, egissig stb.)! Stb., stb., stb. Ha valamilyen nem vagyunk biztosak, hogy jelölni kell-e, inkább jelöljük, ha több emertől is úgy hallottuk ejteni a szót! Természetesen csak ott írjuk így az egyes jelenségeket, ahol valóban így is hangzik! A főnti példák a magyar nyelvterület legkülönbözőbb pontjairól valók. Egy-egy közösségben csak egyik típusú jelenség fordulhat általában elő (kivételek vannak: e~ē~ō, i~é stb.). A lejegyzésben való pontosság a nyelvjárási gyűjtés legfőbb értéke. Valamennyi adatunkat előbb írjuk le köznyelvi, gyakorlati helyesírással, utána aláhúzva írjuk mellé a népnyelvi, nyelvjárási ejtésű alakot! Például: Elment Kukutyinba zabot hegyezni. *Émént Kukuatyinba zabot hágyezni.* Rájött a bónája. *Rágyútt a bónájo.* Úgy hajt, mintha bábáért menne. *Úty hajt, mintha bábájé menné.*

A nyelvjárási ejtés külön jelölése nélkül is elfogadható egy-egy frazeológiai gyűjtés, de értékebb, szebb, hasznosabb a pontos ejtésjelöléssel ellátott.

Az alábbiakban témánként, az állandó szókapszolatok fajai szerint sorolom föl a frazeológiai gyűjtemények főbb követelményeit. (Példáim saját orosházi gyűjtéseimből veszem, s ehhez megjegyzem, hogy Orosháza északnyugat-dunántúli belső nyelvjárásszöglet az Alföldön.)

1. *Köszönések, megszólítások.* A kettőt ne válasszuk el egymástól, mert általában együtt is hangzanak el, könnyű egy munkával a kettőt összehajítani! Így kezdünk a régebbi korok, sokféle, társadalmi osztályok és életkorok szerint is tagozódó köszönéseit, megszólításait fölmutatni, följegyezni! Ki, hogyan köszönt kinek; hogyan szólította? A kisgyermekektől az öreg emberektig, a vezető réteg fölényes köszönésfogadásától a házról házra járó koldusok könyörgő beköszönéséig, a vallásos jellegűktől a kozserleplecskig, a nemek szerinti megkülönböztetés föltartásától a cimboraságban, komaságban levők egymás köszönéséig mindente ténünk ki! Legjobb a kiválasztott adatközlők kérdéseikkel irányítani. Hogyan köszönt édesapjának, édesanyjának, nagy-

szüleinek, saját feleségének, gyerekeinek, női és férfirokonainak; idősebbeknek, fiatalabbaknak; barátainak; jegyzőnek, kántornak, tanítónak, papnak, földbírókosnak, idegennek; utcán, munkahelyen, értekezleten, tanácsházán, templom előtt, templom után, a saját házában, ha más portájára ment be stb.? Ugyanezt más-más vagyoni helyzetű, társadalmi osztályú embertől, nőtől, férfitől, gyerektől, fiataltól, középkorútól és nagyon öregtől is kérdezzük végig (természetesen a gyermekek esetében kihagyva a rájuk nem vonatkozókat)! A kérdezés mellett azonban a legfontosabb a megfigyelés, a tapasztalás: magunkon kezdve, hogy mi hogyan köszönünk, s miniket hogyan köszöntenek, szólítanak; rokonainkon, barátainkon, ismerőseinken, szomszédainkon, idegeneken folytatva. A köszönésekkel együtt a megszólításokat is figyeljük, kutassuk! Végül egész könyvre való adatunk gyűlhet össze egy kisebb faluból is, ha lelkiismeretesen gyűjtöttük anyagunkat. Az alábbiakban nézzünk meg egy részletet a középkori, volt kiszgáza férfiak köszönési és megszólítási formáiból!

(Gyermekkorában a szüleit a napszaknak megfelelően:) Jó reggelt, jó napot, jó estét, jó éjszakát, édesatyám, édesanyám! Jó reggét, jó napot, jó estét, jó éccakát, idésatyám, idésanyám!

(Gyermekkorában nagyszüleit is a napszaknak megfelelően, megszólításuk:) Öregatyám, öreganyám vagy öregszülem. *Öregatyám, öreganyám, örekszülem.*

(Feleségét a napszaknak megfelelően, megszólítás:) Édes, édesanya, anyuk. *Iaés, idésanya, anyuk.*

(Gyermekait reggel:) Szervuszatok, fölébredtetek, gyerekek? *Szerbuszok, fölihreteték, gyerekké?* (Iskoláha menetelkor:) Szervuszatok, jók legyetek, panaszt ne halljak rátok! *Szerbuszok, jók legyetek, panaszt né hajjak rátok!* (Este:) Feküdjetek le, jó éjszakát! *Feküdjetek le, jójokát!* (Külön-külön a gyermekeit keresztneveik becealakjával szólítja:) *Ica, Icakám; Feri, Ferkó, Ferikém; Jaska, Jósti, Jóstikám!*

(Férfirokonait:) Adjon Isten! *Agyon Isten!* (Az első szótag erősen hangsúlyos.) Adj Isten jó napot! *Aggy Isten jó napot!* Jó reggelt, testvér! *Jó reggét, tesvir!* Adjon Isten, sógor! *Agyon Isten, sógor!*

(Nőrokonait mint férfirokonait, megszólításuk általában keresztnevé becealakja:) *Juliskám, Mariska stb.* (Az idősebbek esetében mindig hozzátesszi:) *néni, néném* (régebben:) *néném-aszony.* (A sógornő néha keresztneve nélkül szólítja:) *Jó napot, sógorasszony!*

(Egykorú barátait:) Szervusz, szervuszatok! *Szerbusz, szerbuszok!* (Gyakori a napszaknak megfelelő köszönés, de akkor mindig megszólításal, ami a keresztnevé becealakja vagy névkiegészítő elem:) Jó reggelt, Ferikém! Jó estét, komám! Szervusz, drusza! *Jó reggét, Ferikém! Jó estét, komám! Szerbusz, drusza!*

(A falu elöljáróit mindig a napszaknak megfelelően, tisztségének megfelelő megszólítással:) Jó reggelt, jegyző úr! *Jó reggét, jeddzo úr!* Jó napot, tiszteletes úr! *Jó napot, tiszteletes úr!* (Fiatalabb papnak.) Jó napot, nagyrisztelettű

úr! Jó napot, natyiszteletű úr! (Idősebb papnak.) Jó estét, esperes úr! Jó estét, esperes úr! Jó napot, tanító úr! Jó napot, tanító úr! (Hivatalos helyen mindig a napszaknak megfelelően:) Jó napot kívánok!

(Munkatársainak, munkahelyen:) Adj Isten, emberek! Aggy Isten, emberek! Jó napot mindnyájunknak! Jó napot minnyájunknak!

És így tovább, hosszan részletezve minden helyzetet, találkozási lehetőséget. Általános megállapításokat is tegyünk minden réteghez, korosztályhoz tartozó csoportnál. Például a fenti esetről, a középkorú, volt kúsgazdáknál: idősebbeknek mindig előre köszön, a vele egykorúak esetében fölütéseinek, a falu előljáróinak köszön csak előre, harátoknál fölálva, nem mérlegelve történi az előre köszönés, egykorú nőktől, szegényebektől elvárja, hogy előre köszönjenek, mint ahogyan ezt a fiatalabbaktól is megkívánja, különösen az ismerős gyerekektől, akikre rá is szól, ha szükséges: *Nem tanítot még apád köszönni?* Naponta csak egyszer köszön valakinek, de ha újra találkozni egy közömbös szóval megszólítják egymást: *Hogy mégy a munka?*

A fölörölások után készítsunk betűrendes köszöneti és megszólítási szótárat. Ehhez nagy segítséget nyújt Tóth Mihály említett könyve.

2. Szükségességek, káromkodások, átkozódások, fohászok. Ugyancsak korosztályok- és nemeként kell az adatközlőktől gyűjteni. Azt is figyelembe kell vennünk, hogy milyen alkalomból, mire, kire vonatkozik az adat. Nemcsak a különböző életkorúak és társadalmi helyzetűek, műveltségi színvonalúak káromkodnak, átkozódnak másként, hanem ugyanazon személy is más szavakkal szidja, korholja a gyermekeit, rokonságát, haragosait, állatait, tárgyait stb. Egy falu szitokanyaga jelentős lehet önmagában is (még eddig teljességre törekvő gyűjtés nem készült sehonnan), de összekapcsolhatjuk az anyagot a következő pontban tárgyalt csúfolódásokkal is. Némelyik szitok, átkot meg kell magyaráznunk, ha kapunk rá tájékoztatást, de ha nem, akkor mi ne tudálkoskodjunk! Akkor is írjuk le a népies magyarázatot, ha nem értünk vele egyet! Az adatok nagyobb részénél, de különösen a fohászoknál majdnem mindig meg kell jegyeznünk, hogy milyen alkalommal, milyen érzelmi telítettséggel hangzanak el. Az alábbi példák egy középkorú nő ilyen témájú frazenológiai kincséből valók.

(Tárgyra:) *A fene erre volna meg ezt a kist, de életlen! A fene erre volna meg ezt a kist, de életlen! A zördög vigye el az egészét! A zördög vigye el a zörgézet!* (Rossz piacra.) *Csapjon bele az Isten nyila! Csaptyom bele az Isten nyila!* (Leomló meszelésű házra.)

(Állatokra:) *A fene a högyőikkkel! A fene a bögyötöggel!* (Baromfiakra etetés közben.) *A nyű essen beléd! A nyű essem beléd!* (Téhenre, ha fejéskor nyugtalan.) *A bőr hüljön rád! A bőr hüjjen rád!* (Bármilyen állatra.)

(Saját gyermekeire.) Vigyen el az ördög benneteket! Vigyen el a zördög benneteket! (Haragból rosszaságról, káromlért.) *Ne rosszkodj, mert elvisz a rézfaszú bagoly! Né rosszakodgy, mert ővisz a rézfaszú bagoly!* (Icsztésű.) *Kereszt-*

anyád térdkalácsa! Keresztanyád tigrye kalács! (Ellenvetésként.) *Maradjatok veszteg, mert becsuklak a kaminba benneteket! Maraggyatok veszteg, mert becsuklak a kaminba benneteket!* (Fenygetésül. Sok helyen a kemence szája előtt volt egy kis tér, amit ajtó zárt le. Csak fölülről, a keményből kapott világosságot.) (Férfiére:) *A fene a belebe, már megint iszik! A fene a belebe, má megint iszik! Az Istenét a fejének! Az Istenit a tejinek!* (Ha elfelejt valamit.) *Hová tette az eszét? Hová tette a zeszű?* (Ha rosszul csinált valamit.)

(Haragos korabeli nőre:) *Rohadjon meg alatta a szalma! Rohaggyom még alatta a szóma!* (Csak háta mögött.) *Legyen olyan súlyos beteg, hogy ne tudjon fölkelni még annyi időre sem, amíg a szalmaszakja megszárad! Ne legyen aki ápolja, forgassa, szalmát cseréljen alatta!* *Folyjon ki a szeme! Fojjon ki a szeme!* (Általában olyanra, aki hazugságot terjeszt, mintha látta volna.) *Száradjon le a keze! Száraggyon le a keze!* (Tolvajra.)

Az effajta kifejezésekhez is készítsunk szótárat, ahol egy-egy vezérszó berürendjében következzenek az adatok! A vezérszó a kifejezés legfontosabb szava legyen (névelők, köröszők, módosító szavak ne)! A vezérszó első betűjét húzzuk alá! Például:

A nyavalya essen bele! (Enyhe; tárgyra, állatra; ált.)

A nyavalya törje ki! (Enyhe; állatra, emberre; rég.)

A nyű essen bele! (Enyhe; állatra; rég., ritka)

Az ördög vigye el! (Enyhe; ált.; gyak.)

3. Csúfolkodások. Ide tartoznak a csúfoló szókapsolatok, amelyek általánosan lehetnek egy-egy településen, s a fölneveltek is használják. Például: *A pallásra jár nevetni. A pallásra jár nevetni.* (Tulságosan komoly.) *Nyikorog a szája, ha musolyog. Nyikorog a szája, ha musolyog.* (Olyan ritkán fordul vele elő. Komor, kedvtelen.) *Kibaszná a kecskét két krajcárért a sárból. Kibaszná a kecskét két krajcárért a sárból.* (Kapszi.) Stb. Többességükben azonban a csúfolkodás szokása gyerekek között él, s rendszerint rigmusos, ritmikus körött szokapsolat a formájuk. Gyakoriak a névcsúfolók, amelyeknek általában semmi tartalmi kapcsolata nincs a csúfolt névvel, csupán az obszcenitás, trágárság vagy a váratlan rím esetleg a ritmus tartja életben, s hagyományoztatja egyik nemzedékről a másikra. Ezeket érdemes nevenként együtt fölörölni.

László, nemzetiszin zászló. László, nemzetiszin zászló.

Lackó, fickó, göndör disznó. Lackó, fickó, göndör disznó.

Vigyázz, Laci, sebbe rug a paci! Vigyázz, Laci, sebbe rug a paci!

Vigyázz, Laci, tókön rug a paci! Vigyázz, Laci, tókön rug a paci!

Lacika, gyere el a moziba! Lacika, gyere el a muziba!

A *falucsuólók* régebben különösen a katonaságnál voltak használatosak, ahol egyúvé kerültek sok különböző településről való ember, s ezeket néha mesterségsen is egymás ellen ingerelték.

Természetes módon is terjedtek azonban a falu-csüfölök, de általában mindig csak a szomszédos falvak csüföleit mondják el szívesen. A saját falujáról nem érdemes csüfölöt gyűjteni senkiről! Ezem ritka is egy-egy település leírásában, néprajzi, nyelvi bemutatásában, frazeológiai kincsének közreadásában a falucsüföl. Általában nagyobb területtől, legalább egy járásból szokták összegyűjteni az anyagot. Igen sok a vándortéma, a több falura is elmondott csüföl. Ez nem baj, s akkor is jegyezzük föl, ha már másutt másként mondták másik faluval kapcsolatban! Éppen ezek a változatok az érdekesek, lehetnek értékesek. Rendszerint minden falucsüfölohoz egy-egy történetet kapcsolódik. Ezeket próbáljuk följegyezni pontos nyelvjárási jelekkel. Ritkán, de előfordul, hogy egy-egy falura több csüföl is él. Ezeket mind jegyezzük le a hozzájuk kapcsolódó történetekkel együtt! Példa: Gombóchorotváló orosházjak. (Nagyon takarékosak, tukágosan spórolósoak, s a megpenészedett ételről lekapanják a penészréteget, utána elfogyasztják.)

A csüföladásokat ritkán gyűjtik együvé. Általában a csüfölő szókapcsolatokat a tájszavakhoz vagy a szó értékű szókapcsolatokhoz sorolják. A névcsüfölöket a névtárak tartják nyilván, ha egyáltalán foglalkoznak velük. (A csüfölő hangulani ragadványneveket magam is a ragadványnevek közé utalnám.) A falucsüfölök rendszerint külön szerepelnek, vagy a helynevek közé veszik föl a publikációk. Lehetséges azonban olyan pályamunka is, amely kizárólag e témákról szól, hiszen anyagát tekintve nem lenne szegényes egy teljességre törekvő gyűjtés ezen a területen sem.

4. Szó értékű szólások. Olyan állandó szókapcsolatok, amelyek általában két-három elemből állnak, de csak egyetlen fogalmat jelölnek. Hangulati hatásuk sokkal erőteljesebb, mint az egyszerű szavas szinonimáiké. Elképzelhető teljesen különálló fölsorolásuk is, de nem szokták ezeket külön gyűjteni, hanem a szóláshasonlatokkal, közmondásokkal együtt kerülnek följegyezésre, s természetesen azok közé épülnek be a közlésben is. Besorolás alapjául leghasznosabb itt a vezérszavak betürendje, s a vezérszó első betűjét húzzuk ki is alá! Sok szólást hosszabb magyarázattal kell ellátni, s jó, ha ez a magyarázat néprajzi. Néhány példa a szólások közlésére:

közé fér az Isten áldása közé fér az Isten áldása 'nagyon ritka', (gabona)
fekete bárány lehet báran 'kiközösített, elmar, megkülönböztetett'
elnyomja a buzgoság ényamgya ja buzgoság 'elalszik',

gazit vet rá gaszt vet rá 'ellop' „Rigén a fűdekén égygüd dögözök közzül, ha égygüknek mek-tocétt a másik szérszamo, letakarta ek kiz gazzá, szómává, vagy ami vót, hogy né tanajjo még a gazdaju. Asztán este vagy másnap elővette ű, asz lekföllehb asz monta, hogy úty tanato. Ami igaz is vót, csak hát ű dukta É, hogy ű tanajjo még.” „Má csak vidzbü monygyak: de jó küved [kaszaköved] van, vigyáz, mer gaszt veték rá!”

göze sincs hozzá göze sincs hozzá 'nem ért valamihez',
kiadták neki az ohsitot kiattak neki a zopsitot 'elküldték',
föl is út, le is út föl is út, le is út 'elmehet bár-hová'

5. Szóláshasonlatok. Olyan szólások, amelyekben egy hasonlított fogalom a *mint*, *mintha* kötőszó közbeiktatása révén összekapcsolódik valamilyen konkrét, általában helyi hagyományban ismeretes hasonlóval. Sok közismert is van közöttük (Játszik, mint macska az egérrel. Lapul, mint a nyúl a bokorban. Stb.), de fontosabbak az ismeretlenek, egy faluhoz, településhez kötődők (Átesett, mint szentesi ember a talicskán. Hosszu, mint a csiszár lánya. Stb.). Eddig általában a szólásokkal, közmondásokkal együtt gyűjtötték a szóláshasonlatokat is, és a vezérszavak betürendjébe illeszkedve foglalták el helyüket a másik két frazeológiai fajta között. A szóláshasonlatoknak is meg kell adni a jelentését, s ha sikerült földeríteni az eredetüket, akkor természetesen azt is közöljük! Stilisztikailag ezeket is minősítjük! Példák:

Átesett, mint szentesi ember a talicskán. Átesett, mint szentesi embér a talicskán. 'Szertencésen keresztüljutott valamin (viszga, soruzás, betegség stb.)' Ált. gyak.

Jön, mint a hajdemennykő. Gyüm, mint a hajdeménkü. 'Gyorsan jön.' Rég., ritka.

Rüg-vag, mint Vangyel ökre. Rüg-vag, mind Vangyél ökre. 'Vaktában kapálózik, meg-gondolatlanul verekszik.' Régi, ritka. „Vót a faluba égy Vangyél nevű embér. Oszt ennek az ökre éccér megveszett. Léhet, hogy veszett kutya harapta meg, léhet, hogy valami mázs haja vót, nem lehetett vele bírni. Agyon köllött löni.”

Sötét, mind az őszaka. Sötét, mind az iccaka. 'Nagyon sötét, buta.' Gvak., újabb.

Száráz, mint a pordorja. Száráz, mind a pördörnya. 'Nagyon száráz.' Régi, ritka.

6. Közmondások. A legszebb, tömör népi életbölcsességeket tartalmazó kötet szókapcsolatok. Általában egész mondatok, de lehetnek összetett mondatok tagmondatai is. Gyűjtésük egyik legfontosabb, de legnehezebb feladat. Nagyon nehéz megfigyelni, kilesni a használatukat, s ha kisebb mennyiséget játszi könnyedséggel össze is gyűjtünk, minél tovább szeretnénk bővíteni anyagunkat, annál nehezebb a munkánk. Vezérszavaik szerint soroljuk ezeket is betürendbe, adjuk meg jelentésüket és stílusminősítésüket! Példák:

Bolond lyukból bolond szél fúj. Bolond lyukból bolond szél fúj. 'Aki kevésbé értelmes, arról ne várjunk okos beszédet.' Ált., gyak.

Nyomatató lónak nem kötik be a száját. Nyomatató lónak nem kötik be a száját. 'Aki valamilyen élelemmel dolgozik (gyümölcsöt szed), abból chet böszgesen.' Régi.

Jó az öreg a háznál. Jó a zöreg a háznál. 'Idős korban is használhat valaki a családjának, főleg észével, tanácsával.' Ált., gyak.

Öreg ember nem vén ember. Öreg embér nem vén embér. 'Idős korban is lehet valaki erős, rátermett a munkára, szerelmre stb.' Ált., tréfás.

7. Időjárás, mezőgazdasági megfigyelések. Sok alapos megfigyelésre, általános régi tapasztalatra épülő kötött szókapcsolatok lehet találni minden egyes nyelvben s minden egyes település nyelv-járásában is. Ezek területenként mindenképp eltérnek egymástól, hiszen a keleti nyelvtérületen (Moldva, Bukovina, székelység stb.) más lehetett a következménye egy természeti jelenségnek, más az előzménye egy időjárás változásnak, mint nyugatabbra (Dunánál) vagy északon. A gazdasági megfigyelések a föld minősége, talajvízszint, évi csapadékárlat stb. szerint változtak. Az általában természetű növények is befolyásolhatták a szókapcsolatok közötti választást e téren.

Az ide tartozó frazeológiai egységeket általában tanácsos különválasztani a többitől, esetleg a következő pontba sorolt babonákkal lehet őket együtt gyűjteni és közölni. (Jóllehet nem azonos a kettő!) Betűrend helyett itt javasolom a témák szerinti csoportosítást, de lehet esetleg a vezérszavak betűrendjét követni itt is. Melléjük is adjuk meg a jelentést, és ha lehet, akkor stílus-minősítésüket is! Példák:

Délről derül, bocskor merül. *Délről derül, bocskor merül.* 'Ha délen fölszakadozik a felhőzet, akkor még nagy eső várható.' Régi, gyak.

Estéli vendég maradós. *Esteli vendég maradós.* 'Ha este kezd esni az eső, akkor hosszasan, rendszerint reggelig esik.' Régi, gyak.

Márciusi por, májusi eső aranyt ér. *Márciusi por, májusi eső aranyt ér.* 'Szár az március és cső a május után jó gabonatermés várható.' Gyak., ált.

Fekete széna, fehér kenyér. *Fekete széna, fehér kenyér.* 'Ha tavasszal, kaszálás után sok eső esik, megfeketedik a széna, de jó buzatermés lesz.' Reg., ritka.

8. Babonák. Mint fentebb említettem, csupán az időjárás megfigyelésekkel kapcsolható össze gyűjtésük és közzétételük is. Természetesen, ha valaki egy település teljes frazeológiai kincsét össze akarja gyűjteni, nem maradhatnak közülük ki a babonák sem. Inkább néprajzi témának tartják többen, de kötöttségük, gyakran használt, regula szerű megfogalmazásuk a nyelvészeti körébe is utalja őket, hiszen nyelvi formájuk hasonló a közmondásokéhoz. Mindenképpen magyarazatok igényelnek, s ezt néprajzi formában helyes megadni. Sokszor nem sikerül földteríteni a babona kiváltó okát. Ilyenkor ne is erőltessük, mert téves magyarázatot kaphatunk! Ha azonban adatközlőnk magától mond valószínűleg hibás magyarázatot, akkor azt inkább le akar kérdőjellel, akár anélkül, mert a népi gondolkodásmódra vet jellemző fényt egy eltorzított, félreértett magyarázat is! Legjobb témák szerint csoportosítani a babonákat. Végigkísérhetjük a bölcsőtől a koporsóig az emberi életet, s megkérdezzhetjük, milyen cikkszakaszhoz, milyen babonák kapcsolódnak. Különösen sok babona fűződik az emberi és állati betegségekhez. Néhány példa a közzétételre:

Keresztúton talált pénz ne vegyél föl! *Keresztúton talált pénz ne vegyél föl!* Régi, ált. 'Rigén ha valami kelise vő valakinek, körülkerítette valamit, leköpször éty finyész pizze,

osztán iccaka azt edopta a zuckérésztözödizs-be. Aki ott mékánáto, oszt fővette, ara áragat a beteksig.'

Pénteken ne vágjál körmöt! *Péntéken ne vágjál körmöt!* Régi. 'A pinték ojan szerénscitlen nap, oszt ha akkor vágjyo valaki ja körmit, hád begyullad.' 'Ha valaki pintéken vák körmüt, akkor mékhal valakije a rokonságbul.'

Ne dobd el a kócod [hajad], mert beteg lesz! *Ne dobd el a kócod, mer beteg lesz!* Gyak., ált. 'A mékszérzet hajja mindérfile boszorkánágot csinýátok, azír nem vót szabad edobnyí.' 'A verib behorgya ja fískibe, oszt atul leszúng betegék.'

9. Szállógék. Legkevésbé kutatott műfaja a frazeológiának az irodalmi alkotások egyes mondarainak, mondatszakaszainak, szókapcsolatainak a néprajzi szinten való előfordulása, használata. Eddig ezeket nem tartották érdemesnek összegyűjteni. Jóllehet megjelent jó néhány magyar szállóigetar, de ezekben eredeti formájukban szerepelnek a köznyelvben is megtalálható, szállóigévé vált részeket. Pedig annak kutatása is fontos a néprajz és néprajz szempontjából, hogy miképpen alakulnak, módosulnak a népi használatban ezek a mondatok vagy mondatrészletek. Kik és mikor használják őket? Mennyire terjedtek el? Honnan, milyen írói művekből jutott legtöbb a népi nyelvhasználatba? Igen fontos művelődéstörténeti következtetéseket lehet levonni belőlük.

Közösorolhatók a szólásoknak, közmondásoknak vezérszavai alapján. Nem szükséges megjelölni, honnan erednek, kinek a műveiből valók, vagy éppen népmeséik. Ezt majd megteszik a munkát felhasználó hivatásos kutatók. Ha azonban földolgozást is adunk a gyűjteményhez, akkor föltétlen külön kell velük foglalkoznunk. Jegyezzük föl a használat körülményeit, jelentésüket, gyakoriságukat! Példák:

Mit neki Hekuba! *Mit neki Hékuba!* 'Nem toródik semmivel, célja érdekében más emberre nincs tekintettel.' Régi, ritka.

Egyszer volt Budán kutyavásár! *Egyszer volt Budán kutyavásár!* 'Nem lehet megismételni valami jó, hasznos, szerencsés dolgot.' Gyak., gúnyos.

Hol jársz, ahol a madár se jár? *Hol jársz, ahon a madár se jár?* 'Ritkán jön erre bárki, hogy kerütel ide?' Gyak., tréfás.

Ki-ki nyugalomba! *Na hát akkor, ki-ki nyugalomba!* 'Este van, le kell feküdni.' Tréfás, familiáris, ritka.

Hol van a tavalyi hó? *Hol van a tavalyi hó?* 'Ami elmúlt, ne keressük!' Gyak., ált.

10. Népi rigmusok, köszömvénsek. Majdnem kizárólagosan a néprajz tárgykörébe tartozó kötött szókapcsolatok tartoznak ide, de pontos nyelvjárási lejegyzésük értékesé teszi a nyelvjárás-kutatók számára is őket. Különösen akkor érdekesek, ha változatai élnek a nyelvtérület különböző pontjain, s ezeket össze lehet hasonlítani. Ide tartoznak a névnap-i köszöntők, lakodalmi kikerők, ételbejelentők, berlehemi, húsvéti, Balázs-napi stb. gyermekversek stb., stb. Külön

való gyűjtésük és közzétételük indokolt, példák sem adok itt rájuk.

A gyűjtés módszerei. Lehetőleg olyan településen gyűjtünk, ahol mi magunk is otthonosan mozgunk; nem csupán az embereket ismerjük jól, hanem a nyelvjárást is, a szokásokat, szóhasználatot is! Legkönnyebben anyanyelvjárásunk területén végezhetjük a kutatást. Legjobb gyűjtési módszer a megfigyelés. Amikor hallunk valamely új adatot, rögtön jegyezzük föl! Így azonban a teljesség igényét aligha tudjuk megvalósítani, vagy csak nagyon hosszú idő alatt. Meg kell tehát gyorsítanunk a munkát! Néhány jó adatközlő kiválasztásával tudatos, célratoró gyűjtést kell végeznünk. Kik a jó adatközlők? Akik helybeli származásúak mindkét ágon legalább a nagyszülőikig, jól beszélnek a helyi nyelvjárást; nem túlságosan olvasótrák, nem tudálekosak, de nem is műveltek különösebben, mégis értelmesek ahhoz, hogy megértsék celunkat, munkánk értelmét; segítőkészek, türelmesek, szívesen dolgoznak velünk együtt. A legjobb adatközlők rendszerint a közelebbi rokonságból kerülnek ki. Legyenek között férfiak és nők, idősebbek és középkorúak, de fiatalok is, a múltban módosabbak és szegényebbek egyaránt!

Bármelyik témakört is választjuk, először próbáljuk közvetlen beszélgetéssel megszerezni az adatokat! Amikor már több nem jut magától eszébe az adatközlőnek, akkor kezdjük el módszerezsen kérdeznél. Kérdéseink ne egyetlen adata konkrétizálójának, hanem legyenek gondolatébresztők, több adat is jusson eszébe róluk a megkérdezettnek! Példák: Hogyan szidták meg a rossz gyerekeket? Mit mondtak a kikapós asszonyokról? Mit tartanak a boszorkányokról? Milyen babona fűződik a születéshez, új asszony érkezéséhez, temetéshez stb.? Legjobb előre megfogalmazni ezeket a kérdéseket, mert akkor gördülékenyebb, eredményesebb lesz a gyűjtésünk.

Amikor már végképp kifogytunk a kérdésekből, akkor vehetünk elő egy nagyobb gyűjteményt (szólasók és közmondások gyűjtésekor természetesen elsősorban O. Nagy Gábor Magyar szólasók és közmondások című könyvét), hogy megállapítsuk, nem maradt-e ki valami. Fölolvassuk az adatközlőknek az egyes frazeológiai egységeket, s megkérdezzük, hogy ismerik-e, használják-e azokat, ugyanebben a jelentésben, vagy egész más értelemmel. Ha ismerik, akkor följegyezzük az itt használt nyelvjárási alakját, jelentését, a használat körülményeit: hangulatát, gyakoriságát stb. Teljességre törekvő gyűjtéskor az is lényeges, hogy mit nem ismernek, mit nem használnak. Ezt általában áthúzott nullával (0) jelöljük. Ha

csak azokat az adatokat gyűjtjük, amelyek O. Nagy könyvében nincsenek meg, akkor az ugyanolyan formájú és jelentésű egységeket kihagyjuk a gyűjtésünkből. Az adatközlők faggatásakor vigyázzunk arra, hogy ne fárasztuk ki túlságosan őket, mert akkor inkább ránk hagynak mindent, csak-hogy szabaduljanak tőlünk.

Legjobb minden adatot külön cédulára, levelezőlap nagyságú (10 x 15 cm) lapra írni. Ezeket később rendezhetjük a megfelelő módon (betűrendben vagy témakörök szerint), s az azonos adatok a különböző adatközlőktől is egymás mellé kerülnek.

Elsősorban jól szerkesztett adatgyűjtéseket kérünk és várunk, de ezek elé is adjunk néhány lapnyi bevezetést. Ebben szerepeljenek a kutartott település legfontosabb ismérvei, adatai (elhelyezkedés, lakosságszám, etnikai hovatartozás, nyelvjárásiasság foka, a gyűjtés célja, módszere stb.), az adatközlők személyes bemutatása, életkora, foglalkozása, vallása is hasznos adat lehet. Munkánk fontosabbik része azonban az adattár. Ebben számozzuk meg folyamatos sorszámmal (nem betűnként újrazvevél) az egyes adatokat. Ha nem betűrendben szerkesztettük az adattárt, akkor kapcsolunk hozzá betűrendes mutatót, amely az adatok sorszámaára hivatkozik.

Legalább négy, de inkább öt példányban gépeljük le az egész munkát! Két példányt küldjünk be a megyei múzeumnak pályázatra, egy példányt (lehetőleg az első, a legjobban olvasható) az esetleges megjelentetéshez lesz szükséges, egy példányt illik adni a helyi múzeumnak, gyűjteménynek, ha van ilyen (ha nincs, akkor az iskola irattárában érdemes elhelyezni), egy példányt pedig mindig maradjon a szerzőnek, addig is, amíg nyomtatásban meg nem jelenik! A megyei múzeumok pályázatának határideje általában szeptember elsője. Ott bírálják először el a munkát, majd az arra érdemeseeknek egyik példányát elküldik a Néprajzi Múzeumba, ahol országos zsűri véleményezi és esetleg tovább jutalmazza a dolgozatot. A határidő miatt azonban ne kapkodjunk el, ne csapjuk össze a munkát! Minden esztendőben lesz pályázat, s inkább finomítsuk, egészítsük ki eddigi gyűjtésünket, s a következő évi pályázatra küldjük be időben! Jobb egy kifogástalan munka később, mint egy hiányos, csonka, kifogásolható dolgozat az idén! A belső értékek mellett fordítsunk gondot az olvashatóságra, a géphibák, ékezethiányok javítására, pótlására, hiszen több évtized, de akár évszázadok múlva is használhatják, idézhetik, értékelhetik munkánkat!

Amennyiben bámmivel kapcsolatban kérdése, kétsége merülne föl, kérem, keressen föl levélben, s tölem telhetően igyekszem segíteni. Címem: dr. Hajdu Mihály, egyetemi docens, ELTE BTK, Budapest Pf. 107. 1364.

Hajdu Mihály

1986 AUG 14

1763

1986/4

HONISMERET

A HAZAFIAS MÉRFONT FOLYÓIRATA

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA

Adalékok Belső-Józsefváros történetéhez. Szerk.: Szabó-Pap Krisztina. A Budapesti Városzegyenes Egyesület kiadása. Bp. 1985. 368 old.

Ambrus Péter: Alkohol az életmódban. Művelődéskutató Intézet kiadása. 1985. 162 old.
Egy szegénytelep élete.

Barabás Miklós önéletírása. Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár-Napoca—Gondolat, 1986. 169 old.

Az egykori Erdély színes leírásán kívül megtalálhatjuk benne a bukaresti, a pesti, a bécsi és az itáliai élményekről szóló beszámolókat is.

Bakay Kornél: Kőszeg, Jurisics vára. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 208. Bp., 1985. 16 old.

Bakay Kornél: Kőszeg, középkori védművek. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 209. Bp., 1985. 16 old.

Bakay Kornél: Somogyvár, Bencés apátság romjai. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 201. Bp., 1985. 16 old.

Balogh István: Ecsedi István élete és munkássága. Folklor és etnográfia, 20. KLTÉ Debrecen, 1985. 118 old.

Barcy Zoltán—Somogyi Győző: A szabadságharc hadserege. Corvina, 1986. 240 old.

Az album formájában megjelenő kötet az 1848—1849-es szabadságharc hadseregének teljes öltözék- és felszereléstípusainak bemutatására vállalkozik 120 színes képtáblán és több mint 500 rajz segítségével.

Bartók Lajos: Ipolytarnóc, ősmaradványok. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 196. Bp., 1985. 16 old.

Bács—Kiskun. Összeállította Gera Sándor. Magyarország megyéi. Kossuth, 1986. 212 old.

Bernardo de Aldana magyarországi hadjárata 1548—1552. Közreadja Szakály Ferenc, fordította Scholtz László. Bibliotheca Historica. Európa, 1986. 336 old.

Aldana spanyol zsoldoskapitány volt, akiről 1548-ban V. Károly császár küldött Magyarországra, hogy segítsen I. Ferdinándnak a török és a lázongó magyar oligarchák ellen vívott harcban. Magyarország helyzetéről levelekben számol be öccsének, s ezek a beszámolók sok tekintetben új megvilágításba helyezik a XVI. századi magyar történelmet.

Békés megyei szücschimzések. Szerk.: Charecsek Andrásné. Gyűjtötte és tervezte Belda Mihályné és mások, rajzolta Illés Károlyné. Kiadja a Békés Megyei Művelődési Központ. Békéscsaba, 1985. 263 old.

Bél Mátyás: Buda visszavivásáról. Zrínyi, 1986. 120 old.

A XVIII. század első fele egyik legsokoldalúbb tudásának 1737-ben, latin nyelven írt történeti-földrajzi munkájából kiválasztott rész Buda 1686-os visszafoglalását írja le.

Bibó István: Válogatott tanulmányok 1—3. Magvető, 1986. 2313 old.

Bugas-Mészáros Károly: Mezőhegyes, műemlékek. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 193. Bp., 1985. 16 old.

Czipó Ernőné: II. Rákóczi Ferenc. Ajánló bibliográfia, 1976—1984. Kiadja a Balassi Balint Nográdi Megyei Könyvtár. Salgótarján, 1985. 23 old.

Csánki Dezso—Fekete Nagy Antal: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában 1—5. kötet. Állami Könyvterjesztő Vállalat (Reprint kiadás) 1986. 1. kötet: 788 old., 2. k.: 860 old., 3. k.: 696 old., 4. k.: 415 old., 5. k.: 971 old.

Vármegyék, városok, helységek, várak és nemcsi családok tájegységenként rendszerezett történetét olvashatjuk az először 1890 és 1941 között megjelent műben.

Csankó Éva: Villány, szoborpark. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára 191. Bp., 1985. 16 old.

Csernus Lukács Lajos: Kőbányai utcák, utak, terek, parkok története. Kiadja Budapest Főváros X. Kerületi Tanácsa V. B. Bp., 1985. 139 old.

Csillag András: Pulitzer József makói származásáról. A makói múzeum füzetei, 46. Szerk.: *Tóth Ferenc*. Kiadja a Városi Tanács és a József Artilla Múzeum. Makó, 1985. 28 old.

Csongrád megye némozgalmának története. 1945—1970. Szerk.: *Nagy Pál*. Kiadta a Csongrád Megyei Lapkiadó Vállalat. Szeged, 1986. 88 old.

Hrabovszki Mihályné: A némozgalom megyei testületének munkája, *Ördög Pirokska*: A szegedi némozgalom 25 éve, *Tamasi Mihály*: Demokratikus némozgalom Makón és környékén, *Szabó Ernőné*: Huszonöt év Hódmezővásárhely némozgalmában, *Pék Józsefné*: Negyed század Szentek demokratikus némozgalmában, Losoncziné *Szentandrási Erzsébet*: A némozgalom Csongrádon a felszabadulás utáni években.

Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1566/67. A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 13. Szerk.: *Gazdag István*. A H-B Megyei Levéltár és a KLTE Középkori Magyar Tanszéknek Közös kiadványa. Szerk.: *Szendrey István*. Debrecen, 1985. 100 old.

Az eredeti, latin nyelvű szöveget *dr. Komoróczy György* olvastata alapján *P. Szalay Emőke* fordította.

Dér Ferenc: A körösladányi közös úton. Kiadja a körösladányi Magyar–Vietnámi Barátság Mezőgazdasági Termelőszövetkezet. 1985. 182 old.

Dojcsák Győző: Amerikai magyar történetek. Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó. Bp., 1985. 255 old.

Domokos Ottó: Pápa, Kékfestő Múzeum. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 205. Bp., 1985. 16 old.

Dorogi Márton: Püspökladányi ácsmunkák, díszítések, cirádák. Szerk.: *Matacsi Lajos*. Kiadja Püspökladányi Nagyközség Tanácsa. 1985. 64 old.

Dümmerth Dezső: Álmos, az áldozat. Panoráma, 1986. 144 old.

A történelem során Álmos alakját fia, Árpád emléke háttérbe szorította. A krónikák arról emlékeznek meg, hogy Álmos apát Erdélyben megölték, nem mehetett be Pannóniába. A szerző ezekkel a kérdésekkel indítja könyvét és megvilágításuk során kitér az istenkirályság eszméjére a születési mítoszok jelentőségére, és a nemzedékek egész sorát átható származastudatra.

Egy tiszántúli város [Szolnok] felszabadulása és újrakezdése. Kiadja a Magyar Történelmi Társulat, Bp., 1985. 114 old.

Az 1985. október 12-én elhangzott előadások: *Korom Mihály*: Az új, a népi demokratikus magyar államiság megszületése, *Mohácsi Ottó*: Szolnok megye 40 éves fejlődése, *Borus József*: Szolnok megye felszabadítása 1944 őszének délkelet-európai hadműveletei során, *Zádor Béla*: A Magyar Kommunista Párt helyi szervezeteinek megalakulása, fejlődése Jász–Nagykun–Szolnok vármegyében 1944–1945-ben, *Kiss Kálmán*: Az új,

demokratikus élet szervezése és kibontakozása Kisújszálláson, *Zsoldos István*: A gazdasági élet megszervezésének kezdetei Kisújszálláson a felszabadulás után.

Endes Mihály: Ritkaságok és jellegzetességek. Bepillantás a tiszai Alföld növényvilágába. Kiadja a Múzeumbarát Kör, Jászberény, 1985. 16 old.

Endrei Walter—Zolnay László: Társasjáték és szórakozás a régi Európában. Corvina, 1986. 355 old.

Erdélyi Erzsébet: Nagykorós utcaneveinek története 1850 és 1982 között. Magyar névtani dolgozatok, 56. Szerk.: *Hajdú Mihály* ELTE Bp., 1985. 66 old.

Farkas László: Hegyhátszentjakab és környéke. Kiadta az Építőipari Szövetkezet, Hegyhátszentjakab. 1985. 37 old.

Fejős Zoltán: Hiedelemrendszer, szöveg, közösség. Műzsák, 1985. 398 old.

Esettanulmány Karancseszi példáján.

Fercsik Mihály: Galga menti izek. Kiadja a Galgavidéke ÁFESZ. Tura, 1985. 140 old.

Fodor József: Veszprém, Szabadtéri Építőipari Gyűjtemény. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 203. Bp., 1985. 16 old.

A Forradalmi Kormányzótanács jegyzőkönyvei 1919. Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta *Imre Magda és Szűcs László*. A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 3. Magyar minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1867—1919. XIII. Akadémiai, 1986. 613 old.

Galambos Ferenc: Vác, műemlékek. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 218. Bp., 1985. 16 old.

Galambos Sándor: Honti Lajos életútja. Kiadja az MSZMP Kunszentmiklósi Nagyközségi Bizottsága, 1985. 62 old.

Gazdag István: A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár története. A H-B Megyei Levéltár Közleményei 21. Debrecen, 1985. 53 old.

G. Beke Margit: Történelmünk: történelem. Tenyék és tanúk. Magvető, 1986. 160 old.

Különös napló az első világháborúból, s hat levél 1944-ből, a sárgacsilagos házból.

Granisztóiné Györfly Katalin: Debrecen, Szent Anna-templom. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 211. Bp., 1985. 16 old.

Granisztóiné Györfly Katalin: Eger, minorita templom. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 216. Bp., 1985. 16 old.

a felszabadulástól a tanácsok megalakulásáig (1944. december 28.—1950. október 22.), *Gáspár János*: A temesvári önkéntesek, *Nagy Ervinné*: Tájébrázolás Madách műveiben, *Palmány Béla*: Hol épült fel Szrahora vára? (A Kaacsics nem Illés ága XIII. századi várépítési és XIV. század eleji történetük néhány kérdéséről), *Zólyomi József*: Pásztorok az Észak-Cserhát falvaiban. Közlemények. Praznovszky Mihály: Menyői Tholvai Ferenc végrendelete, *L. Kecskés András*: Lantrabulacúra — virágének, *Szomszéd András*: Jobbágyiskolázás Kisterenyén a Canonica Visitationiok nukrében, *Molnár Pál*: Tudományművelés Nógrád megyében a felszabadulás után, *Zólyomi József*: Nógrád megyei kereskedők leltarai a 18—19. századból. Muzeológia: *Praznovszky Mihály*: A város és múzeuma, *Kovács Anna*: A város alapító, *Vonsik Ilona*: A munkásmozgalom-történeti kutatás legújabb eredményei, *Prakfalvi Endre*: A Nógrádi Sándor Múzeum képzőművészeti gyűjteménye, *Végh Miklós*: Irodalomszociológiai vizsgálat a századforduló nógrádi sajtójában, *Iványi Zsuzsa*: Honismereti táborok munkája a megyében, *Szvirček Ferenc*: A szénbányászat hatása Salgótarján fejlődésére.

Orbán Balázs: Torda város és környéke 1—2. kötet. Pro memoria. Európa, 1986. 1172 old.

A két kötet tartalmazza a nemrég hasonló kiadásban is megjelent mű teljes szövegét és képanyagát.

Oroszlány tegnap és ma. Szerk.: *Mura József*. Kiadja az MSZMP Oroszlány Városi Bizottsága és az Oroszlány Városi Tanács. 1985. 75 old.

Ortutay Gyula: Magyar népköltészet. Népballadák, népmesék. Gondozta és jegyzeteit összeállította: *Kriszta Ildikó* és *Kovács Ágnes*. Akadémiai, 1985. 374 old.

Oszoli György: A 100 éves magyar harisnyagyártás története. Kiadja a Harisnyagyár, Bp., 1985. 111 old.

Palkó Artilla—Petrik Irén—Zsigmond József: Fel-ső-Maros vidéki varrottások. Kritérium—Gondolat, 1986. 44 old. és 78 tábla.

Péter László: A szerette város. Szépirodalmi, 1986. 544 old.

Szeged város jeles helytörténetésének újabb kötet a város művelődési hagyományairól.

Pulszky Teréz: Egy magyar hölgy emlékiratai. Magyar Hírmondó, Magvető, 1986. 512 old.

A magyargyűlölő osztrák bankár család leánya, *Walter Teréz* előbb *Liszt Ferenc*-ért rajongott, aztán magyar férjéért, *Pulszky Ferenc*-ért, majd a magyar szabadságharc és a magyar nép szenvedélyes híve lett — amint azt emlékiratai tanúsítják. Olyannyira, hogy szakított származása előítéletével és azonosult a magyarsággal.

Rozprávký nanický Žofka. (Zsofka néni meséi). Kiadja a Békés Megyei Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya. Békéscsaba, 1985. 343 old.

Gyűjtötte és bevezette *Krupa András*, a jegyzeteket írta *Gaspariková Viera*, *Kovács Ágnes*; szlovák nyelvre fordította: *Kralík Aladár*.

Saághy István és a Károni Arborétum. Vasi Eletrajzi Bibliográfiák XVI. Írták: *Vénesi Péterné, dr. Mátyás Csaba*. Kiadja a Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár. Szombathely, 1985. 97 old.

Sándorné Horváth Etelka: A gyermekgondozási segélytől a gyermekgondozási díjig. Kossuth, 1986. 160 old.

A kötet a gyermekgondozási segély történetét dolgozza fel.

Sebestény Sándor: Bajcsy-Zsilinszky Endre nemzeti radikális pártja, 1930—1936. Kiadja az Ybl Miklós Építőipari és Műszaki Főiskola. Bp., 1985. 340 old.

Siklósi Vár- és Múzeumbarátai Kör. Szerk.: *Perics Péter*. Kiadja a HNF Városi Bizottsága és a Siklósi Vár- és Múzeumbarátai Kör 1985. 75 old.

Az 1984. március 15-én tartott Tudományos Emlékezés előadásai: *Kovács András*: A siklósi vár a középkorban, *Füzes Miklós*: Táncsics Mihály és a siklósi népképviselő, *Pápay Jenő*: 1848 a pápai nemzetőrség Sellye és Siklós térségében, *Timár György*: Egy ismeretlen középkori siklósi oklevél ismertetése, *Márffy Anitla*: A siklósi járás és Siklós egyesületeinek vizsgálata, 1867—1914. *Vargha Dezső*: Siklós dalosmozgalma a XIX—XX. században.

Soós Imre: Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése. Szent István Társulat, Bp., 1985. 607 old.

Stern Dezső: Nehéz utakon. Kossuth, 1986. 248 old.

A szerző az 1914—1921-es sorsfordító éveket idézi fel egy fiatal magyar értelmiség tapasztalatainak és tetteinek alapján. (Az ungvári Kárpáti Könyvkiadóval közös kiadás.)

Szabó A. Ferenc: Fejezetek a szocialista népesedéscélmélet történetéből. Kiadja a Művelődési Minisztérium Marxizmus—Leninizmus Oktatási Főosztálya, Bp., 1985. 94 old.

Szabó István: Keszthely, tájvédelmi körzet 1—2. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 198—199. Bp., 1985. 32 old.

Az első kötet a táj, a második a tórák leírását tartalmazza.

Szakály Ferenc: Vesztőhely az út porában. Helikon, 1986. 149 old.

Gritti Magyarországon, 1529—1545.

A Szakszervezeti Ifjúmunkás- és Tanoncmozgalom. 1945—1950. Szerk.: *Iabuda Miklós*; összeállította *Deme Péter* és *Molnár István*. Közreadja az MSZMP Párttörténeti Intézete, Bp.-i Műszaki Egyetem Marxizmus—Leninizmus Intézet, Tudományos Szocializmus Tanszék. Kossuth, 1985. 375 old.

források, visszaemlékezések felhasználásával eleveníti fel a korszakot.

Luby Margit: Népmondák Szabolcs-Szarmából. Az előszót *Ujváry Zoltán*, az utószót *Farkas József* írta. KLTE Debrecen, 1985. 96 old.

A magyar állam szervezete, 1944—1950. Készült az Új Magyar Központi Levéltárban. Közg. és Jogi Könyvkiadó, 1985. 857 old.

Magyar és török végvárok 1663—1684. Szerk.: *Bodó Sándor* és *Szabó Jolán* (Studia Agricensia 5.) Kiadja a Dobó István Vármúzeum, Eger, 1985. 314 old.

Tudományos tanácskozás előadásai: Noszvaj, 1984. október 18—19., *R. Várkonyi Ágnes:* Török—magyar végvári rendszer és Buda ostroma az oszmán hatalom visszaszorításának tervei, *Rácz Gyula:* A magyarországi várak szercepe a Szent Liga 1684-i haditerveiben, *Varga J. János:* A kahlenberg-től az esztergomi Várhegyig, *Bánkúti Imre:* Buda 1684. évi ostroma, *Bóka Éva:* Francia vélemények Buda ostromáról 1686, *Praznoszky Mihály:* Nemesi magatartásformák a török kiűzésének idején, *Nagy László:* A 17. századi végvári katonaság erkölcsi-politikai arculata, *Benczédi László:* Dunántrüli végváriak a 17. század végi török háborúban, *Szántó Imre:* A szélnek eresztett végvári katonaság sorsa Zala megyében (1671—1767), *N. Kiss István:* A magyarországi katonaparasztság fejlődése és hatása (1650—1770), *Szabó Jolán:* A végvárok egészségügyi ellátottsága, *Csorba Csaba:* 17. századi végváraink a veduták és a tervrajzok tükrében, *Pálmány Béla:* Magyar és török végvárok Nógrád vármegyében (1663—1685), *Fodor Pál:* Néhány adat a török végvári rendszer állapotáról a 17. század középső harmadából, *Ágoston Gábor:* Az oszmán tüzérség és a magyarországi várharok egy kiadatlan 17. századi török krónika alapján, *Gádl Anita:* Török palánkvárak a buda—eszéki út Tolna megyei szakaszán, *Fenyvesi László:* Az igali portya és a körmendi kőnyavtye balkáni tanulmányai, *Vas Előd:* Az egri vár török védelmi rendszere és az egri ostromzáron átjutott török levelek, *Sugár István:* A török végvárrendszer Északkelet-Magyarországon. *R. Várkonyi Ágnes, Benczédi László* és *Bánkúti Imre* hozzászólásai a tanácskozás előadásaihoz.

Magyar Kálmán: A segédsi királyi ispánság történetéről: XI—XV. század. Kiadja a Segédsi Községi Tanács, 1985. 76 old.

A magyar sport 40 éve. Szerk.: *Szalay Péter.* Írták: *Antal Zoltán* és mások. Kiadja az Országos Testnevelési és Sporthivatal. Bp., 1985. 352 old.

Makk Ferenc: Magyarország a 12. században. Magyar Historia. Gondolat, 1986. 231 old.

Mandel Robert: Hangszerész mesterség: Magyar népi zenezszerzők készítése. *Barabás Márton* és *Nagy Cecília* rajzaival. Műzsák, 1985. 47 old.

Maráz Borbála: Pécs, Jakab-hegy természetvédelmi

terület. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 197. Bp., 1985. 16 old.

Mares Valéria: A Csepeli Papírgyár krónikája, 1983—1985. A Papíripari Hagományok Védelmét Szervező Bizottság közleménye. PNYME Bp., 1985. 140 old.

„Mert ezt Isten bagyta...” Magverő, 1986. 640 old.

Tanulmányok a népi vallásosság köréből.

Meződy Ö. István—Z. Szabó László: Győr. IPV 1985.

102 színes fénykép a városról.

A miskolci Földes Ferenc Gimnázium történetének válogatott dokumentumai a XVII. századról 1950-ig. Kiadja a BAZ Megyei Levéltár, Miskolc, 1985. 75 old.

A dokumentumkötet tartalmazza az iskola katolikus és református elődjének anyagát. Összeállította: *Csorba Csaba, Tóvári Judit, Gállné Jakó Marann.*

Molnár László: Női élettörténetek. Szociológiai tanulmányok 28. Akadémiai, 1986. 248 old.

Esszé tanulmányok formájában mutat be női élettörténeteket, amelyek különböző női nemzedékek életútjának alakulásáról szólnak.

Müncheni kódex, 1466: A nagy evangélium szövege és szótára. *Décsy Gyula* olvasata alapján a szöveget sajtó alá rendezte és a szótári részt készítette *Szabó T. Ádám*, az előszót *Király István* írta. Europa, 1985. 523 old.

A Moldvában keletkezett becses magyar nyelvemlék szövege és szomagyarazata. Térkép mutatja a moldvai magyar települések elhelyezkedését.

Nagy László: Kard és szerelem. Török kori históriák. Madách (Bratislava) — Gondolat, 1985. 420 old.

Nagy László: A török világ végnapjai Magyarországon. Zrínyi, 1986. 336 old.

Buda visszavívásának 300. évfordulója alkalmából jelent meg ez a könyv, mely főleveníti a felszabadító harcok időszakát.

Nagy Sándor, P.: Várpalota, Magyar Vegyészeti Múzeum. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 192. Bp., 1985. 16 old.

A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XI. 1985. szerk.: *Szűcs Ferenc.* Kiadja a Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága, Salgótarján, 1985. 372 old.

Tanulmányok *Jakus Lajos:* Szécsény prókátora Buday Bornemissza Bolgár Pál Bolgárországtól Bolgárfaluig, *Bona Gábor:* Nógrád megyei 48-as honvédek nyomában, *Szűcs Ferenc:* Tények, adatok, összefüggések a nógrádi szénbányászat gazdasági és társadalmi hatásáról, *Vonik Ilona:* Tények és gondolatok az 1929-es bányászatrájkáról, *Leblancné Kelemen Mária:* Szécsény története

Granisztoriné Gyöeffy Katalin: Eger, Szent Bernát-templom. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 215. Bp., 1985. 16 old.

Grejsa Ferenc: Németh László háborús korszaka. Szépirodalmi, 1986. 504 old.

Gyencs Antal ifj.: A mezőgazdasági termelőszövetkezetek társadalmi-gazdasági környezete. MTA Szociológiai Kutató Intézet. Bp., 1985. 237 old.

Gyivicsán Anna: State zo zivota Slovákov v Maďarsku (Fejzetek a magyarországi szlovákok életéből). Kiadja a TIT és a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége. Bp., 1985. 133 old.

Gyulai Iván: Kelemér, Mohos-cavak. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 207. Bp., 1985. 16 old.

Haas Mihály: Baranya földirati, statistikai és történeti tekintetben. Kiadja a Baranya Megyei Könyvtár. 1985. 374 old.

A Pécsen, 1845-ben a Lyceum könyvnyomóintézetében nyomtatott mű reprintje.

Hadik András: Szeged, Fogadalmi templom. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 217. Bp., 1985. 16 old.

Hasznos tudnivalók: Magyar Hirmondó. Magvető, 1986. 540 old.

A kötet két, múlt századi könyv anyagát tartalmazza, mégpedig *Fáy András* Hasznos Házi Jegyzetek című, 1982-ben megjelent munkáját, valamint *Vajda Ferenc* 1899-ből való, kéziratban maradt írását, ami Fáy reformkori műve korrekciójának tekinthető.

Hazlinszky Tamás: Budapest, Szemlő-hegyi barlang. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 204. Bp., 1985. 16 old.

20 éves Algyő szénhidrogén-bányászata, 1965—1985. Kiadja a Nagyalföldi Kőolaj- és Földgáztermelő Vállalat. Szolnok, 1985. 24 old.

Ilyen volt az 1945-ös esztendő. Vál. és összeáll.: Mislai Sarolta. Kiadja a Tolna Megyei Könyvtár. Szekszárd, 1985. 257 old.

Cikkek a Tolna megyei sajtóból.

Jeszzenszky Géza: Az elveszett presztizs. Magvető, 1986. 420 old.

A szerző arra keresi — és találja meg — a választ, mi volt az oka annak, hogy a brit közvélemény a brit sajtó közlései nyomán a XX. század elején alig két évtized leforgása alatt egy Magyarországgal rokonszenvező és annak múltját, jelenét becsülő állásponttól ennek ellenkezőjére tért át.

Kakuk Mátyas: Hangtani változások Kunszentmárton XVIII—XIX. századi családneveiben. Magyar névtani dolgozatok, 54. ELTE. Bp., 1985. 32 old.

Káldy-Nagy Gyula: A budai szandzsák 1546—1590. évi összeírásai. Pest megye múltjából. 6. Pest Megyei Levéltár kiadása, Bp., 1985. 746 old.
Demográfiai és gazdaságtörténeti adatok.

A Kelet Népe 1935—1942. Kossuth, 1986. 360 old.

A Széchenyi István azonos című könyvének alapgondolatát programjaul választó folyóiratból készült fakszimile válogatás tartalmazza az akkori kor minden fontos szellemi megnyilvánulását.

Kertész Erzsébet: A fejedelemszöny. Kossuth, 1986. 176 old.

Zrínyi Ilona, II. Rákóczi Ferenc anyja, a hős munkácsi várvédő asszony sokrétű, színes egyéniség volt: politikusi, gyémantkereső, színi előadó, anyja, szerelmes nő, hűségese feleség, a magyar történelem egyik legnagyobb nőalakja.

Kerner Gábor: Ráckeve, műemlékek. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 194. Bp., 1985. 16 old.

Kessler Hubert: Budapest, Pálvölgyi barlang. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 39. Bp., 1985. 16 old. (3. átdolg. kiadás)

Kiss Lajos: Gombos és Doroszló népzeneje. Jugoszláviai Magyar Népzene Tára I. Kiadja a Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék, 1982. 324 old.

Kozák Károly: Jánoshida, Plébániatemplom. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 195. Bp., 1985. 16 old.

„Közhirre tetetik...” Jászákóhalma és Tiszaroff községek dobolási jegyzőkönyve: az 1944—1945-ös évekből. Összeállította és a bevezetőt írta: *Tóth Tibor*. Kiadja a Szolnok Megyei Levéltár, 1985. 190 old.

Lotharingiai Károly hadinaplója Buda visszafoglalásáról. 1686. Zrínyi, 1986. 528 old.

Budavár felszabadításának 300. évfordulójára jelenik meg először Lotharingiai Károly főparancsnok hiteles, reprezentatív kiadású hadinaplója.

Lendvai L. Ferenc: Protestantizmus, forradalom, magyarság. Akadémiai, 1986. 320 old.

A tanulmány a reformációnak, illetve a protestantizmusnak, valamint az újkori egyetemes és magyar történelem forradalmi mozgalmainak eszméletörténeti összefüggéseivel foglalkozik.

Ligeti Lajos: A Codex Cumanicus mai kérdései. Keleti értekezések, 1. Kiadja a Körösi Csoma Társaság. Bp., 1985. 48 old.

L. Nagy Zsuzsa: Liberális pártmozgalmak 1931—1945. Akadémiai, 1986. 200 old.

A két világháború közötti Magyarország történelmének viszonylag kevésbé ismert fejezete a liberális polgári ellenzék tevékenysége, küzdelme a náciizmus, a hazai szélsőjobboldal, valamint a Hitlerrel való szövetség és következményei ellen. A kötet a korabeli újságok, a képviselőház jegyzőkönyve, levéltári

Szatmári Gizella: Magyar Nemzeti Galéria története és gyűjteményei. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 206. Bp., 1985. 16 old.

Szatmári Ibolya—V. Varga Gyula: Szöttesek Hajdú-Bihar megyében. Kiadja a H-B. megye Tanácsa, Debrecen, 1985. 343 old.

Százhusz horgászvíz. Szerk.: *Vigh József.* Mezőgazdasági—MOHOSZ. Bp., 1985. 261 old.

A könyv elsősorban a horgászoknak szól, de haszonnal forgathatják azok is, akik turisztikai célból akarnak megismerkedni hazánkban ezekkel a ritkán látogatott, többnyire eldugott tavaival, tározóival, holtágaival, csatornáival.

Szeghalom protestáns közössége a XVIII—XIX. sz. fordulóján. Szerk.: *Bencsik János.* Sárreai füzetek, 7. Kiadja a Sárreai Múzeum Baráti Köre és a Magyarországi Református Egyház. Szeghalom, 1985. 110 old.

Bencsik János: Szeghalom és vidékének rokonsági kapcsolatai, *Nagy László:* Edények és használatuk a magyar református egyházban, *Szalay Emőke:* A fűzesgyarmati és szeghalmi református egyház urasztali edényei.

Szenci Tibor: Parasztvallomások. Gazdák emlékezése Vásárhelyről. Gondolat, 1985. 390 old.

Szijjártó István: Diákújságítás Somogyban: Voltantás, 1919. Új évfolyamok: 1969—1980. Módszertani segédanyag. Kiadja a Somogy Megyei Levéltár és a Somogy Megyei Pedagógiai Intézet. Kaposvár, 1985. 47 old.

Szőke Mátyás: Visegrád, Alsóvár, Salamon-torony. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 202. Bp., 1985. 16 old.

Szvecsek Ferenc: Karancsberény, Nógrádi Partizáncsoport Emlékmúzeuma. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 213. Bp., 1985. 16 old.

Tolna megye. Magyarország megyéi 11. Összeállította: *Szabó Géza.* Kossuth, 1986. 147 old.

Udvarhelyszéki törvénykezési jegyzőkönyvek, 1591—1597. Székely oklevéltár. Új sorozat, 2. Közvetésszi: *Demény Lajos és Pataki József.* Kriterion (Bukarest) — Gondolat, 1985. 438 old.

Valter Ilona: Pásztor, Oskolamester-ház. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 219. Bp., 1985. 16 old.

Vargyas Lajos 70. születésnapjára. A Magyar Zene 1985. 1. száma. Bp., 1985. 112 old.

Bónis Ferenc: Adatok Kodály tanulmányának keletkezés-történetéhez, *Breuer János:* 1948. — egy mentési kísérlet, *Dobszay László:* A tonalitáselemzés három rétege, *Itzés Mihály:* Magyar nyelv—magyar ritmus: Zrínyi prózája Kodály zenéjével, *Kárpáti János:* Mitoszkatás és zenetudomány, *Króó György:* Eutiant és Loherangrin, *Paksa Katalin:* Dialektusvonások egy XVII. századi magyar népének előadásában, *Sárosi Bálint:* Egy hangszeres dallam, *Szemere Anna:* „A jövő itt van és sose lesz vége.” Tér- és időképzetek az Európa Kiadó együttes zene- és szövegvilágában, *Szendrei Janka:* A Szentiváni ének zenetörténeti rétegei, *Vikár László:* Török elemek a volga-kámai finnugorok zenéjében, *Mozi, Alexander:* Verbunkos.

Vay Sarolta: Régi magyar társasélet. Magyar Hirmondó. Magvető. 1986. 612 old.

A múlt századi újságíróró Mária Terézia uralkodásától V. Ferdinánd leköszönéséig tekinti át a magyar és az osztrák történelmet, s ad színes képet az akkori társasélet nevezetesebb eseményeiről.

Vác és a Börzsöny vidéke. (Szerzők: *Galambos Ferenc* és mások). Panoráma, 1986. 158 old.

Veszprémi László: Országos Széchenyi Könyvtár története és gyűjteményei. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 212. Bp., 1985. 16 old.

A Vépi Mezőgazdasági Szakmunkásképző és Munkástovábbképző Intézet negyedszázados fejlődése. Szerk.: *Ugróczky Ferenc.* Kiadja az Intézet, Vép, 1985. 81 old.

Visnya Aladár természettudós. Vasi Életrajzi Bibliográfiák XV. Összeáll.: *dr. Jeanplong József és Vértési Péterné.* Kiadja a Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely, 1984. 90 old.

Voit Pál: Eger, Főszékesegyház. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 214. Bp., 1985. 16 old.

Winkler Gábor: Győr, Evangélikus öregtemplom. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 200. Bp., 1985. 16 old.

Zentai Tünde: Ormánsági hiedelmek. A Folklor archívum, 15. Kiadja az MTA Néprajzi Kutató Csoportja, Bp., 1983. 220 old.

Zoboralji Híradó. CSEMAKOK JB—JUGYIK, Nyitra, 1986. 23 old.

A nyitrai magyar fiatalok Juhász Gyula Körének sokszorosított tájékoztatója.

Zsámbéki László: Magyar művelődéstörténeti kislexikon. Tudománytár. Könyvért. 1986. 428 old. (Reprint kiadás)

Gyűjtési útmutató

Gyermekjátékok

A hagyományos gyermekélet és annak egyik legjellemzőbb tevékenysége: a játék felé kb. száz esztendője fordult — változó intenzitással — a magyar néprajzi kutatás. Míg a gyűjtések megindulásának és az első vegyes vagy tematikus adatközlések időszakából kevés a ma is érték- és időálló publikáció, az utóbbi néhány évtizedben néprajzkutatóink és az önkéntes gyűjtők munkásságának köszönhetően a hagyományos vagy éppen azóta megváltozott körülmények között élő közösségek játék-kultúrájáról egyre jobban körvonalazható kép alakul ki. Ezzel párhuzamosan előtérbe kerülnek azok a játékfajták is, melyekről mind a mai napig alig állt rendelkezésre bővebb és alaposabb ismeretanyag. Míg a mondókák, énekes—táncos játékok, játékszerek és -eszközök a magyar nyelvterület (sőt Európa) egészén elterjedtek voltak, mások szinte egymagukban állónak tűnnek; korábbi párhuzamaik talán már sosem fedhetők fel, de lehet, hogy éppen egy újabb, széles körű gyűjtés során juthatunk eddig nem ismert adatok birtokába!

Az sem kevésbé igálmás feladat, hogy az egymást váltó ifjú generációk életmódjának észrevétlen vagy drasztikus átalakulása közben eltűnt gyermekjátékok rögzítése mellett felfigyeljünk a fennmarad-

Az sem kevésbé igálmás feladat, hogy az egymást váltó ifjú generációk életmódjának észrevétlen vagy drasztikus átalakulása közben eltűnt gyermekjátékok rögzítése mellett felfigyeljünk a fennmaradt és variálódott, vagy teljes egészében új, különböző hatásokra meggyökerezett játékok körére is. Ez persze egyúttal jelzi a korábban sokkal zártabb, bizonyos fokig autonóm gyermekközösségek szerveződésének megváltozását, a külső környezet egyre több befolyásoló tényezőjét.

Mindereket figyelembe véve *gyermekjáték alatt így is az általános (1948-ig a 6 osztályos elemi + 2 ismétlő) iskolás kor végéig terjedő gyermekélet időszakát fogjuk át vizsgálatásunk során.*

1. Adatközlők

1.1. Egy-egy település vagy közösség jó emlékezetű idősebb, középkorú felnőttjei mellett vonjuk be adatközlőink sorába az ifjú szülőket, a témának megfelelő életkorú gyermekek csoportjait. A gyűjtésben kiváló segítséget nyújthatnak az idősebb vagy ma is aktív pedagógusok, övönők.

1.2. Mivel számos településünkön — ha nyomokban is, az emlékezet által megőrizve — él a vagyoni állapot, foglalkozás, vallási felekezet, vagy egyszerűen a településrész szerinti elkülönülés, illetve a társadalmi helyzetben ma is tapasztalható eltérés (fizikai munkás, tsz-dolgozó, iparos, alkalmazott, értelmiség), ezért ezek szerint is válasszunk adatközlőket.

2. Idősebbek, felnőttek kicsi gyermekekkel

2.1. A család tagjai közül kik és hogyan foglalkoztak s foglalkoznak az ölbéli gyermekkel (szülő, nagyszülő, idősebb testvér, szomszédasszony)? Vitte-e magával dologidőben apró gyermekét az anya?

2.2. Milyen mondókákkal, versikékkel és ehhez kapcsolódó cselekvésekkel (mozdulatokkal) köröztették le a kisgyermek figyelmét? Irjuk le ezek ritmusát, dallamát, s a jellemző mozdulatokat! A főbb mondóka-csoportok a következők: *altatók* („csicsija, bahája...”), *szoptató—eteítő* („szopjál, szopjál, kishaba”), *arcsimogató* („ciróka, maróka...”), *tenyeresdi* („kerkecske, dombocska...”), *ujjkiolvasó* („ez elment vadászni...”), *tapsoló* („tapsi, baba, tapsi...”), *ökölütogető* („töröm, töröm a mákot...”), *csipkedő* („csip, csip, csóka...”) *ordörzsölők* („én is pisze, te is pisze...”), *lablógatók* („Jóg a lába, lóg a...”), *dülni—járni tanítók* („áll a baba, v. jár a baba, jár...”) *leültetők* („sétálunk, sétálunk...”), *táncoltatók* („tánci, baba”, „hopp, cine”), *tornáztató* („szántunk, vessünk...”), *hőcöglető* („gyi, paci, vásárra...”). Ide tartoznak a *hintáztatók* is, ebben az esetben viszont kérdezzük és figyeljük meg, hogy a legkisebb részére állítottak-e fel az épület valamely pontján (lakás, ereszalja,

erősebb fa ága stb.) hintát? Manapság sok udvaron fából vagy fémből készített hinta szolgál kora tavasztól késő őszig e célra, de pl. Erdély némely vidékein vagy a bukovinai székeleyeknél a kicsik és a nagyobbak számára csak húsvét hetében volt szokás a hintázás.

3. Egy- vagy többzemélyes mondókák, versikék

Szerepük fontossága az önálló beszéd kialakításában is jól megfigyelhető. Ebben az életkorban a kisgyermek még egyszemélyben, maga képe szerint tekint a világra, s nevezi meg környezete jelenségeit, természetesen a hallott, tanult rímusok alapján, gyakorta azonban változtatva, látszólag önkényesen kiforgatva. Így érdekes variánsok, értelmetlenné tűnő „zagyvalékok” keletkezhetnek. Ezek egy jó részét ma, illetve az utóbbi évtizedekben a kisebbek óvodás korban hallják, tanulják, így erre külön is figyeljünk, s ne hagyjuk számtáson kívül azt sem, hogy az egymástól távol került és alkalmanként (családi ünnep, látogatás, közös nyaralás) találkozó rokon gyerekek „kicserelik”, bővítik mondóka-készletüket is.

3.1. *Naphívogató* („süss, fel nap...” „...isten napocskája”), *esőkérő* („ess, eső, ess”), *cinkehang uánzó* („kiss cipő, kis cipő”), *gölyaköszöntő* („gölya, gölya, gilice”, „gölya, gölya, kerülj meg a házunkat”), *fecskére* („fecskét látok...”), *békamondóka* (k„beka, beka, brek, brek, brek...”), *csigabiga, gytre ki...*), *katicaröppentő* („katalinka, szállj el”, „katicabogar, repülj el”), *lepkefogó-kergető* („ülj le, lepke, babor adok...”), *héjariogató* („héja, héja, lakatos...”), *harangok szava* („búzakenyér jó...”), *mesemondóka* („volt egyszer egy ember...”) stb.

3.2. A nagyobbakak figyelmé már egyre inkább a hasonló korú társak felé fordul. Ezt, a társas kapcsolatok első felfedezését jelzik azok az előbb alkalmi, majd állandósult mondókák, amelyekben lányok és kisfiúk egymás tulajdonságait, megismert különbözőségeiket fejezik ki. Ezek gyakran csúfolódó-civódó hangneműekkel és tartalmukkal hívják fel magukra a figyelmet. Ilyenek a név (kereszt-név) csúfolók, a másik hibáját (tulajdonság, testi hiba, hajszin), lányt, fiút, mesterseget, más falubélt gúnyolók.

4. A legfialabb korosztály játékszerei

4.1. Készített-e a család valamelyik tagja (apa, nagypapa, idősebb testvér) a kisgyermek számára játékszert? Ha igen, akkor milyen anyagból és hogyan állították össze? (pl. szőrlabda, varrott labda, játékbaba, csörgő). Írjuk le ezek készítésének menetét, illetve ha mód van rá készítsessük is ezeket el!

4.2. Vásároltak-e bizonyos alkalmakkor (karácsony, húsvét, vásár, búcsú, névnap stb.) játékszert? Ha igen, kik vásárolták, ajándékozták ezeket, s honnan szerezték be (szülő, nagyszülő, keresztszülő)? Mióta figyelhető meg a nagyobb mértékű és értékű játékok vásárlása és ajándékozása? A hagyományos ünnepek mellett vannak-e más, újabb alkalmak is a játékvásárlásra? Mik ma egy település divatos, értékesebb játékszerei? Megfigyelhető-e ebben is egyfajta rivalizálás a családok és a rokonok között? Számít-e az ajándékba szánt játék pénzübeli értéke? A 3–6 éves korú kisfiúnak és kislánynak volt-e régen, s van-e ma (és milyen) külön játékszere? Kísérreljük meg felmérni, hogy gyűjtésünk helyén egy-egy általános iskola előtt álló gyermeknek mennyi és milyen jellegű játékkészlete van? Mit használ ezekből, s hogyan?

5. Gyermekcsoportok

5.1. A már járni tudó gyermekek a házak, az utca, illetve a falu mely részén szoktak játszani? Milyen messzire és hová mehettek el? Meddig lehettek kint a szabadban? Figyelt, felügyelt-e rájuk valaki az idősebbek közül? Kikből állottak játszó csoportjaik (testvérek, egyidős rokon vagy szomszéd gyerekek)? Tiltották-e ilyen kis korban egymástól a gyerekeket valamilyen okból?

5.2. Kisfiúk és kislányok játszottak-e közösen? Ebben az életkorban voltak-e már külön üzött játékaik, s ha igen, mik? Hogyan játszották ezeket (fogócska, labdázás, mondókás-verses játszadozások, egyszerűbb rancos játékok)? Ha a településen működött óvoda, írjuk le, miként folyt az ottani élet, s hogyan foglalkoztak a gyermekekkel? Milyen játékszerek álltak korábban és vannak most az óvodában? Miként foglalkoztak (foglalkoznak) itt velük?

6. Kötetlen, egyszerű játékok

Az iskolás kor előtt lévő gyerekek (főként a fiúcskák) egyre gyakrabban verődtek — egy-egy nagyobb irányításával — csapatba, elmerészkedtek távolabbra is a falutól. Ezek az alkalmak lehetőséget nyújtottak különböző, egyszerűbb játékos tevékenységekre.

6.1. Évszakoktól függően melyek voltak a fiúk ilyen, egyszerűbb játékos tevékenységei (fürdőzés, patakrekesztés, fáramászás, homok, sár vagy agyag formálása, kergetőzés, futkározás vagy gyümölcszedés, csúszkálás a jégen, hóban stb.).

6.2. Jártak-e a kisebb lányok virágot szedni, azokat megköstolni, egyszerűbb játékszerek (pl. baba) készítését megkezdték-e már? Víz közeli részen ügyeskedtek-e maguknak vízparti növényekből játékszereket? Mik voltak ezek?

6.3. A kisebb fiúk és lányok készítettek-e valamilyen tartosabb játékszert maguk számára? Játszottak-e náluk idősebbek társaságában?

6.4. Volt-e olyan házi vagy ház körüli tevékenység, amelyben segédkeztek a kisebb gyermekek? Biztak-e rájuk szárnyas vagy lábas jószágot? Ha igen, mit, s mi volt ezzel a feladat? Mit és hogyan játszottak az őrzés közben?

6.5. Vitték-e magukkal napközben vagy esténként őket a szülők, nagyszülők (rokonhoz, szomszéd-ba, mezőre, ünnepi alkalmakra, templomba)?

7. Iskoláskor és játékaik I. (6—12, illetve 6—14 év)

7.1. Miből állott az iskolai oktatás általános napirendje? A tanítás előtt és után, illetve az óráközi szünetekben milyen játékokkal töltötték az időt a lányok és a fiúk? Voltak-e az iskolában tiltott játékok? Voltak-e játék- és sportszerek az iskolában? Mi volt a nevük, hogyan és mikor használhatták azokat? Felügyelt-e rájuk ilyenkor valaki? Tanultak-e az iskolában új játékokat? Ha igen, mik voltak ezek?

7.2. Szervezték-e valaki (tanító, pap, jegyző) kulturális csoportot, sportszereket vagy egyéb, főként iskolás gyermekekre támaszkodó együletet a faluban? Ha igen, írjuk le s kérdezzük végig részletesen: miből állott ezek működése, ki irányította, s mettől meddig működött. Erre vonatkozó gyűjtésünk akkor lesz tökéletes, ha írásos feljegyzéseket, fényképeket is meg tudunk szerezni!

7.3. Tartottak-e az iskolások számára tanítási időben, vagy azon kívül gyakorlati ismereteket nyújtó foglalkozásokat (hímzés, kertészkedés stb.)?

7.4. A tanítás és az otthoni feladatok után hol jöttek össze játszani a fiúk és a lányok? Általában mivel töltötték szabad idejüket és mik voltak kedvelt szabadterei játékaik? Volt-e közöttük, egyenmű gyermekek körében megfigyelhető elkülönülés az életkor (ill. alsós—felsős osztály) szerint? Miben nyilvánult meg ez (csúfolódás, verekedés, kirekesztés)? Hétféteken és ünnepek alkalmával hogyan telt az iskolás korú gyermekek ideje csoportosan? Ma hogyan szerveződnek csoportjaik, s mennyire érezhető az iskola, a tanár vagy a szülő irányítása? Osztályonként érezhető-e valamiféle elkülönülés?

7.5. Hogyan nevezték az együtt játszó, egyívású gyermekek csoportjait (banda, osztály, kárka, csoport)? Beleszóltak-e a felnőttek abba, hogy ki kivel barátkozzék? Hogyan telik egy mai alsós és egy felsős gyerek hétköznapja, s mivel foglalatosskodik hétfégen? Érdemes összehasonlítani ugyanilyen szempontok alapján a szülő és a nagyszülő között!

8. Iskoláskor és játékok, II.

8.1. Milyen játékszereket, miből és hogyan készítettek az iskolás fiúk és lányok? Mire használták ezeket (járművek, hangszerek, eszközök, forgók, játékfegyverek, bábuk és babák változatai, kis munkaeszközök, épületek stb.)? Írjuk le vagy készítsük el idősebbekkel, felnőttekkel újra gyermekkoruk játékszerait. Figyeljük meg, ma egy iskolás korú leány vagy fiú készít-e — s ha igen, milyen — játékszert a maga számára? Ahol gyermekszakkör működik, érdemes annak tagjait bevonni a gyűjtésbe, sőt tanítsuk meg számukra a helyben ismert eszközök elkészítését és használatát.

8.2. Jártak-e a falutól messzebbre is (patak, erdő, mező, határszél) játszani? Építettek-e maguknak valamiféle búvó- vagy találkozóhelyet? Meglopták-e maguk vagy közösen mások kertjét, mezőjét? A mai iskolások mennyire ismerik környezetüket? Járnak-e távolabbra játszani? Jártak-e régen magukban vagy tanítójukkal az iskolások kirándulni? Merre, s hogyan (gyalog, kerékpárral, vasúton)? Ma merre mennek, kivel, s hogyan?

8.3. Milyen játékokat ismertek és játszottak a lányok szabadban? Írjuk le ezek hagyományos és mai menetét. Ilyen lehet: a labdázás, amelynek egyszerűcs változataiban a mozgás és a pattintás különböző neveket kapott és kap ma is. Vagy: az ugróiskola (jicka, sántika), iskolázás. Itt írjuk, rajzoljuk le az iskola formáját, az ahhoz szükséges eszközt (kavics, kő, kréta stb.) és a haladás menetét, illetve szabályait. Lányok korábban igen népszerű ügyességi játéka volt a csonttal (csüdözés), vagy kavicsal, golyóval folytatott kapó-játék (topa, kacsozás). Itt is igen fontos a játék szabályainak, menetének, az állások és a kéztartás és a nehézségi fokozatok megnevezésének pontos leírása! Főként a lányok körében volt népszerű a madzag vagy fonál ujjak közt vagy kézen való egyre bonyolultabb fokozatú átverele. Itt is ajánlatos a fázisos rajzon és elnevezéssel történő feltüntetése! Sokhelyütt a lányok egyszerű módon (sodrással, csavarással) zsebkendőből állatfigurákat csomóztak, amit ügyesen ugrattak is (cger, macska, nyúl). A hintázás ma is kedvelt időöltése, játéka a lányok e korosztályának. Az ehhez kapcsolódó hintázó mondókák, versikék feljegyzését se hagyjuk el! Az utóbbi másfél-két évtizedben terjedt el városban és falun egyaránt a leányok egy- vagy többszemélyes gumu-ugrójátéka. Hasonlóan az előzőekhez, fontos volna ezek menetének, változatainak lejegyzése is! A külön csoportban játszó lányok hova jártak össze játékra, időöltésre, s most hogyan alakult ez?

8.4. Az előbb említett játéktípusok mellett szintén az iskolás korú lányok mindennapjaihoz tartoztak a kötöttebb formájú, többszemélyes társasjátékok, közülük is a legszembetűnőbb: az énekes-táncos játékok.

Fő jellemzőjük, hogy szöveg—dallam—cselekvés, illetve mozgás együtt, egy jellemző kötött térformában, s táncszerű lépésekkel zajlik. (Hangsúlyozottan nagy szerepük volt, és van ma is a gyermekek ritmusérzékének, mozgáskultúrájuk fejlesztésében; hang és mozgás együttes gyakorlásában, s ezt főként a mai óvodai nevelés jól alkalmazza). Elsősorban kisebb-nagyobb lányok játszották, főként a II. világháború előtt, gazdag változatokkal, érdekes ízű tájegységi variánsokkal. Az úgynevezett térformák, tehát a játékok lezajlására jellemző alakzatok szerint beszélünk pl. körjátékokról. Egyszerűbbek a kifordulós („Kis kacsa fürdik . . .”), a guggoló („Ég a gyertya, ég . . .”) és egyhelyben tapsoló, valamint a sétáló változatok. A körben mozgó csoportok úgy is játszhattak — s ez igen gyakori leányjáték volt —, hogy közben párt cseréltek („Csillag Boris . . .”, „Haj, szénalja, szénalja . . .”) vagy a várkórjárat utánozva fogytak vagy szaporodtak a résztvevők („Most viszik, most viszik . . .”, „Méz, méz, méz . . .”) stb. A sorjátékok mindegyikében láncszerűen követik egymást a résztvevők. Így tesznek a vonulások, a kanyargós és átbujós, illetve a „Bujj, bujj, zöldág . . .” kezdetű hidas-játékok mindegyikében. De ehhez, az anyagában talán leginkább feltárt és publikációkban is gazdag játékkörhöz tartoznak még a futó-kergető mozzanattal jellemezhető leányjátékok („Tüzet viszek . . .”, „kinn a bárány, benn a farkas . . .”, „Gyertek haza, ludaim . . .”).

8.5. A fiúk ebben az életkorban főként az ügyességi és mérkőző-testedző játékokban jeleskedtek. Az ügyességet, célzóképeséget egyszerűbb formában a golyózással, a gombozás és a sokszor szidott pénzézés variánsaival fejlesztették. Fontos, hogy e játékfajták menetét is pontról pontra leírjuk és lerajzoljuk, a szabályokkal együtt. Figyeljük meg, élnek-e ezek a mai iskoláskorú gyerekek körében? A testi erő próbálgatását a virtuskodó sötörés, a talicskázás, a kiemelő-kidobó játékok szolgálták. Játékfajtáknál megfigyelhető, hogy a testnevelési órák részévé is váltak! A kézügyességet és az értelmet egyként fejlesztette pl. az ördögglakt készítése. Igen fontos e játékszer formáinak és készítésük leírása, valamint az azokkal létrehozott „feladványok” megoldásának leírása!

8.6. A fiúk (sok helyütt a legények és a fiatal férfiak) szabályokhoz, kollektív csapatmunkához leginkább kötődő játéka a sportszerű, mérkőző játékok voltak. Ezek legnagyobb része ma már a múlté, bár három évtizeddel ezelőtt több helyütt is komoly kísérletek történtek ezek felélesztésére, újra megkedveltetésére. Az ilyen játékokhoz szükséges eszközök közül legfontosabb a labda, amelynek elkészítése és használata vidékenként más és más volt. Akár játékszerként, vagy itt esetünkben a játékhoz szükséges eszközként tekintjük is, fontos külön is figyelmet szentelni a (szőr, rongy, bőr) labdák elkészítésének helyi módoszataira, menetére is. Másik játékeszköz-csoport fából készült, s ez lehetett faragott golyó, („teke” vagy „mancs”), arasznyi hosszúságú, mindkét végén kihegyezett botocska („bige, pike, pige”) vagy egy szintén rövid, de henger alakú rudacska („paprikázás”), illetve a hegyes vagy kúpos végű bot („csürök”).

E játékok gyűjtése és pontos lejegyzése során fontos a csapatok kiválasztásának rendje és módja, a résztvevők életkora és száma, a csapat vezetőinek kiválasztása és szerepe (játékban vagy azon túl is), a játék helye (állandó vagy alkalmi), a játszás alkalmá, ideje (ünnepe, hétköznap, vasárnap) a pálya mérete és jelölése, elnevezése („métavonal”), a játékeszközök mérete, anyaga (rajzzal), a játékosok öltözete. Elmondás vagy néhány alkalommal történő bemutatás alapján így pontosan nyomon követhető a bigézés, métázás, csürkőzés, paprikázás, tekézés leírásában a kezdés és a tényleg választásának módja, a csapatok felállása és elhelyezkedése, a játék lezajlásának szabályai, az újramező, és annak változatai egy-egy település vagy egy-egy generáció ismeretanyagát tekintve.

Kriston Vizi József

Ekei gyermekek a zselizi fesztiválon (Böszörményi István felv.)

HONISMERET

A HAZARAS MÉPFRONT FOLYÓIRATA

1986 OKT 1. 3.

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA

Az aprófalvak közléte és ifjúsága. A Pécssett. 1984-ben rendezett konferencia anyaga. Szerk.: *Sükösd Ferenc*. Kiadja a KISZ Baranya Megyei Bizottsága, 1985. 346 old.

Enyedi György: Az aprófalvak szerepe a társadalmi munkamegosztásban, *Szoboszlai György*: Az aprófalvak érdekképviselete és helyzetük az állami szervezeten belül, *Kara Pál*: A társadalmi elöljáróság és a közös tanács kapcsolata. *Nyitrai István*: Az ifjúság helyzete az aprófalvakban, *Ádám Anatól*: Az aprófalvak közléte és érdekképviselete, *Gaál Anatól*: A Zala megyei aprófalvak közléte, *Beluszky Pál*: A kisfalvakról településtudományi megközelítésben, *Farkas Károly*: Az aprófalvak közléte, érdekképviselete, *Kovács Tibor*: Az aprófalvak társadalmi jellemzői, *Szász András*: Aprófalvak — nagy felelősség, *Végi Gábor*: Az aprófalvak társadalmi szerkezetének változásai, *Közsegyfalvy György*: Az aprófalvak ellátottságának kérdései, *Fazekas Péter*: Az aprófalvak Vas megyei sajátosságai, *Erdősi Ferenc*: Az aprófalvak közlekedési ellátottsága, *Dombiné Borsos Margit és mások*: Falvak, aprófalvak a magyarországi településhálózatban (Bibliográfia).

Az agráréletmód változásai. Néprajzi változásvizsgálatok. Szerk.: *Juhász Anatól*. Kiadja a HNF Csongrád Megyei Bizottsága, a Csongrád Megyei Mezőgazdasági Szövetkezetek Szövetsége, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, Csongrád megyei szakosztálya. Szeged, 1985. 64 old.

Juhász Anatól: Előszó, *Katona Imre*: Az új agrárnépesség kialakulása Magyarországon 1945 után, *Szabó László*: A parasztság mai jellemvonása, *Ferenczi Imre*: Tájékoztató a dél-alföldi folklorikustudomány című tervmunkáról, *Szenyi Tibor*: A gazdálkodás és az életmód változása a vásárhelyi tanyavilágban.

Ádám György: Az orvosi hálalépzés Magyarországon. Gyorsuló idő. Magvető, 1986. 364 old.

Bajza József: Szózat a pesti Magyar Színház ügyében. Gondolkodó magyarok. Magvető, 1986. 112 old.

Az 1830-as évek végén a hazai sajtó sokat foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy, mért áll olyan rosszul az alig néhány éve megnyitott pesti Magyar

Színház szénája. Elsősorban a drága operabemutatókat tették felelőssé. Az „operaháború” egyik hadvezére Bajza József volt.

Balogh Edgár: Férfimunka. Magvető, 1986. 424 old.

Dokumentumértékű művében a szerző a háború utáni években végbement romániai demokratikus átalakulás folyamataról, a nemzeti jogegyenlőség állomásairól, a Magyar Népi Szövetség történetéről, személyes sorsának alakulásáról számol be.

Balogh Jolán: Kolozsvári kőfaragó műhelyek. XVI. század. Kiadja az MTA Művészettörténeti Kutató Csoportja, Bp., 1985. 441 old.

Baranyai Művelődés. 1985/2. Kiadja a Baranya Megyei Tanács VB Művelődési Osztálya. Pécs, 1985. 120 old.

Kozák Istvánné: A cigány lakosság társadalmi-gazdasági helyzetének alakulása a hatvanas évek elejétől napjainkig, *Dr. Erdődi Gyula*: A cigány lakosság életkörülményeinek változása Baranya megyében, *Kovács István*: Baranya megyében élő cigány lakosság foglalkoztatásának alakulása és jelenlegi problémái, *Széles Istvánné*: A lakástól — a lakáskultúráig, *Dr. Horváth Mihály*: Cigány gyermekek iskolai teljesítményének egészségügyi háttere, *Huber Márta*: A cigány gyermekek intézményes nevelésének Baranya megyei helyzetéről, *Koltai Magdolna*: Felelmek és szorongás nélkül, *Várnagy Elemér*: Kapességefejlesztő programok halmozottan hátrányos helyzetű gyermekeknek, *Miksa Lajos*: Alkotótábor cigány gyermekeknek, *Várdi Judit*: Vizsgálat a közép fokú oktatási intézményekben továbbtanuló baranyai cigány tanulók pályaválasztásának körülményeivel kapcsolatban, *Dr. Kerkes György*: A cigánykérdés kezeléséről, *Surján Miklós*: Baranya megyéről (Bibliográfia és repertórium).

Bács-Kiskun megyei Honismereti Közlemények 4. Kiadja a HNF Bács-Kiskun Megyei Bizottsága és a Katona József Megyei Könyvtár. Kecskemét, 1985. 76 old.

Ardanaházi Tiborné—Faludi Gábor: Baja felszabadulása, a felszabadulás utáni hónapok, *Fekete János*: Kiskunfelegyháza felszabadulása és a felsz-

badulás utáni első hónapok, *Molnár János*: A közoktatás demokratizálásának első évtizedei a bajai járásban (1945—1955), *Nagy Katalin*: A jánosalmi földreform története, *Dulai András*: Földreform — földosztás Kiskőrösön, *Südi Bertalan*: Emlékek egy szövetségről, **ESEMÉNYEK**: Székesfehérvár: Önkéntes Néprajzi és Nyelvtársi Gyűjtők XII. országos találkozója; Sopron: IV. Országos Honismereti Konferencia és XII. (helyesen: XIII.) Honismereti Akadémia; Kiskunfélegyháza: X. Kiskun Napok; Kiskunmajsa: VI. Természetbarát Találkozó, *Kozma Huba*: „Bodoglári ősmagyarok”; Kiskunhalas: Ifjúsági Honismereti Tábor; Bácsalmás: A könyvtár felújítása, bővítése; Bibliográfia, repertórium.

Benda Kálmán: Erdély végzetes asszonya. Labirintus, Helikon, 1986. 84 old.

Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem trónra lépésekor úgy tűnt, talán még a három részre szakadt ország egyesítésére is lehetőség nyílik. Szövetséget kötött a török ellen Rudolf császárral, elnyerte egy Habsburg főhercegnő kezét is. Házassága azonban nem sikerült és következtelen politikájával tönkretette Erdélyt. A könyv azt vizsgálja, hogy a rossz házasság volt-e mindennek az oka? Valóban „Végzetes asszony” volt a főhercegnő, vagy maga is áldozat?

Bertényi Iván: A magyar korona története. Kosuth, 1986. 200 old. (3. bővített kiadás)

Berzsenyi Kincses Emlék-Kalendárium. Felelős szerkesztő: *Kiss Dénes*. Kiadja a Berzsenyi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság, Bp., 1986. 208 old.

A tartalomból: *Illés Endre*: Üdvözlöm az újonnan megalakult Berzsenyi Társaságot, *László Gyula*: Milyenek voltak az Árpádok? *Kanyar József*: A Berzsenyi Társaság, *Mátyás Ferenc*: Berzsenyi otthonában, *Dümmerth Dezső*: Emese álma — Áimos születése, *Takáts Gyula*: Utolsó niklai törédékek, *Agh István*: Idézetek Berzsenyitől, Berzsenyiről, *Fodor András*: Gimnazistaként a Berzsenyi Társaságban, *Sághy Ildikó*: Beszélgetés Berzsenyi költészetéről *János Andrienne-nel*, *Bessenyei Ferenc* és *Sinkovits Imrével*, *Dala József*: Keme-nesalja, *Vajda Lajos*, az egyházashetyei Berzsenyi Tibor-gazda panasza, *Tuomó Lahdelma*: Berzsenyi Dániel Finnországban, *Sághy Jenő*: A „zord ének”, *Tasnádi Attila*: Szobrász (Cs. Kovács László) Berzsenyi pártijából, *Grandpierre K. Endre*: Megtalálható-e Attila sírja?, *Zákonyi Ferenc*: Berzsenyi Dániel és Balatonfüred, *Szalay Ferenc*: A niklai kertben, *Kösa Csaba*: Veres mezőben zöld orosz-lán (Részlet az Árpád-házi királyokról szóló könyvből), *Mátyás István*: „Berzsenyi métrnok nevendék”, *Grandpierre Attila*: A Vágázó Halott-kémek (név együttes) és Berzsenyi, *Agh István*: Dani uraságnak, *Kiss Dénes*: Tenni!... Adni!... Hatni!... (Részlet a Berzsenyi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság alakuló ülésén elhangzott beszédből), *Kallai Tünde*—*Kösa Csaba*—*Krassói Dániel*: Az utókor Berzsenyiről, *Szokolay Sándor*: Nagyaink műve még nem kész: A nemzet

szellemében kell elkészülnie — Gondolatok a Magyar Kodály Társaság nyílt levele nyomán, *Krassói Dániel*: Liszt Ferenc éve, *Liszt Ferenc*: Hazám, *Czigány Ildikó*: Liszt ünnepe, *dr. Merényi László*: Dr. Merényi Oszkár, a neves pedagógus és irodalomtörténész, *Forrai Sándor*: A bolognai rovásbót, *Vincze Árpád*: Az ömagyar kultúrkör barátai társaságnak bemutatkozása, *Laczko András*: Széchenyi és a Lánchid, *Rab Nóra*: Jöjtek — Berzsenyi korában, *K. Krassói Márta*: Tréfák, aforizmák egy Berzsenyi korabeli kalendáriumból.

Dr. Bodnár László: Három falu — egy tsz a Mátraalján. Mezőgazdasági Kiadó, 1985. 308 old.

Három falu — Gyöngyöspata, Gyöngyöstarján, Szűcsi — területén működő termelőszövetkezetek története.

Borbándi Gyula: A magyar népi mozgalom. Puski-Corvin, New-York, 1983. 548 old.

„A harmadik reformnemzedék századunk harmincas éveitől, a népiség eszméjének jegyében nem kevesebbet akart, mint az addig hátrányosan megkülönböztetett társadalmi rétegeket a politikai nemzethez beemelve, ezáltal a magyar nemzet egyenlőségén és szabadságán alapuló egységét megteremtteni. Ez a könyv kísérlet e harmadik reformnemzedék törekvéseinek érzékeltetésére, teljesítményeinek számbavételére és jelentőségének felmérésére.”

Borota Mihály: A szombathelyi Tánicsies Mihály Kollégium története. Kiadja a kollégium és a Vas Megyei Pedagógiai Intézet, Szombathely, 1985. 56 old.

Bodók Zsigmond: Harmatlegelő. Madách, Bratislava, 1986. 101 old.

A csillagos ég a néphagyományban — első sorban a szerző családközi gyűjtései alapján.

Buza Péter—**Sajdik Ferenc**: Készülünk a régi Pesten. Panórama, 1986. 228 old.

A múlt század Pestje — karikatúrákkal.

A Csalólőközi Múzeum Híradója, 1985. Dunajská Streda (Dunaszerdahely), 1985. 96 old. (Magyar és szlovák nyelven)

Hrudik, Pável—*Bencat, Tibor*: A bósi fosszális tölgyek vizsgálatának jelenlegi állása (szl); *Krásny, Alexander*: A dunaszerdahelyi járás őskori és kora középkori régészeti lelőhelyei (szl); *Marcell Béla*: Tavasz, nyári, őszi ünnepek és szokások a (csalólőközi) néphagyományban (m), *Marcell Béla*: A bósi tájház (m, szl); *Duduch, Alexander*: A Csalólőköz és a Garam mente bolhái (m).

Csintalan János: A sátoraljaújhelyi dohánygyár története. Kiadja a gyár. Sátoraljaújhely, 1985. 82 old.

Csurgó és Környéke kalendáriuma, 1986—1987. Kiadta a Csokonai Művelődési Központ, Csurgó, 1985. 229 old.

A tartalomból: 1986—1987. évi naptár, jeles napok, őszi ünnepek, nevezetes napok; Csurgó tör-

ténete évszámokban; *Kerecsényi Edit*: Csurgó mezőváros; *Vámbéri Gusztáv*: Beszélő pecsétek; Csurgó földrajzi nevei; Csurgó társközségei; Csurgónagymarton, Somogyicscsó, Senta; *Pákos Ferenc*: Csurgói emlékcíméből; A Csurgói Öregdiák Szövetség; A Csokonai Gimnázium parkjának emlékei és emlékpádjai; *Együd Árpád* levele önmagától; *Csurgói Máté Lajos*: Negyven éve történt; *Illyés Gyula* két Csurgóra írt levele; *Witt Lászlóné*: A csurgói iparosság életéről; Csurgó üzemek, intézmények, szövetkezetek; A városkörnyék településeiről; Berzence, Somogyudvarhely, Iharosbény, Pogánszentpéter, Zákány, Gyékényes, Porrogszentkirály, Porrog, Porrogszentpál, Somogybükösd, Óritilos, Szentmihályhegy; *Witt Lászlóné*: Csurgó és környékére vonatkozó hiedelmek és babonák; Kirándulás Csurgó környékére.

Entz Géza: A Mátyás-templom és a Halászbástya. Képzőművészeti Kiadó, 1985. 70 old.

Erdői Ferenc összegyűjtött művei. Agrárproblémák 3. Tudomány és kutatás. Vál. és szerk.: *Fekete Ferenc és Dzur Magdolna*. Akadémiai, 1986. 520 old.

Erdélyi János válogatott művei. Magyar Remekírók, Szépirodalmi, 1986. 1088 old.

Életünk. Repertórium 1963—1982. Összeáll.: *Nagy Éva, Kőbölküti Katalin, Székelyné Török Lúnda*. Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely, 1985. 263 old.

Faludi Ferenc. Vasi életrajzi bibliográfiák 13. Összeáll.: *Kőbölküti Katalin*. Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely, 1984. 70 old.

Felisz György. Rövid magyar cimertan és pecséttan. Tankönyvkiadó, 1986. 98 old.

Ferkó, Vlagyimir: Volt egyszer egy mesterség. Európa, 1985. 274 old.

A „drótosotok” világának lírai ihletésű, tudományos alapotlan felidézése. A fejezetek: Világga kincsem, világgal. Egy kizárólag szlovák mesterség. Amikor a drótos messi földnek neki-vágott. A dzsarek, Drótosárak. A drótosok és az alkohol. Milyenek voltak?. Drótoshitvesek. Házalók — vándormadarak. Drótosok Oroszországban. Drótosok Amerikában. Drótosok az Alföldön. Drótosok Csehországban. Szepességi drótosok. Néhány drótos visszaemlékezése. A hanyatlás korszaka. A Svetom szövetkezet. Drótosok a művészetben. *Szappanos Balázs*: A drótos alakja a magyar irodalomban.

Féja Géza: Arcképek régi irodalmunkból. Szépirodalmi, 1986. 520 old.

Törzsanyaga az író 1930-as években kiadott régi magyar irodalomtörténete, melyet 1960 táján átdolgozott, kibővített és portrékra bontott. A kötetet *Féja Endre* rendezte sajtó alá.

Frankovics György: Dráva menti horvát népmesék. Tankönyvkiadó, 1986. 320 old.

Horvát nyelven.

Fodor Zoltán: Nemzetiségi iskolák a Szlovák Szocialista Köztársaságban. Kiadja a Slovenské Pedagogické nakladateľstvo. Bratislava, 1985. 70 old. és 35 kép.

Fügedi Erik: Ispánok, bárók, kiskirályok. Magvető, 1986. 421 old.

A középkori magyar arisztokrácia fejlődése.

Gergely-Gráf Ernő: A vasi babjatszás története. Korabeli dokumentumok és visszaemlékezések alapján. Kiadja a Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ, Szombathely, 1985—1986. 63+75 old.

Az első kötet: „Az első kísérletekről az első megyei tanfolyamig”, a második „Rabapartól az országos sikereken át a megyei bábműhelyig” kísérli nyomon az eseményeket.

Gombos Gyula: Szabadságalapítók. Püski-Corvin, New York, 1984. 127 old.

Annak a Plymouthnak a lakóiról szól ez a könyv, akik maguk is menekülteként érkeztek ide, majd később magyar menekülteknek is otthont adtak.

Görömbei András: „Ki viszi át...?” Szépirodalmi, 1986. 424 old.

Görömbei elsősorban a népi írók munkásságával és a határon túli, kisebbségi magyar irodalommal foglalkozik.

Görömbei András: Sütő András: Kortársaink. Akadémiai, 1986. 314 old.

Halamma Erzsébet: „Fele játék, fele győzelem”. Pannónia Könyvek. Kiadja a Baranya Megyei Könyvtár, Pécs, 1986. 260 old.

Tizenhárom interjú a pécsi tudományos élet professzoraival.

Heufler J.: Visegrád albuma. Reprint kiadás. Álami Könyvterjesztő Vállalat Bp., 1986. 28 old.

A magyar királyok korai székhelyének, Visegrádnak építészeti emlékeit, s a hozzájuk fűződő történelmi eseményeket eleveníti fel az 1847-es, könyvformában illusztrált kiadvány reprintje.

Horváth Mihály: Az 1514-es pórlázadás, annak okai és következményei. Gondolkodó magyarok. Magvető, 1986. 68 old.

Illyés Gyula: Naplójegyzetek 1929—1945. Szépirodalmi, 1986. 464 old.

Ezzel a kötettel kezdődik az író hagyatékában fennmaradt, évtizedeken keresztül vezetett naplójegyzetek közlése.

IRODIA 14. A CSEFADOK helyi szervezete és a járási könyvtár közös kiadványa, Érsekújvár, 1986. 70 old.

A tartalomról: *ijj. Helmezy József*: Halállal kapcsolatos hiedelmek és temetkezési szokások Kisgyéresen.

Izsaák Lajos: A koalíció évi Magyarországon, 1944—1948. Kozmosz Könyvek, 1986. 194 old.

Jázi Oszkár: A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés. Szerk.: *Litván György*. Közös dolgaink. Gondolat, 1986. 316 old.

Az 1912-ben megjelent könyv rövidített változata. A tartalom: A nemzeti gondolat szerepe a kezdetleges népeknél és az ókori államfejlődésben. A középkori világ megdőlése és a modern nemzeti államok kialakulása. A nemzetiségi kérdés és az asszimiláció problémája. A magyarországi nemzetiségi törekvések fő irányai és a velük szemben alkalmazott politika. A magyarországi nemzetiségek erőviszonyai. A magyarországi nemzetiségi kérdés mai állapota. A nemzetiségi kérdés megoldása és egyéb következmények.

Julianus barát és a Napkelet felfedezése. Magyar Ritkaság, Szépirodalmi. 1986. 372 old.

Gyóffy György XIII. századi belső-ázsiai utazók, hittérítők jelentéseit, leveleit gyűjtötte össze: Julianus két útrjáról készült jelentés 1236—1238-ból, Péter oroszországi érsek vallomása 1245-ből, IV. Ince pápa levele Güjük kánhoz 1245-ből, Plano Carpini úti jelentése 1247-ből, A Benedictus Polonus útrjáról készült jelentés 1247-ből, C. de Bridia jelentése 1247-ből, IV. Béla tatárokhoz küldött követének jelentése 1247—1248-ból, Rubruk utcirása 1255-ből.

Kalendár. Táncházás tájékoztató füzet. Kiadja az Almássy téri Szabadidőközpont. 1986. 20 old.

A tartalomról: *Sz. J. A.: Teka tabor, Timák Ildikó: Népzene az énekórákon, Andrástaly Bertalan: Gyóffy István, Bankó András: Beszélgetés Konkoly Elemérrel, Széll Jenő: Emléksorok Balla Peterről, Csákos Györgyi: Etyek, Viti Dezső: Cseh Gusztáv, P. G. I.: Beszélgetés a Teka együttes tagjaival, Sipos Mihály: Video a vonózás lejegyzésében, B. A.: Néptánc-stúdió, Dezső László: Muzsikás +zinház.*

Kalicz Nándor: Kőkori falu Aszódon. Kiadja a Petőfi Múzeum. Aszód, 1985. 194 old.

Kelt Balázsfalván... *Stefan Pascu* előszavával közreadja *Ioan Chindris* és *Kovács Ferenc*. A latin nyelvű leveleket fordította *Köllő Károly*. Bevezető: *Kovács Ferenc*. Kriterion, Bukarest, 1985. 334 old.

A magyar—román levelezés múltjából 1746—1916.

Klapka György: Emlékeimből. Magyar századok. Szépirodalmi, 1986. 616 old.

A szabadságharc híres tábornokának emlékirata először angolul jelent meg 1850-ben. Klapka célja az események megőrzése mellett a saját szerepének tisztázása is volt. A memoár helyenkénti szűkítése, elhallgatásait a kötetet sajtó alá rendező, az előszót író és a jegyzeteket készítő *Katona Tamás* helyesbíti.

Dr. Kovács József: A helytörténeti lexikonnal kapcsolatos kutatások eredményei és problémái. Kny. a Demográfia 1985. évi 2—3. számából. Bp., 1985. 279—307. old.

Kós Károly képekönnyv Összeállította *Sas Péter*. Műzsák, 1986. 168 old.

Körmend sportélete 1884—1984. Kiadja a városi tanács, 1984. 140 old.

Laczkó Mihály: Halál Párizsban. Nemzet és Emlékezet. Magvető, 1986. 200 old.

Az 1891 majusban öngyilkossá lett Grünwald Belával foglalkozik ez a történelmi esszé. Elsősorban Grünwald kéziratok hagyatékának és leveleinek tanulmányozása alapján.

Lábadi Károly: Ahogy tüzed rakod. Kiadja a Horvátországi Magyarok Szövetsége. Eszék, 1986. 347 old.

Drávásági magyar proverbsok (állandó szókapcsolatok).

Madai József: A pécsi Budai külváros telkei, házai és utcái. Adargyűjtemény. Kiadja a Janus Pannonius Múzeum, Pécs, 1985. 1305 old.

A magyar nemzetiség Csehszlovákiában. Pravda Könyvkiadó, Bratislava, 1985. 191 old.

Nemzetiségi kapcsolatok Csehszlovákiában, A szlovákiai magyarok szociálpolitikai jellege és politikai helyzete napjainkban, A gazdasági élet és az életszínvonal fejlődése Dél-Szlovákiában. A nemzetiségi kultúra kibontakozása (A csehszlovákiai magyar irodalom kialakulása, fejlődése és távlatai, A csehszlovákiai magyar könyvkiadás: A Madách Kiadó 15 éve — A társadalomtudományi és politikai irodalom — A magyar szerkesztőség munkája a Szlovák Pedagógiai Kiadóval, Nemzetiségi sajtó, rádió, televízió: Az írott szó ereje — A Csehszlovák Rádió és TV magyar nyelvű adása, Kulturális-népművelő tevékenység: A CSEMADOK tevékenysége — Amatőr művészeti mozgalom — a népművelés szervező része), Tudomány-műszaki haladás és nemzetiségi iskola. A kötet szerzői: *Juraj Zvara, Mihály Géza, Rácz Olivér, Dusek Imre, Dúba Gyula, Bertók Imre, Szarka István, Balázs Béla, Jakál István, Klímus Lajos, Mózi Ferenc, Tabi László.*

A magyarság őstörténete. Szerk.: *Ligeti Lajos*. Bp., 1943. Az Akadémiai Kiadó reprint sorozata. Bp., 1986. 289 old.

Zsrai Miklós: A magyarság eredete, *Ligeti Lajos:* Az uráli magyar őshaza, *Halasi Kun Tibor:* A magyarság kaukázusi története, *Czegledy Károly:* A magyarság Dél-Országra, *Deér József:* A honfoglaló magyarság, *Czegledy Károly:* Keleten maradt magyar törzsek, *Knierza István:* Nyelvészet és őstörténet, *László Gyula:* A magyar őstörténet régészete, *Gunda Béla:* A népraiz és a magyar őstörténet, *Nemeskürty János:* Az ember és a magyar őstörténet, *Czegledy Károly—Gyóni Mátyás—Kossányi Béla—Halasi Kun Tibor—Deér József—Ligeti Lajos:* A magyar őstörténet írásos forrásai, *Zsrai Miklós:* Őstörténeti csodabogarak.

Mihály Ferenc: A Vöröskereszt egyesület alakulása és működése Moson megyében. 1881—1914. Mosonmagyaróvári helytörténeti füzetek. 1. Kiadja a HNF Városi Bizottsága, 1982. 41 old.

Moldova György: A pénz szaga. Magvető, 1986. 406 old.

A kamionosok világáról készített szociográfiai riportkönyv.

Nagy Károly: Somsálybánya története 1900—1980. Kiadja a Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 1985. 144 old.

Nagy Károly: Szentsímon, plébániatemplom, Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára 210. Bp., 1985. 16 old.

Naszáros István: A Répcelaki Sajtygár története (1905—1985). Kiadja a Vas Megyei Tejipari Vállalat, Szombathely, 1985. 92 old.

Németh Adél: Burgenland Mini útkönyvek. Panoráma, 1986. 208 old.

Történelmi emlékekben gazdag területen kalauzolja a könyv a turistákat, s külön fölhangja a figyelmet a magyar vonatkozásokra.

Névtani Értesítő, 9. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoporthoz tartozó Névutató Munkaközössége. Bp., 1984. 154 old.

Décsy Gyula: Pozsega és Pozsgai ~ Pozgai, Szabó T. Ádám: Magyar-román-német parhuzamos helynévadás. Kolozsvár ~ Cluj-Napoca ~ Klausenburg, Barabás Irén: Fejér megye helységneveinek rendszere, Solymár Imre: Változó vizek — változó vízvezeték. Adalékok a Völgysegi-patak (Határarok, Hutekróv) néveléstanához, Vincze László: Új módszer az utcanevek vizsgálatához, Hajdú Mihály: A Garam—Ipoly közének személynevei a XV—XVI. században I., Virág Gábor: A kishegygyesi családnév jelentéstani rendszere, Reuter Camillo: A birtokosképzővel ellátott apanév, mint családnév, Schubert András és Toma Olga: A névkincs becsülése a ketesztnevek előfordulási gyakorisága alapján, Nagy Miklós: Vas Gereben névadásáról, Mayer Klára Irén: A magyar szófásokban és közmondásokban előforduló tulajdonnevekről. VITA: Reuter Camillo és Solymár Imre írása a Bonyhádon lévő „Merges” helynév előfordulásáról.

Nóber Imre: Harmencöt év a Szónyi Mezőgazdasági Termelőszövetkezetben 1950—1985. Bev.: Korn József. Fotók: Fodor Zsolt, Juszm Tibor, Mátys Péter, Nóber Imre. Készült a Termelőszövetkezet Országos Tanácsa és a Komárom Megyei Mezőgazdasági Termelőszövetkezetek jóváhagyásával. Kiadja a Szónyi Mezőgazdasági Termelőszövetkezet. Komárom-Szóny, 1985. 98 old.

Nyelvészet és tömegkommunikáció 1—2. kötet. Szerk.: Grétsy László. Membrán könyvek 15. Tömegkommunikációs Kutatóközpont. Bp., 1986. 246 + 232 old.

Orszigthy Erzsébet: Asszonyok férfisorsban. Magyarország felfedezése. Szépirodalmi, 1986. 304 old.

A kötet az ingázó, piacozó hévízgyörkikéről szól.

Palotai Krónika. 1986. III. A csanadpalotai Kelemen László Művelődési Ház honismereti kérenek lapja. 1986. 16 old. (Kézirat gyanánt)

Dazói Dénes: Kelemen László és színtársulata Nagyváradon, **Asztalos P. Kálmán:** Csanadpalota nevezetesebb eseményei (1882—1888), A honismereti gyűjtemény gyarapítói, **Asztalos P. Kálmán:** Régi elődeink életéből, **Komoly Pál:** Szesztes italok és hús fogyasztása Palotán 1850-ben, **Pánczél Józsefné:** Gyermekjátékok, mondókák a század elején, **Uó:** Jelenünk krónikája.

Pethő Gyula: Kéziratok Vas megyéről. Lelőhelykatalógus. Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely, 1985. 209 old.

Pető Iván—Szakács Sándor: Az ujjáépítés és a tervutasításos irányítás időszaka, 1945—1968. Közg. és Jogi Könyvtudó, 1985. 764 old.

Péntek János—Szabó Attila: Ember és növényvilág. Kritérium, 1985. 368 old.

Kalotaszeg növényzete és a népi növényismerete.

Praznovszky Mihály: Madách és Nógrád a reformkorban. Kiadja a Nógrád Megyei Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya. Salgótarján, 1984. 203 old.

Dr. Horváth István: Ajánlás, **Praznovszky Mihály:** Nógrád megye az 1840-es években, Madách és a nógrádi köznemesi társadalom 1841—1848 között. „Lelkem jobb fele” (Szontagh Pál, Madách barátja), A Pesti Hírlap nógrádi tudósítói (Két ismeretlen Madách-cikk), Madách publikálási törekvései. A lezúllott kisnemes: Krúdy Kálmán (Egy eltorzult kisnemesi életsors), Az 1847. évi követválasztások Nógrádban.

Praznovszky Mihály: Nógrád megye sajtótörténete, 1846—1919. Múzeumi értekező, 2. Kiadja a Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága. Salgótarján, 1985. 71 old.

Sárosácz György: A magyarországi délszlávok népviselete. Tankönyvkiadó, 1986. 350 old.

Sándor Pál: Az anekdotázó Deák Ferenc. Nemzet és emlékezet. Magvető, 1986. 400 old.

A Siklósi Vár- és Múzeumbarati Kör Tudományos Emléklülése Siklóson, 1985. március 15-én. Szerk.: Perics Péter. Kiadja a HNF Siklós Városi Bizottsága, Vár- és Múzeumbarati Kör. Siklós, 1986. 62 old.

Kis György: Megnyitó, **Mecseki József:** Siklós a II. világháborúban, **Kovács Sándor:** A német fasiszták attórése Drávapalkonyán 1945 márciusában, **Marfi Attila:** A Dráva menti falvak háborús

kárai 1945 tavaszán, *dr. Fűzes Miklós*: Nemzeti Bizottságok megalakulása és tevékenységének kibontakozása Siklóson és Máriagyúdön 1945-ben, *Vargha Dezső*: Siklós és környéke közellátásának megszervezése a felszabadulást követő hónapokban, *Mayer György*: Zárbeszéd, *Szarka Árpád*: Részletek Siklós felszabadulásának 40. évfordulóján mondott ünnepi beszédből, *Leduináné Kozmán Erzsébet*: Részletek az MKP siklóti szervezet megalakulásának emlékére elhelyezett emléktábla avatóbeszédéből, *Illés István*: Részletek hazánk felszabadulásának 40. évfordulóján mondott ünnepi beszédből, *Perics Péter*: A Siklósi járás községeinek felszabadulási adatai.

Siska József: A Bodroghöz népi textilművészete. A Sárospataki Rakóczi Múzeum Füzetei 26. Szerk.: *Janó Ákos*. Kiadja a Rakóczi Múzeum Baráti Köre, Sárospatak, 1986. 44. old.

Soós Imre: Az egri főegyházmegye plébániáinak története. Az Egri Főegyházmegye Schematizmusa 2. Kiadja az Egri Érseki Levéltár, 1985. 607 old.

A kötet egyháztörténeti értékén túl jelentős helytörténeti forrásmunka.

Sugár István: Bornemissza Gergely deák élete. Studia Agricensia 4. Kiadja a Dobó István Varmúzeum, Eger, 1984. 132 old. és 28 kép.

Szabad György: Magyarország önálló államiságának kérdése a polgárdi átalakulás korában. Akadémiai székfoglaló. Akadémiai, 1986. 49 old.

Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás V—VI. Szabolcs-Szatmár Megyei Levéltár kiadványai I. Évkönyvek 5—6. Szerk.: *dr. Gyarmathy Zsigmond*. Nyíregyháza, 1985. 596 old.

Gyarmathy Zsigmond: Előszó, *Balogh István*: Bél Mátyás, *Laurensik Keresztély*: Bereg megye leírása című művének fordítása, *Kávássy Sándor*: Ismertetések a régi Szatmárról, *Szabó József*: Nyíregyháza küzdelme az óvodáért a reformkorban, *Hebény Zoltán*: Adalékok a Szabolcs megyei elemi iskolázás történetéhez (1868—1914), *Orosz Gábor*: A nyíregyházi evangélikus tanítóképző szervezésének és indulásának története, *László Géza*: Sexty András geometra élete és munkássága (1759—1827), *Kereskényi Miklós*: A kálloői vár inventáriuma 1664-től, *Henzsli Ágota*: A nyíregyházi bokortanyák 1850. évi összeírása, *Margócsy József*: Az anarcsi Czöbel család iratai, *Fazekas Árpád*: Kabay Jánosról (gyógyszervegyész, alkaloidakutató, 1896—1936), *Kabay Ilona*—*Kabay Jánosné* naplója (1924—1936), *Gyarmathy Zsigmond*: Adalékok a dzsentriektépkéhez — Olchváry Pál naplója (1892—1938), *Orosz Szilárd*: Adalékok a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége Szabolcs és Szatmár megyei szervezeteinek megalakulásához és tevékenységéhez (1944—1948), *Gyarmathy Zsigmond*: Hársfalvi Péter (1928—1985).

Szabó Bálint: Az „ötvenes évek”. Kossuth, 1986. 440 old.

Elmélet és politika a szocialista építés első időszakában Magyarországon 1948—1957.

Szabó Róbert: Szentes. Városismertető útikönyv. Fotó: *Szatmári Imre*. Térkép: *Köller István*. Kiadja a Városi Tanács VB Művelődési Osztálya, Szentes, 1985. 174 old.

150 éves a magyar hajóipar. Írta: *Fejéregyházi Sándor* és mások. Kiadja a Ganz Danubius Hajó- és Darugár, Bp., 1985. 224 old.

Fejéregyházi Sándor: Belvízi hajók építése, *Mikó György*: Úszódaruk építése, *Németh Károly*: Folyam-tengeri és tengeri hajók építése, *Székely János*: Hajóépítés Vácott, *Wagner Imre*: Sporthajóépítés Balatonfüreden, *Gremsperger Géza*: A hajótestépítés technikai fejlődése, *Molnár Mihály*: A hajóépészet fejlődése Óbudán, *Nemak Domokos*: Hajók villamos berendezéseinek fejlődése, *Pancsovai János*: Portáldaruk gyártása, *Rozgonyi Pál*: Kazángyártás.

Szegedi Könyvtári Műhely. Helyismereti és városfejlesztési szemle. Kiadja a Somogyi könyvtár. Szeged, 1985. 2—3. sz. 49—124. old.

Giday Kálmán: A szegedi színjátszás 1830—1840, *Kikéi Tivadar*: Népünk és nyelvünk, *Varga Ferenc*: Domaszéki viharharangok és korosztók, *Laczó Katalin*: Ars poetica — Vinkler László emlékére, *Apró Ferenc*: Újabb adatok Somogyi Károly családaihoz, *Géczy Lajos*: Újszeged utcáinak elnevezése az árvíz után, *Komoly Pál*: Cserzy Mihály életrajzához, *G. Tóth Ilona*: Juhász Gyula és az első világháború, *Fehér Ottó*: Farkas Béla emlékezete, A Kisteleki-alapítvány 1985. évi nyertesei, *Juhász Antal*: Börcsök Vince (1925—1985), Börcsök Vince írásai, *Vámosy József*: Milyen lehet(ne) Szeged ötven év múlva?

Szekeres László: A hunok és Attila. Fórum könyvkiadó, Újvidék, 1985. 156 old.

A főbb fejezetek címe: Bevezetés, A nomád népek és Európa, A hunok Európa kapujában, Szintre lépnek a hunok, A hunok a Kárpát-medencében, Attila a mondákban, A hunok általános jellemzése, A régészeti hagyatékek kérdése, Az utolsó felvonás.

Szendri István: A Kiskőrösi Állami Gazdaság Története (1949—1984). Kiadja az Állami Gazdaság, Kiskőrös, 1985. 61 old.

Szemelvények Eger történetéből. Összeállította: *Lénárt Andor*. Kiadja a Dobó Varmúzeum, Eger, 1985. 277 old.

Szem meglátott, szív megvert. Válogatta és összeállította *Pács Eva*. Prométeusz könyvek. Helikon, 1986. 296 old.

Magyar rólvasások, amelyek művelődéstörténetünk fontos emlékei. A válogatás vonzó olvasmány a néphit, a népi gyógyászat, a népköltészet az irodalom, a régi magyar nyelv és a vallástörténet iránt érdeklődőnek.

Széchenyi István—Wesselényi Miklós: Feleselő naplók. Helikon, 1986. 288 old.

Széchenyi és Wesselényi közös külföldi útja, melynek során meglátogatták Nyugat-Európa számos városát, mindkettőjükben mély nyomot hagyott. Élményeiket szívesen, érdekesen adják vissza a naplójeljegyzések. Összeállította és az utószót írta: *Maller Sándor*.

Székely András Bertalan: Anyanyelv és közösségi tudat a nemzetiségi középiskolákban. Kiadja a Művelődéskutató Intézet és az Állami Gorkij Könyvtár, Bp., 1986. 196 old.

Székely András Bertalan—Mukics Ferenc: Két nép hű fia. Kiadja az Állami Gorkij Könyvtár és a Vas Megyei Tanács. Bp.—Szombathely, 1986. 112 + 114 old.

S. Pável Judit, Weöres Sándor, Vilko Novak, Horváth Ferenc, Takács Miklós, Gazdag Erzsé, Kiss Gyula: Pável Ágostonról, *Mukics Ferenc:* Rokkonod vagyok-e? (Magyar és szlovén nyelven).

Szögi László: Az állatorvostudományi Egyetem Levéltára. Repertórium (1741) 1787—1972. Kiadja az ÁTE. Bp., 1985. 213 old.

Szűcs István: A két forradalom története Marcaliban, 1918—1919. Marcali Helytörténeti Füzetek 7. Marcali, 1985. 45 old.

Szülőföldünk. A honismereti mozgalom megyei tájékoztatója 8. Szerk.: *dr. Kovács Dániel*, Kiadja a Megyei Közművelődési és Módszertani Központ és a Hazafias Népfront Megyei Honismereti Munkabizottsága, Miskolc, 1986. 96 old. (Kézirat gyanánt)

E. Kovács Kálmán: Sárospatak felszabadulása I., *Németh Györgyi:* A MOKAN-Komité tevékenysége Miskolcon, *dr. Kamódy Miklós:* Ellenállás postás módon (Miskolc), *Zsebesi László:* A háború és az új élet indulása Alsódobozán, *Nagy Géza:* Mozaikok Karcsa sorsfordulásáról, *Juhász Károly:* Megmenekült a taktaharkányi református templom!, *dr. Tihanyi Endre:* Felkeles a Sátor-hegy alatt I., *Saffarik Gyula:* Mekcsai István, *dr. Hőgye István:* Kazinczy Ferenc, mint családapa, *Fogarasi Tivadar:* Malomtípusok Észak-Magyarországon, *Fogarasi Gusztáv:* Észak-Magyarországi egyházi malmok, *Szabóné dr. Fehér Erzsébet:* Egy patak magtárőr-diák 1838-ban, *Kiss József:* „Summáselet, de beléd vagyok unva!”, *N. Bodnár Károly:* A nád felhasználása Taktaszadán, *Pozsbai Dezsőné:* Kázmárc juhászata, *Viktor Gyula:* A banyászok védőszenjének kultusza Rudabányán, *Tóth Rudóly:* A Rudolf (trónörökös)-legenda, *dr. Barsi Ernő:* Emlékezés Balla Károlyra, a magyar táncokat művelő és propagáló színészre és szerkesztőre, *Fehér József:* Nemes Lampérth József (elbortult elmcjű festőművész) tragédiája, *Lengyel Gyuláné:* Tájszavak Bőcsön, *dr. Viga Gyula:* Néhány szomolyai ragadványnev 1865-ből, *dr. Mizser Lajos:* Bokkabrány (történetéből), *Siska József:* Dámóc helynevei, *dr. Kovács Dániel:* A sátorlajuhelyi járas helyneveinek köznévi alaprétege M—S, *Bujtor István:* A göncruszkai református templom, *dr. Faggyas István:* Adatok a keleméri templom történetéhez, *Szikora András:* A szerencsi

Árpád-hegy, *dr. Csorba Csaba:* A honismeret kezdeteiből, *dr. Viga Gyula:* Néprajzi gyűjtés ma I., *dr. Kovács Dániel:* Hazaszeretet — nemzeti tudat — népfrontmozgalom, *Viktor Gyula:* Honismereti kör alakult Rudabányán, *Merényi László:* Az abaujszántói általános iskolások honismereti szakköre, *Pap János:* Sikerkönyv a Matyóföldről (Pető Margit: Rozmaring ága, virágnak virága), *Múzeum Sátorlajuhelyen, Sályi napok, K. D.: 25 éves a Tompa Mihály Emlékbizottság.*

Tanulmányok a Népfrontmozgalom Hajdú-Bihar megyei történetéből, 1936—1981. Szerk.: *Gazdag István.* Kiadja a HNF Hajdú-Bihar Megyei Bizottsága, Debrecen, 1985. 172 old.

Tóth Pál Péter: Törekvések a nemzeti egységfront megeremtésére Debrecenben és a Hajdú vármegyékben (1936—1941), *Mikecz Ferenc:* A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front története Hajdú és Bihar megyében (1944—1948), *Gazdag István:* A népfrentmozgalom Hajdú-Bihar megyei története 1948—1956 között, *Bajnok Lászlóné:* A népfrentmozgalom 25 éve Hajdú-Bihar megyében (1957—1981).

Tilkovszky Loránd: A Szociáldemokrata Párt és a nemzetiségi kérdés Magyarországon, 1919—1945. Kossuth, 1986. 175 old.

Tóvári Judit: Borsod-Abaúj-Zemplén megye valóságos történeti irodalma. 1981—1982. Kiadja a BAZ Megyei Levéltár. Miskolc, 1985. 60 old.

Várby Zsuzsa: Kvarcóra, ír himnusszal. Kozmosz, 1986. 120 old.

A szociográfiai műfajhoz tartozó könyv főként a Kiskunfélegyházi 608-as Szakmunkásképző Intézet tanulóiról, valamint szüleikről, hozzátartozóikról és ismerőseikről szól.

Vass Samu—Salamon Anikó: Kalotaszegi ünnepek és ünnepi népszokások. Gondolat, 1986. 464 old.

Vasi Honismereti Közlemények. Kiadja a Vas Megye Tanácsa V. B. művelődési osztálya, a HNF Vas Megyei Bizottsága és a Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ, Szombathely, 1984/2. 97 old.

Tilcsik György: Bemutatjuk a Vas Megyei Levéltartat, *Kovács József:* Ávas Kálmánné 70 éves, *Nadasdy Lajos:* Egy „szürke műveltségős” (Zongor Ferenc) Kemencsalján, *Káldos Gyula:* A cellőmölki helytörténeti csoport munkájáról, *Nászádos István:* Miért vonzó a mi (Sárvar) honismereti szakkörünk?, *Ávas Kálmánné:* Adatok az Őrségből Amerikába vándorolt magyarokról, *Zongor Ferenc:* Babos és gyertyaöntő mesterség (Emlékezés Gece Ferencre), *Vais György:* Adatok egy mézeskalácsos és családja történetéhez, *Nadasdy Lajos:* Entzbruder Dezső és a magyar zene, *Molnár András:* Honvédtoborzások Közegen 1848-ban (Adalek a honvéd hadsereg szociális összetételéhez), *Madáchy Károly:* A körmendi múzeum — egy múzeumalapító visszaemlékezéseiből, *Sátori Vilmosné:* Honismereti akadémia Szarvason, *Laky*

Rezső: Honismereti továbbképzés Velemben, M. Kozár Mária: A Vasi Múzeumfalú új portája, *Köbüküti Katalin—Nagy Éva:* A Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár műhelyéből, Vasi csemények, évfordulók.

Válogatott dokumentumok Hajdú-Bihar megye munkásmozgalmának történetéből, 1948—1956. Szerk.: *Mikecz Ferenc.* Kiadja az MSZMP Hajdú-Bihar Megyei és Debrecen Városi Bizottsága, a Hajdú-Bihar Megyei és Debrecen Városi Tanács és Szakszervezetek Megyei Tanács megbízásából a Hajdú-Bihar Megyei Lapkiadó Vállalat. Debrecen, 1986. 402 old.

Verecs Péter: „Bérbarcos” munkásmozgalmak, vagy „államépítő szocializmus”. Gondolkodó magyarok. Magvető, 1986. 60 old.

Az 1943 márciusában a Magyar Csillagban megjelent cikk.

Veress D. Csaba: A szegedi vár. Zrinyi, 1986. 280 old.

A magyar várak történetét feldolgozó sorozat új kötete a szegedi vár történetét, a török háborúkban, a Rákóczi-szabadságharcban és az 1848—1849-es forradalomban és szabadságharcban betöltött szerepét tekintri át.

A Vépi Mezőgazdasági Szakmunkásképző és Munkástovábbképző Intézet negyedszázados fejlődése. Dokumentumösszefoglalás. Szerk.: *Ugróczy Ferenc.* Mezőgazdasági Szakmunkásképző Intézet, Vép, 1985. 81 old.

Visnya Aladár természettudós. Összeállította *Jepöng József, Vártesi Péterné.* Vasi életrajzi bibliográfiák 15. Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, 1984. 89 old.

Új Mindenes Gyűjtemény 4. Szerk.: *Balla Kálmán.* Bratislava, 1985. 198 old.

Liszka József: Újabb régészeti adatok Érsekújvár környékének kora középkori településtörténetéhez, *Trugly Sándor:* A komáromi avar temetők kutatástörténete, *Püspöki Nagy Péter:* A Csallóköz vizrajzi képeinek története Strabon Geographikájától IV. Béla király koráig, *Duka Zoltán Norbert:* A nagyszombati orvostudományi kar és történeti előzményei, *Tok Béla:* Komárom kereskedelme a 16—18. században, A szlovákiai helységek nevének mutatója.

Urbán Aladár: Barthyány Lajos miniszterelnöksége. Nemzet és emlékezet. Magvető, 1986. 848 old.

A szerző megvilágítja, hogy Barthyány miként nyerte el a kormányalakítási megbízást, hogyan szervezte meg kabinetjét, milyen szerepet játszott az utolsó rendi országgyűlésen, miként zajlottak le a kormány minisztertanácsai, milyen feladatokat vállalt magára Barthyány.

Zalaegerszegi Honismereti Híradó 5—6. szám. Szerk.: *dr. Halász Imre és Németh Zoltánné.* Kiadja a HNF Városi Bizottsága Honismereti Munkabizottsága. Zalaegerszeg, 1985. 61 old. (Kézirat gyanánt)

Dr. Balogh Elemér: Az első népképviselői választás Zalaegerszegen, 1848-ban; *Csertán Ferenc:* Az emigráns Perczel Mór levele Zalaegerszegrre a kiegyezés évében (Forrásközlés); *Szakács László:* Az erdők állami tulajdonba vétele Zalaegerszeg területén 1945-ben, *Szakál István:* A Ganz Ábrahám Szakközépiskola rövid története, *Nyakas József:* Babonák nyomában Erzsébethegyen, *Hadászi Ágnes:* Hatalmaskodások a középkori Zalában, *Hurváth László:* Agrárviszonyok és a mezőgazdasági népesség alakulása, életkörülményei a XVII—XVIII. században, *Szabó Csaba:* Zala megye az 1848-as márciusi forradalomban, *Bakonyi Judit:* A Zalaegerszegi Közművelődési Egyesület, *dr. Halász Imre:* A HNF Zalaegerszeg Városi Bizottsága Honismereti Munkabizottsága tevékenysége 1978 és 1985 között, *Sragli Lajos:* Az egervári Helytörténeti Kör, *Bakonyi Judit:* Honismereti táborban a Szigetközben, *Szakács László és Kiss Gábor:* Erdészettörténeti publikációk, *Kiss Gábor:* A Zalaegerszegi Honismereti Híradó 1—4. számának repertórium.

Zolnay László: Hírünk és hamvunk. Tények és tanúk, Magvető, 1986. 736 old.

A kiváló régész önmagától és az őt körülvevő világról szóló könyve.

Zvara, Juraj: Nemzet, nemzetiség, nemzeti tudat. Madách, Bratislava, 1985. 210 old. (Fordította: *Dósa László*)

A főbb fejezetcímek: Nemzet és osztályok az antagonisztikus társadalomban. A nemzet és a nemzeti kapcsolatok nem marxista értelmezései, Munkásosztály és nemzet, Szocialista osztály- és szociális szerkezet és nemzetiségi viszonyok a szocialista Csehszlovákiában, Szocialista nemzeti tudat, Nemzet és nemzetiségek — A csehszlovákiai magyar nemzetiség.

A borítón Jelky András bajai emlékműve (1936), Medgyessy Ferenc alkotása (Bérczi László felvétele). A rovatok záróképei *Dorogi Márton:* Püspökladányi ácsmunkák, díszítések és cirádák c. 1985-ben megjelent kiadványból valók: Tornyos oromzat cirádás és csipkés kakasülövel, 1901 (11. old), Szegő és díszítő deszkacsipke (14.), Faragott küperkeret (28.), Napsugaras oromzat az 1880-as évekből, (30.),

HONISMERETI ÉVFORDULÓNAPTÁR 1987.

JANUÁR

1787. Megjelent a Magyar Műsa, a Magyar Kurír havi melléklete.
1. 1837. Pesten megindult az Athenaeum c. irodalmi és tudományos folyóirat. Szerkesztette *Vörösmarty Mihály*, *Bajza József* és *Toldy Ferenc*. (Meggzúnt 1843. dec.)
13. 1937. Thomas Mann felolvasóestet tartott a budapesti Magyar Színházban.
16. 1862. Megjelent Madách Imre Az ember tragédiája című drámája.

FEBRUÁR

9. 1787. Megnyik a Pesti Német Színház.
21. 1787. A budai Rondeliában állandó magyar színház alakult.

MÁRCIUS

9. 1962. Alakuló ülést tartotta az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság. Elnöke: *Kiss Árpád*.
13. 1912. Az Új Színpad, Bárdos Arthúr és Révész Béla társulata első előadását tartotta Budapesten, az Építőmunkások Otthonában.
15. 1937. Az Egyetemi Kör budapesti Múzeum-kerti ünnepégen nyilvánosságra hozták a Márciusi Front 12 pontját. Megjelent a Márciusi Front kiáltványa (*Erdei Ferenc*, *Illyés Gyula*, *Feja Géza*, *Kovács Imre* és *Veres Péter* aláírásával).
16. 1907. Megjelent a Kassai Munkás, a felsőmagyarországi szociáldemokrata párt politikai hetilapja. (Meggzúnt 1919. június 29.)
20. 1912. Újra megnyitott a budapesti Állat- és Növénykert, négy évig tartó kiépítés után. (Az épületeket *Kós Károly* és *Zrumecky Dezső* tervezték.)

APRILIS

2. 1787. II. József telekkönyvi főhivatalát állítottott föl Budán, a kataszteri fölmérés központi irányítására.
6. 1912. Megjelent a Miskolczi Munkás Újság. (Meggzúnt 1913. okt.)
15. 1787. Állatviadalmakat bemutató hecc-színház nyílt Pesten.

MAJUS

10. 1887. Budapesten megkezdte működését az Önkéntes Mentő Egyesület, *Kresz Géza* fővárosi tisztiorvos vezetésével.
20. 1937. Megnyitott a budaörsi repülőtér.
23. 1912. „Vérvörös Csütörtök”. Az MSZDP felhívására Budapesten és környékén több mint százezer munkás lépett sztrájkba és tüntetett a parlamenti erőszak ellen és az általános választójogért. A tüntetőket megátadta a karhatalom.

JÚNIUS

15. 1962. Átadták a forgalomnak a korszerűsített budapesti Déli-pályaudvart.

JÚLIUS

1837. Elhelyezték a Nemzeti Múzeum alapkövét.
14. 1912. New Yorkban megkezdte működését az első amerikai Magyar Szintársulat.

AUGUSZTUS

20. 1912. Lezajlott az első budapesti nemzetközi repülőverseny.
22. 1837. Vörösmarty Mihály Árpád ébredése c. drámájának bemutatásával megnyitott a Pesti Magyar Színház (1840-től Nemzeti Színház), a mai Rákóczi út 3. sz. helyén.
23. 1962. Budapesten megkezdte működését a Ferenc távbeszélőközpont.

SZEPTEMBER

7. 1912. Budapesten megalakult a Köztársasági Párt, melynek programja a független köztársaság megteremtése volt.
12. 1937. Megnyitott a Horthy Miklós — ma Petőfi — híd

OKTÓBER

16. 1862. Preysz Móric kémikus, a Hegyaljai Borművelők Egyesületében bemutatta csiramentesítési eljárását, melyvel három évvel megelőzte Pasteurt.

18. 1787. A *Kempelen Farkas* tervei alapján átépített budai Várszínház megnyílt.
 20. 1887. Megalapították a Fővárosi Múzeumot a mai Budapest Történeti Múzeum elődjét.
 25. 1787. A budai német színház első előadását tartotta a karmeliták templomából átalakított Várszínházban.

NOVEMBER

2. 1962. Felavatták a Kab-hegyi (Veszprém m.) televízióadót.
 12. 1937. Budapesten megjelent a Márciusi Frontba tömörült írók lapja, a *Híd*.
 28. 1887. Budapesten megindult az első vilámos próbajárata a Teréz (ma Lenin) körúton a Nyugati-pályaudvar és a Király (ma Majakovszkij) utca között.

DECEMBER

7. 1962. Megnyílt Sopronban az Erdészeti és Faipari Egyetem.
 29. 1937. Hazánkban megindult a köolajbányászat.

*

x = született; + = meghalt

JANUÁR

1. x 1912. *Tahi-Tóth Nándor* (Bp.), festőművész, pedagógus (+ Bp., 1978. szept. 28.)
 2. x 1917. *Deézi Irén* (Bp.), fizikus (+ Bp., 1958. jan. 20.)
 3. x 1862. *Boross Endre* (Székesfehérvár), színész (+ Bp., 1925. április 29.)
 + 1937. *Komját Aladár* (Párizs), költő, újságíró, a forradalmi munkásmozgalom kiemelkedő harcosa (x Kassa, 1891. febr. 11.)
 4. x 1662. *Apáti Miklós* (Debrecen), filozófiai és teológiai író, ref. lelkész (+ uo., 1724. dec. 24.)
 x 1897. *Borvay Károly* (Ada), erdőtudós, egyetemi tanár (+ Sopron, 1958. szept. 10.)
 6. x 1787. *Irnai János* (Zsáka), mezőgazda (+ Nagyléta, 1856. apr. 15.)
 + 1837. *Hochmeister Márton* (Nagyszében), nyomdász, könyvkiadó (x uo., 1767. apr. 19.)
 x 1862. *Novák Mihály* (Rábahidvég), tanító helytörténész (+ ?)
 x 1897. *Veres Péter* (Balmazújváros), író, politikus, publicista (+ Bp., 1970. apr. 16.)
 7. + 1937. *Somlyó Zoltán* (Bp.), költő újságíró (x Alsódomború, 1882. jún. 22.)
 8. + 1862. *Déry István* (Diósgyőr), színész, a magyar színjátszás egyik úttörője (x Szekszárd, 1792?)
 x 1912. *Vágó György* (Bp.), kémikus (+ Bp., 1971. febr. 13.)

9. x 1862. *Bloch József* (Bp.), hegedűpedagógus, zeneszerző (+ Bp., 1922. máj. 6.)
 x 1887. *Reich Ernő* (Győr), gépészmérnök, feltaláló (+ Bp., 1965. okt. 5.)
 10. x 1897. *Gruzel Ferenc* (Bp.), vegyészmérnök (+ Bp., 1972. nov. 30.)
 x 1897. *Pánczél Lajos* (Temesvár), újságíró, író, filmtörténész (+ Bp., 1971. márc. 16.)
 11. x 1812. *Szathmáry Pap Károly* (Kolozsvár), festő, grafikus, fényképész (+ Bukarest, 1887. jún. 3.)
 x 1837. *Bunyitay Vince* (Sátoraljaújhely) egyháztörténész, az MTA tagja (+ Nagyvárad, 1915. márc. 26.)
 x 1912. *Dési Frigyes* (Bp.), meteorológus, egyetemi tanár, országgyűlési képviselő (+ Bp., 1978. márc. 26.)
 13. x 1887. *Czakó Ambró* (Cegléd), vallás- és művészettudós, publicista, egyetemi tanár (+ Owen Sound, Kanada 1974)
 x 1917. *Jámbor Béla* (Sopron), biokémikus, növényfiziológus, egyetemi tanár (+ Bp., 1971. jan. 30.)
 14. x 1897. *Endreiter József* (Salgótarján), géplakatos, gyárigazgató, a munkásmozgalom harcosa (+ Bp., 1975. febr. 24.)
 15. + 1887. *Herbich Ferenc* (Kolozsvár), geológus (x Pozsony, 1821. jan. 15.)
 x 1897. *Kerényi Károly* (Temesvár), klasszikafilológus, vallástörténész, egyetemi tanár, az MTA tagja (+ Ascona 1973. apr. 10.)
 x 1907. *Mezősi Károly* (Földeák), történész, irodalomtörténész, múzeumigazgató (+ Kiskunfélegyháza, 1971. júl. 4.)
 16. x 1862. *Pintér Pál* (Szeged), természettudományi író, piarista tanár (+ Debrecen, 1915. máj. 26.)
 18. x 1897. *Fris Antal* (Bp.), gondokaművész, zenepedagógus (+ Bp., 1973. febr. 25.)
 19. x 1812. *Wenzel Gusztáv* (Lukau, Szászország), jogász, egyetemi tanár, az MTA tagja (+ Bp., 1891. nov. 23.)
 x 1887. *Bokor Elemér* (Sátoraljaújhely), zoológus (+ Bp., 1928. szept. 1.)
 21. x 1907. *Lakatos Vince* (Miklaka), filmrendező, író (+ Bp., 1978. febr. 20.)
 22. x 1887. *Sas Andor* (Szeged), történész, irodalomtörténész, tanár (+ Pozsony, 1962. aug. 23.)
 + 1962. *Bekéfi László* (Zürich) komikus, színész, színmű- és kabaréíró, (x Szeged, 1891. jan. 14.)
 23. x 1887. *Czaja János* (Bp.), dűbirkózó, artista, cirkuszigazgató (+ Bp., 1937. márc. 22.)
 x 1887. *Reményi József* (Kassa), szobrász, érem- és plakettművész (+ Bp., 1977. dec. 25.)

- x 1907. *Domanovszky Endre* (Bp.), festőművész (+ Bp., 1974. máj. 15.)
- x 1912. *Langer Klára* (Bp.), fényképezés-illusztrátor, fotóművész (+ Bp., 1973. máj. 20.)
26. x 1887. *Szilás Oszkár* (Bp.) gépészmérnök, szerkesztő (+ Bp., 1950. márc. 16.)
- x 1907. *Simon Ferenc* (Szeghalom), cipész, a munkásmozgalom mártírja (+ Dachau, 1945.)
- + 1937. *Lenhossek Mihály* (Bp.), anatómus, egyetemi tanár, az MTA tagja (+ Pest, 1863. aug. 28.)
- x 1937. *Sigray Gábor* (Bp.), újságíró (+ Bp., 1967. aug. 23.)
27. x 1887. *Harsányi Zsolt* (Korompa), író, újságíró, műfordító (+ Bp., 1943. nov. 29.)
28. x 1837. *Varga Ferenc* (Szeged), r. k. apát-plébános, helytörténész (+ uo., 1906. dec. 25.)
- x 1887. *Matusán Béla* (Beregzsász), vas-munkás, a kommunista mozgalom harcosa (+ SZU, 1938.)
29. x 1887. *Antal József* (Devecser), festő, az Új Művészek Egyesületének alapítója (+ P., 1963. jan. 26.)
30. x 1897. *Stella Adorján* (Középlak), újságíró, humorista, műfordító (+ Bp., 1967. aug. 26.)
31. + 1587. *Draskovics György* (Bécs), biboros, érsek. Ő telepítette le Magyarországon a jezsuita rendet. (x Bilina, Horvátország, 1515. febr. 5.)
- x 1837. *Tolnai Lajos* (Győrköny), regényíró (+ Bp., 1902. márc. 19.)
- x 1862. *Pfeiffer Péter* (Füle), fizikus, egyetemi tanár (+ Szeged, 1947. nov. 7.)

FEBRUÁR

1. x 1887. *Laky Dezső* (Csurgó), statisztikus, egyetemi tanár, az MTA tagja (+ Bp., 1962. jún. 30.)
- x 1887. *Vargha Vilmos* (Sopron), mérnök (+ Bp., 1968. jan. 6.)
- x 1907. *Hajnal Anna* (Gyepűfűzes), költő (+ Bp., 1977. szept. 6.)
2. x 1887. *Prohászka János* (Bp.), nyelvész, tanár (+ Bp., 1970. szept. 22.)
3. x 1837. *Széchényi Béla* (Pest), földrajzi és geológiai kutató, az MTA tagja (+ Bp., 1918. dec. 2.)
- x 1912. *Erdélyi Elek* (Komárom), geodéta-mérnök (+ Bp., 1969. jan. 12.)
5. x 1837. *Kerpely Antal* (Arad), kohómérnök, akadémiai tanár, az MTA tagja (+ Selmecbánya, 1907. júl. 22.)
6. x 1917. *Szalai András* (Pécs), a kommunista mozgalom harcosa (+ Bp., 1949. okt. 15.)
7. x 1912. *Székely Béla* (Orosháza), katonatiszt, újságíró, szerkesztő (+ Bp., 1971. jan. 3.)
8. x 1862. *Ferenczy Károly* (Bécs), festő, az impresszionizmus legnagyobb magyar mestere (+ Bp., 1917. márc. 18.)
10. x 1912. *Darvas József* (Orosháza), író, publicista, politikus, a népi írók mozgalmanak egyik legjelentősebb tagja (+ Bp., 1973. dec. 3.)
- x 1912. *Mányai Lajos* (Bp.), színész (+ Bp., 1964. nov. 24.)
12. x 1812. *Peregriny Elek* (Gálszécs), pedagógus, egyetemi tanár, az MTA tagja (+ Bp., 1886. ápr. 3.)
- x 1887. *Guthell Jenő* (Kaposvár), pápai prelátus, káptalani levéltárnos (+ Veszprém, 1963. okt. 4.)
13. x 1787. *Beszédes József* (Magyarokizsa), vízépítőmérnök, az MTA tagja (+ Dunaföldvár, 1852. febr. 28.)
- x 1812. *Bubics Károly* (Alsólendva), vízépítőmérnök (+ Pozsony, 1887. nov. 21.)
- x 1862. *Falcsik Dezső* (Törökszentmiklós) jogász, egyetemi tanár (+ Bp., 1924. nov. 5.)
- x 1887. *Csáth Géza* (Szabadka), író, zenekritikus, orvos (+ Szabadka közéletében, 1919. szept. 11.)
- + 1937. *Nagy István* (Baja), festő (x Csikmindszent, 1873. márc. 28.)
15. x 1887. *Rescholsky Sándor* (Temesvár), zeneszerző, zongoraművész (+ Bp., 1972. ápr. 2.)
17. + 1837. *Sobri Józsa* (Lápafő), dunántúli betyár (x Ugod, 1809)
18. + 1962. *Madarász Emil* (Bp.), költő, író, újságíró, a magyar kommunista mozgalom harcosa (x Nagyszentmiklós, 1884. nov. 12.)
19. x 1762. *Fábián József* (Alsóörs), ref. lelkész, gazdasági író (+ Tótvázsony, 1825. jan. 29.)
- x 1897. *Weil Emil* (Dombegyháza), orvos, egyetemi tanár, a munkásmozgalom harcosa (+ Bp., 1954. nov. 2.)
20. x 1837. *Vass Mátyás* (Kiskundorozsma), tanító, tankönyvíró (! Szeged, 1903. máj. 1.)
21. x 1912. *Hajós György* (Bp.), matematikus, egyetemi tanár, az MTA tagja (+ Bp., 1972. márc. 17.)
22. x 1712. *Bod Péter* (Felsőcsernáton), egyházi és irodalomtörténeti író, a magyar felvilágosodás előfutára (+ Magyarigen, 1769. márc. 3.)
- x 1862. *Rados Gusztáv* (Pest), matematikus, műegyetemi tanár, az MTA tagja (+ Bp., 1942. nov. 1.)
23. x 1912. *Ágás Irén* (Bp.), színésznő (+ Hollywood, 1950. szept. 3.)
25. x 1812. *Kotvác Lajos* (Homok), politikus, publicista (+ Szatmárnémeti, 1890. dec. 19.)
- x 1887. *Csiha Győző* (Hajdúnánás), gépészmérnök, malomtulajdonos (+ Bp., 1962. dec. 27.)
26. x 1917. *Szaunder József* (Bp.), irodalom-

- történész, kritikus, egyetemi tanár, az MTA tagja (+ Bp., 1975. aug. 6.)
27. x 1917. *Devecseri Gábor* (Bp.), költő, műfordító (+ Bp., 1971. júl. 31.)
28. x 1897. *Harangi László* (Gödöllő), költő, ifjúsági író (+ Bp., 1934. ápr. 23.)

MÁRCIUS

2. x 1897. *Szamuely László* (Nyíregyháza), a magyar kommunista mozgalom mártíra (+ Bp., 1920. jan. 28.)
- x 1912. *Jánossy Lajos* (Bp.), fizikus, egyetemi tanár, az MTA tagja (+ Bp., 1978. márc. 2.)
- + 1937. *Dollinger Gyula* (Bp.), sebész, egyetemi tanár, a hazai ortopédia megalapozója (x Bp., 1849. ápr. 10.)
5. x 1887. *Fodor Ferenc* (Tenke), geográfus, kartográfus-történész (+ Bp., 1962. máj. 23.)
6. x 1887. *Holló László* (Kiskunfélegyháza), festő (+ Debrecen, 1976. aug. 14.)
- x 1887. *Révay Ferenc* (Hegybánya), erdőmérnök, barlangász, műszaki feltaláló (+ Pilisszentiván, 1974. okt. 27.)
7. x 1862. *Ratkovszky Károly* (Nagycenyed), erdész, zoológus (+ ?)
8. x 1887. *Tólos Gyula* (Bp.), építész, belső-építész, grafikus (+ Bp., 1975. febr. 13.)
- x 1887. *Uitz Béla* (Mehala), festő, grafikus (+ Bp., 1972. jan. 26.)
10. x 1862. *Pálffy György* (Hódmezővásárhely), színész (+ Bp., 1939. ápr. 9.)
11. x 1887. *Zalánfy Aladár* (Bártfa), orgonaművész és orgonaszakértő (+ Bp., 1959. máj. 15.)
12. x 1912. *N. Gáspár Zsuzsa* (Dicsőszentmárton), biokémikus (+ Bp., 1965. ápr. 29.)
13. x 1837. *Tamássy József* (Veszprém), színész, népszínműénekes (+ Újpest, 1892. szept. 4.)
14. x 1912. *Sebestyén Géza* (Nagyvárad), könyvtáros (+ Bp., 1976. ápr. 5.)
15. x 1897. *Winter Ernő* (Győr), vegyészmérnök, az MTA tagja (+ Bp., 1971. jún. 2.)
16. x 1887. *Sebestyén Gyula* (Eger), sebész, egyetemi tanár (+ uo. 1954. júl. 27.)
17. x 1907. *Körner József* (Bp.), építész (+ Bp., 1971. jan. 1.)
18. x 1887. *Berény Róbert* (Bp.), festő (+ Bp., 1953. szept. 10.)
19. + 1637. *Pázmány Péter* (Pozsony), esztergomi érsek, a magyarországi ellenreformáció vezető alakja (x Nagyvárad, 1570. okt. 4.)
- x 1912. *Fehér József* (Csongrád), kiadói szerkesztő (+ Bp., 1975. okt. 26.)
- x 1912. *Vályi-Nagy Tibor* (Debrecen), orvos,

- egyetemi tanár (+ Siófok, 1969. aug. 21.)
20. x 1862. *Makara Lajos* (Pápa), orvos, sebész, egyetemi tanár (+ Kolozsvár, 1915. nov. 5.)
- x 1887. *Reichenbach Béla* (Pázmánd), gazdasági szakíró, egyetemi tanár (+ Bp., 1960. márc. 24.)
21. x 1887. *Kassák Lajos* (Érsekújvár), költő, író, festő (+ Bp., 1967. júl. 22.)
- x 1897. *Schaeffer Ferenc* (Bp.), építész (+ Bp., 1975. júl. 16.)
22. x 1862. *Kalmar Elek* (Tökés), nyelvész, tankönyvíró (+ Bp., 1947. okt. 26.)
- x 1887. *Hegedűs Gyula* (Szeged), újságíró, a Magyar Nemzet egyik alapítója és szerkesztője (+ Bp., 1953. okt. 9.)
23. x 1837. *Buchard-Béla-vary Konrád* (Eperjes), gazdasági szakember (+ Bp., 1916. júl. 2.)
24. x 1887. *Halpern Olga* (Mogoljov-Podolszk, Oroszország), műfordító, irodalom-szervező (+ Bp., 1967. ápr. 2.)
- x 1887. *Hivossik János* (Bp.), tetőfedő, a munkásmozgalom harcosa (+ Bp., 1950. febr. 3.)
25. x 1887. *Darnay-Dornyai Béla* (Keszthely), tanár, muzeológus, honismertető (+ Bp., 1965. ápr. 5.)
26. x 1927. *Lantos Rezső* (Mekényes), karnagy (+ Bp., 1977. febr. 10.)
28. x 1897. *Méhes Gyula* (Kraszná), farmakológus, egyetemi tanár (+ Bp., 1970. okt. 10.)
29. + 1612. *Szamosközy István* (Gyulafehérvár), korának legkiválóbb és első hivatásos magyar humanista történetírója (x Kolozsvár, 1570.)
- x 1887. *Botkay István* (Rimaszombat), zoológus (+ Szarajevó, 1930. aug. 17.)
30. x 1787. *Czinár Mór* (Szakolca), bencés tanár, levéltáros, történetkutató, az MTA tagja (+ Pannonhalma, 1875. febr. 10.)
- x 1912. *Komjáthy István* (Ekel), író (+ Bp., 1963. dec. 20.)
31. x 1897. *Forbát Alfréd* (Pécs), építész, festő (+ Vallingby, 1972. máj. 23.)
- x 1897. *Vilmon Gyula* (Alsóhámor), orvos, egyetemi tanár (+ Bp., 1966. ápr. 6.)
- x 1907. *Rácz János* (Hosszúszeg), r. k. pap, misszionárius (+ Bangwe, Fülöp-szigetek, 1977. febr. 5.)

ÁPRILIS

1. x 1812. *Prónay Gábor* (Besztercebánya), jogász, néprajzi és kertészeti szakíró, az MTA tagja (+ Firenze, 1875. ápr. 1.)
- x 1887. *Pogány Béla* (Bp.), fizikus, műegyetemi tanár, az MTA tagja (+ Bp., 1943. dec. 23.)

4. x 1737. *Király József* (Komárom), r. k. püspök, számos alapítványt tett (+ Balatonfűred, 1825. jún. 17.)
5. + 1937. *Ódry Árpád* (Bp.), színész (x Bp., 1876. szept. 25.)
6. + 1937. *Juhász Gyula* (Szeged), tanár, költő, hirlapíró (x uo., 1883. ápr. 4.)
11. x 1887. *Szőkefalvi-Nagy Zoltán* (Erzsébetváros), matematikus, egyetemi tanár, az MTA tagja (+ Szeged, 1953. okt. 14.)
13. x 1812. *Sztachovics Remig Alajos* (Szentgyörgy), bencés tanár, történész, néprajzkutató, levéltáros (+ Pannonhalma, 1884. okt. 26.)
- x 1887. *Herczeg Mihály* (Hugyag), palóc népi faragóművész (+ Erdőkeresztes, 1961. ápr. 14.)
14. x 1862. *Némái József* (Vác), orvos, gépész (+ Bp., 1944.)
- + 1937. *Ernst Lajos* (Bp.), műgyűjtő, művészeti író, a nevét viselő múzeumot 1912-ben alapította (x Bp., 1872.)
15. x 1887. *Szilágyi Gyula* (Kolozsvár), tanító, a szocialista tanítómozgalom harcosa (+ Bp., 1960. jan. 17.)
- x 1907. *Túrós Lukács* (Bp.), szakácsmester, szakíró (+ Szekszárd, 1967. szept. 3.)
17. x 1887. *Milleker Rezső* (Versec), földrajztudós, egyetemi tanár (+ Bp., 1945. máj. 8.)
19. x 1862. *Balla Vilmos* (Pest), újságíró (+ Bp., 1934. jan. 3.)
- x 1887. *Geyer József* (Bp.), orgonacservező, akusztikus (+ Bp., 1953. júl. 25.)
20. x 1887. *Bedő Ödön* (Berettyóújfalu), sakkozó, a Magyar Munkás Sakk-kör egyik alapítója (+ Bp., 1953. febr. 27.)
- x 1912. *Katona János* (Győr), gépészmérnök, egyetemi tanár (+ Bp., 1977. aug. 12.)
23. x 1887. *Törzs Jenő* (Bp.), színész (+ Bp., 1946. febr. 1.)
24. x 1862. *Beke Manó* (Pápa), matematikus, egyetemi tanár, az MTA tagja (+ Bp., 1946. jún. 27.)
- + 1912. *Borovszky Samu* (Bp.), történetíró, az MTA tagja. Helytörténeti munkássága rendkívül jelentős. (x Katarvukova, 1860. okt. 25.)
- + 1917. *Tömörkény István* (Szeged), író (x Cegléd, 1866. dec. 21.)
27. x 1862. *Tollagi Adolf* (Debrecen), színész, komikus (+ Bp., 1925. szept. 22.)
- x 1907. *Háy Károly László* (Abony), festő, grafikus, diszlettervező, művészeti író (+ Bp., 1961. jan. 16.)
28. x 1887. *Lesenyi Ferenc* (Geletnek), erdőmérnök, egyetemi tanár (+ Sopron, 1962. szept. 6.)
- x 1887. *Modrovich Ferenc* (Magyaróvár), erdőmérnök, egyetemi tanár (+ Sopron, 1947. júl. 15.)
29. x 1907. *Láng János* (Battonya), közgazdász, néprajzkutató (+ Bp., 1978.)
30. x 1437. *Thurzó János* (Lócse), bányaműszaki-vállalkozó (+ Nagybánya, 1508. okt. 10.)

MAJUS

2. x 1837. *Ghycczy Géza* (Tara), mérnök, műegyetemi tanár (+ Bp., 1896. aug. 15.)
4. x 1887. *Majlath József* (Iszlo), a munkásmozgalom harcosa (+ Bp., 1964. dec. 19.)
5. x 1837. *Horváth Zsigmond* (Alberti), tanár, klasszika-filológus (+ Bp., 1884. jún. 13.)
- + 1912. *Magyar Ede* (Szeged), építész (x Oszadki, 1877. jan. 31.)
- x 1912. *Veszsz József* (Kastélyosdombó), szakácsmester, szakíró (+ Bp., 1978. jún. 11.)
6. x 1862. *Lendi Adolf* (Orczyfalva), zoológus, az MTA tagja (+ Keszthely, 1943. szept. 25.)
- x 1912. *Guth Kálmán* (Kemenesmagasi), történész, kolozsvári főlevéltárnok (+ Bp., 1949. dec. 23.)
- x 1927. *Fodor Géza* (Szeged), matematikus, egyetemi tanár, az MTA tagja (+ uo., 1977. szept. 28.)
7. x 1907. *Szabédi László* (Sáromberke), költő, irodalomtörténész, egyetemi tanár (+ Kolozsvár, 1959. ápr. 18.)
8. x 1907. *Dezsenyi Béla* (Bp.), könyvtáros, sajtótörténész (+ Bp., 1972. szept. 8.)
10. x 1787. *Bielz Mihály* (Berethalom), erdélyi szász természetkutató, könyvművész (+ Nagyszében, 1866. okt. 27.)
11. x 1787. *Földváry Gábor* (Domony), Pest vm. alispánja, tevékenyen részt vett a pesti Nemzeti Színház és a vakok intézetének létrehozásában (+ Tass, 1854. máj. 6.)
- x 1907. *Hajdú Helga* (Kamenica), irodalomtörténész, tanár, könyvtáros (+ Bp., 1970. júl. 12.)
12. x 1812. *Ludvig János* (Szepesbéla), újságíró, politikus (+ Pest, 1870. júl. 11.)
- x 1862. *Balla Mihály* (Veszprém), újságíró, fordító, többek közt a Győri Hírlap főszerkesztője volt (+ Bp., 1955. nov. 20.)
- x 1887. *Magyar Vilmos Ferdinánd* (Szeged), újságíró, szerkesztő, az első argentinai magyar újság (Magyar Szó 1924—1958.) megalapítója (+ Colonel Brandsen, Argentína, 1971. aug. 21.)
- x 1912. *Kárász Judit* (Szeged), fotóművész (+ Bp., 1977. máj. 30.)
13. x 1887. *Jászó Györgyné Clauer Margit* (Kolozsvár), énektanár, pedagógus (+ Bp., 1963. okt. 27.)
14. x 1837. *Esterházy Miksa* (?), földbirtokos,

- diplomata; a modern magyar sportélet egyik meghonosítója (+ Tata, 1883. aug. 5.)
- x 1887. *Mille Géza* (Magyarcacskás), mezőgazdász, az általa szerkesztett gazdalexikon egyedüli czirányú szakmunka hazánkban (+ Győr, 1959. szept. 20.)
- x 1897. *Lehoczky Tibor* (Sátoraljaújhely), ideggyógyász, egyetemi tanár (+ Bp., 1971. dec. 10.)
- + 1937. *Csutak Vilmos* (Sepsiszentgyörgy), tanár, múzeumigazgató, főképpen helytörténettel foglalkozott (x Zagon, 1874. nov. 6.)
15. x 1927. *Sütő Jánosné* (Hort), pedagógus (+ Hatvan, 1978. márc. 30.)
16. x 1897. *Dénes Leó* (Mahora), polgármester, a munkásmozgalom résztvevője (+ Bp., 1977. nov. 11.)
17. x 1887. *Balogh Albin Lajos* (Kassa), pedagógus, történétíró, régész (+ Bp., 1958. márc. 17.)
- x 1907. *Török János* (Kisbér), állatorvos, higiénikus, egyetemi tanár (+ Mosonmagyaróvár, 1969. jún. 17.)
18. x 1887. *Debreczeni István* (Nagyszalonta), ref. lelkész, múzeumigazgató (+ Berettyóújfalu, 1973. jan. 10.)
- x 1897. *Benedéki Ottó* (Bp.), villamosmérnök, egyetemi tanár, az MTA tagja, a magyar és a nemzetközi munkásmozgalom harcosa (+ Bp., 1975. nov. 25.)
19. x 1897. *Farkas János* (Ércselénd), festő (+ Bp., 1966. szept. 17.)
21. x 1927. *Dezső Imre* (Hódmezővásárhely), kertész mérnök (+ Kijev, 1971. szept. 16.)
22. x 1887. *Kereszty Jenő* (Bp.), orgonaművész, karnagy, énektanár (+ Bp., 1949. jún. 11.)
- x 1897. *Nádassy József* (Bp.), költő, író, újságíró (+ Bp., 1975. júl. 30.)
- x 1917. *Koncz Imre* (Kisújszállás), orvos, ortopéd sebész (+ Bp., 1970. május 22.)
23. x 1912. *Bozsay Dezső* (Répcseszentgyörgy), ipari formatervező, építő-iparművész (+ Bp., 1974. nov. 21.)
24. x 1887. *Vigh Bertalan* (Nagykálló), gépészmérnök (+ Bp., 1959. ápr. 16.)
25. x 1812. *Losonczy László* (Kecskemét), költő, tanár (+ Bp., 1879. aug. 2.)
26. x 1887. *Déri Hugó* (Szekszárd), színész, jellemkomikus (+ Bp., 1949. márc. 6.)
- x 1897. *Medveczky Bella* (Zombor), író (+ Bp., 1969. okt. 24.)
28. x 1837. *Balogh Gyula* (Ihászi), levéltáros, író, újságíró; több tanulmányt írt Vas m. műhjáról (+ Szombathely, 1921. ápr. 20.)
29. x 1812. *Arányi Lajos* (Komárom), patológus, egyetemi tanár, az MTA tagja (+ Nagymaros, 1887. júl. 28.)
30. x 1907. *Kamjén István* (Mezőtúr), író (+ Bp., 1976. szept. 9.)
- x 1907. *Nádassy László* (Bp.), színpadi szerző (+ Bp., 1978. febr. 17.)
31. x 1837. *Tolnay Lajos* (Pest), mérnök (+ Bp., 1918. ápr. 30.)

JUNIUS

2. + 1462. *Nádassy Tamás* (Egervár), nagybirtokos főúr, nádor, a sárvári-újszégi nyomda alapítója (1537!) (x ?, 1498.)
- x 1862. *Zimányi Károly* (Buda), mineralógus, az MTA tagja (+ Bp., 1941. szept. 24.)
4. x 1862. *Katona Lajos* (Vác), folklorista, irodalomtörténész, egyetemi tanár, az MTA tagja (+ Bp., 1910. aug. 3.)
- x 1907. *Martzy István* (Arad), szülész-nőgyógyász (+ Bp., 1975. febr. 13.)
5. x 1927. *Kovács Vilmos* (Gat) költő, író (+ Bp., 1977. nov. 13.)
6. x 1862. *Csemely István* (Aknaszlatina), fémkohómérnök (+ Sopron, 1928. júl. 22.)
- x 1887. *Bodócs István* (Kecskemét) fizikus, helytörténeti kutatásokkal is foglalkozott (+ Győr, 1965. jan. 23.)
7. x 1862. *Lénárd Fülöp* (Pozsony) fizikus, egyetemi tanár, az MTA tagja, 1905-ben Nobel-díjat kapott (+ Messelhausen, Németország, 1947. máj. 20.)
- x 1897. *Maksay Aliberi* (Sopron), író, költő, műfordító (+ Kolozsvár, 1971. jún. 22.)
- x 1897. *Szell György* (Bp.), karmester, zeneszerző, zongoraművész (+ Cleveland, 1970. júl. 30.)
8. x 1907. *Szabó Gyula* (Bp.), festő (+ Losonc, 1972. máj. 25.)
11. + 1937. *Zalka Máté* (Huesca, Spanyolország), író, a nemzetközi munkásmozgalom harcosa, tábornok (x Matolcs, 1896. apr. 23.)
13. x 1857. *Láng László* (Pozsony), gépgyáros. 1868-ban megnyitott műhelyéből fejlődött ki a mai Láng-Gépgyár (+ Bp., 1914. jan. 1.)
17. x 1912. *Manon Ervin* (Bp.), grafikus, szobrász, fotóművész (+ Párizs, 1968. apr. 30.)
18. x 1837. *Fekete Lajos* (Torda), erdész, botanikus, főiskolai tanár, az MTA tagja (+ Selmechánya, 1916. jún. 29.)
19. x 1862. *Dedek Crescens Lajos* (Nyitra), történétíró, az MTA tagja (+ Esztergom, 1933. szept. 12.)
- x 1887. *Kálmán Oszkár* (Kisszentpéter), operaeénekes (+ Bp., 1971. szept. 17.)
- x 1897. *Murányi Antal* (Kapunvár), gyógy-pedagógus (+ Bp., 1957. ápr. 9.)

- x 1897. *Szathmári Sándor* (Gyula), író (+ Bp., 1974. szept. 27.)
21. x 1887. *Vajthó László* (Nagyajtény), irodalomtörténész, műfordító, szerkesztő, pedagógus (+ Kecskemét, 1977. dec. 23.)
- x 1897. *Molnár Farkas Ferenc* (Pécs), építész (+ Bp., 1945. jan. 12.)
23. x 1837. *Stiller Bertalan* (Miskolc), belgyógyász (+ Bp., 1922. jan. 3.)
- x 1862. *Berkes János* (Bánhorvát), pedagógus (+ Bp., 1934. aug. 25.)
- x 1887. *Ferencki Sári* (Kolozsvár), író, irodalomtörténész, az OSZK főkönyvtárosa (+ Bp., 1952. márc. 8.)
- x 1912. *Marta István* (Pozsony), szobrász (+ Bp., 1978. febr. 3.)
24. x 1887. *Karinthy Frigyes* (Bp.), író, költő, műfordító, kritikus, a 20. századi humorisztikus irodalom egyik megteremtője (+ Siófok, 1938. aug. 29.)
25. x 1812. *Hanák János* (Kiskér), zoológus, az MTA tagja (+ Kricsova, 1849. szept. 2.)
- x 1862. *Marschalkó Tamás* (Tokaj), bőrgyógyász, egyetemi tanár (+ Kolozsvár, 1915. szept. 23.)
26. x 1887. *Zalányi Béla* (Szászváros), paleontológus (+ Bp., 1970. okt. 9.)
- x 1907. *Lükcsy György* (Sajókeresztúr), festő, grafikus (+ Bp., 1975. jan. 14.)
27. x 1887. *Jankovich László* (Bp.), körbontnök, törvényszéki orvos, egyetemi tanár (+ Bp., 1967.)
28. x 1887. *Révész István* (Zalaegerszeg), autodidakta festő, műgyűjtő (+ Bp., 1973. márc. 4.)
- x 1887. *Vars Elemér* (Bp.), festő (+ Tihany, 1957. dec. 9.)
29. x 1862. *Radó Antal* (Mór), költő, műfordító, irodalomtörténész (+ Bp., 1944. nov. 22.)
- x 1887. *Lipták Pál* (Felka), gyógyszerész, egyetemi tanár (+ Bp., 1949. jan. 31.)
- x 1927. *Török Endre* (Mezőkövesd), sebész, anasztziológus (+ Pécs, 1972. szept. 3.)
30. + 1837. *Dercsényi János* (Munkács), mineralógus, borász (x Szepesszombat, 1755. máj. 16.)
- x 1897. *Lederer Emma* (Bp.), történész, egyetemi tanár (+ Bp., 1977. okt. 14.)
- állította föl XIII. Gergely pápa 1578-ban a római Collegium Hungaricumot, mely mai napig fennáll. (x Deveszer, 1540.)
4. x 1887. *Molcsány Gabor* (Nagybánya), urdométernök (+ Bp., 1965. jan. 17.)
- x 1887. *Sós Aladár* (Temesvár), építész (+ Bp., 1975. jún. 11.)
- x 1897. *Nádass Lajos* (Földes), gyógyszerész, a munkásmozgalom harcosa (+ Bp., 1971. nov. 20.)
5. x 1837. *Zichy Jenő* (Sárszentmihály), politikus, Ázsia-kutató az MTA tagja (+ Merán, 1906. dec. 26.)
- x 1912. *Somogyi György* (Szeged), orvos, belgyógyász (+ Bp., 1977. aug. 10.)
7. x 1762. *Kovács Mihály* (Korlát), orvos, az MTA tagja (+ Mezőcsát, 1851. jún. 22.)
8. x 1907. *Biró József* (Nagyvárad), festő, művészettörténész (+ Bp., 1944.)
- x 1912. *Nagy Jenő* (Hagyásbodon), tanár, író (+ Debrecen, 1974. okt. 31.)
- + 1937. *Bélla Lajos* (Szödliget), régész, az MTA tagja; a hazai barlangkutatás elindítója (x Pozsony, 1850. dec. 29.)
10. x 1862. *Hegedűs Balint* (Hódmezővásárhely), kubikos, a hódmezővásárhelyi földmunkásmozgalom egyik vezetője (+ uo., 1936. máj. 31.)
- x 1907. *Kuhári Ferenc* (Bokod), a munkásmozgalom harcosa (+ Bp., 1976. szept. 30.)
- x 1927. *Sipkay Barna* (Nyíregyháza), író, újságíró (+ Bp., 1968. jan. 28.)
14. x 1887. *Koiban Sándor* (Szomolány), állatorvos, egyetemi tanár, az MTA tagja (+ Bp., 1967. dec. 22.)
- x 1912. *Dezskás János* (Bp.), ezredes, a munkásmozgalom harcosa (+ Bp., 1950. jan.)
15. x 1862. *Szalai Mihály* (Csáktornya), újságíró (+ Bp., 1937. aug. 11.)
17. x 1897. *Végh Dezső* (Bp.), grafikus, festő (+ Vác, 1972. okt. 10.)
18. x 1912. *Payr Egon* (Bp.), építész (+ ?, 1967.)
19. x 1862. *Molnár Vince* (Chinora), tanár, geográfus (+ ?)
22. x 1887. *Majer István* (Vác), geológus, paleontológus (+ Bp., 1953. nov. 5.)
24. x 1887. *Karvály Viktor* (Bp.), zeneszerző, karmagy (+ Bp., 1974. febr. 13.)
26. x 1762. *Kelemen László* (Kecskemét), színművész, színigazgató, a magyar hivatásos színészet megindítója (+ Csanádpalota, 1814. dec. 27.)
- x 1897. *Szold Endre* (Bp.), urológus (+ Bp., 1968. nov. 14.)
27. x 1862. *Muzsa Gyula* (Bukarest), gyógyszerész, évtizedekig a magyar sport egyik vezetője volt (+ Bp., 1946. febr. 23.)

JÚLIUS

1. x 1862. *Herczel Manó* (Szeged), sebész (+ Bp., 1918. nov. 28.)
2. x 1937. *Kurcz Agnes* (Bp.), irodalomtörténész, műfordító (+ Bp., 1976. szept. 15.)
3. + 1612. *Szántó István* (Olmütz) jezsuita paptanár, író. Az ő szorgalmazására

- x 1897. *Szakátsy Gyula* (Kassa), gyümölcs-
termesztési szakember (+ Debrecen, 1958. nov. 21.)
- x 1907. *Sárdy János* (Nagykönyi), színész,
operaénekes (+ Bp., 1969. márc. 9.)
- x 1912. *Scher Tibor* (Kiskörös), ókortörté-
nész (+ Bp., 1975. júl. 2.)
28. x 1837. *Majthényi Flóra* (Novák), költő
(+ Bp., 1915. máj. 18.)
29. x 1917. *Fényes Imre* (Körcgyán), elméleti
fizikus, egyetemi tanár (+ Bp.,
1977. nov. 13.)
30. x 1897. *Mika József* (Bp.), kémikus, vas-
kohómérnök, egyetemi tanár
(+ Bp., 1975. márc. 29.)
31. x 1787. *Stáhly Ignác* (Pest), országos fő-
orvos, egyetemi tanár, a honvéd-
orvosi kar megszervezéséért küzdött
(+ Pcs., 1849. ápr. 28.)
- x 1897. *Vermes Pál* (Újpest), matematikus
(+ London, 1968.)
- + 1937. *Zala György* (Bp.), szobrász, az
MTA tagja (x Alsólendva, 1858.
apr. 16.)

AUGUSZTUS

1. x 1862. *Krámszky Lajos* (Győr), borvegysz
(+ Bp., 1915. júl. 2.)
2. x 1887. *Lovász Károly* (Szentcs), író,
újságíró, paródiaszerző (+ Bp.,
1952. okt. 3.)
- x 1907. *Száva István* (Bp.), író, publicista,
tanár (+ Bp., 1970. jún. 5.)
4. x 1887. *Aranyosi Pál* (Szentendre), újság-
író, fordító, a kommunista moz-
galom jelentős résztvevője (+ Bp.,
1962. szept. 18.)
6. x 1897. *Vér Andor* (Sátoraljaújhely), költő,
műfordító, újságíró (+ Buenos
Aires, 1976. márc. 24.)
7. x 1912. *Hargitai Zoltán* (Mezősámsond),
botanikus, tanár (+ Bajorország,
1945. márc.—ápr.)
8. x 1862. *Ranschburg Viktor* (Győr), könyv-
kiadó (+ Bp., 1930. aug. 20.)
10. x 1897. *Haranghy László* (Debrecen), kór-
bonctani szakorvos, egyetemi tanár,
az MTA tagja (+ Bp., 1975. dec.
8.)
12. x 1887. *Greschik Jenő* (Késmárk), zoológus,
ornitológus (+ Bp., 1967. febr. 11.)
13. x 1897. *Péczei Attila* (Rákosszentmihály),
népzene gyűjtő, muzológus, orvos
(+ Weiden, NSZK, 1964. júl. 6.)
- x 1912. *György István* (Bp.), újságíró, a
Népszabadság főmunkatársa
(+ Bp., 1977. jan. 1.)
15. x 1837. *Farbaky István* (Nyíregyháza),
bányamérnök, bányászati akadé-
miai tanár (+ Selmecbánya, 1928.
dec. 3.)
- x 1862. *Szabó József* (Serke), pedagógus,
irodalomtörténész (+ Cegléd,
1944. okt. 19.)
16. x 1887. *Gerencséry Béla* (Szilágycseh), élel-
miszervegysz, egyetemi tanár
(+ Bp., 1960. szept. 25.)
18. x 1837. *Merényi László* (Pomáz), népmese-
gyűjtő (+ Bp., 1907.)
- x 1887. *Waldmann Gyula* (Kassa), köz-
gazdász (+?)
20. x 1897. *Ascher Oszkár* (Bp.), színész, sza-
valóművész (+ Bp., 1965. okt. 25.)
21. x 1887. *Richier Hugó* (Kőszeg), orvos,
idegggyógyász (+ Bp., 1945. ápr.
24.)
- x 1912. *Kenai György* (Bp.), geológus, az
MTA tagja (+ Bp., 1968. máj. 11.)
22. x 1862. *Pósta Béla* (Kecskemét), régész,
egyetemi tanár (+ Kolozsvár,
1919. ápr. 16.)
24. x 1917. *Vánerész Vilmos* (Hunyaddobra),
orvos, sugárbiológus (+ Bp., 1972.
máj. 4.)
25. x 1837. *Jurányi Lajos* (Nyíregyháza), botá-
nikus, egyetemi tanár, az MTA
tagja (+ Abbázia, 1897. febr. 27.)
26. + 1762. *Tomka-Szászky János* (Pozsony),
ev. lelkész, történész, földrajztudós
(x Fokusfalva, 1700.)
- x 1912. *Wein György* (Bp.), geológus,
(+ Bp., 1976. dec. 12.)
27. x 1812. *Csillag Teréz* (Dunaadony), szí-
nézőnő (+ Bp., 1925. júl. 9.)
- x 1812. *Szemere Benalan* (Vatta), politikus,
miniszterelnök, író, az MTA tagja
(+ Pest, 1869. jan. 18.)
28. x 1787. *Bakos Ambrus* (Nagykörös), ügyvéd
(+ uo., 1852. aug. 29.)
30. x 1812. *Haraszthy Ágoston* (Futak), utazó,
földrajzi író, szőlész (+ Corinto,
1869. júl. 22.)
- x 1897. *Horváth Boldizsár* (Bp.), ortopéd
sebész (+ Balatonarács, 1970.
aug. 17.)
31. x 1837. *Könyves Tóth Kálmán* (Debrecen),
író, ref. lelkész (+ uo., 1924.
júl. 16.)
- x 1887. *Grünwald Fülöp* (Sopron), tanár,
történész (+ Bp., 1964. jan. 3.)
- x 1887. *Sneff József* (Nagykanizsa), ács, a
kommunista mozgalom mártírja
(+ uo., 1919. okt. 9.)

SEPTEMBER

1. x 1862. *Kövesligethy Radó* (Verona, Olasz-
ország), fizikus, csillagász, egyetemi
tanár, az MTA tagja (+ Bp., 1934.
okt. 11.)
- x 1862. *Széky István* (Tiszaigár), tanár, tu-
ristairó (+ uo., 1944. szept. 14.)
2. x 1887. *Hofhauser Jenő* (Bp.), mérnök,
terképész (+ Bp., 1968. jún. 13.)
3. x 1887. *Kellner Sándor* (Tiszacsizlár),
nyomdász, a munkásmozgalom
vértanúja (+ Sopron, 1919. okt.
6.)

4. x 1837. *Szeremlei Sámuel* (Gelej), történelmi és egyházi író, az MTA tagja (+ Hódmezővásárhely, 1924. nov. 20.)
5. x 1812. *Lukács Móric* (Pest), publicista, műfordító, reformpolitikus, az MTA tagja (+ Bp., 1881. nov. 5.)
6. x 1762. *Szerlemhegyi András* (Kécskémét), zenész, zeneszerző (+ Vác, 1826. jan. 17.)
- x 1907. *Zsoldos Sándor* (Pécs), orvos, egészségügyi miniszter (+ Bp., 1955. febr. 1.)
9. x 1887. *Steiner Gábor* (Komárom), nyomdász, a magyar és a cseh-szlovák munkásmozgalom harcosa, mártírja (+ Buchenwald, 1942. okt. 8.)
- x 1907. *Sós Pál* (Nagyvárad), orvos-ezredes, a munkásmozgalom harcosa (+ Bp., 1975. jún. 14.)
10. x 1887. *Szöllősy Kálmán* (Pécs), fényképész, fotóművész (+ Bp., 1976. aug. 1.)
- x 1897. *Fabry Zoltán* (Stósz), író, publicista, kritikus (+ uo., 1970. máj. 31.)
11. x 1887. *Kriszinkovich Béla* (Bp.), műgyűjtő, kerámiaszakértő (Bp., 1969. dec. 23.)
12. x 1912. *Kárpái György* (Bp.), orvos, onkoradiológus, a munkásmozgalom harcosa (+ Bp., 1977. febr. 15.)
- x 1912. *Maklári Lajos* (Meczenzéf), tanár, karnagy (+ Bp., 1977. aug. 13.)
13. x 1662. *Battyány Adám* (?), országbíró, horvát bán, részt vett a törökök kiűzésében (+ ?, 1703. aug. 26.)
14. x 1712. *Klein Mihály* (Merény), természetkutató, ev. lelkész (+ Pozsony, 1782. márc. 12.)
- x 1897. *Salacz Pál* (Szarvas), szülész-nőgyógyász (+ Bp., 1971. júl. 3.)
15. x 1737. *Aranka György* (Szék), író, tudománytervező (+ Marosvásárhely, 1817. márc. 11.)
- x 1837. *Péter Dénes* (Kiskunhalas), író, humorista (+ uo., 1904. márc. 17.)
- x 1887. *Lázár Ferenc* (Jánosháza), kértész, szakíró (+ Isaszeg, 1929. okt. 6.)
17. x 1887. *Farkas Árpád* (Büd), mezőgazdasági szakíró, egyetemi tanár (+ Kolozsvár, 1962. márc. 30.)
- x 1887. *Orbók Attila* (Pozsony), író, újságíró (+ Bp., 1964. okt. 5.)
19. + 1812. *Szirmay Antal* (Szinyér), helytörténetíró (x Eperjes, 1747. jan. 20.)
21. + 1837. *Bezerédi Amália* (Máriavölgye), a kisdudóvás, a magyar gyermekirodalom úttörője (x Szentivánfa, 1804. ápr. 15.)
- x 1912. *Feldheim Erwin* (Kassa), matematikus (+ ?, 1944)
- + 1937. *Munkácsy Bernát* (Bp.), nyelvész.
22. x 1907. *Erőss Sándor* (Ditrő), szemész (+ Bp., 1974. febr. 11.)
24. x 1897. *Pap Károly* (Sopron), novella- és regényíró (+ Buchenwald, 1944 vége)
- x 1897. *Sinka István* (Nagyszalonta), költő, író (+ Bp., 1969. jún. 17.)
- x 1907. *Manuska László* (Hatvan), orvos (+ Bp., 1976. szept. 2.)
- x 1917. *Ornhayr Alajos* (Facsád), ideg-elmegyógyász (+ Eger, 1971. febr. 19.)
25. x 1897. *Rákóczi János* (Felsőleperd), mesterszakács (+ Bp., 1966. júl. 3.)
26. x 1887. *Mezey Frigyes* (Mór), arléna, rajztanár (+ Bp., 1938. márc. 27.)
27. x 1907. *Sarudi Imre* (Szakolca), vegyész-mérnök (+ Szeged, 1975. dec. 5.)
- x 1917. *Mikcs László* (Bihardioszeg), tanár, történetkutató (+ Táganrog, SZU, 1944. dec. 4.)
28. x 1887. *Divéky József* (Farnos), grafikus (+ Sopron, 1951. szept. 9.)
- x 1897. *Mantos Flóra* (Bp.), vegyész, az illegális KMP kiemelkedő harcosa (+ Prága, 1938. dec. 30.)
- x 1912. *Kéri Vencel* (Écség), bányatechnikus, bányagazgató (+ Dorog, 1974. szept. 21.)
29. + 1912. *Döllér Antal* (Keszmark), katonatiszt, a tatrai idegenforgalom megalapítója; hét menedékházat létesített (x Winniki, Galícia, 1831.)

OKTÓBER

1. x 1917. *Mikcsy Lajos* (Bp.), nyelvész (Bp., 1975. jan. 8.)
3. x 1927. *Pulay Gábor István* (Edve), vegyész-mérnök (+ Bp., 1975. okt. 27.)
- x 1937. *Fejes György* (Debrecen), zene-történész (+ Kerepes, 1972. febr. 12.)
4. + 1787. *Cornides Dániel* (Pest), történetíró, könyvtáros, egyetemi tanár (x Liptószentmiklós, 1732. júl. 1.)
6. x 1907. *Krúdy Mária* (Bp.), tanár (+ Bp., 1973. jan. 24.)
7. x 1912. *Gillemot László* (Bp.), gépészmérnök, egyetemi tanár, az MTA tagja (+ Bp., 1977. aug. 20.)
8. x 1907. *Farkas Sándor* (Debrecen), egyetemi docens, a munkásmozgalom harcosa (+ Bp., 1970. szept. 30.)
- x 1912. *Iliku Pál* (Bulcsu), politikus, a munkásmozgalom harcosa, miniszter (+ Bp., 1973. júl. 13.)
9. x 1912. *Sárkány Orszkár* (Bp.), irodalom-történész (+ SZU, 1943.)
10. x 1812. *Garay János* (Szekszárd), költő, elbeszélő, az MTA tagja (+ Pest, 1853. nov. 5.)

- x 1887. *Breuer György* (Anina), bányaigazgató, ornitológus (+ Lovászi, 1955. jún. 11.)
- x 1887. *Husztli József* (Zalabér), klasszika-filológus, egyetemi tanár, az MTA tagja (+ Bp., 1954. jan. 3.)
12. x 1862. *Udránszky László* (Budatin), orvos, fiziológus, egyetemi tanár, az MTA tagja (+ Bp., 1914. márc. 21.)
13. x 1812. *Hornyik János* (Kecskemét), levéltáros, történész, az MTA tagja (+ uo., 1885. okt. 8.)
- x 1897. *Kolla Ervin* (Bp.), belgyógyász, ideggyógyász, egyetemi magántanár (+ Bp., 1976. aug. 18.)
14. x 1887. *Békessy Imre* (Németkeresztúr), újságíró (+ Bp., 1951.)
15. x 1887. *Kacziány Adolf* (Cserhátsurány), festő, tanár (+ Bp., 1978. jan. 26.)
16. x 1912. *Mezey Mária* (Kecskemét), színésznő (+ Bp., 1983. ápr. 21.)
17. x 1907. *Antal János* (Bp.), író, újságíró, a KMP illegális lapjának volt szerkesztője (+ SZU, 1943. dec.)
18. x 1812. *Conlegner Károly* (Érsekújvár), egyetemi tanár (+ Bp., 1892. dec. 21.)
- x 1887. *Abonyi Tivadar* (Bp.), színész, rendező, festő (+ Bp., 1968. okt. 9.)
20. x 1887. *Farkas István* (Bp.), festőművész (+ Auschwitz, 1944)
21. x 1887. *Hézszer Aurél* (Tálya), földrajztudományi író (+ Bp., 1947. febr. 11.)
23. + 1862. *Teleki Blanka* (Párizs), a magyar növénynevelés egyik úttörője (x Hozsuzfalva, 1806. júl. 5.)
24. x 1812. *Tóth Ágoston Rafael* (Márcali), hadmérnök, térképész, honvéd ezredes, az MTA tagja (+ Graz, 1889. jún. 9.)
- x 1917. *Pantó Gábor* (Bp.), geológus, egyetemi tanár, az MTA tagja (+ Debrecen, 1972. okt. 28.)
26. x 1887. *Halasi Béla* (Kisvárd), közgazdász (+ Chicago, 1965. dec. 2.)
- x 1907. *Szenzhegyi István* (Kálcsa), zeneíró, kritikus (+ Bp., 1971. nov. 2.)
- x 1927. *Kubinyi László* (Bp.), nyelvész (+ Bp., 1973. nov. 30.)
27. x 1917. *Stollár Béla* (Zalaegerszeg), újságíró, az ellenállási mozgalom harcosa és vértanúja (+ Bp., 1944. dec. 25.)
28. x 1887. *Leffler Béla* (Nyíregyháza), író, műfordító, művészeti író (+ Stockholm, 1936. nov. 8.)
29. x 1837. *Papp Miklós* (Dés), újságíró, történész (+ Kolozsvár, 1880. febr. 12.)
- x 1887. *Szuhaneck Oszkár* (Tamásd), festő (+ Temesvár, 1972.)
30. x 1912. *Maron Ferenc* (Újbánya), újságíró (+ Bp., 1974. márc. 10.)

NOVEMBER

1. x 1812. *Röck István* (Pest), gépgyáros. Gyárából fejlődött ki a mai Április 4. Gépgyár (+ Bp., 1882. nov. 10.)
2. x 1787. *Szalay Imre* (Szombathely), nyelvész, filozófus, hittudós, egyetemi tanár, az MTA tagja (+ Veszprém, 1848. szept. 17.)
3. x 1837. *Szilády Aron* (Ságvár), irodalomtörténész, az MTA tagja (+ Kiskunhalas, 1922. márc. 20.)
4. x 1837. *Benkő Károly* (Nagyszentmiklós), építész (+ Rákospalota, 1893. aug. 24.)
- x 1862. *Thomán István* (Homonna), zongoraművész, zongorapedagógus (+ Bp., 1940. szept. 22.)
6. x 1907. *Somfai László* (Veszprém), író, pedagógus (+ Szeged, 1972. febr. 12.)
- x 1912. *László Mihály* (Eger), borász, pincemester (+ uo., 1977. máj. 27.)
7. x 1887. *Gragger Róbert* (Aranyosmarót), irodalomtörténész (+ Berlin, 1926. nov. 10.)
- x 1887. *Jármai Károly* (Körmöcbánya), állatorvos, egyetemi tanár (+ Bp., 1941. márc. 8.)
10. x 1887. *Szekeşes Vince* (Pécs), állatorvos, higiénikus, egyetemi tanár (+ Keszthely, 1976. márc. 7.)
11. x 1907. *Pellérdy László* (Bp.), állatorvos, parazitológus (+ München, 1974. szept. 6.)
12. x 1887. *Bütera Miklós* (Pozsony), növénytermesztő (+ Magyaróvár, 1947. márc. 11.)
- x 1907. *Fejes Sándor* (Továros), kertész-mérnök (+ Bp., 1977. júl. 6.)
13. x 1897. *Horváth Mihály* (Bp.), színész, pilóta, meteorológus (+ Bp., 1974. aug. 5.)
14. x 1837. *Dömötör László* (Kismánya), ügyvéd, a magyar méhészet egyik úttörője (+ Szekszárd, 1907. febr. 27.)
- x 1887. *Áprily Lajos* (Brassó), költő, műfordító, az MTA tagja (+ Bp., 1967. aug. 6.)
15. x 1812. *Latabár Endre* (Kiskunhalas), színész, színgazgató, zeneszerző, színpadi fordító (+ Miskolc, 1873. júl. 8.)
- x 1912. *Görbe János* (Jászárokszallas), színész (+ Bp., 1968. szept. 6.)
- x 1912. *Török Erzsébet* (Kolozsvár), énekesnő (+ Bp., 1973. dec. 1.)
- x 1927. *Lányi Miklós* (Bp.), tüdőgyógyász, laboratóriumi szakorvos, egyetemi docens (+ Bp., 1973. máj. 23.)
16. x 1812. *Pettő János* (Felső-Driethoma), bányamérnök, az MTA tagja (+ Pozsony, 1890. okt. 26.)

- x 1887. *Lehner Ödön* (Bp.), tanár, gyümölcsstermesztő (+ Bp., 1938. máj. 18.)
- x 1887. *Mihályi Ernő* (Mihályi), hittanár, művészettörténész, szerkesztő (+ Pannonhalma, 1969. okt. 19.)
17. x 1887. *Schoen Arnold* (Kisgaram), művészettörténész (+ Bp., 1973. ápr. 28.)
21. x 1837. *Schwimmer Ernő Lajos* (Bp.), bőrgyógyász, egyetemi tanár (+ Bp., 1898. február 25.)
- x 1887. *Berend Miklósné Kilényi Júlia* (Bp.), író (+ Bp., 1956. ápr. 22.)
25. x 1897. *Szenes Piroška* (Maroszlatina), író, újságíró (+ New York, 1972. ápr. 28.)
26. x 1862. *Stein Aurél* (Pest), Belső-Ázsia világhírű kutatója, régész, nyelvész, az MTA tagja (+ Kabul, Afganisztán, 1943. okt. 28.)
- x 1897. *Kahána Mózes* (Gyergyóbakács), író, költő (+ Bp., 1974. ápr. 11.)
28. x 1917. *Nagy Ernő* (Bp.), gépészmérnök (Bp., 1969. szept. 26.)
29. x 1907. *Jankovitch Ferenc* (Székesfehérvár), író, költő (+ Bp., 1971. márc. 9.)
30. x 1837. *Odry Lehel* (Nemeslőrinc), operaezenes (+ Azad, 1920. febr. 5.)
- x 1887. *Szöreghy Gyula* (Algyő), filmszínész, dokumentumfilm-rendező (+ Bp., 1943. szept. 10.)
- x 1897. *Süli András* (Algyő), festő, naiv művész (+ Szeged, 1969. okt. 20.)

DECEMBER

1. x 1862. *Bartel János* (Kopa Bogumilowicka), gépészmérnök (+ Bp., 1945. jan. 31.)
- x 1862. *Kégl Sándor* (Szunyog), orientalista, az MTA tagja (+ Pusztaszentkirály, 1920. dec. 29.)
- x 1887. *Király György* (Ómoravica), irodalomtörténész (+ Bp., 1922. ápr. 25.)
2. x 1862. *Hollós József* (Gyöng), gépészmérnök (+ ?)
3. x 1812. *Lugossy József* (Felsőbánya), nyelvész, orientalista, az MTA tagja (+ Debrecen, 1884. márc. 7.)
- x 1862. *Zolnai Gyula* (Nagysomkút), nyelvész, egyetemi tanár, az MTA tagja (+ Bp., 1949. dec. 24.)
- x 1887. *Czapik Gyula* (Szeged), egrí érsek, a Béketanács és a HNF Országos Tanácsának tagja (+ Bp., 1956. ápr. 25.)
- + 1937. *József Anitla* (Balatonszárszó), költő (x Bp., 1905. ápr. 11.)
4. x 1812. *Ellér József* (Bozsók), orvos, az igazságügyi orvostan egyik hazai úttörője (+ Székesfehérvár, 1877. okt. 12.)
5. x 1937. *Majcen Mária* (Zamudani), színésznő (+ Veszprém, 1974. nov. 19.)
- + 1937. *Thorma János* (Nagybánya), festő (x Kiskunhalas, 1870. ápr. 24.)
6. x 1787. *Birly Ede Florián* (Hódság), szülészorvos, egyetemi tanár (+ Pest, 1854. nov. 25.)
- x 1912. *Bartos István* (Rákosszentmihály), mérnök (+ Bp., 1978. jún. 11.)
- x 1912. *Pikay István* (Zágráb), újságíró (+ Bp., 1970. szept. 23.)
7. x 1887. *Herczeg István* (Apátfalva), az 1912-ben megjelent első szegedi sportlap alapítója; az 1912-ben Stockholmban második helyezést nyert olimpiai csapat tagja (+ Szatymaz, 1949. júl. 3.)
- x 1887. *Sándor József* (Gyömrő), festő (+ ?, 1936. márc. 12.)
- x 1897. *Földi Rózsí* (Isaszeg), festő, fotóművész (+ Párizs, 1972. febr. 1.)
- x 1907. *Amos Imre* (Nagykálló), festő (+ Ohrruf, Németország, 1944. v. 1945.)
- x 1907. *Koncz István* (Kolozsvar), villamosmérnök (+ Bp., 1978. szept. 26.)
8. x 1907. *Pápa Miklós* (Bp.), jogász, turisztikai író (+ Bp., 1977. febr. 22.)
9. x 1887. *Garzó József* (Kecskemét), leveltáros, számos város történeti cikke jelent meg (+ uo., 1950. aug. 25.)
- x 1887. *Grösz József* (Feltorony), kalocsai érsek, az MTA tagja. Mint a magyar püspöki konferencia elnöke írta alá 1950-ben az állam és az egyház közt létrejött megállapodást. Az Országos Béketanács és a HNF elnökségének tagja volt. (+ Kalocsa, 1961. okt. 3.)
10. + 1437. *Budai Nagy Antal* (?), az 1437-i erdélyi parasztfelkelés egyik vezetője (x ?)
- x 1837. *Csanády Gusztáv* (Battonya), gazdasági szakíró, gazdasági akadémiai igazgató (+ Bp., 1913. okt. 27.)
11. x 1897. *László Ferenc* (Pápa), állatorvos, patológus (+ Bp., 1967. márc. 9.)
12. x 1907. *Mata János* (Hegyközkovácsi), költő, grafikus (+ Nyírmihálydi, 1944. okt. 26.)
- x 1907. *Vizkelety Gyula* (Szombathely), orvos, urológus, sebész (+ Bp., 1974. febr. 28.)
15. x 1812. *Perczel Miklós* (Bonyhád), honvéd ezredes, politikus (+ Baja, 1904. márc. 4.)
- x 1887. *Koncz Samu* (Nagybacon), néprajzgyűjtő, tanár (+ Sepsiszentgyörgy, 1971. szept. 17.)
- x 1907. *Seres István* (Bp.), matematikus (+ Bp., 1966. febr. 25.)
16. x 1887. *Gyulai Zoltán* (Pipe), fizikus,

- egyetemi tanár, az MTA tagja (+ Bp., 1968. júl. 13.)
17. x 1887. *Jugovics Lajos* (Bp.), geológus, egyetemi tanár (+ Bp., 1975. dec. 15.)
- x 1897. *Sallai Imre* (Erdőfüle), a magyar és nemzetközi munkásmozgalom kimagasló harcosa és vértanúja (+ Bp., 1932. júl. 29.)
18. x 1887. *Marjalaki Kiss Lajos* (Kisújszállás) tanár, történész, geográfus (+ Miskolc, 1972. máj. 1.)
- x 1907. *Zentai János* (Gerényes), néprajzkutató, muzeológus (+ Pécs, 1973. okt. 4.)
19. + 1837. *Barra Gábor* (Kolozsvár), körrajzoló (x Akos, 1799.)
20. x 1887. *Tury Peregrin* (Bp.), zeneszerző, oboaművész és pedagógus (+ Bp., 1950. ápr. 10.)
21. x 1862. *Rácz Béla* (Szerep), paraszttudós, népművelő, polihisztor (+ uo., 1944.)
- x 1887. *Antal Frigyes* (Bp.), művészettörténész (+ London, 1954.)
- x 1907. *Dalos Béla* (Bp.), orvos, belgyógyász (+ Bp., 1973. jan. 8.)
22. x 1862. *György Albert* (Aknaszlatina), bányamérnök (+ Bp., 1941. okt. 13.)
23. x 1837. *Fenyvesy Adolf* (Zalaegerszeg), gyorsíró, újságíró (+ Bp., 1920. jan. 28.)
- x 1897. *Szilágyi Dezső* (Bp.), szabómunkás, diplomata, a munkásmozgalom harcosa (+ Bp., 1967. jan. 26.)
24. x 1837. *Janka Viktor* (Bécs), botanikus, az MNM növénytárának vezetője (+ Bp., 1890. aug. 9.)
27. x 1887. *Halmos János* (Arad), operaénekes (+ Bp., 1961. okt. 7.)
- x 1912. *Kakas Ferenc* (Körmöcbánya), sebészorvos (+ Bp., 1965. okt. 14.)
30. + 1962. *Remenyik Zsigmond* (Bp.), író (x Dormánd, 1900. júl. 19.)
- Összeállította: *Budai Horváth Gábor*

Útmutató az oktatástörténeti pályázathoz¹

A nevelés- oktatástörténet felkutatja a nevelés fejlődési folyamatait, a folyamatban érvényesülő összefüggéseket, sávévényeszerződéseket, mine tudomány, inkább az oktatás-nevelés tartalmával, céljával és módszerével foglalkozik. *Pályázatok célja:* a magyar oktatás- és neveléstörténet anyagi-tárgyi emlékeinek összegyűjtése, feldolgozása, kiállítása és közzéadása tétele.

I. Tanácsaink a tárgyi anyag gyűjtéséhez.

A pályázó minden tárgyról és összetartozó dokumentum-együttesről *gyűjtőlapon* töltsön ki.

A gyűjtőlapon jelölt rovatokon kívül a pályázók a következő kérdésekre is igyekezzenek választ keresni:

- a fellelt tárgyak készítésének módja;
- mikor és hol használták;
- mivel váltották fel a későbbiekben;
- ki és miért őrizte meg.

Felhívjuk a pályázók figyelmét a még működő iskolák pincéjében, padlásán, raklataiban fellelhető tárgyra, a működő szerrak régi eszközeire, az iskolák leltározási-szelektívái jegyzőkönyveire stb. A régi berendezések soráról idősebb pedagógusok visszaemlékezéseiből is támpontot nyrhethetnek.

A gyűjtés szempontjából fontosak a pedagógusok és diákok életmódjára vonatkozó személyi tulajdonban lévő tárgyak (pl. lakberendezési tárgyak, óraszer, egyenruhák, tanulói eszközök) is.

II. Javaslataink a forrásmegjelölő tanulmányok készítéséhez.

A forrástanulmány készítésénél az alábbi kérdésekre, témakörökre kereshetnek választ a pályázók:

- az iskola alapításának körülményei;
  - az iskola fenntartója;
  - milyen szervezeti, anyagi és személyi feltételek között működött;
  - hogyan szervezték meg az anyagi, személyi feltételeket;
  - a pedagógus jövedelme, illetményei;
  - az iskola fenntartói adtak-e, s ha igen, milyen utasítás a tartalmi-szervezeti formákkal kapcsolatban;
  - az iskola mikor és miért szűnt meg;
  - az iskola épületének leírása (alapterület, udvar, kert, kút; miből épült, milyen volt a fűtése, padozata stb.);
  - a tanítói lakás leírása (helye, méretei, alaprajza stb.);
  - a település és környéke földrajzi-gazdasági viszonyai mennyiben hatottak az iskolára, oktatásra.
- Ajánlásaink természetesen a kutató öleletai és a helyszin, iskola sajátosságaiból adódóan szabadon tovább bővíthetők.
- Gyűjtőmunkájuk kezdetén a pályázók a következők forrásokra támaszkodhatnak:
- a levéltárakban található iskolai vonatkozású iratok, dokumentumok (pl. az államosítás jegyzőkönyve, melyben tetelesen felsorolták az államosításra került tárgyakat). Kutatás engedélyre a levéltáraktól kell kérni;
  - a parókiák, plébániák iktatóirai őrzik az egyházi iskolák adatait;
  - idős pedagógusok visszaemlékezései;
  - az iskolai iktatórak anyagai, értékezteték jegyzőkönyvei, értéktől stb.
- A kutatás-gyűjtés során még sok-sok ötlet, lehezőség adódik, ezekkel élve bízunk abban, hogy megövik az egyeszettől oktatásunk néhány nagyon fontos tárgyi emlékét.

¹Kiegészítés a Honismeret 1986. 4. számában megjelent pályázati felhíváshoz.

HELYREIGAZÍTÁS. A Honismeret 1986/3. számában megjelent Bibliográfiában Bocatius János: *Öt év börtönben* című művénel helytelenül szerepel a fordító neve. A helyes szöveg: Latinból fordította *dr. Csönka Ferenc*, a függelék fordítását *Mollay Károly* végezte.

HONISMERET

A HAZAFIAS NÉPRÖPTORTOLYÓMATA

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA

Alpár Ignác 130. születésnapja alkalmából rendezett ünnepi ülés előadásai. Összeáll.: *Hajós György*. Kiadja az Építőipari Tudományos Egyesület Építéskivitelezési Szakosztály. Bp., 1985. 46 old.

Hajós György: Alpár Ignác élete és tevékenysége, *Vámossy Ferenc*: Alpár Ignác és kora, *Virág Csaba*: A Tözsde-palota átépítése, *Mikolás Tibor*: Az Alpár-érem bizottság munkájáról.

Artifa és hunjai. Szerk.: *Németh Gyula*. Az Akadémiai Kiadó reprintsorozata. Bp., 1986. 330 old.

Az egykori Magyar Szemle Társaság 1940-ben megjelent kiadványa a legkiválóbb hazai szakemberek közreműködésével összefoglalta az Attilával foglalkozó kutatások addigi eredményeit.

Balassa M. Iván: A parasztház évszázadai: A magyar lakóház középkori fejlődésének vázlata. Kiadja a Tevan Andor Nyomdaipari Szakközép- és Szakmunkásképző Iskola, Békéscsaba, 1985. 188 old.

Balogh Edgár: Magyarok, románok, szlávok. Válogatta: *Sándor László*. Kossuth, 1986. 384 old.

A kötet az 1957—1983. között megjelent több mint félszáz publicisztikai írást és tanulmányt tartalmazza.

Barlay Ö. Szabolcs: Román virág. Fejezetek a Mohács utáni reneszánszról. Gondolat, 1986. 368 old.

A szerző új megvilágításba helyez olyan szemelyeket — pl. Szapolyai János —, akiket eddig főként elítélően írtunk meg. Képet ad Izabella királyné reneszánsz udvaráról, Batthyány Boldizsár művelődéstörténeti szerepéről és a kor építészeti alkotásairól.

Barsi Ernő: „Megérett, megérett Écs hegyén a szőlő...” Kiadja a Pannonhalma Nagykozsgéi Közös Tanács V. B. és a HNF Győr-Sopron Megyei Bizottsága. Győr—Pannonhalma, 1985. 220 old.

Népdalok és mondókák Écsről. A történelmi fejezet *Orbán László* munkája.

Barta János: Miért halt meg Zrínyi Péter? Móra, 1986. 253 old.

A Wessclényi-összeesküvés története.

Bátyi Zoltán: A szegedi Konzervgyár története 1940-től 1980-ig. Kiadja a Konzervgyár, Szeged, 1984. 453 old.

Bek Pista: Szegedi emlékek. Szegedi Nyomda, 1985. 227 old. (Bibliofil).

Benda Kálmán: Erdély végzetes asszonya. Bathory Zsigmondné Habsburg Mária Krisztianna. Helikon, Bp., 1986. 79 old.

Benkő Éva: Nagycsalád a Medvesalján. Gömör néprajza, 4. Szerkesztette: *Újváry Zoltán*. Kiadja a KLTE Néprajzi Tanszéke, Debrecen, 1986. 91 old.

Földrajzi adottságok, történeti előzmények, a hat falu kapcsolata; A medvesalji nagycsalád és az életkeretűl szolgáló egységek (telkek, ház); Rokonságterminológiák és korcsoportai meghatározások a nagycsaládban; A családi gazdaság és a munkaszervezet; A nők szerepe a családban; Az iparosítás hatása a családi munkamegosztásra; A nagycsalád felbomlása.

Bessenyei József: A Héttorony foglya. Labirintus. Helikon, 1986. 126 old.

A könyv feleleveníti Budavár különös elfoglalásának drámáját, bemutatja főszereplőjét, Török Bálintot, politikai szerepét, kapcsolatait, ellentmondásos személyiségét, romantikus fordulatokban gazdag sorsát.

Bihar megye parasztsága a XVIII. században 2. KLTE, Debrecen, 1985. 172 old.

Bárony István: A paraszti gazdálkodás feltételei és lehetőségei a XVIII. századi Bihar megyében; *Pankotai László*: Mezőgazdasági termelő-körzetek a XVIII. századi Bihar megyében

Bíró József: A magyar hajóépítés 150 éve. Kiadja a Hungexpo, Bp., 1985. 47 old.

Bírócs Sey Katalin: Pannoniai pénzverés. Kiadja a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, Bp., 1985. 135 old.

Bocskai István Testamentomi rendelése. Gondolkodó magyarok. Magvető, 1986. 44 old.

Bocskai István erdélyi fejedelem Testamentomi rendelése nagy fontosságú politikai irat, évszázadokra érvényesen fogalmazta meg 1606 decemberében, hogy Erdély miképpen szolgálhatja a leghasznosabban a magyarság ügyét.

Boros István—Vértessy Péter: Narko-blucs. Szépirodalmi, 1986. 232 old.

A szerzőpáros elsőként írt összefoglaló áttekintést a magyarországi kábitószec-élvezőkről.

Börzsöny. ELTE, Bp., 1985. 80 old.

Homoki-Nagy István: Természettudományok a Börzsönyben, **Szabó Sándor:** A Börzsöny földtörténeti áttekintése, **Horváth Erzsébet:** A Börzsöny hegység vulkáni felépítése, **Gatter István:** Gyűjtőszemmel a nagybörzsónyi csecsedősről, **Papp Gábor:** A tiznevű ásvány, **Dádony István:** A wehrli meghatározása, **Vincze Péter:** Ásványgyűjtés a Börzsönyben, **Fegyvári Tamás:** A szokolyai vasércelőfordulások, **Órkényiné Bondor Livia:** A „börzsónyi” és „visegrádi” ikerkristályokról, **Mihály Sándor:** A Börzsöny hegységi miocén zátonyfaciések, **Vakarcs Gábor:** A Börzsöny fosszilis puhatestűi, **T. Bíró Katalin:** A Börzsöny hegység őskori lelőhelyeiről, **László József:** Ősnövények a Börzsöny hegységéből, **Czele János és mások:** Kovásodott famaradványok a Börzsönyben, **Hajós Mária és mások:** Kovamuszatok a Börzsöny hegységéből, **Hála József:** Ásványokkal és kőzetekkel kapcsolatos néprajzi adatok a Börzsönyből és környékéről, **Vincze Péter:** A kecsencei „Szent-sír” kápolna.

Buda ostroma, 1686. Válogatta: **Péter Katalin.** Magyar levelestár. Szépirodalmi, 1986. 288 old.

A gyűjtemény magánlevelek tükrében eleveníti fel a történelmi eseményt és a kor hangulatát.

Buda visszafoglalásának emlékezete, 1686. Bibliotheca Historica. Európa, 1986. 612 old.

A 300. évfordulóra megjelent könyv a vár visszafoglalásával kapcsolatos legfontosabb magyar, német, angol, olasz és török nyelvű forrásanyagot tartalmazza.

Buday Tibor—Budayné Mosonyi Klára: „A fizika fejedelmé”. Nemzet és emlékezet. Magvető, 1986. 400 old.

Eötvös Loránd élete és munkássága.

CORVIN HÍRNÖK, 1986. A XVI. kerületi Corvin Club kiadványa. Szerk.: **Paor Zoltánné.** Kiadja a XVI. Kerületi Tanács V. B. Mosolygó Antal Művelődési Ház. Bp., 1986. 84 old. (Soksz.)

Gallé Lászlóné: 15 éves a Corvin Klub, **Winkler László:** A mátyásföldi repülőtér története, **Eöry Dénes:** Cinkota és Pest közigazgatási határának alakulása az Árpád-kortól a XVIII. század köz-

péig. **Blatniczky Jenő:** Szabad döntésekre nevelő események a régi cinkotaiak életében, **Szepes Ottó:** Cinkota értékes műemléke: a római katolikus templom, **Csizmadia Józsefné:** Rákosszentmihály legrégibb emlékeiből, **dr. Császár Ferenc:** Emlékművek, szobrok, emléktáblák a kerületben, **dr. Császár Ferenc:** Kerületünk a magyar irodalom tükrében, **Paor Éva:** Néhány kép — néhány sor Kiss János festőművészről, **Geibinger Béla:** Eltérő hivatásom a faragás, **dr. Császár Ferenc:** Novák Mária rubindiplomás tanítónő, **Földvári Lajos:** Egy rövid életű felső kereskedelmi iskola Sashalmon, **Novák Mihály:** A képes levelezőlap története, **Galla György:** A cinkotai Nagyicce vendégfogadó, **dr. Lelkes Miklós:** Litai barangolások a kerületben és környékén, **Pázmándi Lászlóné:** Ut a Corvin Klubhoz.

Dobos Ilona: Paraszti szájhagyomány — városi szóbeliség. Gondolat, 1986. 304 old.

A könyv első része a parasztság körében maig is élő prózai alkotásokkal, mondákkal, legendákkal, emlékezőkkel foglalkozik. A második rész a városi lakosság körében gyűjtött rémhíreket „jgaz történeteket”, vicceket tartalmazza.

Dobrossy István: A miskolci vendégfogadók és a vendéglátás története, 1745—1945. Borsodi kismonográfiák, 21. Kiadja a Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 1985. 150 old.

Erzsébetváros negyven éve. Összeállította: **Ruzicska Mária és Buza Péter.** Kiadja az MSZMP VII. Kerületi Bizottsága, Bp., 1985. 462 old.

Szemelvényes forrásgyűjtemény.

Faragó Tamás: Paraszti háztartás- és munkaszervezet-riposok Magyarországon a XVIII. század közepén. Történelmi statisztikai füzetek, 7. KSH Bp., 1985. 187 old.

Pilis-Buda környéki birtokos paraszti háztartások 1745—1770 között.

Fekete Lajos—Nagy Lajos: Budapest története a török korban. Akadémia, 1986. 110 old.

A Budapest története c. könyv 2. kötetében megjelent rész különkiadása.

Felcselől naplók. Egy barátság kezdetei. Válogatta, szerkesztette, a tanulmányt, a szó- és névmagyarításokat írta **Mallér Sándor.** Helikon, 1986. 285 old.

Válogatás **gróf Széchenyi István** és **baró Wesselényi Miklós** naplójából.

Felzabudulásunk negyvenedik évfordulóján rendezett emlékülés, Salgótarján, 1984. Kiadja az MSZMP Nógrád Megyei Bizottsága, Salgótarján, 1985. 211 old.

Gordos János: Felzabudulásunk negyvenedik évfordulóján, **Pragnoszkó Mihály:** Nógrád megye 1945 utáni története kutatásának néhány kérdéséről, **Skoda Ferenc:** Az MSZMP Nógrád megyei szervezeteinek fejlődése 1962-től napjainkig, **Bozó Gyula:** A párttagság cizmeci-politikai fejlődése az 1960—1970-es években, **Körmendy József:** A tanácsok munkája, tevékenységük fejlődése az 1971.

évi tanács törvény megalkotása után, *Medved Károly*: A szakszervezeti mozgalom fejlődéséről, *Bódi Györgyné*: Az ifjúsági mozgalom az 1960—1970-es években, *Ozsvárt Istvánné*: A Hazafias Népfront tevékenységének néhány jellemzője, *Ozsvárt József*: A gazdaságpolitikai határozatok megvalósításának megyei tapasztalatairól, *Szabó István*: Nógrád megye iparának szerkezeti átalakulása, *Forgó Imre*: A mezőgazdasági üzemek szerepe a megye gazdasági életében 1960-tól napjainkig, *Illés Miklós*: A megye településhálózatának fejlesztésével kapcsolatos tervek és megvalósulásuk, *Horváth Józsefné*: Az oktatási intézményhálózat fejlődése és továbbfejlesztésének feladatai Nógrád megyében, *Berki Mihály*: A társadalmi változások hatása a megye politikai életére, *Gyöngyösi István*: A társadalmi folyamatok néhány tendenciája az 1970-es évek elejétől napjainkig, *Horváth István*: Az értelmiségi réteg funkciójának és belső összetételének változása, *Bacsók Piroška*: A munkához való viszony, a szocialista életmód kérdései, *Csongrády Béla*: A művelődéspolitika, a kulturális fejlődés főbb jellemzői, megyei tapasztalatok, *Füzesi István*: A megye lakosságának főbb művelődési jellemzői: művelődési lehetőségek és igények, *Kapás József*: A közoktatás reformjának végrehajtása megyénkben, *Újlaky István*: A szocialista világnézet terhodítása, objektív és szubjektív alakulása 1962-től.

Ferge Zsuzsa: Fejezetek a magyar szegénypolitika történetéből. Gyorsuló idő. Magvető, 1986. 260 old.

A magyar társadalom egyik legsúlyosabb örökségének, a szegénységnek — e kevéssé elemzett társadalmi jelenségnek — adja „monografikus” leírását a kiegészítő napjainkig.

Források és szemelvények az 1660. évi Szejdi járás történetéhez. Összeállította: *Erdei Gyula*. Kiadja a HNF Honismereti Bizottsága. Hajdúszoboszló, 1986. 36 old.

Erdei Gyula: Kecskeméthy Balázs, *Molnár Ambur*: Hajdúszoboszló a Szejdi-dúlás idején, *Erdei Gyula*: Gondolatok és adalékok Hajdúszoboszló 1660. évi pusztulásához.

Fügedi Péter—Havas Gáborné—Leél-Össy Sándor: Budapest természeti és gazdasági földrajza. Kiadja a Fővárosi Pedagógiai Intézet, Bp., 1985. 132 old.

Gecsei Lajos: Cholera morbus. Az 1831. évi kolera-járvány eseményei Gyulán és Várban. Kiadja a Tevan Andor Nyomdaipari Szakközép- és Szakmunkásképző Iskola, Békéscsaba, 1985. 75 old.

Gedai István: A magyar pénzverés kezdetei. Aka démiai, 1986. 160 old.

Gömör néprajza I. Szerk.: *Újváry Zoltán*. A KLTE Néprajzi Tanszékének kiadványa, Debrecen, 1985. 217 old.

Újváry Zoltán: A gömöri népelet kutatása, *Csorba Csaba*: A történeti Gömör, *Zsupos Zoltán*: Népi nővényismeret a Medvesalján, *Bódi Erzsébet*: A med-

vesaljai falvak táplálkozása, *Dám László—D. Rácz Magdolna*: Adatok a Medvesalja építkezéséhez és lakáskultúrájához, *Nagy Molnár Miklós*: A medvesaljai községek gazdasági jellegű, falun kívüli kapcsolatai, *Bartha Elek*: Halottkultusz és temetkezési szokások a Medvesalja falvaiban, *Barna Gábor*: Búcsújárohely a Básti-hegyen, *Boross Zoltán*: A csempézés emlékei a két világháború között, Búcsú Orosz Ildikótól. (Szlovák és német nyelvű összefoglalók.)

Göncz Lajos: Kétnyelvűség pszichológiája. Forum (Újvidék)—Gondolat, 1986. 225 old.

A magyar—szerbhorvát kétnyelvűség lélektani vizsgálata.

A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XII. Szerk.: *Gazdag István*. Debrecen, 1985. 246 old.

J. Fráter Zsuzsa: Népiskolák Bihar megyében 1770—71-ben, *Bényei Miklós*: Beóthy Ödön művelődéspolitikai nézetei, *Kántor Sándorné*: Tudós és nevezetes matematikai tanárok Debrecenben és megyénkben, *Papp Klára*: Adatok a bihari Csáky-uradalom birtoktörténetéhez és jobbajviszonyaihoz, *Kahler Frigyes*: Horod Dávid pénzhamisító és társai bűnpercei a XIX. század első feléből, *Bollmanné Máthé Györgyi*: Debrecen és környékének környezetvédelme, *Béres András*: A Bihar vármegyei tiszti perek forrásértéke, *Mervó Zoltánné*: Debrecen város egészségügye a levéltári iratok tükrében, *Újlaky Zoltán*: A Debreceni Kulturmérnöki Hivatal iratai a Hajdú-Bihar Megyei Levéltárban, *Rácz István*: Hajdúvárosi végrendeletek és osztályúvevek, *Varga Anul*: Az 1794. és 1797. évi balmazújvárosi kamarai összeírás II., *Gazdag István*: Debreceni esküszövegek, *Radic Kálmán*: Hajdúdorogi bérbe adott úri birtok leltára 1944 nyarán, *Gazdag István*: Debrecen város történeti kronológiája II., *Bényei Miklós*: Hajdú-Bihar megye helytörténeti irodalma 1984.

Hajdú-Bihar megye negyven éve. A VII. munkásmozgalom-történeti hetek (1984. okt. 8—31.) előadásainak szerkesztett szövege. Szerk.: *Baranyi Béla*. Debrecen, 1985. 244 old.

Bognár Rezső: Megnyitó, *Onosi László*: Hajdú-Bihar megye 40 éves fejlődésének főbb eredményei, *Bényei Béla*: Az ipar helyzete és fejlesztésének feladatai Hajdú-Bihar megyében, *Jakab Tamás*: A mezőgazdaság szerepe és fejlesztésének lehetőségei Hajdú-Bihar megyében, *Baranyi Béla*: A társadalmi osztályok és rétegek helye és szerepe megyénk társadalmi struktúrájában, *Farkas Rezső*: A szocialista nemzeti egység értelmezéséhez, *Molnár Tivadar*: A szocialista demokrácia fejlesztésének aktuális kérdései, *Bényei Miklós*: Debrecen ideológiai, kulturális és tudományos életéről, *Bimbó Mihály*: A felszabadulás utáni történelmünk a közgondolkodásban (különös tekintettel az egyetemi ifjúságra), *Gazdag István*: Fejezetek Hajdúszoboszló felszabadulás utáni életéből, *Dávid Sándorné*: A család és az iskola szerepe a szocialista társadalomban, *Hajdú Sándorné*: A nők társadalmi helyzetének változása, *Pásti Judit*: Berettyóújfalú a népi demokratikus forradalom időszakában, *Szabó Iren*: Szocialista hazafiság és proletár internacionalizmus napjainkban, *Héthy Zoltán*: Kulturális hagyományok, szocialista értékek

védelmé és gyarapítása Berettyóújfaluban. *Mojzesné Székely Katalin*: Az értelmiség helye és szerepe a szocialista társadalomban. *Szekerés Melinda*: Egyetemi hallgatók tevékenységorientációja. *Somsák László*: Az egyetemi hallgatók helyzete, közéleté, politikai aktivitása. *Zsupos Gábor*: Hajduböszörmény a népi demokratikus forradalomban 1944—1949. *Szűtőszky Józsefné*: A párt művelődéspolitikájára végrehajtásának tapasztalatai az övönölkézésben. *Nyakas Miklós*: Az életmód változása Hajduböszörményben a felszabadulás után. *Mihály János*: A dolgozók munka- és életkörülményei Debrecen nagyüzemeiben. *Gazdag Istvánné*: A gazdaságirányítási változások főbb társadalompolitikai összefüggései. *Gyarmati Kálmán*: Hajdú-Bihar megye közművelődése. *Mojzesné Székely Katalin*: A munkásság helyzete, fejlődése hazánkban és városunkban. *Gyüre László*: A megye műszaki értelmiségének helyzete, fejlődése és tevékenysége. *Kerékyábró Imre*: A versenyképesség és a gazdasági hatékonyság növelésének követelményei és a helyi feladatok. *Vály György*: Hajdú-Bihar megye iparának külkereskedelmi fejlődése, kapcsolaterősítésének alakulása. *Illyés László*: A népi demokratikus forradalom kezdetei Hajdúnánáson (1944—1945). *Varga József*: A termelészövetkezeti parasztság átalakulása 1961 után Hajdú-Bihar megyében. *Gazda László*: A közgyűtemények szerepe a hagyományörzésben.

Hanák Ottó id.: Németkér emlékkönyv. 1785—1985. Kiadja a községi tanács. Németkér 1985. 267 old.

Haraszi Sándor: Befejczetlen számvetés. Tények és tanúk. Magvető, 1986. 253 old.

Haraszi Sándor életének 1932-ig terjedő szakaszát öleli fel ez a kötet.

70 éves a Bányaiipari Dolgozók Szakszervezete. Válogatás és szerk.: *Tóth Pál*. Bev.: *Kun Lajos*. Kiadja a Bányaiipari Dolgozók Szakszervezete, Miskolc, 1985. 68 old.

Hoóz István—Kepecs József—Klinger András: A Baranya megyében élő nemzetiségek demográfiai helyzete 1980-ban. Kiadja a Baranya Megyei Tanács. Pécs, 1985. 433 old.

Horváth Mihály: Az 1514-i néplázadás, annak okai és következményei. Gondolkodó magyarok. Magvető, 1986. 66 old.

Horváth Mihály: Polgárosodás, liberalizmus, szabadságharc. Válogatott írások. Szerk.: *Padl Lajos*. Történetirők Társ. Gondolat 1986. 592 old.

A szerző a XIX. századi magyar történetírás nagy egyénisége, a szabadságharc bukása után emigrációban írta meg nemzetünk történetét, a külföldi leveletárakban felelt anyagok és a hazai szakirodalom alapján. Különösen értékes leírásokat adott a reformkor és a szabadságharc eseményeiről.

Högye István: Zemplén leveletára, Sátoraljaújhely. Kiadja a BAZ Megyei Levéltár, 1985. 39 old.

A XX. század és a magyar mezőgazdaság. Mezőgazdasági tudományos napok, Gödöllő, 1985. Szerk.: *dr. Kiss Pál* és *dr. Lehotá József*. Kiadja a GATE, Gödöllő, 1986. 490 old.

A tartalomról: *dr. Biró Ferenc*: Az agrártudományi egyetem 40 éve, *dr. Berend T. Iván*: Az élelmiszergazdaság szerepe a XX. századi magyar gazdaságpolitikában, *dr. Kulcsár Kálmán*: A mezőgazdaság helye a magyar társadalomban, *dr. Lőkös László*: A mezőgazdasági vállalatok szerepe a falu fejlesztésében, *Sury Tamás*: Az agrárfejlesztés és a településfejlesztés kapcsolatai, *Németh István*: A mezőgazdasági szövetkezetek és a településfejlesztés, *Kozlov Annamária*: A termelészövetkezetek és a magyar falu, *Kása László*: A szocialista nagyüzemi mezőgazdaság hatása Zala megye településeire, *Halász Péter*: A magyar falu fejlődése és a mezőgazdasági kistermelés, *Bogárdi Ferenc*: A magyar falusi élet paraszti öröksége és gazdasági meghatározottsága, *Tóth Tibor*: A magyar mezőgazdaság gazdaságtípusai az 1930-as években, *dr. Somkúti Elemér*: Az erdőgazdálkodás és néhány termelés-történeti sajátossága, *dr. Magyar Eszter*: A magyarországi erdőgazdálkodás a XIX—XX. sz. fordulóján, *dr. Farkas József*: A Kert-Magyarország koncepció kudarcra. *Szegő László*: A Turkevi Vörös Csillag Mgtzs történelmi szerepe és jelene, *Ettig László*: Egy szemernyi történelem a Völgysegből, *dr. Tibold Vilmos*: A mezőgazdasági gépészmérnök képzés múltja és jelene, *Simon Tamás*: Egy elfeledett tanulmányról — *Szekfű Gyula*: A magyar bortermelő lelki alkata, *dr. Kulcsár László*: Az emberi tényező szerepe a mezőgazdasági termelés modernizációjában.

Húzzad, húzzad muzsikádom. A hangszeres népzene felrámadása. Szerk.: *Szél Jenő*. Műzsák, Bp., 1986. 215 old.

Sági Mária: Sebő Ferenc és Halmos Béla útja, avagy a Sebő-együttes, *Both Erzsébet*: Muzsikás évtized, *Somfai László*: A János-együttes „kemény-folklór” kísérlete, *Bence Lászlóné*: Hangszeres népzenei együttesek a Hajdúságban, *Szász János András*: A Vuicsics-együttesről, *Havasai János*: A Téka, *Deme Tamás*: A Vizöntő együttes szintéziskísérlere, *Brückler Tamás*: A tilinkóról, *Simoncsics János*: Ha felmegegyek a cigánypadra, *Bodor Ferenc*: A Kalamajka-együttesről, *Szász János András*: Beszélgetés Olsvai Imrével, *Székely J. Levente*: Hangszeres magyar népzene a szomszédos államokban, *Szász János András*: Önkifejezés és folklórmozgalmak, *Héra Istvánné*: Szervezeti gondok, *Portenstein Klára*: Pedagógiai tapasztalatok és tennivalók, *Balázs Endre*: Népi hangszerek tanítása az iskolában, *Siklós László*: Határon és tengeren túl.

Illés György: Kivégzés karácsonykor. Ifjúsági Lap és Könyvkiadó Vállalat, 1986. 114 old.

Bajcsy-Zsilinszky Endre eszméi, emberi, ideológiai útja.

In memoriam Illyés Gyula. Szerk.: *Vadas Ferenc*. Kiadja a Béri Balogh Ádám Múzeum, Szekszárd, 1985. 56 old.

Vadas Ferenc: Raccgros, Simontornya, Ozora — Gondolatok egy irodalmi emlékkiallításról, *Tuskés Tibor*: Illyés és a szülőföld, *Csányi László*: Illyés

hűsége, *Tornai József*: Egy álom és egy vers, *Fodor András*: A kőasztaltól a kompig, *Hubay Miklós*: Illyés születése napján.

Irárok Pusztaszerről. Szerk.: *Juhász Antal*. Kiadja a Csongrád Megyei Tanács V. B. művelődési osztálya, Szeged, 1986. 34 old.

Izsák Éva: A textilipari munkások szakszervezetének története. 1945—1949. Tudományos szocializmus füzetek, 87. Kiadja a Művelődésügyi Minisztérium Marxizmus—Leninizmus Oktatási Főosztálya, 1985. 79 old.

Jászárokszállasi cigány népmesék. Cigánisztrikai tanulmányok 2. Gyűjtötte és a bevezetőt írta *Faragó Jánosné*, a jegyzeteket készítette: *Kovács Ágnes* és *Vekerdi József*. Kiadja az MTA Néprajzkutató Csoportja. Bp., 1985. 135 old.

Jászi Oszkár: A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés. Válogatta, bevezette és jegyzetekkel ellátta *Litván György*. Gondolat, 1986. 315 old.

Katona Imre—Lábadi Károly: Szedem szép rúzsámar. Fórum (Újvidék)—Gondolat, 1986. 354 old.
Népi mondókák, versek, dalok a Drávaszöghőti és Szlavóniából.

Kemény János önéletrajza. Szepirodalmi, 1986. 400 old.

Kemény János II. Rákóczi György lengyelországi hadjáratainak fővezéréként, 1657-ben esett a tatárok fogságába, a Bahcsiszeráj fölött fekvő Csufat-Kálek nevű várban írta művét.

Kerecsen Józsefné: A Debreceni Kodály Kórus 30 éve. 1955—1985. Kiadja a kórus. Debrecen, 1985. 51 old.

Küpest, Budapest XIX. kerülete. Kiadja a kerületi tanács. Bp., 1985. 23 old.

Koncsol László: A Barátság Kórus. Kiadta a dióspatonyi helyi nemzeti bizottság. Dióspatonya, 1986. 64 old.

A dióspatonyi CSEMADOK szervezet és a községségi művelődési központ vegyes karának története (1971—1985).

Kotics József: Kalendáris szokások a Medvesalján. Gómör néprajza III. Szerk.: *Újváry Zoltán*. Kiadja a KLTE Néprajzi Tanszéke. Debrecen, 1986. 148 old. (Német és szlovák nyelvű összefoglaló.)

Kovács József László: Régen volt iskolák dícséretes történései. Főiskolai füzetek 3. Zsámbék, 1984. 168 old.

Kilenc iskolatörténeti-irodalomtörténeti tanulmány. Zsámbéki századok (Jegyzetek a 250 éves népkutatásról és az 55 éves tanítóképzésről), Köz-műveltség Nyugat-Dunántúl városaiiban a XVI. századtól, Wirt Mihály soproni diák Wittenbergben, 1555—1556 (A legregibb magyarországi tanulmá-

nyi jelentés), Szegedi Kis István és Skaricza Máté ráckevei iskolája (1563—1591), Wathay Ferenc iskolázása Sopronban, Tudósítás egy régi magyar tanítóról (Közégi Székér Mátyás napjai Sopronban, 1613—1630), Leges Scholasticæ Lacknerianæ, avagy a Sopronyi Keresztény Oskoláknak... dícséretes törvényei (1620—1718), Aszód, 1838 (Műhelytanulmány a diák Petőfi magyar irodalmi ismereteiről), Király József Pál — az ország koldusa.

Kovács Tiborné: Ózd város óvodáinak története. Ózdi Honismereti Közlemények 6. Szerk.: *Nagy Károly*. A Kun Béla Művelődési Központ Honismereti Körének kiadványa. Ózd, 1985. 137 old.

Ködöböcz József: Tanítóképzés Sárospatakon (1549—1959). Tankönyvkiadó, 1986. 400 old.

A tudományos igényű készült munka hatalmas könyvtári és levéltári anyag alapján mutatja be a sárospataki tanítóképzés négy százéves múltját a XVI. század közepéről a középfokú tanítóképzés megszüntéig.

A közép- és délkelet-európai államok a két világháború között. Szerk.: *Lucze Miklós*. Kiadja az MTA Történettudományi Intézete, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Szlavisztikai és Balkanisztikai Intézete. Akadémiai Kiadó, 1986. 329 old.

Sumarokova, M. M. és mások: A polgári politikai rendszer válságának néhány kérdése Csehszlovákiában, Lengyelországban, Bulgáriában és Jugoszláviában, *Ránky György*: A tőkés állam gazdasági szerepe, *Ormos Mária és mások*: A közép-európai fasiszta államrendszerek típusairól, *Grancsek, J. M.*: Az 1929—1933. évi gazdasági válság hatása a közép- és délkelet-európai országok kormányzására és módszereire, *Ormos Mária és mások*: Fasizmus és válság, *Andrusák, J. P.*: A magyarországi Horthy-rezsim jellege, *Pölsökei Ferenc*: Az ellenforradalom rendszerének kialakulása, *Zelicki, B. J.*: A Bethlen-kormány és a magyarországi ellenforradalmi rezsim konszolidációjának politikája, *Kónya Sándor*: A magyar államrendszer az 1930-as években, *Puskás, A. J.*: Kapcsolatok Horthy kormánypartja és a jobboldali ellenzéki irányzatok között, *Hundani, V. J.*: A magyar polgári állam külpolitikai tevékenysége, *Márkus László*: A Horthy-rezsim uralkodó elitjének jellegéről, *Hajdu Tibor*: A két világháború közötti magyar állam alapvető jellegzetessége: a militarizmus, *Klevanskij, A. H.*: A csehszlovákiai polgári demokrácia válságának néhány általános törvényszerűsége és sajátos vonása, *Makovecká, T. F.*: Bulgária polgári parlamenti rendszerének sajátosságai és válságának kezdete 1918—1919-ben, *Gršma, R. P.*: Az állam monopolista kapitalizmus kérdéséhez a polgári Bulgáriában, *Mihulina, J. V.*: A lengyelországi „szanácios” rezsim és a munkásmozgalom, *Erešenko, M. D.*: A romániai alkotmányos válság.

Kőbányai János: A margón. Szepirodalmi, 1986. 280 old.

A csövessé válás útjait kutatja, megnyilvánulásait vizsgálja a szerző. Leírja, sokszor mélyintenzív-részle-

tek segítségével jellemzi a perifériára szorult deviáns fiatalok életmódját és szemléletét.

Kőbányai utcák, utak, terek, parkok története. Kiadja a X. Kerületi Tanács V. B. Bp., 1984.

Lakóhelyünk Őzd, 9. A Kun Béla Művelődési Központ Honismereti Körének Évkönyve. Szerk.: Nagy Károly. Őzd 1985. 225 old.

Nagy Károly: Beszámoló a Honismereti Kör 1983. évi tevékenységéről, **Vass Tibor:** Az élet megindulása a felszabadulás után II., **É. Kovács László:** Gömöri emberek — Részletek egy népi anekdota-gyűjteményből, **Vass Tibor:** Az acelenyervas-gyártás kialakulása és fejlődése Őzdon, **Vass Tibor:** Anekdoták a Kohászati Üzemek dolgozóinak életéből, **Nagy Károly:** Részlet Bel Magyás megyei leírásából az Őzd környéki falvakról és a dédesi várról I., **Molnár Mihály:** Virágvasárnapról — Péter-Pálig (Bántévei népszokások), **Soltész Józsefné:** Molnárkalács-, -ostyasütés Őzd környékén, **Dobosy László:** A sátrai és bótai borospincek, **É. Kovács László:** Erdei fuvarozás a Sajó bal parti dombvidékén, **Demjén Gabriella:** Upponyi hiedelmek, **Saffarik Gyula:** Idegenforgalmi lehetőségek Őzd környékén, **Dobosy László:** Évfordulók, események 1983-ban.

Lendvai L. Ferenc: Protestantizmus, forradalom, magyarság. Akadémiai, 1986. 317 old.

Lengyel András: A Szegedi Fialatok dudari falutandulmányozása. Kiadja a Móra Ferenc Múzeum, 1985. 36 old.

Lódi György: Borsodban maradtam. Események a Ceglédi Állami Tangazdaság életéből. Magyar Média, Bp., 1985. 92 old.

Lukács Lajos: Az olaszországi magyar légi története és anyakönyvei 1860—1867. Akadémiai, 1986. 464 old.

Magyar Bálint: Dunaapáti 1944—1958. Dokumentum-monográfia I—III. Kiadja a Művelődéskutató Intézet és a Szövetkezeti Kutató Intézet, Bp., 1986. 910 old.

A magyar élelmiszeripar története. Szerk.: Kirsch János, Szabó Loránd, Tóth-Zsigi István. Mezőgazdasági, 1986. 629 old.

Magyar rólvasások. Összeállította: Pócs Éva. Készült az MTA Néprajzi Kutató Csoportjánál. Kiadja az MTA Könyvtára, Bp., 1985—1986. 729 old.

„Mert ezt Isten hagyta...” Tanulmányok a népi vallásosság köréből. Szerk.: Tuskés Gábor. Magvető, 1986. 637 old.

Zender, Mauthias: Ajánlás, **Tuskés Gábor:** Szerkesztői előszó, **Tuskés Gábor:** A népi vallásosság kutatása Magyarországon, **Klaniczay Gábor:** Az Anjok és a szent királyok, **Marosi Ernő:** Megjegyzések a középkori magyarországi liturgiái vonatkozásaihoz, **Knapp Éva:** Remete Szent Pál csodái, **Dobszay László:** A középkori magyar temetés maradványai

az erdélyi néphagyományban, **Pócs Éva:** A „gonosz-üzés” mágiikus és vallásos szövegei, **Erdő Péter:** Magyar egyházi népszokások — az offerálás, **Cserbák András:** A magyar görög katolikus népi vallásosság művelődéstörténeti háttere, **Bartha Elek:** A bizánci liturgia nyomai a néphagyományban, **Kárpáti László:** A sajpálfalai irmotogion, **Scheiber Sándor:** Asztalból koporsó (Egy zsidó szokás történetéhez), **Szilárdy Zoltán:** A Szeged alsóvárosi templom Purgatórium-oltáranak ikonográfiája, **Szekely László:** A Júlia szép leány... ballada újraértékeléséhez, **Domokos Pál Péter:** Enekanitás Csíksomlyón a XVIII. század elején, **Molnár Ambrus:** A hajdúhadházi Szent Emberek és Szent Asszonyok Tarsasága, **Szigeti Jenő:** A békesi paraszt-ecclesiolák válsága és a habkista gyülekezet megalakulása (1890—1891), **Ullmann Péter:** Halottvirrasztás egy mai erdélyi faluban, **Nagy Olga:** Vallásos élet Havanna, **Judi Ferenc—Tuskés Gábor:** A népi vallásosság pszichopatológiája, **Fehér Ágnes:** Vallási endogámia a szabadegyházi közösségekben, **Tomka Miklós:** Vallási változás Magyarországon, **Peter László:** Bálint Sándor szakrális néprajzi munkái.

A mi falunk: Sály, 1/1984. Szerk.: dr. Barsi Ernő. Kiadja a nagyközségi tanács, Sály, 1984. 34 old.

Fekete jánosné: Előszó, **Barsi Ernő:** Történelmi emlékeztető, **Petrus Tünde:** Régi sályi szobabelsők, **Farkas Zoltán:** Katonáskodáshoz kapcsolódó népköltészeri emlékek Sályban, **Lengyel Friderika:** Gyűjtőterésből származó nyersanyagok felhasználása a sályi táplálkozásban, **Szucsó Csilla:** Szőlőfeldolgozás Sályban, **Mészáros Marianna:** Családunk emlékei Eötvös József sályi kastélyáról, **Krokos Andrea:** Emlékek Gardonyi Géza egyik sályi iskola-társáról.

A mi falunk: Sály, 2/1985. Szerk.: dr. Barsi Ernő. Kiadja a nagyközségi tanács, Sály, 1985. 32 old.

Fegyveres Balázs: Adatok a mai faluról, **Barsi Ernő:** Sály község hely- és tulajdonnevei, **Lengyel Friderika:** Emlékek a századeljei sályi római katolikus iskoláról, **Mihály Andrea:** Nagy Mátyásné Sályi Anna gyermekjáték-dalainak továbbélése Sályban.

Mikó Pálné: Marseillaise és Gotterhalte. Nemzet és emlékeztető. Magvető, 1986. 300 old.

Az 1771-ben született **Máton József** nyelvész, szakíró, szórátíró, tanár, szerkesztő, kiadó volt egy-személyben. Az utókor azonban elfeledkezett róla. A szerző eredeti források felhasználásával vállalkozott az életműéig legteljesebb feldolgozására.

Misóczki Lajos: Szemelvények Gyöngyös történetéhez, 1334—1984. Kiadja a Dobó István Vármúzeum, Eger 1985. 265 old.

Moldova György: A pénz szaga. Magvető, 1986. 394 old.

Riport a kamionszörfőrökről.

Molnár Ambrus: Tanulmányok Nagyrabé történetéből. Kiadja a Nagyrabéi Mgtsz. 1985. 119 old.

Munkásosztályunk fejlődése 1945-ig. Tudományos tanácskozás Győrben, 1984. Szerk.: *Sipos Levente*. Kiadja a Győr-Sopron Megyei Lapkiadó Vállalat, Győr, 1985. 126 old.

Niederhauser Emil: A munkásosztály kialakulása Európában, *Erdélyi Tibor*: Munkásosztály, munkásmozgalom, *Kende János*: Adalékok a magyarországi munkásság nemzetiségi összetételének alakulásához a századelőn, *Sipos Péter*: Az ipari munkásság összetétele, helyzetének, életmódjának egyes vonásai és szervezetsége Magyarországon, 1919—1938, *Geisztényi Lajos*: A gyáripár és a nagyüzemi munkásság Győrött, 1896—1945, *Réti R. László*: Egy tőkés nagyvállalat munkáspolitikája, 1881—1944, *Borsányi György*: A munkásosztály kapitalizmus kori története kutatásainak néhány módszertani kérdéséről, *Vladár Ervin*: A munkásosztály kialakulásának és fejlődésének kérdései az iskolai oktatásban, *Kun László*: A munkás torna- és sportmozgalom szerepe a munkásság osztályra szerveződési folyamatában, 1848—1914.

Műemléki Albizottságok országos Értekezlete, Nyíregyháza, 1983. Kiadja az OMF. Bp., 1985. 53 old.

Barcza Géza: Veszélyeztetett kastélyok és egyéb középületek megmentése, *Mendele Ferenc*: A nemi műemlékek megmentése, hasznosítása, *Dercsényi Balázs*: Legújabbkori építészeti emlékek felkutatása és védetté nyilvánítása, *Gyuricsku Kálmán*: Városfejlesztés és hagyomány, *Kortcsög András*: Tiszabercel, Bessenyei György szülőházának avatása.

Nem a bofdogságra születünk . . . Szerk.: *Erdmann Gyula*. Válogatta, sajtó alá rendezte, az összekötő szöveget és a jegyzeteket írta *Bálint Ferenc*. Kiadja a Békés Megyei Tanács, Gyula, 1985. 96 old.

Az orosházi Szabó Pál életútja és válogatott írásai.

Nemesik Pál: A magyar bányamunkásság zenei élete. Zeneműkiadó, 1986. 192 old.

Elsősorban a borsodi bányavidéken végzett gyűjtőmunka alapján, konkrét dalanyagon keresztül mutatja be a magyar bányászok mindennapi életét, ünnepeit, tüneményeit és a börtönökben átélt szenvedéseit.

Népfrontmozgalom Szabolcs-Szatmár megyében 1938—1984. Szerk.: *Orosz Szilárd*. Anyaggyűjtés: *dr. Bihari Albertné, Orosz Szilárd, Vancsisin Ilona*. Kiadja a HNF Szabolcs-Szatmár Megyei Bizottsága és a Mörizs Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár, Nyíregyháza, 1985. 328 old.

A néphagyomány vonzásában. Az Erzsébetvárosi Galéria kiállításorozatáról. Összeállította és az interjúkat készítette *Bosnyák Sándor*. Fotók: *Barna József és Cserevka Ferenc*. Műsák Közművelődési Kiadó, 1985. 73 old. és 39 kép.

Beszélgetések: *Csete György* építésszel, *Németh Lajos* művészettörténésszel, *Peterfy László* szobrászművésszel, *Somogyi György* grafikusművésszel, *Szánadám György* festőművésszel.

Néprajzi füzet. Válogatta: *Luzska József*. Kiadja a Komáromi Dunamenti Múzeum és a CSEMADOK komáromi helyi szervezete. 1986. 70 old. (Soksz.)

Vátek, Miroslav: Törődünk kell a tehetségekkel, *Luzska József*: Előszó, Szabó Ildikó (1964—1986), *Szabó Ildikó*: Kenyérstűs Kéménden, *Angyal Béla*: Egy kamocsai asszony gyógyító tudománya és hiedelemmondái, *Luzska József*: A katicabogarakkal kapcsolatos népi gyetmekmondókák gyűjtésének eredményéről, *Angyal Béla*: A gútai alapiskolások körében meghirdetett Nagyszülcink háza pályázat tanulságai.

Nyelvünk és kultúránk 62. Az Anyanyelvi Konferencia védnökségének tájékoztatója. Szerk.: *Imre Samu*. Műsák Közművelődési Kiadó, 1986. 110 old.

A tartalomból: *Hamburger Klára*: Hírhedt zenésze a világnak, *Havasi Zoltán*: Magyar Nemzeti Könyvtár, *Ferencci Endréné*: A nemzeti könyvtár hungarikagyűjteménye és gyűjtési programja, *Kovács László*: Magyar gyűjtemények felmérése Amerika kutató könyvtáraiban, *Szathmári István*: Miért megtartó erő az anyanyelv? *Várady Huszár Ágnes*: Magyar nyelvoktatás, magyarságtudomány és magyar kulturális élet Pittsburghben, *Kiss János—Szépe György*: A Magyar Televízió Az anyanyelv világa c. műsora az V. anyanyelvi konferencián, *Szilágyi Ferenc*: Budapest Balatonja — a Velencei-tó és környéke, *Somogyi József*: Hogyan találkozik a balatoni nyelvi táborban tanuló gyermek a magyarságmerttel? *Dörnyei László*: Memóriterek. évszámok, magyarságismeret, *Zala József*: Nyelvi játékok, *Kúnfalvi Rezső*: Magyar tudósok a nagyvilágban: Lánosz Kornél, Szilárd Leó, *Szilágyi Ferenc*: Nemzeti festészetünk koszorúsa: Munkácsy Mihály, *Weiss Valér*: Az egyesületi vezetés néhány kérdéséről, *Nagy János*: Tóth Árpád.

Nyelvünk és kultúránk 63. Az Anyanyelvi Konferencia Védnökségének tájékoztatója. Szerk.: *Imre Samu*. Műsák Közművelődési Kiadó, 1986. 110 old.

A tartalomból: *Szilágyi Ferenc*: Berzsenyinél Niklán, *Szilassy Attila*: Külföldi magyarok magyar egyetemeken, *Adriányi Gábor*: Hozzászólás az V. anyanyelvi konferenciához, *Szathmári István*: Előszó Amerikában, *Pomogáts Béla*: Lake Hope (Amerikai tanulmányútjáról), *Ginter Károly*: 175 éves a Berlini Humboldt Egyetem, *Tasnády T. Álmós*: Dokumentumgyűjtés Flandriában, *Szende Atadár*: Esztétikai szempontok a nyelvitanításban, *Kotvalovszky Miklós*: Miért érdekes a nyelv és a nyelvtan? *Zala József*: Nyelvi játékok, *Staar Gyula*: Magyar tudósok a nagyvilágban: Erdős Pál, a világegyetemi tanár, *Szilágyi Ferenc*: Mecsöly Géza, Pál László, *Magyar Judit*: Még egyszer a tavalyi folklórfesztiválról, *Tasnády T. Álmós*: Az egyesületi vezetés kérdéseiből, *Bucz Hunor*: Ünnepek, *Imre Samu*: Hungarológiai napok Szombathelyen.

Nyíri Kristóf: Európa szélén. Kossuth, 1986. 256 old.

A dualista monarchiában gyökerező konzervatív gondolkodás kialakulásával és történeti alakváltozásával foglalkozik a szerző.

Nagy Géza: Fejzetek a magyar református egyház 17. századi történetéből. A Ráday-gyűjtemény egyháztörténeti tanulmányai I. Kiadja a Ráday Kollégium, 1985. 302 old.

A népi demokratikus átalakulás kezdetei és a magyar államiság. A Debrecenben 1984 decemberében rendezett tudományos emlékülés előadásai. Szerk.: **Marosi Endre.** Kiadja a TIT Hajdú-Bihar Megyei Szervezete, Debrecen, 1985. 121 old.

Korom Mihály: Az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány előkészítése, megalkulása és első intézkedései, **Kis András:** Az antifasizista Magyar Honvédség születése, 1945., **Orbán Sándor:** A demokratikus agrárforradalom, **Mikecz Ferenc:** Debrecen szerepe a demokratikus átalakulás elindításában, **Vigh Károly:** Az Ideiglenes Nemzeti Kormány és a népi demokratikus átalakulás szerepe a tudomány népszerűsítésében, **Vaskó László:** Az Ideiglenes Nemzeti Kormány és a népi demokratikus átalakulás kezdetének szerepe az oktatásban, **Ságvári Ágnes:** A nemzeti bizottságok szerepe a népi demokratikus átalakulásban és értékelésük.

Naszáros István: A Sarvár és Vidéke Általános Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet története, 1945—1985. Kiadja az AFÉSZ, Sarvár, 1985. 163 old.

„Oda van a virágos nyár...” Szülőfalum, Komádi nagyközség és környékén ismert régi dalok és nóták. Összegyűjtötte és közzéadja **Tarsoly Lajos.** Komádi, 1986. 98 old.

Ofella Sándor: Báránykát hoztunk. Egy népművelő élettörténete. Kiadta a Pest Megyei Tanács támogatásával a nagyközségi tanács, Tápiószecső, 1985. 220 old.

Óbuda. Kiadja a III. Kerületi Tanács Végrehajtó Bizottsága. Bp., 1985. 209 old.

Helytörténeti áttekinés, Emlékek a munkásmozgalom óbudai történetéből, Közoktatás, közművelődés, sport, egészségügy, Városfejlesztés.

Ódon Erdély, I—II. Művelődéstörténeti tanulmányok. Válogatta, sajtó alá rendezte, szerkesztette, az előszót írta és a jegyzeteket készítette **Sas Péter.** Magyar Hímondó, Magvető, 1986. 682 és 581 old.

Sas Péter: „Csupa legendák és jelek”, Technikai előző, **Deér József:** A középkori erdély, **Jakab Elek:** Az egykori Erdély nemzeti színeiről, **Köpeczi Sebestyén József:** Erdély címere, **Fabritius Károly:** Erdélynek Honter János által készített térképe 1532-ből, **Mika Sándor:** Erdélyi hadizászlók 1601-ből, **Szűcs Károly:** A székely szék, **Biró Vencel:** Ősi magyar emlékek Kolozsmonostoron, **Juhász Kálmán:** A Maros menti hiteleshelyek legrégibb emlékei, **Biró Vencel:** Az erdélyi fejedelmek temetkezése, **Rass Károly:** Erdélyi iskoláztatás és tudományosság a középkorban, **Biró Vencel:** Erdély XVI—XVII. századi kereskedelmének történetéhez, **Gyalóky Jenő:** Erdély várai 1736-ban, **Biró Vencel:** Az erdélyi udvarház gazdasági szerepe a XVII. század második felében, **Jakab Elek:** Volt-e erdélyi orszá-

gos levéltár? **Kristóf György:** Tudományos intézetek Erdélyben, I. **Tóth Zoltán:** A balazsfalvi művelődési központ kialakulása, **Jancsó Elemér:** Az erdélyi magyar színesztétus hősök, **Gáldi László:** Az erdélyi román tudományos élet, **László Ferenc:** A kézdívásárhelyi ágyulelet — Igazi Gábor Aron-ágyú, **Kniezsa István:** A magyarság meglepetésként Erdélyben, **Moldovan, Grigore:** A román jobbkormány történetéből, **Neugeboren Emil:** A szászok történelmi fejlődése, **Pukánszky Béla:** Erdélyi szászok és magyarok, **Slavici, Ioan:** Gyermekkorom utjai (részlet), **Golescu, Dinicu:** Utazásaim leírása (részlet), **Szongott Kristóf:** Szamosújvár múltja, **Eisler Mátyás:** Az erdélyi zsidók múltjáról, **Kardosy János:** Az erdélyi püspökség története 1526-ig, **Biró Vencel:** Bethlen Gábor és az erdélyi katolicizmus, **Pokoly József:** A lutheranizmus elterjedése, **Gál Kelemen:** Az unitáriusok és a szombatások, **Sztripszky Hádor—Alexici György:** A görögkeleti románok, **Lupas, Ioan:** A vallásunió, **Ávedik Félix—Alexa Ferenc:** Az örmény nép vallása és az örmény egyház, **Bethlen Gábor** kiáltáslevele a zsidóknak, **Köpeczi Sebestyén József:** A középkori nyugati műveltség legkeletibb határai, **Vámszer Géza:** A szakadati román kori műemlék-templom, **Huszka József:** Magyar szentek a Székelyföldön a XV. és a XVI. századokban, **Köpeczi Sebestyén József:** A brassai Fekete-templom Mátyás-kori címerai, **Roth Viktor:** Erdélyi oltárok, **Kelemen Lajos:** A küküllővári tatárfej, **Bunyitay Vince:** Szilágy megye középkori műemlékei (részlet), **Kovács Béla** (Hampel József) Az „erdélyi” zománcról, **Csabay István:** Az erdélyi reneszánsz művészet, **Kelemen Lajos:** Erdélyi magyar templomi karzat- és mennyezetfestmények a XVII. századból (részlet), **Kelemen Lajos:** A Mezőség szeléről, **Kelemen Lajos:** Kalotaszeg történelme és műemlékei, **Kelemen Lajos:** Kolozsvár építészeti és művészeti emlékei (részlet), **Biró József:** Erdélyi kastélyok, **Siklóssy László:** A régi Erdély amatőrjei, **Balogh Ilona:** Magyar factoryok (A magyar factoryok emlékei Erdélyben), **Kós Károly:** A székely ház, **Bierbauer Virgil:** A Székelyföld templomairól, **Szime Gábor:** Az erdélyi román fatemplomok, **Botos János:** A berethalmi vár-templom, **Buday Árpád:** Erdély művészettörténeti jelentősége, **Niederhauser Emil:** Erdély fejlődési vonaljai. Forrásjegyzék, Szerzők kislexikona, Irodalomjegyzék, Helynevek jegyzéke, Névmutató.

Palkó Attila—Portik Irén—Zsigmond József: Fel-ső-Maros vidéki varrotrások. Kriterion—Corvina, 1985. 44 old. és 163 tábla

Pavlovits Miklós: A Jöreménység negyedszázada. Kiadja a szakszövetkezet, Soltvadkert, 1985. 93 old. A Soltvadkerti Jöreménység Szakszövetkezet története.

Pál István: Ahol a munka mellett dal fakad. Kiadja a MÁV Járműjavító Üzem szakszervezeti bizottsága, Miskolc, 80 old. (Soksz.)

A MÁV Miskolci Járműjavító Üzem Erkel Ferenc Férfikörösának száz éve (1885—1985).

Pál István: Vasút a város végén. Kiadja a MÁV Járműjavító Üzem szakszervezeti bizottsága, Miskolc, 72 old. (Soksz.)

125 éves a Debrecen—Miskolc vasút.

Pálmány Béla: Végvárak Nógrád vármegyében a török kiűzése és az újratelepítés korszakában. A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, XII. Szerk.: *Bagyinszky István* és *Szűcs Ferenc*. Salgótarján, 1986. 120 old.

Az önálló kötetben megjelent tanulmány a török uralom alatt állt Budá egyesült cüröpai erővel történt felszabadításának 300. évfordulója alkalmából a magyarság sorsára döntő befolyást gyakorló háború nógrádi eseményeit és a katonáskodó társadalmi csoportok életét eleveníti fel a korabeli nemzetközi visszhangtól a helyi levéltári forrásokig terjedő kutatás alapján. A tartalom: Szécsény felszabadulása és pusztulása (1683—1684). A nógrádi végvárak társadalmi a török uralom végén: a) a török által elfoglalt végvárak (Szécsény, Nógrád, Buják), b) a magyar kézen maradt várak (Fülek, Gács, Kékkő, Divény, Somoskő). Elpusztult végvárak újratelepítése (Szécsény, Balassagyarmat, Fülek, Nógrád, Hollókő, Buják). Összegzés. A könyvet több szép illusztráció díszíti.

Pálné Leinberger Agota: Műél a múlt. Kaposvár története általános iskolásoknak. Kiadja a Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár, Kaposvár, 1985. 65 old.

Páty. Fejezetek a község történetéből. Szerk.: *Szabó Andrásné Peregovics Vilma*. Kiadja a községi tanács, Páty, 1986. 155 old.

Wiedermann Gábor: Páty község története a felszabadulásig. *Szabó Andrásné—Molnár Klára:* Páty története 1945—1985. *Nagy Ferencné:* Páty földrajzi szemmel, *dr. Mészáros László:* Pátyi helynevek magyarázata és rendszere, *Szabó Andrásné—Molnár Klára:* Páty lakóinak szokásai.

Pest megye régészeti topográfiája 12/1. A budai és a szentendrei járás. Szerk.: *Torma István:* Akadémiai, 1986. 480 old. 62 tábla, 38 térkép.

Mintegy 750 régészeti lelőhelynek, az őskortól a török kor végéig terjedő időszakának az adattárát tartalmazza. A korábbi kötetekhez hasonlóan községenként és lelőhelyenként csoportosítva tárgyalja a régészeti emlékeket.

Péter László: Makói kis tükör. A makói múzeum füzetei 47. Kiadja a városi tanács v.b. művelődésügyi osztálya. Makó, 1985. 122 old.

Pifkó Péter: Esztergom utcanevei, 1700—1982. Kiadja a HNF városi bizottsága. a Komárom Megyei Levéltár és az Esztergomi Balassa Bálint Társaság. Esztergom, 1985. 101. old.

Pintér István: Dél-Gömör településnéprajza. Gömör néprajza II. Szerk.: *Újváry Zoltán.* Kiadja KLTE Néprajzi Tanszéke, Debrecen, 1986. 171. old. (Német és szlovák nyelvű összefoglaló).

A régi szociográfia. Dokumentumok 1934—1940. Szociográfiai munkafüzetek. Szerk.: *Németh Dénes.* Kiadja a Népművelési Intézet, Bp. 1984. 142 old.

Németh Dénes: Népiesség és szociográfia. *Buday György:* Az agrárszektáris mozgalom útja, *Szabó Zoltán:* Társadalomkutatás, *Szabó Zoltán:* A fiatal társadalomkutató munkája, *Szabó Zoltán:* A társ-

adalomkutatás célja, *Németh László:* A magyarságtudomány feladatai, *Erdei Ferenc:* Magyar gazdaságtudomány I., *Reitzer Béla:* A szociográfia módszertani problémái, *Orutay Gyula:* A magyar falukutatás új útja, *Reitzer Béla:* Parasztkérdés és szociográfia, *Veres Péter:* A mai magyar szociográfiai irodalom, *Fodor Ferenc:* A falukutató-mozgalom kritikája, *Mónus Illés:* Szociográfia, *Bibó István:* Erdői Ferenc munkássága a magyar parasztság válságának irodalmában, *Rézler Gyula:* Falukutatók és műfajuk.

Róka Mihály: Életemről, hivatásomról. Zrínyi. 1986. 272 old.

A vasmunkáshól lett táborkor visszaemlékezéseiből az olvasó bepillant a felszabadulás és az azt követő időszak eseményeibe.

Rudinszky József—Sinka László—Szalkai Lajos: Az elmúlt 35 év. Kiadja a Heves Megyei Lapkiadó Vállalat. Eger, 1985. 40 old.

A Heves Megyei Tanács Építőipari Vállalatának múltja.

Saághy István és a Kámon Arborétium. Vasi Életrajzi Bibliográfiák XVI. Kiadja a Berzsenyi Dániel Művelődési Központ. Szombathely, 1985. 68 old.

Összeállította és az életrajzot írta *Vénesi Péterné.* a Kámon Arborétium történetét írta *dr. Mátyás Csaba.*

Sánta Antal: Szentendre természeti környezetének kutatása. Szentendrei füzetek, 1. Kiadja a Pest Megyei Könyvtár, Szentendre, 1985. 48 old.

Sáry István: A győri városháza. Kiadja a Győr megyei Városi Tanács, 1985. 17 old.

Sebestyén Ádám: Bukovinai székely népmesék IV. Szerk.: *Lovász Henrik.* Kiadja a Tolna Megyei Könyvtár. Szekszárd, 1986. 580 old.

A nyelvészeti gondozást *dr. Rónai Béla,* a jegyzeteket és a mutatókat *dr. Kovács Ágnes* készítette.

Strukturális viszonyok a helyi társadalomban. Összeállította és szerkesztette: *Bóhm Antal és Pál László.* Kiadja az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete. Bp. 1985. 205 old.

Bóhm Antal: Társadalomszervezet, település, helyi társadalom, *Tóth Zoltán:* A család, a magánulajdon és a helyi társadalom szervezete, *Bánlaky Pál:* Társadalmi mozgások: választási lehetőségek és kényszerpályák a falvak és kisvárosok lakóinak társadalmi mozgásaiban, *Közegyalvi György:* A magyarországi településrendszer strukturális változása, különös tekintettel a helyi társadalomra, *Kozma Tamás:* Agazati érdek és helyi társadalom: az iskolahálózat és iskolakörzetesítés esete.

Szabó Attila: A ceglédi vállálapítványi uradalom gazdálkodása, 1782—1867. Ceglédi füzetek, 22. Kossuth Múzeum. Cegléd, 1985. 124 old.

A szakmunkásképzés története Körmenyben, 1884—1985. Szerk.: *Vizi László.* Kiadja a Szakközépiskola

és Szakmunkásképző Intézet és Kollégium. Kör-
mend, 1985. 122 old.

Szapu Magda: A mesemondó és közössége Ka-
poszentjakabon. Ciganisztikai tanulmányok, 4. Ki-
adja az MTA Néprajzi Kutató Csoport. Bp., 1985.
162 old.

A századok repertórium 1867—1975. Diószegi
Mária és Kulcsár Erzsébet közreműködésével szer-
kesztette **Pamlényi Ervin**. Akadémiai, 1986. 960 old.

Szegedi könyvtári műhely, 1985/4, Kiadja a So-
mogyi-könyvtár. Szeged, 1985. 125—200 old.

Horváth Dezső: A régi Szeged megszűnt tanyai
iskolái. **Ördögh Piroška:** Komócsin Mihály, 1895—
1978., **May István:** Ecelka három kiadása, **Apró**
Ferenc: Kováts István életéhez és családfájához,
Ruszoly József: Még egyszer **Ady Endre** „szegedi
póréctől”, **Péter László:** Bauer Hilda három levele,
Papp János: A népművelő **Móra** 1921-ben, **Friczay**
Ferenc: Gyermekkorom és ifjúságom.

Szendrey Akos: A magyar néphit boszorkánya.
Magvető, 1986. 400 old.

Az 1965-ben elhunyt szerző fáradhatatlanul
gyűjtötte a magyar boszorkányhit emlékeit. A régi
idők szórványos feljegyzései, a boszorkánypercek
jegyzőkönyvei és az újabban feltárt néprajzi anyag
alapján összegezte és elemezte a bűbajosokhoz
kapcsolódó hiedelemanyagot.

Szepesi György: Népesedésünk ma és holnap.
Távlatok. Kossuth, 1986. 80 old.

A népesedés függvényében vizsgálja a szerző az
anyagviszonyok szerepét a lakáskörülmények és
a születésszám alakulásában.

Székely György és mások: Az Eötvös Loránd
Tudományegyetem története. Szerk: **Sinkovics Ist-**
ván. Kiadja az ELTE. Bp., 1985. 448 old.

Sz. Jónás Ilona: Arpádházi Szent Erzsébet. Akadé-
miai, 1986. 160 old.

Szobek András: Egy munkásélet emlékei. Kossuth,
1986. 176 old.

A szó becsléte. Íróink az anyanyelvről, 1541—
1980. Vál. és szerk: **Z. Szabó László és Wacha Imre**.
Kiadja a HNF Országos Tanácsa, 1985. 120 old.

Tinódi Sebestyén: Az olvasókhöz, **Balassi Bálint:**
Levél Rimay Jánosnak, **Szeneci Molnár Albert:**
Magyar grammatika, **Rimay János:** Először Balassi
Bálint verseihez, **Pázmány Péter:** Magyarra fordítan-
ám e könyvecskét, **Geleji Katona István:** Magyar
grammatika, **Apáczai Csere János:** A dolgokhoz
illendő neveknek feltalálása, **Tótfalusi Kis Miklós:**
Apologia bibliorum, **Bessenyei György:** Magyarság,
Bárczi Sándor: A védelmezett magyar nyelv,
Kármán József: A nemzet csinosodása, **Csokonai**
Vitéz Mihály: A magyar nyelv feléledése, **Révai**
Miklós: A magyar szép toll, **Versesghy Ferenc:**
A tiszta magyarság, **Kazinczy Ferenc:** Levél Aranka
Györgynek, **Berzsenyi Dániel:** Levél Kazinczynak,

Kisfaludy Károly: Xénia és levél, **Batsányi János:**
A magyar tudósokhoz, **Kölcsey Ferenc:** Nyelvisme-
ret és nyelvtudat, **Vörösmarty Mihály:** Új szavak,
Eötvös József: A magyar nyelv ügyében, **Bajza**
József: Nyelvünk miveltéséről, **Ady Endre:** Van-e
magyar nyelv? **Móricz Zsigmond:** A magyar nyelvér-
zék, **Babits Mihály:** Nyelvhasználat és nyelvszépesség,
Móra Ferenc: A nyelv elpusztíthatatlan, **Szabó**
Lőrinc: A nyelv: a kimondott világ, **Halász Gábor:**
Kazinczy emlékezete, **József Attila:** Nyelvünk izei,
Karinthy Frigyes: Szavak **Móra Ferenc**ről, **Kosztol-**
ányi Dezső: A magyar nyelv felfedezése, **Kodály**
Zoltán: Vessünk gátat kiejtésünk romlásának, **Szorb**
Antal: Szavak sora, **Tamási Áron:** A szó becsléte,
Veres Péter: Ember és írás, **Németh László:** Nyelv-
hagyomány—nyelvápolás, **Lotz János:** Szo-
nettkorszor a nyelvről, **Cs. Szabó László:** Parbeszéd
önmagunkban—nagyjainkkal, **Simon István:** Szav-
akból élet, **Pilinszky János:** Néhány szó a szavakról,
Bárczi Géza: A nyelvi eszmény, **Nagy László:**
Megismerés és vers, **Illyés Gyula:** Anyanyelvünk.

Szólótermelés. Közvégsoros adatok, 1873—1965.
Történeti statisztika kötetek. KSH Bp., 1986.
519 old.

Szülőföld és nagyvilág: Szerk: **Soós Kálmán**. Kiadja
az Országos Bektanács. Bp., 1986. 84 old.

Staub F. Bruno: Bevezető, **Kosáry Domokos:**
A modern nemzettudat születése, **Laczkó Miklós:**
A magyar nemzettudat alakulásának néhány problé-
mája a két világháború között, **Juhász Gyula:**
A második világháború traumái, nemzeti identitá-
sunkban. **Galz Ferenc:** Identitás-konfliktusok a fel-
szabadulás után, **dr. Nagy Gyula:** A nemzet és
a nemzetköziség gondolata a protestáns teológiában,
Németh G. Béla: Eszméletörténeti kérdések, három
vita tükrében, **Szárász György:** Nemzet és nemzetköz-
iség a magyar irodalomban.

Szülőföldünk, 26—27. sz. Honismereti híradó.
Szerk: **dr. Szamosújvári Sándor**. Kiadja a debreceni
Újkerti Ált. Műv. Központ, II. Rákóczi Ferenc
Honismereti-Müemlékvédő-Idégenvezető Szakköré,
Debrecen, 1986. 14 old.

Dr. Szamosújvári Sándor: Előszó, Az 1985. nov.
20-i II. Rákóczi Ferenc halála 250. és a szakkör
névadásának 30. évfordulója alkalmával rendezett
ünnepi szakköri foglalkozás, **Dr. Kőpeczi Béla**
művelődésügyi miniszter szakkörhöz írt levele,
Dr. Szamosújvári Sándor ünnepi beszéde, **Ször Judit:**
Debrecen és a kuruc szabadságharc (részlet), **Lévai**
Csaba: II. Rákóczi Ferenc Franciaországban (rész-
let), **dr. Domlyai József:** Rákóczi hamvainak 1906-os
kassai hazahozatala (részlet).

Tabi kilátó. Közérdekű kalendárium. Kiadja a
Nagyközségi Közös Tanács, Tab. 1986—1987.

**Tanulmányok a magyarrág bonfoglalás előtti törté-
netéből.** Magyar Nyelvtudományi Társaság,
Bp., 1985. 76 old.

Györffy György: Levédia és Etelköz kérdéséhez,
Benkő Loránd: A magyarság bonfoglalás előtti
történetéhez **Leved** és **Etelköz** kapcsán, **Harmatta**
János: **Lebedia** és **Aetelkuz**, **Király Péter:** **Levedia**

Etelköz a szlavisztikai irodalom tükrében, *Ligeti Lajos: Levédia és Etelköz.*

Tar Sándor—Zsamboki László: Selmechtől Miskolcig, 1735—1985. Kiadja a Nehézipari Műszaki Egyetem, Miskolc, 1985. 297 old.

Tóth József: A vörössipkás úttörők expedíciói Pest és Komárom megye történelmi emlékhelyei. Kiadja az Úttörő és Ifjúsági Ház. Tatabánya, 1985. 28 old.

Törő Kálmán: Margit-sziget. Műzsák, 1986. 137 old.
Az 1982-ben megjelent mű reprint kiadása.

Tudományos kutatások a Kiskunsági Nemzeti Parkban, 1975—1984. Szerk: *Tóth Károly.* Kiadja a Hungexpo. Bp., 1985. 219 old.

Tudósítás a múltból. Összeállította: *Baranyai György.* Kiadja a megyei művelődési és ifjúsági központ és a megyei könyvtár. Zalaegerszeg, 1985. 312 old.

Dokumentumok Zalaegerszeg város munkásainak szervezkedéséről, 1903—1914.

Turai Lajos: Közös úton. Kiadja a téesz. Nemesszalók, 1986. 267 old.

A Nemesszalóki Egyetértés Mgtsz 35 éve.

A Túrkevei Petőfi Téri Általános Iskola története, 1860—1985. Kiadja az iskola. 1985. 86 old.

Tuza István—Tihanyi János: Kiskörei vöröskatonák. A Heves megyei Propagandista különkiadása. Eger, 1984. 105—169 old.

Ujváry Zoltán: Fejezetek Gömör folklórához. Gömör néprajza V. Szerk: *Ujváry Zoltán.* Kiadja a KLTE Néprajzi Tanszéke. Debrecen, 1986. 213 old.

Az interetnikus kapcsolatokról Gömör népi kultúrájában, Jánosok a gömöri folklórban; Vidróczki, a híres palóc betyár, Bebek és a hét vár mondaja; Hiedelemmondó a fejetlen papról és a fej nélküli kísértetről; A farkassá változott pásztor (Adatok a „Werwolf” mondakörhöz); Fejtő kérdések, talalós kérdések; Talalós kérdés és mese az apját megmentő lányról (Adatok a „Caritas Romana” hoz); Dalbetétes mese a hülsen asszonyról, Kortesnóták és történetek, Agrármunkához kapcsolódó műrokosság, A Kolera gyógyítása 1831-ben, Az egyház és hívei (Adatok a héti eklézsia matrikulúrájából 1787—1848); Esküformulák a szuhalfői eklézsia anyakönyvében.

Az úttörőmozgalom történetének kutatási módszerei. Szerk: *Derzsi Ottó.* Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó, 1986. 93 old.

Záhonyi Ede: Ajánlás, *Derzsi Ottó:* A honismereti mozgalom és az úttörőtörténet kutatása, *Rakó József:* A mozgalomtörténeti kutatás hatása a jelenre, a jövőre, *Nádházi Lajos:* Zánka helye, szerepe a csapattörténeti kutatás segítésében, *Mikus Endre:* Az interjú jelentősége és készítésének módszerei, *Halmi Lászlóné:* Az úttörőtörténeti emlékek megőrzése, *Ferencczy István:* A naplótól — a történeti krónikáig, *Rakó József—dr. Szabó Imre:* Módszerek, ötletek, tapasztalatátadás, *Györgyné Juhász*

Katalin: Bibliográfia, *dr. Szabó Imre:* Kronológiai vázlat.

Vanyó Tihamér Aladár: A bécsi pápai követség levéltárának iratai Magyarországról 1611—1786. Magyarország újkori történelmének forrásai. Akadémiai, 1986. 550 old.

A bécsi pápai követség házi levéltárának magyarországi vonatkozású okmányait közli, nagyrészt magyar kivonatokban, a fontosabbakat egész terjedelmükben, az eredeti latin, olasz nyelven.

Varga J. János: A fogyó felhold árnyékában. Magyar Historia. Gondolat, 1986. 304 old.

A szerző bemutatja, hogy a XVI—XVII. században milyen lehetőségek kínálkoztak, milyen terveket szöttek a kortársak az ország egységének és függetlenségének helyreállítására, s végülis miképp valósult meg Magyarország felszabadítása a török uralom alól.

Vay Sarolta: Régi magyar társasélet. Magyar hírmondó. Valogatta, szerkesztette, a jegyzeteket és az utószót írta *Steineri Ágota.* Magvető, 1986. 608 old.

Veres Péter: „Bérharcos” munkásmozgalom vagy „államépítő” szocializmus? Gondolkodó magyarok, Magvető, 1986. 57 old.

Veszprém megyei honismereti tanulmányok XI. Kiadja a Hazafias Népfront Veszprém Megyei Bizottsága, Veszprém Megyei Tanács v.b. művelődésügyi osztálya és a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Veszprém megyei szervezete, 1986

Előszó, *Veress D. Csaba:* Veszprém felszabadítása; *Rác István:* Dátumok és eseményrészletek Pápa város felszabadulásának krónikájából; *Ury János:* A Hidrobenzin RT története (Pét) 1933—1948; *Énekes Ábrám:* A Péti Nitrogénművek története a bombázástól az újjáépítésig (1944—1949); *H. Szabó Lajos dr.:* A mezőgazdasági termelőségmozgalmi mozgalom kibontakozása és fejlődése Pápan (1948—1983); *Gáncs Andrea:* A mezőgazdaság szocialista átszervezése Veszprémben (1949—1962); *Tamás Károlyné—Sófalviné Tamás Mária:* A paraszti életmód változása Szentgálon a századfordulótól napjainkig; *Müller János:* Az Ajkai Timföldgyár és Alumíniumkohó Művelődési Ház története (1950—1975); *Pribék Istvánné:* Az önálló nőmozgalom létrejötte és tevékenysége Veszprém megyében 1945—1970 között; *Dancs József dr.:* A magyar iparpolitika és iparfejlesztés irányát befolyásoló főbb objektív tényezők 1950-től az 1960-as évek végéig; *Beszterné dr. Brichle Ilona:* A szövetségi politika főbb jellemzői a szocializmus alapjai lerakásának időszakában (1948—1962); *Farkas Józsefné:* Az MSZMP szövetségi politikának új vonásai a hallgatói vélemények tükrében; *Haródi Ottóné:* A munkakultúra fejlődésének útján; *Piltzner György dr.:* A szocializmus az emberért (Esti egyetemi hallgatók önvallomásai alapján); *Udvari Ferenc:* Városlőd 40 éve; *Tóth Derző:* Bibliográfia a kéziratok honismereti, helytörténeti művekről IX.; *Tölgyesi József dr.:* Veszprém megye a népi demokratikus forradalom idején (könyvismertetés).

Pályázati felhívás

a Berzsényi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság

MI A HAZA MA?

címmel pályázatot hirdet

A pályázaton részt vehet minden magyar és nem magyar anyanyelvű ember-társunk, aki legalább öt gépelt oldalon megírja vallomását, hitvallását a hazáról, kötődésének élményeit a szülőföldhöz. Szenczi Molnár Albert szerint: „... szüle-tésünk egy részét hazánk tulajdonítja magának.” Milyen a viszonyunk a szülő-földhöz, mit ad nekünk s mivel tartozunk mi a hazának? „A míveletlen föld csak gazt terem.” — írja Berzsényi Dániel. Hogyan függ össze hazaszeretetünk mun-kánkkal, műveltségünkkel, kötelességtudatunkkal, történelemtudatunkkal, magyar-ságtudatunkkal, emberi méltóságtudatunkkal? Szükség van-e a hazaszeretetre? Egyáltalán, szükség van-e erre az érzésre? Gazdagodunk-e általa vagy silányo-dunk-e, ha hiányzik?...

A pályázat korhatár nélküli, csak prózai írásokat várunk. A terjedelem felső határa tíz gépelt oldal. A pályamunkákat — névvel vagy jeligével — 3 példányban kérjük beküldeni Király Zoltánné, ügyvezető titkárunk címére: 7400 Kaposvár, Németh István fasor 7. *Beküldési határidő:* 1987. március 15. A munkákat a Tár-saság tagjaiból álló bizottság bírálja el. *Az eredményhirdetésre* 1987. május 7-én, Berzsényi Dániel születésnapján kerül sor. A Társaság azt tervezi, hogy a leg-jobban sikerült munkákat külön kötetben, illetve lapokban, folyóiratokban — így a Honismeretben is — folyamatosan megjelenteti. A Társaság egyúttal fönntartja magának a díjak megosztási jogát.

Pályadíjak:

Három 10 ezer forintos első díj.

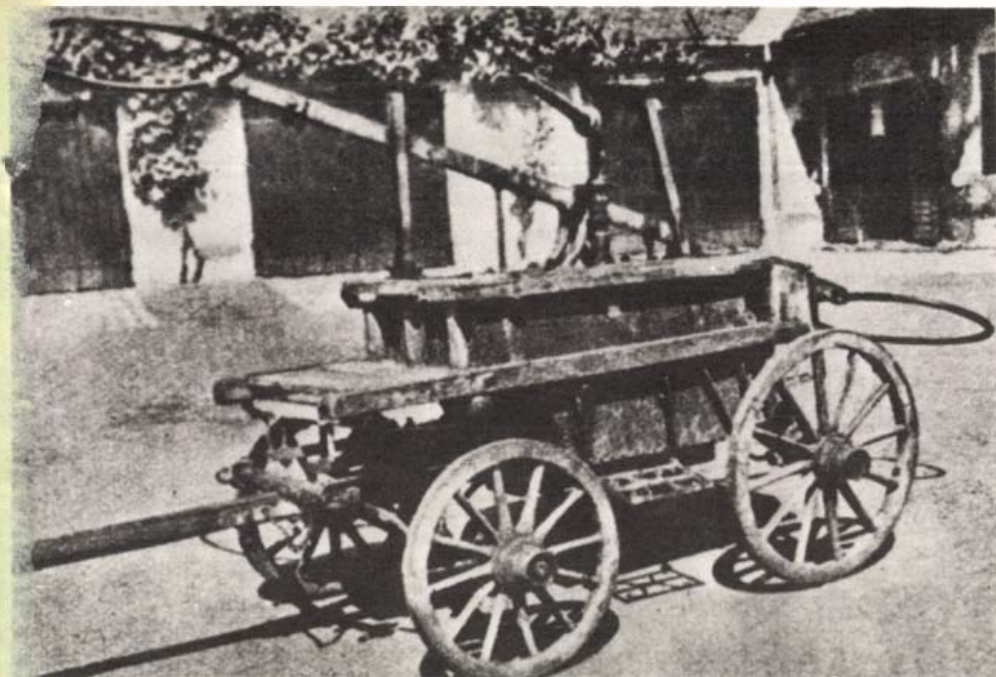
Három 5 ezer forintos második díj.

Három 3 ezer forintos harmadik díj.

Ezen kívül, a legszebb magyar nyelven megírt pályamunkáért ötezer forintos *különdíjat* ajánlott föl a keszthelyi Helikon Kastélymúzeum igazgatója. A Tár-saság a pénzjutalmakon kívül 25 könyvesomagot is fölajánl jutalmul a jól sikerült pályamunkákért, valamint várja a társadalmi szervezetek, intézmények bekapcsoló-dását, méltó fölajánlásokkal.

Kaposvár—Szombathely—Budapest 1986. október 15.

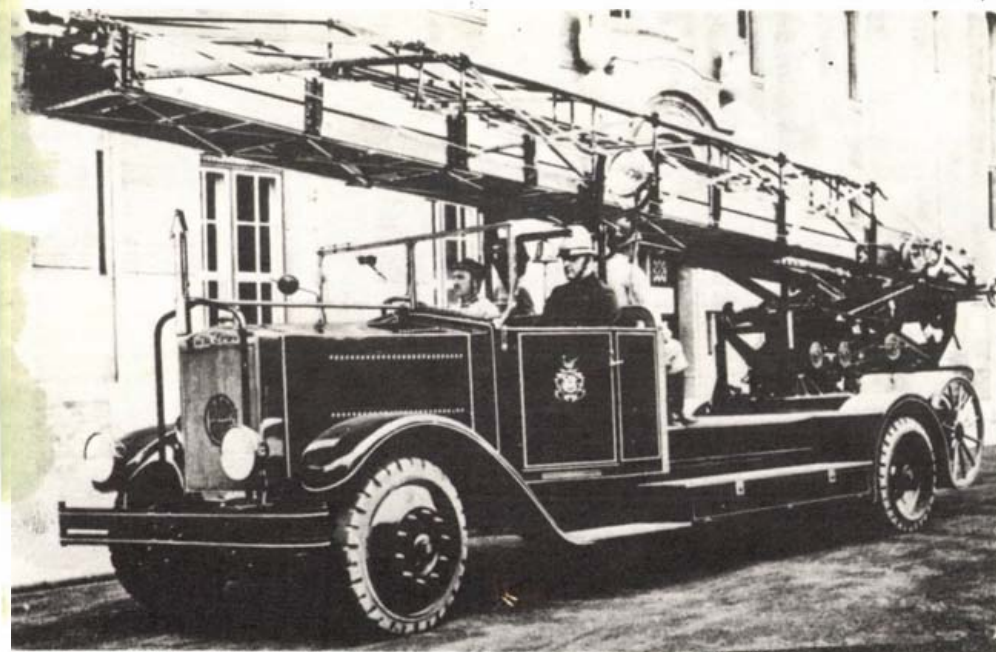
Berzsényi Dániel
Irodalmi és Művészeti Társaság

A deák tűzoltók egykori „machinája”

Debreceni tűzoltókocsik

A hivatásos tűzoltók motoros tolólétrája

Budajenői sírkösz
(Szabó Jenő felvétele)

